AVOTS

1987. NR. 8 (8) AUGUSTS

ISSN 0235—1420

proza, dzeja, publicistika, kritika

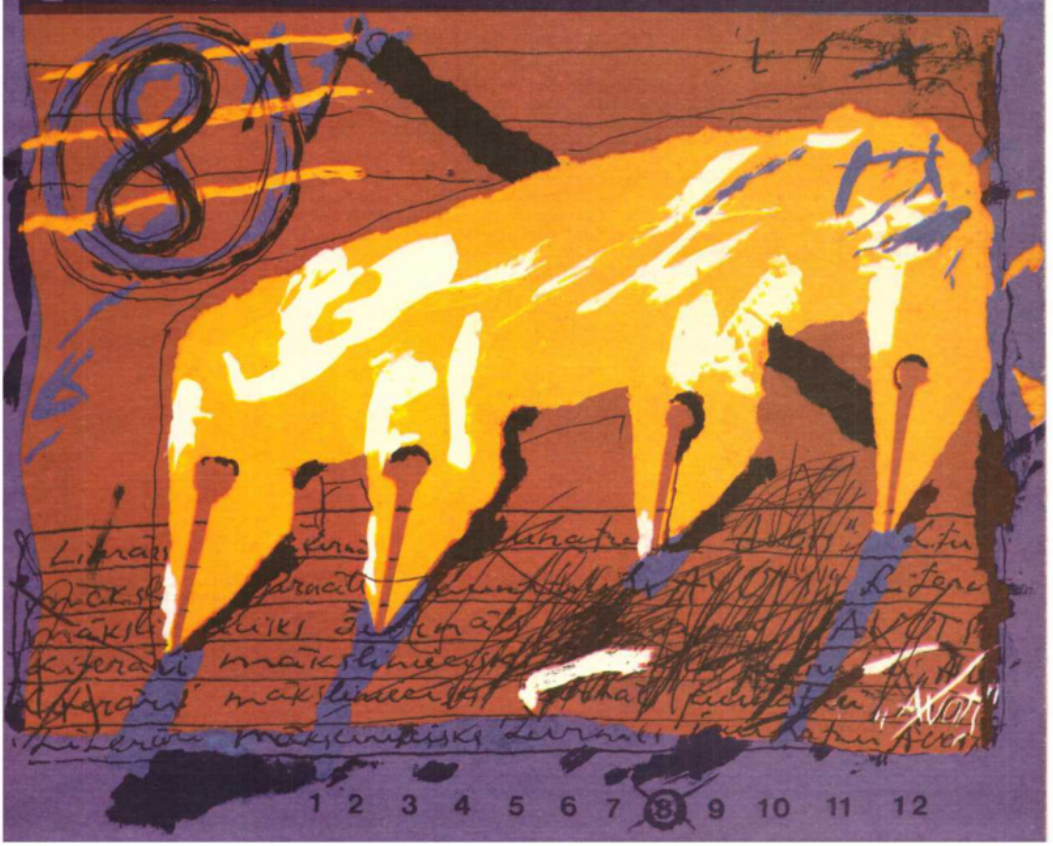

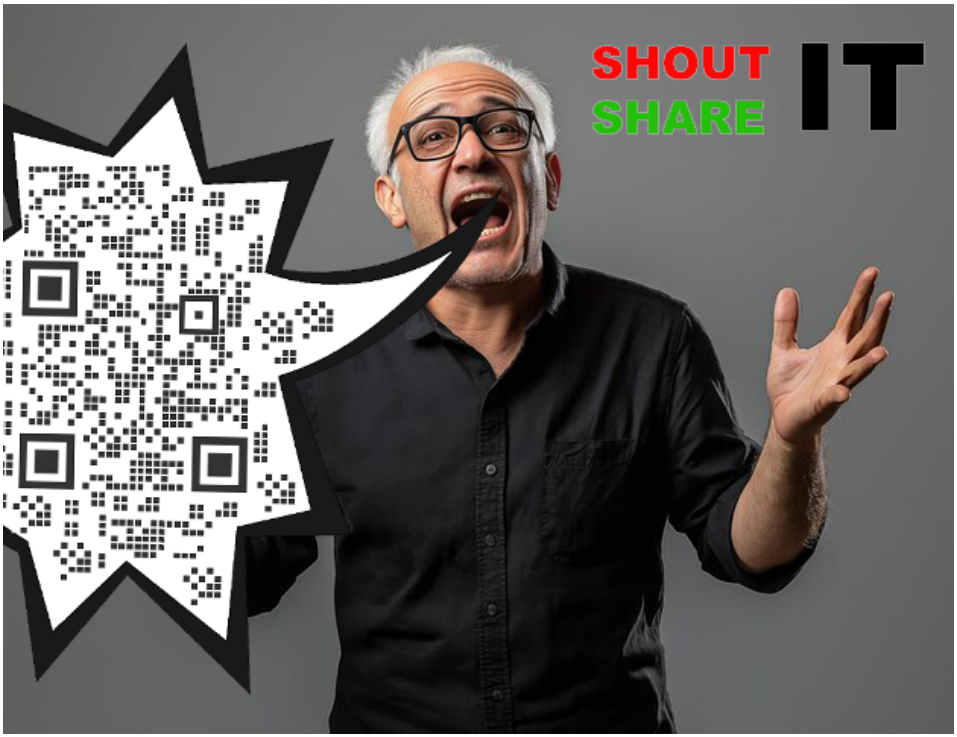
SHOUT
SHARE
IT

Annotation

Avots 1987.08
failu izveidojis Imants Ločmelis imantslochmelis@inbox.lv

Rakstniecība
Juris Zvirgzdiņš. «Pūķis» - 1. ipp., Anatols Imermanis. Dzejoļi -7 lpp., Eduards Aivars. Isproza — 8. lpp., Anna Rancane. «Darza loks» - 12. lpp., Mārtiņš Poišs. «Cilvēks un brīvība» - 14 lpp., Francs Kafka. «Labošanas darbu kolonija» — 15. lpp., Kiro *a* jaunie dzejnieki -21. lpp., Leona Brieža ˆrima ar M'rdzu Bendrupi — 23. lpp., Mirdza Bendrupe. Dzejoļi — 26. lpp., Jans Ēriks Vols. Dziesmu teksti — 28. lpp., Sergejs Kapars. Isproza 30. Ipp., Jānis Kākulis. Dzejoļi - 34. lpp., Dumitru Solomons. «Ūdens» — 36. lpp.
Kultura
Laima Slava. «Latvija telniecības pasaule» — 38. lpp., Aivars Migla. «Pink Floyd» — 45. lpp., N. Toms. «Atļaujiet runāt ari neticīgajam Tomam» - 48. lpp., Rodrigo Fomins, Guntars Racs. «Runāja un raidīja Liepāja» — 50. lpp., Armins Lejms. ˆ zrade beigusies, ejiet mājās!» - 52. lpp., Dain.s Reinfelds «Dziedoša ekrāna gigants» — 55. lpp., Mākslas dienas Stacijas laukuma -58. lpp., «Fotomape» — 60. lpp.
laikabiedra piezīmes
Imanta Ziedoņa runa Latvijas PSR Kultūras saDulcē — 64. lpp., Jaunatne Latvija 50. gados — 66. lpp., Valerijs Agranovskis. «Viedoklis» - 74. lpp., Aija Calite. «Mīlestība - Rīgai» — 78. lpp.

-
- PŪĶIS
  - TIKKO PIEAUDZIS
    - JAUNA CILVĒKA GĀJIENI
  - GADĪJUMS AR STUDENTU
  - «NEKO JAU NEVAJAG, IZŅEMOT PATIESĪBU IZ SEVIS»
    - PAVASARIS
  - RUBIKONA
- ŪDENS
  - IR
- VIEDOKLIS

AVOTS
proza,dzeja,publicistika, kritika.

LATVIJAS LKJS CENTRĀLĀS KOMITEJAS UN LATVIJAS PSR RAKSTNIEKU SAVIENĪBAS LITERĀRI MĀKSLINIECISKS UN SABIEDRISKI POLITISKS 2URNALS JAUNATNEI. IZNĀK KOPS 1987. G. REIZI MĒNESI. IZDOD LATVIJAS KP CK IZDEVNIECĪBA RlCA.

Uzmanību! Konkurss!

Kolhozs «PADOMJU LATVIJA» un žurnāls «AVOTS» — «RODŅIK» izsludina ikgadēju konkursu, kura mērķis sekmēt aktuālu, idejiski un mākslinieciski vērtīgu literāru darbu publikācijas žurnālā, kā arī nostiprināt saikni ar lasītājiem, kas veicinātu šādu darbu tapšanu.

KONKURSA NOLIKUMS

Konkursā tiek vērtēti žurnālā «Avots» — «Rodņik» gada laikā publicētie materiāli. Par labākajiem darbiem prozā, dzejā, dramaturģijā, kritikā, publicistikā, kultūrvēsturē, kā ari par mākslinieciski augstvērtīgiem tulkojumiem piešķir kopskaitā sešas prēmijas (250 rbĻ katra).

Darbus prēmēšanai izvirza konkursa komisija, kurā ietilpst kolhoza «Padomju Latvija», LPSR Rakstnieku savienības un žurnālā «Avots» — «Rodņik» redakcijas pārstāvji. Prēmijas piešķir žurnāla lasītāji kolhozā «Padomju Latvija». Labākos darbus nosaka balsošanas ceļā. Lasītājiem ir tiesības papildināt prēmēšanai izvirzīto darbu sarakstu, kā arī noraidīt atsevišķus materiālus vai kādā no minētajiem žanriem prēmiju nepiešķirt. Ja vairāki darbi saņēmuši vienādu balsu skaitu un citos strīdīgos gadījumos, konkursa komisija patur tiesības pārdalīt prēmiju summu.

Galvenais redaktors AIVARS KĻĀVIS. **Redakcijas kolēģija:** EDGARS BANS, ILMĀRS BLUMBERGS, GUNTARS GODIN5 (nodaļas redaktors), VLADIMIRS KANIVECS (galvenā redaktora vietnieks), STAŅISLAVA MARSONE, MIERVALDIS MOZERS, SERGEJS NIKOLAJEVS, MĀRIS OGA, JĀNIS PETERS, JĀNIS ROKPELNIS, BAIBA STAŠĀNE, ĀDOLFS ŠAPIRO, AIVARS TARVIDS (atbildīgais sekretārs), PĀVILS VIŠNEVSKIS, IMANTS ZEMZARIS, ROSTISLAVS ZUBKOVS. **Redaktori:** TATJANA FASTA, KĀRLIS RINGS, RUDĪTE KALPINA, OĻEGS MIHAĻEVICS, NORMUNDS NAUMANIS, EVA RUBENE.

Mākslinieciskā redaktore ANDRA NEIBURGA.

Tehniskā redaktore INĀRA JURJĀNE.

Korektore INGRĪDA SAFRONOVA. **Tulkotāja** TAMĀRA RINGA.

REDAKCIJAS ADRESE: PASTA INDEKSS 226081, RĪGA, BALASTA DAMBĪ 3, ABONEMENTA KASTĪTE 35. TELEFONI 461190, 465478. MANUSKRIPTUS PIEŅEM DIVOS EKSEMPLĀROS MAŠĪNRAKSTA UN ATPAKAĻ NEIZSNIEDZ.

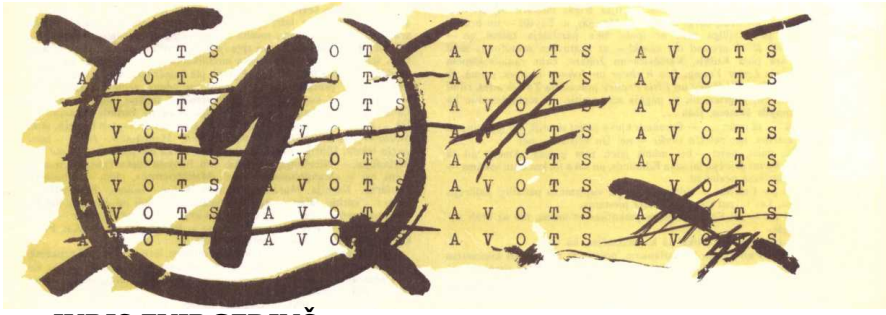

JURIS ZVIRGZDIŅŠ

PŪĶIS

¥

Stāsts

— Pūķus izšķir māsu pusē divējādi: ir naudas pūķi un maizes pūķi.

Kārlis Bikke, Gaujienā.

(Latviešu tautas teikas un pasakas. Cēsīs, 1903. g., VII dala, 737. Ipp.)

Kā tad tā?! Mūsu laikos — un pūķis, un teicējs, un no paša A. Ler-ha-Puškaiša pasakām! Es saprotu — ja tā vēl būtu pasaka, bet apakšā, kā tagad saka, strikti teikts — stāsts... Tiešām nesaprotu .. . Varbūt sākt tā — sensenos laikos, jeb — viņos laikos, nē, labāk tā — dažus gadus atpakaļ . . .

Dažus gadus atpakaļ divas jaunas skolotājas, Ingrida un Ingeborga, stāvēja skolas otrā stāvā atvērtajā logā kā gleznas ietvarā, aiz muguras tukša klase un vesels mācību gads, priekšā visa garā vasara, ziedošas ievas un ziedoša jaunība, līdz rudenim vēl tālu, tā viņas tur stāvēja, visu tālu redzošas, šo to zinošas un vienmēr viedi runājošas, līdzīgi, nu teiksim, antīkajam korim.

Gar skolu un skolai garām, zirgam mugurā, sarkanā, taisni vai kliedzošā kreklā, matiem plīvojot, čigānu Mārtiņš kā kentaurs, kā svētais Juris lidoja tieši rietošajā saulē iekšā, ceļš pats skrēja pretī, oļi un zvirgzdi sprēgāja zem pakaviem, pa atvērto skolas logu pakaļ dzinās Mikrofona taures, bungas un ģitāras, nāru vijīgās balsis vilināt vilināja — sargies, Mārtiņ, sargies! — un Mārtiņš, skaļi svilpjot, nu tīri kā skolas puika, pazuda skolotāju skatiem.

— Arhetips, — noteica Ingrida un nopūtās.

— Paradigma, — nosacīja Ingeborga un arī nopūtās.

Bet to Mārtiņš nedzirdēja — nāru balsis dzinās viņam pakaļ, bet šoreiz nepanāca — Mārtiņš steidzas, Mārtiņa sieva slimnīcā gaida bērnu, un Mārtiņš gaida dēlu! Viņš pameta skatu atpakaļ, tur pie sedliem aizmugurē piesaiņotā kastē savus sudrabotos kaklus slaistīja savs ducis lepnu pudeļu.

— Dēls! — pret sauli sauca Mārtiņš, — dēls!

Mārtiņš, tas tāds vecas modes vārds, likšu, lai kalni gavilē — FERNANDO PO, vai BURKINA FASO, vai vienkārši īsi un smuki — IGO! Tā domās Mārtiņš gavilēja — IGO, IGO! — zirgs stiepieniem vien, stiepieniem vien nesa to mājup. Rīt vai parīt uz nogalvošanu viņš vedīs sievu un dēlu mājās, IGO!

— ĪGOĪGOĪGOOO! — atsaucās atbalss, saule rietot atstarojās Mārtiņa sarkanajā kreklā un kļuva vēl sārtāka, un arī viņai mute

palika vaļā — dēls, un tāds vārds, un zirgs, un vispār!

Brālīšiem pa lielceļu nākot, saule spīdēja tik sarkana un tieši acīs, tīri vai bail metās, labi būtu kur iesprukt un to lielumu pārlaist. Bailīgi viņi nebija — Rīgas puikas! — bet . .. slogs gulēja viņiem virsū, slogs. Uzradušies te gadus trīs atpakaļ, brālīši, viņi bija dvīņi, svešākai acij neizšķirami, tā starpība tik, ka vienu sauca Egons, otru — Edmunds, bet tas nu tā, kur tad mēs palikām, tātad, sākumā, tepat kolhozā, abi metās uz agrajiem kartupeļiem, gudrība īsa, sabāz zemē, pagaidi kādu brītiņu, roc ārā un uz Ļeņingradu prom, tad nāca kārta mārrutkiem, tīrā nezāle, un aug arī kā nezāle! — bet tad tā smilga pārdega, un tagad brālīši runāja tikai par lecektīm un siltumnīcām — miljons tur var izaugt! — ne tikai tulpju sīpoli — bet tur vajadzēja kādu kušķi naudas, un strādāt tur vajadzēja, un tā, iekārtojušies kolhozā par tādiem kā pussagādniekiem, dauzījās pa pasauli apkārt kā veca nauda.

Tā viņi tagad sēdēja vecās barona muižas atlieku paēnā, muguras kopā, un domāja un skatījās tālumā. Tīrumos dūca traktori un vēl visādas mašīnas, dūca un riņķī vien griezās, gaisā sīca mušas, galvās dūca un sīca visādas domas, tāds slogs uz sirds, un vieni paši pasaulē, un nav kas pierāj, un nav kas pažēlo, tēvs pazuda kara sākumā, māte beigās, svešu ļaužu kumoss tik sājš, bet rīkste tik barga, tā pagāja četrdesmitie gadi un piecdesmito sākums, un tad — brālīšiem, jaunību atceroties, padilušie matiņi galvvidū paši sacēlās cukurūdenī laistītā gaiļa sekstē, nez no kurienes uzradās vienpogu žaketes, kaklasaites ar burām un palmām plīvoja vējā, kājās uzmaucās kurpes ar robotām kaučuka zolēm — por-gas tas saucas! — vakara ugunis laistījas Rīgas bulvāri, ai, bulvāri, sirdsmīļotie, jūs sirdij dārgi man! — ai Māsiņas, ai Būvīši! — un brālīši, lepni kā pāvi, stilīgā solī, ar īpašu šiku pārslīdēja zālītei un — *Rock'n'roll, Rock around the clock!* — uz skatuvītes saksofonos savu dvēseli ārā pūta Kušķis, Varšēvics un Johans, *caur* radiotrokšņiem cauri lauzās *Lester Young, Ben Webster* un *Johnny Hodges,* prīmā, es jums saku! Tad *Bill Haley* un *Elvis Presley* nomainīja *The Beatles*, ritmi kļuva citi, citi apgriezieni, lā pagāja sešdesmitie un septiņdesmitie kā viens ripojošs akmens, jāāā . . .

— Jā ... tā paiet ... — Edmunds kļuva galīgi skumjš, vēl drusciņ, un skopa asariņa, bet nē! Un tomēr — nē! Un vēlreiz — nē!

— Jā, paiet, paiet — bet mums jāiet, zem guļoša akmens un tā tālāk! — Egons gribēja, lai saka Edmunds, un saka to, kas būtu sakāms — kas, to gan viņš nezināja!

— Ies pie Uldriķa! — Edmunds sacīja, vispirms tā pabailīgi

palūrējis uz maisu, kas turpat pie kājām bija piestatīts.

— Ies ar! — ari Egons vispirms paskatījās uz maisu, tad uz brāli un cēlās kājās.

Maiss nesacīja neko, tikai tā kā sakustējās, kā ne.

Pāri upītei un garām kāpostlaukam, prērija tā bija, savus kilometrus piecus garumā, viņā galā laistāmās mašīnas strūkla debesīs zīmēja varavīksni — laba zīme tā bija! — brālīši saskatījās un pamāja viens otram ar galvu, un pāri grāvim, garām linu mārkam, gar vītolu spurainajām galvām sāniski vien ieslīdēja Uldriķos.

Jā, tās bija mājas! Cirstas paaudzes trīs atpakaļ, stāvēja un skanēja, jumti sidrabaini mirdzēja saulē, akas vinda kā dzērve kārstīja galvu. Suns — vismaz simts gadu vecs, kā dievojās Mārtiņš, kad runa iznāca par Uldriķiem, — pietecēja klāt — ā, šitos putniņus viņš pazina, varēja iztikt bez riešanas, tikai tas maiss laikam nāca pēc bitēm, dumji kukaiņi, pa gaisiem vien lidinās, bet, ja saimnieks viņus pietur, sava znaja vien būs — un pieveda brālīšus pie ābeļdārza, kur pie to kukaiņu būdām — mājas vēl tādiem taisīt! — līkņājās saimnieks, baltu bārdu, baltās drānās, Ūsiņš kas Ūsiņš, tik tās brilles.

— Sveiki, dēli! — uz brālīšu sveicinājumu atsaucās Uldriķis, ejiet tik iekšā, es arī nākšu, sabāzīšu tik stropu spraugās vilnu, lai turas bitītes kopā kā aitiņas!

Pirmā pa ceļam bija klēts, un brālīši, pāri slieksnim augstu celdami kājas, iegāja tur. Gaisā smaržoja zāles un zālītes, kaktos savus apkalumus spīdināja lādes un tīnes, plauktus lieca toveri un cibas, aiz spārēm aizbāzti, zobus vieza grābekļi, un izkaptis rādīja mēles, klētsaugšā kā indiāņu piroga savu braucēju gaidīja bluķa zārks, brālīši dziļi nāsīs ievilka dvašu, acis kā peles apskrēja telpu — muzejs te bija! — visu tik smagajā mašīnā iekšā un uz Rīgu prom, dzīva nauda te bija, katram savs žigulis un Līvānu māja te bija! — bet . . . nekas te nebija kustināms, Uldriķis nebija grozāms, un tā šitā manta te gulēja, brālīši nopūtās vien.

Durvis pavēra Uldriķa mazdēla sieva.

— Nākat, dēli, pie galda, visi no lauka mājās, tēvs ar nāk!

Trīsreiz lūgties viņi nelikās, cēlās un gāja. Durvīs Egons sastomījās,

padomāja, tad pacēla vienai lādei vāku un noguldīja maisu tur, izbiedēta pele parāvās stūrī — interesanti, kas tur, tai maisā, varētu būt? — bet tur kaut kas tā kā sakustējās — nē, labāk tālāk no grēka! — un lopi ari pārdzīti mājās, jāaiztek līdz kūtij! — un aiztecēja savā sīkajā peles solī.

Galds Uldriķos bija milzīgs, kāzas te varēja rīkot vai, teiksim,

bēres, un ēdāju vesels pulks, dēli un mazdēli, meitas un vedeklas, znoti un bērnu pulciņš, baltas galviņas vien kārstījās pār galda malu. Jā, īstā vieta tādai ģimenei būtu uz žurnāla vāka vai televīzijas raidījumā, bet pagaidām viņi visi sēdēja ap galdu un karotes klaudzēja rakstā. Strādāt savus bērnus Uldriķis bija iemācījis un ēst ari. Visi tie pilsētas kārumi — mellās kafijas un smalkmaizītes — laukos tikai tādi našķi skaitās, cel priekšā gaļas bļodu un bļodu ar kartupeļiem, un bļodu ar kāpostiem, un maizes klaipu vai bodē pirktus trīs, un vēl pa virsu ko uzstrēbties . . .

Tad tas cēliens bija pieveikts, vīrieši cēlās un gāja ārā uzsmēķēt, tika mazgāti trauki un bērni aizdzīti mazgāties, tad ieslēdza televizoru — savs laiks darbam, savs atpūtai un savs televīzijai — ja nu atkal tas gudrais dakteris uzstājas?

— Iesim manā kambarī, — Uldriķis vedināja.

Ja klēts bija muzejs, tad kambaris — bibliotēka. Oškoka skapji zaļām slīpēta stikla durvīm vienās grāmatu muguriņās, sienas vienos plauktos un tie avīžu un žurnālu blāķos — viss te bija, visu tik mašīnā iekšā, vai labāk divās un ar piekabi! — un uz Rīgu prom! — visi tie Biķernieku un Beberbeķu grāmatu tirgi tāda bērnu spēle vien bija, salīdzinot ar šito bagātību, bet . . . bet brālīši norija kumosu un nolaizījās vien, jā, ne tādēļ viņi bija nākuši šito gaisa gabalu un vēl pie galda sēdināti . . . Bija vien jāsāk, un sāka Egons.

— Uldriķtēvs, mums tāda lieta, tāda maza runāšana. — Te viņš apklusa un paskatījās uz Edmundu. Edmunds pētīja griestus, pašam vien vajadzēja turpināt, lai iet kā iet . . . — Tā runāšana mums ir par pūķiem! — pateikts tas nu bija, palika ap sirdi vieglāk.

— Jā, par pūķiem, — lagad piebalsoja ari Edmunds.

— Par pūķiem? Par pūķiem man šis tas ir, — un Uldriķis sāka rakņāties pa skapjiem un plauktiem, izvilka un cēla galdā biezu un smagu kā dzirnakmens šņorgrāmatu, brālīši saskatījās, kā tikai Uldriķim nebija — bērni un mazbērni, mājas kā muzejs, un grāmatas! — un arī par pūķiem te bija šis un tas, un vēl viss iegrāmatots, nē, nāciens nebūs velts!

— Tā, — pie sevis, brilles uz degungala noslidinājis, ar pirkstu pa grāmatas reģistriem līdzi vilkdams, Uldriķis pusbalsī runāja, — pūķi, spārnoti, lidojoši, dažādu radību savienojums, viengalvaini, trīsgalvaini, arī vēl vairāk galvām, uguni spļaujoši, tā, čūskas, ari spārnotas čūskas, skat. spārnota čūska, tēla tālāka modifikācija, mīti, saistīti ar ūdeni un auglību, sastop Ķīnā, Japānā, Ēģiptē, pie šumēriem, skat. šumēri, Meksikā, tā, tā, pretstatu sintēze, uguns un ūdens, zeme un gaiss, skat. V. J.

Proppu — kur palicis V. J. Propps?! — japāņu pūķis Jamata-No Oroti, astoņas galvas, astoņas astes, viņu nogalina varonis Susanoo, tālāk — svētais Juris, viņš arī svētais Georgi js, viņš arī svētais Gorgijs, skat. *Smith — The Evolution of the Dragon, Manchester, 1919,* — lasot angļu tekstu, Uldriķis pats nošņācās bezmaz kā īsts pūķis, brālīši pat nodrebinājās, — Nībelungi, kosmiskie mīti, lidojošā čūska Taksaka cīnās ar Agni, tas ir «Mahābhāratā», skat. «Mahābhāratu», tālāk — viduslaiku bestiārijs, Ksenija Murātova, Plinijs, Solins, Isidors, Pseido-Hugo, hmm . . . varbūt jālasa — Igo?! — lielākais ne tikai no čūskām, bet no visiem šīs zemes zvēriem, te čūsku dieviete, te — *John Gardner — Dragon, dragon* —, te tā bērnu raidludziņa — Pēdējais pūķis, — skat. Pielikumu, pielikumā — magnetofona kasete, te . . .

Te aiz loga iepurkšķējās un aprāvās mopēds, ierējās suns, tad uzpazinis apklusa arī tas. Klibo kāju pa priekšu celdams, kambara durvīs, tās vai visā augstumā un platumā aizņemdams, spurains un mezglots kā purva bērza celms, parādījās Eņģīzers.

— Kur ir, tur ronas, — Eņģīzers sacīja, — ko tad jūs te, pa vāckam-bari, sausa runa, lai puikas aiztec pakaļ!

Tie puikas bija viņi visi — visus, kas jaunāki par pašu, Eņģīzers sauca par puikām — un tādi viņi arī bija, pat Uldriķis — vai tad viņu, karā aiziedams, Eņģīzers neatstāja tepat, olnīcas galā, rīkstīti rokā, zosu baram par ķēniņu? Zosis Eņģīzers atcerējās skaidri, bet kas tas par karu bija, katrreiz iznāca savādāk, citreiz tas pats pirmais pasaules ar vācieti, citu reizi tas ar japāni, nē, būru karš tas noteikti nebija, turp viņi ar Dārznieku Jukumu brauca pa jūru no Liepājas, citādi tur nokļūt nevarēja, jā, Jukums tur arī, pie Kapštates, palika, nē, drīzāk tas būs bijis turku karš, Eņģīzeram tā vien likās, ka viņš redz sev priekšā Skobeļevu, baltā zirgā, zobenu rokā, saucot — Uz priekšu, puikas, immer lillā! — jā, un vai pie Šipkas viņam mākonis nenorāva cepuri? Un turki, visi kā viens sarkanās biksēs, vai tie nenāca virsū kā mellais mākonis?! Labi vēl, ka tikai bez cepures un stīvu kāju pārnāca, labi gan, — bet zosis viņš atcerējās, un pašam puķe pie cepures un brūte pie sāniem.

Un ko viņš, puspasauli izkarojies un izmalis, mājās pārnākot, ieraudzīja tepat, olnīcas galā? Nu protams, Uldriķi, bērnu vidū, puķītes rādot un nosaukumus priekšā saucot! Labi vēl, ka skolotājs, tagad visādi lēti cilvēciņi pa pasauli riņķī staigā — un bērnus ari kādam jāmāca, citādi tikai meitas vien par skolmeistariem, vajag kādu vīrieša cilvēku ari!

Nekur pakaļ jāskrien nebija, Uldriķis nokrekšķinājās, un mazmeita ienesa vīna krūzi un glāzes.

— Atkal pa grāmatām buries kā tāds Vāczemes kaķis! — izdzēris Eņģīzers pastiepa glāzi, lai ielej vēl — nakts nāca virsū.

— Jā, redz, — dēli atnākuši, interesējas par pūķiem, — Uldriķis paskaidroja, bet tam purva vellam, tam to tik vajadzēja.

— Par pūķiem? Par pūķiem grāmatās var būt tikai tādi nieki vien, kurš no tiem rakstītājiem ir dzīvu pūķi redzējis?

— Un tu, t u esi redzējis?! — tāda grāmatu gudrību noniecināšana Uldriķim patiesi ķērās pie sirds — daudz jau tas Eņģīzers bija redzējis un stāstīt mācēja par septiņiem mēmiem, bet!

— Kā ta. Divi reizes, — parasti Eņģīzers runāja literārajā valodā, tikai kādu nieku pielabodams, bet tos savus stāstus, tos viņš vienmēr stāstīja tās puses mēlē, kur tas gabals bija noticies.

— Es bī tāc puika, kādu desmits metu, izved mūs, bērnc, grūse ārē un sak, — Palaik, ku tā ugne, tas kauks, nu drahe, skrien pa gais tā kā vien lent un birs zvaigzns, tad tā ugne prapulst un mēs gā iekš. Es tad dzīvē Prūšos, lab strēķ ko pa mari braukt, vēl aiz Liepājs.

— Un otru reizi? — visi trīs iesaucās reizē.

— A tā otra reize īsti neskaitās — braucu ragavās, pulkstens pie ilkss, pulkstens kabatā, brūte pie sāniem, brandvīns galvā, prāts otrā galā, attaisu acis, skrien viens pa gaisu un nes, tā kā kapron zeķi, tā kā linu bunti!

— Un tu? Un jūs? — atkal visi ieprasījās reizē.

— Es neko. Varēju jau nolaist bikses un parādīt viņam pliku dibenu, tad viņš noskaišas un met to nešļavu zemē — un daži tā esot tikuši pie lielas mantas, — Eņģīzers paskaidroja, — bet paši saprotat — man tā brūte pie sāniem, ko tad es!

Visi klausījās vien — redzēt pūķi, un veselas divas reizes! Tad Uldriķis ielēja. — Nu, tad uz tiem pūķiem!

— Jā, ja mums tāds pūķis būtu — pasaki viņam, un viņš tev visu pienes klāt, teiksim, no veikala divus tīkliņus ar maizi vai guļošu prince-sīti, vai, teiksim, smieklam, etiķa esenci! — Eņģīzers skaļi, skaļi sapņoja. (Skat. stāsta sākumā precizējumu — darbība norisinās dažus gadus atpakaļ. Tagad veikalos etiķis ir. — *Autora piezīme.)* — Jā, agrāk, — Eņģīzers turpināja, — agrāk jau tos pūķus šur tur pieturēja. Jā, ja mums būtu .. .

— Ir. Mums ir! — Edmundam tas pats no sevis paspruka.

— Maisā. Un maiss jūsu klētī — *mēs* atnesām! — piebilda Egons.

— Pūķi?! — tagad vienā balsī iesaucās Eņģīzers un Uldriķis.

Brālīši tikai pamaja ar galvu. Kadu brītiņu valdīja klusums. Ja . . .

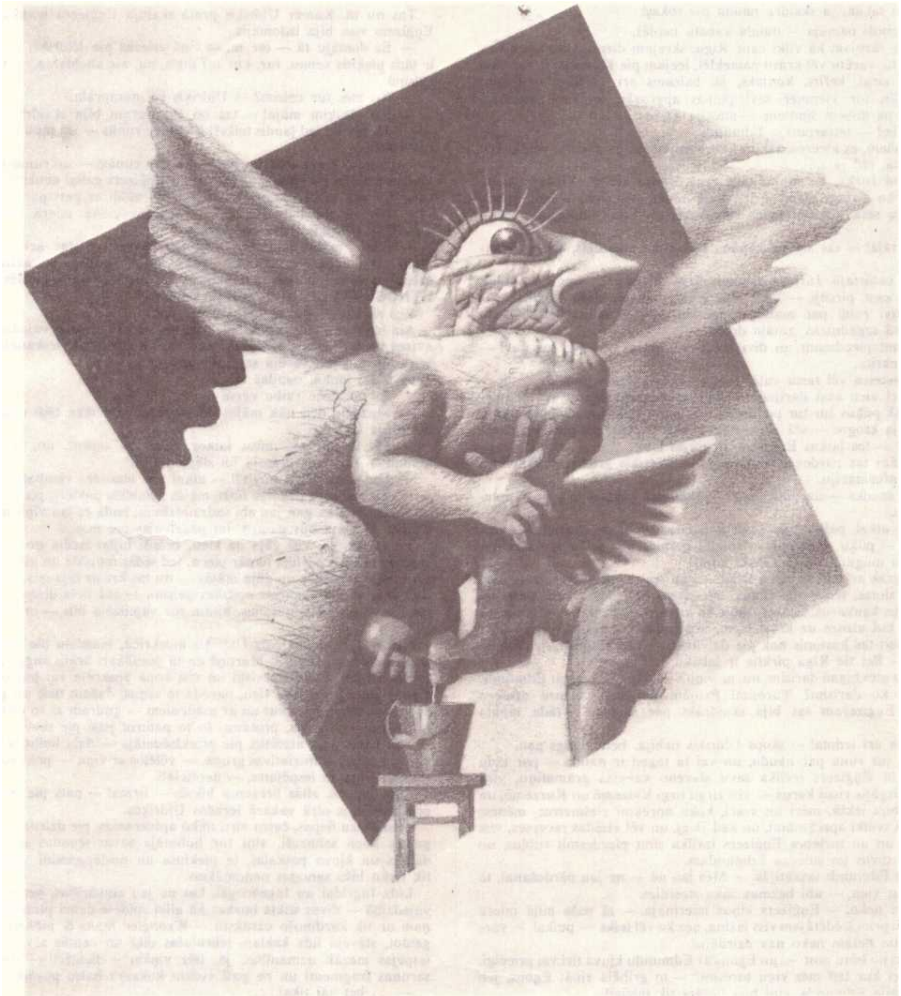

mara arcaļa zīmējums

— Tad jau mēs esam, tas ir, būsim stāvus bagāti! — Eņģīzers pielēca kājās.

— Un kāds tad viņš izskatās, tas pūķis? — Uldriķis atvēra savā šņor-grāmatā jaunu lappusi, tādas lietas viņu bezgala interesēja, — īsts pūķis, un teicēji, jā, un pats pūķis viņa mājās un maisā!

— Bet kāpēc maisā?! Ar pūķiem vajag apieties labi — ņems vēl un apvainosies — un sāks nest mājās visādus sūdus! — Eņģizers uztraucās.

— Kā tad tā, turēt tādu mantu zem pūra, tas ir, maisā!

— Jā, pūķi jātur atsevišķā, tīrā telpā un labi jābaro — vajag dot biezputru un lopu iekšas, un visu viņam vajag dot pirmajam! — tā saka Fabrīcijs Dionīsijs, un tā saka Einhorns Pauls! — pašķirstījis savu grāmatu, Uldriķis piekrita.

—Mēs neko, tā mums iedeva un pieteica tikai mājās laist

laukā, — piesarcis Edmunds taisnojās.

— Jā, tā tas pūķa pārdevējs sacīja! — tā Egons.

— Tā ari pieteica? — priecājās Eņģīzers. — Ir vēl pasaulē zinoši cilvēki, ir!

— Stāstiet visu no gala! — Uldriķis gribēja zināt un zināt visu.

— Nu tā, priekšsēdētājs iedeva mums drusku naudas līdzi, ja ko ievajagas, ej nu sazini, ko katru reizi var dabūt, — Egons sāka stāstīt, — un labāk, ja skaidra nauda pie rokas!

Visi piekrītoši pamāja — nauda kabatu neplēš.

— Nu tā, skrējām kā vilki caur Rīgu, skrējām dienu, skrējām divas, viss it kā būtu, varētu vēl krāsu pameklēt, ieejam pie Kamieļa, ir tur tāda ieskrietuve, zirņi, kefīrs, konjaks, jā, balzams arī...(Bija. — *Autora piezīme.)* Un tur vienmēr savi puikas apgrozās; ieejam, paņemam zirnīšus un pa diviem simtiem, — stāstīja Egons.

— Pa trim! — iestarpināja Edmunds.

— Pa diviem, es atceros, sākumā mēs paņēmām pa diviem, vēlāk, kad ienāca Jurka, tad jā . . .

— Un tad Jurka, tas mums tāds vecs draugs vēl no Rīgas laikiem, saka, — ja ko vajag, ejam, — ir! — un tepat, Vecrīgā, — labi, ejam, ieejam viena sētā, tur vēl tādas stāvas kāpnes bija, uzkāpjam trešajā stāvā... •

— Ceturtajā! — tās stāvās kāpnes Edmunds atcerējās, katru pakāpienu.

— Labi, ceturtajā, Jurka piezvana, divas reizes gari, vienu īsi, atver, šis saka, — esot pircēji, — labi, šim esot, simt piecdesmit gabalā . . .

— Un divi rubļi par maisu, dārgi tas nav, tā maisi maksā! — to Edmunds, kā sagādnieks, zināja droši.

— Jā, simt piecdesmit un divi rubļi par maisu — dārgi tas nav! — Eņģīzers piekrita.

— Un pieteica vēl taisīt vaļā tikai mājās! — Egors piebilda.

— Pareizi vien esat darījuši, tā reta manta, un jāprot ar to apieties, — agrāk pūķus šur tur pieturēja, bija zirgu pūķi un labības pūķi, it sevišķi turēja krogos — sēž viens tāds pelēks uz vāts un pievāc brand-vīnam sātu! — tos laikus Eņģīzers atcerējās labi.

— Un kāds tas pārdevējs izskatījās? — Uldriķis gribēja savākt visu iespējamo informāciju.

— Tāds smalks — uzvalkā, baltā kreklā, un kaklasaite arī! — atcerējās Egons.

— Jā, — atkal pašķirstījis savu grāmatu, piekrita Uldriķis, — viss, viss saskan — pūķu pārdevējs — smalki ģērbies kungs, balts

uzkreklis, pirkti svārki mugurā, spoži zābaki kājās!

— Jā, agrāk arī pūķus pirka Rīgā — var jau arī pats uztaisīt — ņem trīs istabas slotas, trīs cepļa slotas, trīs pirtsslotas, ņem vīzes, pastalas, visādus vecus kankarus, iztaisa tādu kā kusteni, per to trīs svētvakarus pēc kārtas, tad aiznes uz krustcelēm, nosvilpjas trīs reizes, bet tā kārtīgi! — un tad tas kustonis tiek pie dzīvības! — Tad Eņģīzers padomāja un sacīja: — Bet tie Rīgā pirktie ir labāki!

— Un ko mēs tagad darīsim, nu, ar viņu? — to gribēja zināt Edmunds.

— Kā — ko darīsim? Turēsim! Projām jau tādu mantu neviens nemetīs! — Eņģīzeram tas bija skaidrāks par skaidru — tāda manta mājās!

— Nauda arī izdota! — skops Uldriķis nebija, bet taupīgs gan.

— Kāda tur runa par naudu, un vai tā tagad ir nauda — par tādu mantu! — Un Eņģīzers izvilka savu slaveno kabatas grāmatiņu, viņš teicās ar to izgājis visus karus — visi zirgu tirgi Vidzemē un Kurzemē, un Leišos tur bija iekšā, mēri un svari, koku aprēķini ciešmetros, mēness grieži un kā svētki aprēķināmi, un kad jāsēj, un vēl visādas receptes, viss tur bija! — un no turienes Eņģīzers izvilka simt piecdesmit rubļus, no kabatas vēl divus un sniedza Edmundam.

Egons un Edmunds saskatījās: — Mēs jau nē — ne jau pārdošanai, tā iznāca, tāpat vien, — abi bezmaz sāka stostīties.

— Es ari neko, — Eņģīzers viņus mierināja, — tā paša mīļā miera labad, vai nu priekšsēdētājam viss jāzina, nez ko vēl teiks — puika! — varbūt no tādām lietām neko nav dzirdējis!

Tas krusts nu būtu nost — un Egons'ar Edmundu kļuva tīri vai priecīgi.

— Jā, bet kur tad mēs viņu turēsim? — to gribēja zināt Egons, jeb varbūt tas bija Edmunds, viņi bija tiešām tik līdzīgi!

— Varētu pie manis, — Eņģīzers skaļi prātoja, — jā, pie manis varētu, bet, — bet tur ir atkal savs bet! — pie manis tie cilvēki apgrozās, atkauties nevar, velkas un velkas! — un zem klēts man dzīvo zalktis, nez, kā viņi sadzīvos! — jā, te bija ko padomāt.

Jā, pie Eņģīzera tie cilvēki tiešām apgrozījās, nāca un brauca tuvi un tāli — jo viņš zināja un prata! — uzlika roku, kaut ko nomurmināja, — komi-zirjāņu valodā tas esot, — un visu to Eņģīzeram mirstot esot atstājis kāds viņu zintnieks — un laikam jau palīdzēja, nāca un nāca, un tādēļ, — Uldriķis nodomāja skeptiski, — tādēļ jau var bez lielas domāšanas izvilkt no kabatas simt piecdesmit divus rubļus, jā, tad jau tā var!

Par Eņģīzeru runāja un runāja visādi. Kad, Rīgā iebraucot,

Ingrīdai un Ingeborgai iznāca kādā kompānijā pasēdēt, mūziku klausoties un kafiju malkojot, — jā, tur kafiju tikai malkoja, nevis prasti dzēra! — jā, iznāca runa par Austrumu meditāciju, Šambalas ģeogrāfiju vai mandālas dizainu un citām pie kafijas malkošanas piederīgām lietām, viņas vienlaicīgi atcerējās Eņģīzeru, lūpas sinhroni pavērās, un lokālais dziednieks teju, teju iekļūtu visas republikas intelektuālajā informācijas bankā, — bet! — sava vaina vai nopelns tur noteikti bija tik nesen kārtotajam eksāmenam ateismā, lai nu būtu kā būdams, Ingrīda un Ingeborga saskatījās un Eņģīzera vārds palika neizteikts, palika, lai cik kārdinoši tas ari nebija, nākošajai reizei.

— Mantra, — tā vietā noteica Ingrida.

— Ezotērisms! — piebilda Ingeborga.

Tas nu tā. Kamēr Uldriķis prātā skaitīja Eņģīzera ienākumus, pats Eņģīzers visu bija izdomājis.

— Es domāju tā — tev te, — viņš griezās pie Uldriķa, — aiz mājas ir tāds pleķītis zemes, tur, kur tas dīķis, nu, aiz ābeļdārza, — tur mēs to celsim!

— Ko mēs tur celsim? — Uldriķis īsti nesaprata.

— Ko? Pūķim māju! — tas nu Eņģīzeram bija skaidrs labu brīdi.

— Jā, bet ko tad ļaudis teiks?! Visi taču runās — un muti tu nevienam neaizbāzīsi!

— Runās? Lai runā! Svarīgi — ko viņi runās! — un runās to, ko mēs viņiem priekšā pateiksim! — par to nu Eņģīzers galīgi neuztraucās — lai runā un nāk talkā, ar priekšsēdētāju un valdi es pats parunāšu!

— Un tā nu mēs ņemsim un celsim vienā mierā pūķim mājvietu?! — Uldriķis tomēr nesaprata.

— Kādu māju pūķim?! — Eņģīzers ieplēta platas acis un izvilka atkal sayu kabatsgrāmatiņu. — Man te ir izgriezts no avīzes! — mēs celsim muzeju, kolhoza, tā teikt, novadpētniecības muzeju! Mēs celsim — ETNOCENTRU! — vot, ko mēs celsim!

Visi saskatījās, jā, tā lieta varētu iet!

Aiz loga *ausa rīts,* avīzi ārā lasīt vēl nevarēja un nevajadzēja ari, jo avīzes veda tikai pēcpusdienā. Tad kaut kur pamalē ieskanējās dziedāšana, un tad jau varēja saprast vārdus.

— Nāci laukā, naudas muca.

' Es tev došu raibu vērsi!

— Mazdēla dēli nāk mājās no saspēles, viņi man tādi muzikanti! —[1] skaidroja Uldriķis.

— Jā, ir jau arī mūsu laikos tādi, kas saprot, nu, no TADAM lietām! — Eņģīzers prātoja un slējās kājās.

— Un maiss?! Un pūķis?! — atkal visi iesaucās vienbalsīgi.

— To maisu es paķeršu līdzi, mājās palaidīšu paklētē, pienu lai padzer no Zalkša bļodas, gan jau abi sadraudzēsies, badā es jau viņu nemērdēšu! Kamēr tā māja būs gatava, lai padzīvojas pie manis!

Tā ari palika, visi gāja uz klēti, brāliši bijīgi izcēla no lādes maisu, Eņģīzers rūpīgi pārlika to pār plecu, tad sēdās mopēdā un aizpurkšķināja, arī brālīši atvadījās un gāja mājās — nu tas krusts bija nost! — Uldriķis, iegājis kambari, vispirms nodzēsa gaismu — ārā liela diena — un ķērās pie tās mājas projektēšanas, visam tur vajadzēja būt — un uz to vislabāko!

Nākamajās dienās pats Uldriķis moskvičā, mazdēlu pie stūres, Eņģīzers mopēdam mugurā, Mārtiņš un tā jaunākais brālis Ingus zirgos, abi brāliši kājām, katrs atsevišķi un visi kopā apskrēja vai puspasauli, kur atrada kādu prātīgāku Viru, paveda to sāņus, dažam tieši un gandrīz kā ar karoti, citam aplinkus un ar mājieniem — gudram ar to pietiek! — un to lielumu apstāstīja, protams, šo to paturot paši pie sevis!

Tad Ingus tika aizsūtīts pie priekšsēdētāja — daži kolhoza vecbiedri, zināmā mērā — iniciatīvas grupa, — vēlētos ar viņu — priekšsēdētāju — runāt, — un, ja iespējams, — neoficiāli.

Adas žaketē, zilās brezenta biksēs — firma! — pats pie ņivas stūres, priekšsēdētājs otrā vakarā ieradās Uldriķos.

Zem milzu liepas, četru vīru tikko aptveramas, pie dzirnakmens galda, galvas kopā sabāzuši, viņi tur bubināja savas stundas trīs. Balsis te dalījās un kļuva paskaļas, te pieklusa un noslēpumaini saplūda kopā, tik tikko bišu sanoņas nenomāktas.

Līdz Ingrīdai un Ingeborgai, kas ne jau ziņkārības, bet it kā medus vajadzībā — divas stikla burkas kā alibi spīdēja cauri plastmasas maisiņam ar tik kārdinošo uzrakstu — *Wrangler jeans & jackets* — Uldriķi gaidot, stāvēja līdz kaklam iebridušas dīķī un centās sev pievērst pēc iespējas mazāk uzmanības, jā, līdz viņām — diemžēl! — atlidoja tikai sarunas fragmenti un tie paši visādu kukaiņu balsu pavadījumā.

— ... bet vai tikai . . .

— ... kāds sāks vēl šķībi skatīties ...

—• . .. zināmā mērā . . . pašinicivitāte ... nē, pašiniciatīva!. . . nu jā!. . .

—; . .. tikai neiebraukt grāvī.. . grāmatvedība to cauri nelaidīs . . .

— ... voluntārisms . . .

— ... sistēma ... nē, struktūra!

— Tikai ar materiāliem, nu, un ar darba spēku, ar to tieciet galā paši, — sacīja priekšsēdētājs. — Iekšējās rezerves, tas jā, — un kaut vai līdz rājienam ar ierakstu, tik tālu es būšu kopā ar

jums — bet ne tālāk! — nobeidza priekšsēdētājs.

— Tīri papīri — tas ir tas galvenais! — un tas mums būs! — rezumēja Eņģīzers.

— Ja ikviens tik zemē sētu! — jā, visā savā baltās bārdas godībā, asarām acīs, dzejisks bija palicis Uldriķis.

Tad priekšsēdētājs sēdās mašīnā, Eņģizers kāpa mopēdā un Uldriķis gāja mājās. Nu Ingrīda un Ingeborga varēja līst ārā no dīķa un iet pēc medus.

— Neformāla pieeja! — zobus klabinot — ūdens tomēr bija vēss — sacīja Ingrīda.

— Konstruktīva! — tāpat, zosādai metoties, atklabināja Ingeborga.

Nabaga meitenes! Kaut tik viņas nesaslimtu! Nu nekas, sadzersies mājās liepziedu tēju ar medu, kārtīgi izsvīdināsies, un noņems kā ar roku.

Visas tās tālākās sapulces un sēdēšanas notika pie Eņģlzera mājās, tur, malkas šķūņa priekšā, uz celmiem un bluķēniem piemetušies, sēdēja un tupēja vai visi kolhoza vecākie vīri. Uldriķis, zemē izklājis savus plānus, stāstīja, rādīja un skaidroja, līdz pēdējam sīkumam tur viss bija izceiķi-nāts! — pati mītne tur bija, un rija, un klēts, un namiņš, kur TAM ēdienu vārīt, un somu pirts — vajadzīga gan tā nebija, bet — ja nu tās cēla visās malās, ar ko gan viņi sliktāki?!

Brālīši sēdēja goda vietās — vai tad viņi nebija TO sagādājuši? Laiku pa laikam Eņģīzers iznesa pa pudelei — zāļu tiesai, lai acis labāk rāda un prāts apskaidrojas, tas dzeramais te smaržoja pēc kalmju saknēm un kadiķogām, vīri aplaizīja lūpas, — varbūt Eņģīzeram bija aparāts — viegla kūdras dūmu smarža cēlās debesīs, jeb varbūt to naktīs atnesa TAS?! — te, sūnekļa malā, visāda dzīva radība lika sevi manīt — purvā māva dumpji, brēca sīļi, vakara debesīs bez trokšņa lidinājās sikspārņi — un vai tepat, klēts priekšā, siltu pienu sastrēbies, saulē nesildījās zalktis? Un kas tur klētī ik pa brīdim iepurkšķējās un iešņācās? — un visi bijīgi saskatījās.

Jā, tam •— sauciet to, kā gribat! — tam mājoklim vajadzēja būt, nu, TADAM! Katrs TO redzēja, protams, savādāk, tāda ir cilvēka iedaba, — bet!

Bet — radošs režisora lasījums, ideju sabalansēšana, veiksmīga sadarbība ar scenogrāfu, skatuves meistariem, butaforiem, trokšņu taisītājiem un mūzikas autoru galu galā vainagojās panākumiem, rezultāts bija pūliņu vērts, un visu gara acīs cēlās un ausa GAISMASPILS!

Daugavas krastā, konceptuāli apvienota ar Lielupes bajārisko plūdumu, protams, ār nelielu Gaujas skandināviskā dizaina

akcentu, pašā Zilākalna virsotnē, Burtnieku ezeru pie kājām un Dzintarjūru fonā, pacēlās ne vairāk, ne mazāk kā senlatviešu pils, vismaz divu Tērvešu, kam kukaragās vēl sakāpušas Rakte un Sidrabene, augstumā, tai mūsu sirdij tik tuvajā Liberta — Ģirta Vilka stilā.

Saldsēri tur maltuvē dūc dzirnas, dzied bārenītes, torņos pēc naidinie-kiem lūsinājas bāleliņi, pa skatuves — es gribētu teikt — pilspagal-ma — dēļiem staigā virsaitis caunu cepurē, Lielvārdes jostu trīs reizes ap raženo, kā Kērkam Duglasam, kā Brjūsam Lī, augumu apjozies, tur, savas važiņas, piekariņus, dižās saktis un aproces šķindinot, cēla kā ilgais ceļš, nesteidzīga kā seriāls, aizslīd, teiksim, Laimdota ... bet kas tad tas?! Zemā toņkārtā iedūcās tauru ragi, mainās apgaismojums, un no htoniskām dzīlēm, vienā veidolā sintezējot gaismu un tumsu, kā pulsējošs lāzera stars sausā ledus mutuļos materializējas, sacīsim, Spīdola. Tad tauru ragi, kā medinieku suņu dzīti, iedūcās vēlreiz, aust saulīte un mēs redzam — līdz pašam apvārsnim, perspektīvā vienā punktā saiedami, plešas galdi.

Tur ganās veseli briežu, aļņu un stirnu bari, galdus liec lāču šķiņķi, cepti bebru taukos, uz iesmiem uzdurtas grillos cepas mežacūkas un tie paši nelaimīgie tauri, kuru ragus mēs nupat kā dzirdējām, milzu bļodās tiek nesti sami un lasēni, cepti kaņepjsviestā un sutināti krējummērcē, ceptas paipalas un rubeņi paši skrien mutē iekšā, jā, un vēl vālodžu un lakstīgalu mēlītes, un vēl — ezerrieksti, lobīti un ar meža bišu medu aizdarīti, un ievogu želejas un mežāboli putukrējumā . . . Kannās un zara-kannās, kausos un krūkās no pašas Ēģiptes vests alus (Te laikam visu atmiņā atausušas nemirstīgās lappuses no «Mērnieku laikiem». — *Autora piezīme.),* franku un vandāļu — no pašas Andalūzijas! — vīns, pašu miestiņš un brāļu lietuvju sūtītais medus ar uzsvaru uz pēdējās zilbes . . .

Baltās drānās, koklēm un dūkām skanot, Uldriķa mazdēlu dēli Kristaps, Kaspars un Krišjānis un Mārtiņa brālis Ingus dziedāja par slavenajām dienām, par varoņu gaitām ... Jā . . .

Bet mums pienācis laiks nolaisties uz mūsu pašu laicīgās zemes, saspļaut delnās un ķerties tam bullim pie ragiem, es gribētu teik — sākt darbu! Un darbs sākās un gāja no rokas.

Ko priekšsēdētājs bija solījis, to viņš pildīja, pat vēl vairāk. *Šo to* atveda dienā, šo to atrāva naktī, kādus materiālus un mehānismus pārsvieda no citiem objektiem, vienā zinātniski pētnieciskā institūtā noorganizēja un nolīga veselu melno brigādi, tas nu tā, — kur tā nedarīja, kur?! Un ja arī nedarīja — noticēsim! — tad nedarīja tāpēc, ka nemācēja. Tādi tie laiki bija — skat. vēlreiz autora piezīmi stāsta sākumā.

Visi tie kolhoza vecie viri — protams, salīdzinot ar Eņģīzeru, tīrie puikas! — tika likti lietā — turēt cirvi rokā viņi prata un katrs savā galā zāģim pieķerties varēja, it īpaši, ja Eņģīzers parādīja, kurā, materiālus saveda no visām pusēm — un kas? — tie paši Eņģīzera pacienti, veda aiz tīrās pateicības, ne jau visu var rubļos atmērīt! — un ja vēl kādu reizi ievajagas? — vīri mīcīja mālus klonam, un uzslēja Manteifeļa skursteni, tas turējās un nesagāzās!

Klēts un visas tās pārējās būves auga acīm redzot — vainags pēc vainaga cēlās debesis — varbūt te naktīs palīdzēja pats pūķis, teiksim, nesa baļķus vai juma jumtu — bet ātri tā lieta gāja. Ja ko ievajadzējās, Eņģīzers tikai pameta ar pirkstu Mārtiņam, tas lēca zirgam mugurā, vienmēr gatavs izpalīdzēt, un — DAVAI, DAVAI, ŽIVO! — un aizlēk-šoja, un meitas te arī bija, — un visas uz Mārtiņu kā sadegušas! — un abas jaunās skolotājas, Ingrīda un Ingeborga, atveda skolas bērnus, kaut ko atnest vai sasiet salmus kūlīšos viņi varēja, darbs kaulus nelauza un nāca tikai par svētību, — un te bija tik daudz ko redzēt!

Uz baļķu grēdas sēdēja tas orķestris, tas ansamblis — Kristaps, Kaspars, Krišjānis un Ingus, visi kā viens zilās nātna biksēs un vamžos spožām pogām — Mārtiņš, vienu pakošļājis, sacīja: — Jā, gandrīz vai tirs sudrabs, vai vismaz sudrabam blakus gulējis! — pogas mirdzēja saulē un puiši dziedāja:

— Malu, malu visu rītu, —
Siekam kaudzes nenomalu.
— Kā nomalšu siekam kaudzes, —
— Pūķīts milnas galiņā!
Un vēl viņi dziedāja:
— Rudzu viļķis, maizes roķis, —
— Augšupēdu padzirnē!

Protams, vēl viņi dziedāja visādas dziesmas angliski, bet tās neviens nesaprata, varbūt vienīgi tie igauņi, kas, laikam ko padzirduši — kāds tomēr būs palaidis mēli! — brauca ik dienas it kā pieredzes apmaiņā un ap Eņģīzeru vien grozījās, kamēr tas neizturēja un kaut ko gari un sirdīgi norunāja savā komi-zirjāņu mēlē — bet ko? Jautāti igauņi tikai raudzījās uz Eņģīzeru ar dziļu cienību un bijību un sacīja: — TAS IR VIENS VIEDS UN GUDRS VIRS — KO VINS SACĪJA, MES NESAPROTAM, BET TAS IR ĻOTI GUDRI!

Protams, procesā visa tā celtniecība apauga ar visādiem palīgobjek-tiem, tā pirts izauga par veselu kompleksu ar masētavām, dubļotavām un svīdinātavām, kamīnzālēm un viesistabām, vien- un divguļnumuriem, krāsu televizoriem un videomagnetofoniem, Uldriķa mazdēla dēli rīkoja diskotēkas ar

kompaktdiskiem (CD) un ekvalaizeriem — kas tie tādi, autors pats nezina, bet būt viņi tur bija! — Ingus sapņoja par koncertturneju uz Sopotu un Sanremo, auga un pletās plašumā suvenīru cehs, no tiem pašiem garkūļu salmiem, kas bija savesti jumtiem, tika sieti, pīti un makramēti velni un lidojošas raganas, un bezmaz vai īstu uguni spļaujoši pūķīši, ko piekārt automobilī, vai tāpat kādam iedāvināt, uz tā namiņa bāzes vienu dienu kā no gaisa — vai tiešām pūķis to būtu atnesis? — izauga vīna brūzis, — Eņģīzers izdzēra vienu malku, izspļāva un aizsūtīja Mārtiņu pēc avota ūdens, ko muti izskalot.

Un visam tam līdztekus debesīs slējās ari viņu lolojums.

Kā, un tā viss gāja kā pa sviestu, bez nekādas aizķeršanās? Nu nē, bija arī savas grūtības, bet tās bija augšanas grūtības, tā sakot — objektīvi dotumi.

Bija i rudens lietavas, i ziemas puteņi, bija garas, garas naktis, it sevišķi pēc pārejas uz ziemas laiku. Uldriķis savā kambari dedzināja gaismu līdz pat rītam un lasīja «Baltijas Vēstnešus». Eņģīzers krāsnī bāza sveķainus egļu celmus un raudzījās ugunī, liesmas cēlās un ļima, dega baronu pilis un zemnieku sētas, šķindēja zobeni un saulē mirdzēja durkļi, Tīreļpurvā un Nāvessalā dvēseles skrēja debesīs kā dūjas, akaču dūņās un tīfa barakās vaidēja veļi, pārmijās klaudzēja lopu vagoni, pamalē šķēpus vicināja kāvi, sēkla krita zemē un dīga, visādi gāja . . .

Abas skolotājas — Ingrīda un Ingeborga — garus vakarus laboja burtnīcas, dzēra tēju ar liepziedu medu, tas gājiens toreiz uz Uldriķiem viņām nebija bijis velts! — jā, un no turienes viņas pārstiepa mājās veselu kaudzi vecu grāmatu un tagad vakaros lasīja naktslampiņas gaismā — Ingrīda «Vējiem līdzi» otro daļu, pirmo Uldriķa mazdēli bija kaut kur pasaulē aizvazājuši, un Ingeborga lasīja Baloža «Kosmosofiju» un šausminājās.

— Fascinējoši! — izdvesa Ingrīda.

— Maija, viss ir maija ... — nodrebinājās Ingeborga.

Sapņoja viņas abas vienu un to pašu sapni — Skārletai O'Harai (tās lomā bija viņas abas!) pakaļ dzinās visādi mošķi un pesteļi, bet tur jau šurp auļoja Rets Batlers! — tad zvanīja modinātājs un bija jāceļas.

Mārtiņš auklēja un šūpoja dēlu, tam nāca zobiņi, un dziedāja, un tajās dziesmās bija iekšā viss — zvaigznes un mēness, ugunskuri un zirgi, vijoles skanēja kā Jehūdi, Menūhinam spēlējot, cītaras drebēja zem Ravi Šankāra pirkstiem un ģitāra skanēja kā Django Reinhardam vai pašam Andrim Kārkliņam — un bērns raudāt pārstāja!

Brālīši augu dienu šaudījās šurp turp kā atspoles un sapņus

redzēja tik saraustītus kā circeņa sacirsta dzija un ātrus un šaudīgus kā videoklipus, tādēļ tos atstāstīt nevar.

Un vēl — neviena negaidīta un neaicināta kādu dienu Uldriķos ieradās brīnumskaista dāma, gaišziliem matiem, sešdesmit trim somām un čemodāniem — viena soma esot pazudusi Romas starptautiskajā terminālā, tā viņa sacīja, — un personīgu miesassargu pie rokas. Viņa nāca no tālienes, tas bija redzams, brīžiem tā stāstīja par palmām un aligatoru audzētavām Floridā, ko mantojumā tai bija atstājis otrais vīrs, brīžiem apcerēja Ķengurzemes jaukumus, kur bija dzīvojusi ar trešo vīru. Tagad viņa bija atraitne un dzīvoja tā kā Vašingtonā, DC, tas ir — DīSī, Kolumbijas apgabalā, tā kā Sietlā, Vašingtonas pavalstī. Viņa te visus pazina — ar Uldriķi runājās par tā nelaiķi: — Mēs kopā gājām pie mācības, redzi, man te ir fotogrāfijas līdzi — tā ar tiem gaišajiem matiem ir tava Almiņa un te, tā smukā, tā esmu es! — un solījās uzlikt kapos vienu kopīgu pieminekli — Uldriķim, Almai un pašai, protams, tad, kad tas laiks būs pienācis ... Runājot ar Eņģīzeru, viņa, sarkstot un bālējot kā pirmskara filmā, atzinās: — Dāvi, es tev sacīšu — tu vienmēr man esi paticis, karos aiziedams, vienmēr puķe pie cepures! — tikai tu man, tādai knīpai, pat virsū neskatījies... ja nu tu tagad ko sadomā, zini, es būšu priecīga nācēja! — Jā, arī brālīšieln viņa cēla laukā no savām somām vienas dāvaniņas pēc otrām — nabaga bāriņi! — viņa gribot tos adoptēt un ņemt tos sev līdzi — tur varēšot uz viņu vārda atvērt kādu viesnīcu vai naktsklubu Lasvegasā, viņai tur esot pazīšanās. Jā, katram viņai atradās kāda dāvaniņa vai mīļš vārds . . . Mārtiņam viņa skaidri noprasīja, vai tas precējies, un, ja jā, tad cik nopietni — pēc jaunākajiem zinātnes pētījumiem tieši Florida esot čigānu īstā dzimtene, un viņa to labprāt precētu nost, — ak, esot precējies un pavisam nopietni? Un brālis? Ak arī, žēl, žēl, SORRY!

Ingrīdai un Ingeborgai viņa veselu vakaru pārstāstīja to filmu saturu, ko varot redzēt Grīničvillēdžā, pati viņa tur ejot tikai sava miesassarga pavadībā, taisni šausmas, kas tur notiekot! — narkomāni, suteneri, hipiji, panki, nelaiķis Henrijs Millers, Artūrs Millers, Normans Meilers, pats Endijs Vorholsl — visa elite tur ejot, tur ejot augsti! — jā, mīļās, to jums vajadzētu redzēti Un skolotājas tur pelnot tik un tik stundā, un cāļi, un hamburgeri, tās ir tādas bulciņas ar kotleti vidū, tik un tik, un uz katra stūra — kokakolas automāts — GODAVĀRDS!

— Jā, un tomēr nekur pasaulē bērzi nešalc tā kā dzimtenē... — viņa sacīja. Un vēl daudz ko viņa sacīja un runāja, šis tas viņai patika bezgala, šis tas nepatika nemaz, visādi. Visas runas galu galā tomēr nonāca pie vienas tēmas — KO TUR CEĻOT UN KAS

TAS BŪŠOT? UN CIK TAS MAKSĀŠOT? UN VARBŪT ARI VINA VARĒTU NOPIRKT DAŽAS AKCI4.AS? AK NĒ — ZEL, ŽĒL, SORRY! BET PARADĪT TO TACU VIŅAI VAROT, NEVAROT BUT, KA TAS BUTU VALSTS NOSLĒPUMS! AK TIKAI MUZEJS?! VIŅAI MĀJĀS ARI ESOT VISĀDI DZINTARI UN SVEČTURI, JA, JA, VINA SAPROTOT!

Tā arī neko konkrētu neuzzinājusi — es ceru! — *un* diemžēl pat neapprecējusies kārtējo reizi, dāma ar visiem saviem sešdesmit trijiem čemodāniem un somām un miesassargu pie rokas vienu dienu ņēma un aizbrauca. Kas viņa bija un ko īsli gribēja, tā arī palika noslēpums, bet — fakts paliek fakts! — projāmbraucot acīs viņai bija asaras . . .

— Kā Dīrenmata lugā, — noteica Ingrida.

— Kā Beketa lugā, — piebalsoja Ingeborga.

— Gadu tā celtniecība nevilkās, ja nu kādu vasaru un ziemu! — stāstīja Mārtiņš. Tad jumtus apjuma garkūļu salmiem — tos, vismaz daļu, Eņģīzers bija nosargājis, un varēja sacīt, gatavs (as nams bija, varbūt šur tur kādi krikumi palika, bet tā tas celtniecībā no laika gala iegājies.

Beidzot tā diena bija klāt! Nu vajadzēja to māju iesvētīt, atzīmēt to notikumu vajadzēja!

Uldriķis un Eņģīzers sēdēja un sacerēja telegrammas, Mārtiņš aulekšoja uz pastu un atpakaļ, tad vakarā no Eņģīzera mājām — pats Eņģīzers tur gar paklēti vai pusdienu līkņājās un labinājās — tai pašā Rīgas maisā tas vedamais tika pārvests uz jauno mājvietu un tur saudzīgi ielaists milzīgā, vaivariņiem un biškrēsliņiem izklātā lādē — to nu šoreiz Uldriķis nebija pažēlojis.

— Lai brauc, lai skatās, lai brauc mājās un ceļ paši, man nav žēl, lai jau ceļ! — teica Eņģīzers visiem un katram atsevišķi. Visi saskatījās un katrs pie sevis nodomāja: — Tādu kā mums neuzcels, TADU NU NĒ!

Trīs dienas Uldriķis pēc savām gramatām brūvēja alu, atnāca Eņģīzers, izdzēra kausu — ir dzerts arī sliktāks! — un aiztrieca Mārtiņu, Ingu un tos jaunos Uldriķus uz savām mājām, tie pārbrauca ar ori, piekrautu alus mucām, caurām naktīm tur Eņģīzers bija riņķi būries — un tas bija alus! — bet izdzēra i Uldriķa brūvēto, i no Lāčplēša vesto.

Sabrauca no malu malām, galdus nācās klāt ārā, iik daudz sanāca, pašu un ciemiņu. Un viss tur bija — bija runas un lentes griešana, un pirmrindnieku godināšana, un kinohronika, šaudījās vesela fotogrāfu armāda, un no Radio tur bija, un suitu sievas, un tas gudrais dakteris, ko viņi agrāk tikai pa televizoru bija redzējuši, bija arī viens liels priekšnieks, domāju, pat ļoti liels, jo priekšsēdētājs sēdēja tam pie labās rokas, nolasīja no acīm katru

vēlēšanos un visiem uz auss tā neuzkrītoši čukstēja — TAS IR VIENS LIELS ZVĒRS! — viņam kā kaislīgam medniekam tas noteikti bija zināms.

Sākums, kā jau parasti, bija pastīvs un oficiāls, protams, bija aplausi, kur pienākas, un runāja visi, kā pieklājas, pat Eņģīzers turēja muti ciet, un tas nu bija patiesi brīnums! Tad tas lielais priekšnieks pieliecās klāt priekšsēdētājam un tā paklusi, bet tomēr, lai visi varētu dzirdēt, noteica:

— JAN JAZEPOVIČ, NEZINU, KA JUMS, A MAN, VOBŠEM NRAVITSJA! — Visi uzziedēja, teiksim, ka rozes Cenlrālā kolhozu tirgus paviljonā, un tad tā mūzika gāja vaļā!

Viesis, priekšsēdētājs un valde trīs reizes spieda roku Uldriķim un Eņģīzeram, pa reizei brālīšiem, runas un dziesmas kāpa debesīs, tika ēsts un dzerts kā pa tēva kāzām! — tad stūros sākās dancošana — gaisā lidinājās sagšas un krepžoržets, vistra un kremplins — varbūt tas arī bija krimplēns? — gaisā virpuļoja vīstošu ziedu smaržas, sirdis gavilēja un skurba, kā Līgo nakti nepazinu, kura sieva, kura meita! (Tā tiešām tas bija. — *Autora piezīme.)*

Pats Eņģīzers, klibo kāju piesizdams, trīs reizes aplaida pagalmam riņķī ar to jauno skolotāju — vakarā krēslā neviens nevarēja pateikt, vai tā bija Ingrīda vai Ingeborga, — skolotāja sarka un bālēja — mūsu laikosi — klausoties Eņģīzera kara laiku piedzīvojumus, un tikai atkārtoja: — Inspirācija! — Inkarnācija! — un tad tas notika, kā pērkona spēriens no skaidrām debesīm!

Vēlāk, kad Uldriķis un Eņģīzers reižu reizēm pārcilāja visu to notikumu virteni, viņi brīnījās -— nevienas nelaimi nesošas zīmes, nu nevienas!

Uldriķu Kristaps, Kaspars, Krišjānis un Sunišu Ingus pašlaik dziedāja, pūta un spēlēja to veco ziņģi — UN ASTE TAM, UN ASTE TAM PA ZEMI VAZAJAS!—, kad sākās ugunsgrēks.

Sākumā neviens to neņēma par pilnu — maz ko mājinieki izdomājuši — visādi gaismas un skaņu efekti! — pagāja minūtes desmit, tad .Uldriķis aizskrēja zvanīt ugunsdzēsējiem, bet tie visi kā viens bija te! Eņģīzers visus nostādīja rindā, spaiņus rokā, mārks tika izsmelts sauss, uguns bija apdzēsta — tikais klēts nodega, un Mārtiņam apsvila uzacis, jā, viņš bija bijis klētī — ne jau viens! — vēlāk to pienesa ari Mārtiņa Katrīnai, — sienām ir ausis un mēle! — Mārtiņš gan dievojās, ka esot gribējis izglābt no liesmām Uldriķa pūralādi, Eņģīzers un Uldriķis saskatījās — jā, vajadzēja liesmām iemesties tieši klētī, varēja nodegt kaut vai tā pirts — maz kas varēja nodegt! — uzslies no jauna . . . bet klēts, un tā pūralāde, un . . . bet kas pagalam, tas pagalam.

Vēlāk Eņģīzers un Uldriķis aprunājās, divi vien. — Jā, ja man

tie vecie svārki būtu bijuši mugurā un tur tā grāmatiņa, — un Eņģīzers pie pašas auss pačukstēja, ka tur .viņam esot ierakstīti īsti droši UGUNS-VARDf, — jā, bet vai tas līdzētu, — VIŅŠ PATS, par kaut ko apvainojies, to klēti nosvilinājis — bet par ko?!

— Varbūt viņam tā dziesma nepatika, nu, par to asti, kas pa zemi vazājas, — domāja Uldriķis.

— Tas nevar būt — tā jau tāda veco laiku baznīcas dziesma — un tā ir par vellu! — un vai tad VIŅŠ humoru nesaprot? — prātoja Eņģīzers.

— Jā, tā dziesma ir par vellu! — Uldriķis piekrita.

— Apvainojies viņš ir, tas ir fakts! — tu redzēji, kad tās raķetes sāka iet pa gaisu un sprāgt — puikas bija sabāzuši klētī — es pats savām acīm redzēju — aizgāja pa gaisu, zils, zaļš un sarkans! — aste vien nolocījās! — un aizgāja uz Rīgas pusi!

Tā viņi sēdēja un domāja to garo domu, kaut kur tas suns taču bija aprakts!

— Alu, alu mēs aizmirsām! — Eņģīzers iesaucās, kājās pielēcis un rokas pret debesīm kā operā plātīdams, — ALU! Ar visu to skriešanu un iešanu . . . Pacienāt viņu aizmirsām — VIŅAM vajadzēja dot pirmajam — aizmirsām! VIŅŠ ņēma par pušu un .. .

Jā, klēti varēja uzcelt par jaunu, un uzcēla arī, bet . . .

Brālīši nodzīvoja trīs nedēļas pa Rīgu, to pūķu pārdotavu meklēdami, meklēja un neatrada, cik gudri aizbrauca, tik pārbrauca.

Un tā, kā lai to pasaka, — viss ņēma un izčibēja?!

Nu nē, šādus tādus labumus pūķis tomēr bija atnesis.

Nu labi — to alus un vīna brūzi vajadzēja klapēt ciet, īsti pat vaļā nepalaižot! Nu un tad? Kā attaisīja, tā aiztaisīja, maz kas! Nav jau notēs lieta, izgudros ko citu, taisīs kaut cukurgailīšus, kaut šķīstošo bezizmēra kafiju priekš Brazīlijas, kaut ko jau speciālisti izgudros!

Tas suvenīru cehs taču darbojās, un visi tie velni, raganas un pūķīši tika ražoti un pārdoti? — Tika ražoti, tika pārdoti un tika pirkti.

Muzejs bija? — Bija. Jā, tam muzejam Uldriķis reižu reizēm svēti dievojās vest kādu daļu no savām bagātībām — bet neveda vis.

Tad vēl — pavasarī gandrīz puse kolhoza sieviešu aizgāja dekrēta atvaļinājumā? — Aizgāja. — Demogrāfiskais sprādziens tas bija, kā sacīja tas gudrais dakteris.

Aizgāja arī abas jaunās skolotājas — Ingrīda un Ingeborga.

— Cau! — atvadoties sacīja Ingrīda.

— Cau, čau! — atvadoties piebalsoja Ingeborga.

Un vēl — viņas solījās nākt atpakaļ — ar vīriem un kuplu bērnu sai-mīti. Un ko var zināt — atnāks arī! Bet pagaidām no Rīgas atsūtīja vienu vietā, vienu gan, bet toties vīrieša cilvēku.

Un vēl — tagad taču viņiem bija savs ansamblis, saucās . . . (Te autors sastomās, nu jā, no vienas puses, visi taču saprot un zina, par ko ir runa, bet, no otras puses . .. un, no trešās puses — autors visā tajā ansambļu būšanā maz ko saprot. — *Autora piezīme.),* bet skanēt viņš skanēja!

Kas tad vēl būtu palicis nepieminēts? — ak jā, klēti uzcēla no jauna, uz pirti brauca no malu malām, brālīši iekārtojās tur par tādiem kā uzraugiem, kā kurinātājiem.

Jā, un tajos garajos rudens vakaros, kad zvaigznes krita no debesīm, pagalmā stāvēja viņi visi četri — Eņģīzers, Uldriķis un abi brālīši — un, galvas atgāzuši, raudzījās debesīs. Tur savas vara naglas spīdināja Greizie Rati un Sietiņš un visas tās miriādes zvaigžņu, lidoja meteorīti un bolīdi, un tur — vēl augstāk — tur bija melna tumsa! — tādi laikam izskatījās tie melnie caurumi, īsti neko saskatīt nevarēja. Laiku pa laikam pamalē uz īsu brīdi parādījās un pazuda zilas un zaļas ugunis — varbūt tur VIŅŠ lidinājās, tas pūķis, tikai rokā nedevās.

MANA PARĪZE **Miršu,**
tā ir neredzējis Parīzi.

ANATOLS IMERMANIS

Nelaiž! Dzīve!
Arī tā var teikt.
Bet varbūt tas darīts ļoti pareizi.
Ko man meklēt tur, ja viss, kas veikts, izaudzis
un saknes laidis dzīlē
šeit,
kur agri iemācījos nīst,
nevis Parīzē, kur māca mīlēt, vijolītes — tās tik ātri vīst.
Tur it bieži dzīvā sapnī staigāts, dzirdot,
kā man jautri sauc ik logs:
Bij Van Cogam ruda bārda vaigā.
Sim te — sirma.
Tomēr, kā Van Cogs redz viņš citādāk, nekā tas parasts. Pasauli
viņš savādāku redz, ja pēc modes ģērbto ļaužu barā savas kailās miesas neapsedz.
Varbūt grib,

lai dvēseli redz cauri!
Varbūt rāda
kā Tulūzs-Lotreks
savu kupri
(lai jau puiku auri
lido nopakaļ!),
kas tumsā deg.
Deg.
Kā raķete un kūp kā lāpa.
Mazliet sāp — vējš dzirkstis sejā pūš. Bet var sāpes panest
kalnā kāpējs, te, kur mūžībai tik tuvu mūžs.
Parīzē,
kur jāsmejas un jādej,
Parīzē, kas grand kā zārka vāks, tad, kad apšauj pāri barikādei tos, kas pārāk brīvi smieties māk.
Apsmiets ģēnijs!
Jā, tā arī bija.
Neatzīts,
it visur projām dzīts.
Bet, kad laikmets
savas drazas sijā,
tieši Parīzē viņš ieraudzīts.
Ieraudzīts
starp vizuļiem un krellēm —
dārgakmens,
kas tikai tumsā mirdz.
Mana paradīze, mana elle —
Parīze,
no tevis esmu šķirts.
Nelaiž.
Bet, kad sirdi sažņaudz naidā trulums, kas sev pašam šķietas ass,
tavā visuzinošajā smaidā redzu:
gan visnotaļ krāsmatas, bet no drupām, kā no sievas gūžām, spraucas dzīvība.
Te zaļos birzs.
Parīzē
es nebūšu nemūžam, bet nekas, pat nāve, neizšķirs.
Un, kad pāri manam kapam rūta
uzplauks, liksies man, kas lejā trūd:
Parīze
man vijolīti sūta,
Parīze,
kur palaimējies BOT.

CAKA MOTĪVS

Čakiskot mūsu dienās ir modīgi. Saša,
uz pasauli nebūdams grīns, smaidīji bikli.
Bet dažkārt tik kodīgi ņēma uz zoba tavs apslēptais smīns tādu, kas nosprieda:
«Bijušais ķēniņš, nogāzts no troņa, pat grasi nav vērts.»
Ko lai tur dara!
Piedodiet, zēni!
Dzejnieka amats nekad nava ērts.
Sevišķi dienās,
kad viss, kas bij vakar,
liekas vien
reibinošs, bezjēdzīgs tvaiks — tiem, kuri saka:
«Pa mākoņu takām gana nu staigāt.
Pienācis laiks darbiem, kas baro.
Kā sakne, kā auglis.
Kapli ņem rokā un talkā mums nāc!» Dzejdžungļos uzaudzis ģeniāls Mauglis tiek nu par viesmīli pāraudzināts.
Vai tad man vienam palikt par Antiņu!
Stikla kalnā ēzelī jāt var tikai ēzelis.
Kalu nu pantiņus.
Sātīgi!
Laikam,
jo maksā labprāt.
Kaplis mans neslinko.
Taisna ir vaga.
Nekrologā lasīsiet drīz:
«Spējīgs padomju dzejnieks . . .
bet īsts
uzplaukums
piedzīvots vienīgi tagad . . .»
Uzslava!
Nopēlums!
Viss tur ir aplami.
Jums,
kuriem manis tā mazdrusku
žēl,
jums,
kas spalvu gribat pārvērst par kapli, pasaku aiziedams:
Es
būšu vēl, tad, kad jūsu laurus un godus steigsies jo ātrāk no atmiņas dzēst, tad, kad jūsu bleķainos podus vairs par vāzēm netitulēs.
Toties mani

necilie lauri,
kurus nomales dārziņos
plūc,
naglām piesisti plikajam paurim.
Tos vairs neatņemsiet!
Ir būts —
būts šai pasaulē,
kuru kā neļķi
mana tvanīgā dzeja
sniedz
ielas meitai
un aizmirstam streļķim,
visiem tiek
šis sarkanais zieds —
līdz ar zemi,
kur zaļo dzeja:
nav no svara,
vai lēnīgs, vai traks,
vai jūs sēžat
augšā vai lejā,
esiet dzīvi!
Dzīvi
kā
Čaks.
EDUARDS AIVARS

TIKKO PIEAUDZIS

Stāsts

Viņš atradās pavisam netālu no vietas, kur dalījās sliedes, un kaut kas viņu šeit aizkavēja; likās, viņš pētīja vai meklēja kaut ko zem kājām. Pati vilciena parādīšanās viņu neuztrauca; dīvainākais, ka neuztrauca ari kas cits: kad viņš jau gribēja atkāpties pāri atzara sliedēm, no vilciena kā roka pēkšņi izšāvās otrs vilciens. Abi vilcieni draudīgā ātrumā skrēja gar viņa augumu, gandrīz skarot to. Viņš ar rokām centās saturēt plīvojošo mēteli, likās, ka tas var iekļūt riteņos. Tas turpinājās vairākas minūtes. Sīs parādības nedabiskums viņu tomēr ne mazākā mērā nesatrieca. Likās, ka atkal, ārējiem notikumiem atkāpjoties, viņš dzīvoja savu, pašam vien saprotamu dzīvi.

Sakārtojis apģērbu, viņš brīdi noraudzījās vilcienam pakaļ. Jau atkal vienam, nevis diviem.

Uz galda gulēja vēstule. Māte rakstīja: «Tu tikai nesabīsties, ieraugot veco; ko var gribēt no tik ilgi nodzīvojuša cilvēka. Varbūt atkal Tava atbraukšana būs liktenīga, apkārtējie to gaida kā atbrīvošanu. Mani pārsteidza, cik mierīgi Tu panesi to, ka vecais toreiz uzcēlās zārkā sēdus. Pārsteidza tad. Tagad uz vecumu daudz lasu un esmu sapratusi, ka Tu neesi gluži šī gadsimta cilvēks. Vai Tu spētu izturēt divdesmit pirmo gadsimtu, nezinu, iespējams, ka kāds no iepriekšējiem Tev derētu tīri labi. Tātad, gaidīšu Tevi ar autobusu, kurš pienāk 18.30.

Māte.»

Alise sēdēja gultā un gaidīja, kamēr viņš beidza lasīt vēstuli.

Viņš jau atradās autobusā un brauca uz laukiem, kur nebija bijis piecpadsmit gadus; kopš tās dienas, kad vectēvs uzcēlās zārkā sēdus. Toreiz viņam bija seši gadi.

Pēc šī gadījuma māte vairākus gadus viņu uz laukiem nelaida; baidījās, ka viņš varētu dabūt kādu garīgu traumu, bet vēlāk zēnam pašam bija grūti pat iedomāties par to.

Autobuss negaidīti apstājās, un šoferis uzaicināja pasažierus noiet līdz jūrai; viņš te ķimerēšoties minūtes divdesmit. Jaunais cilvēks izmantoja šo iespēju. Viņš bija pieradis uzmest ainavai skatienu kā mēteli un turēt to savā atmiņu kambarī visu laiku, pa reizei izvelkot un pārlūkojot. Fotoaparāts viņam nebija vajadzīgs. Ar iespaidiem viņš sevi nelutināja, īpaši šajos pāris gados pēc vidusskolas, taču jūra derēja vienmēr.

Par vecotēvu viņš nedomāja nemaz, mātes radi viņam nelikās ne interesanti, ne patīkami, tas bija kaut kas uzspiests, par laimi, nelielās devās. Sajās minūtēs viņš baudīja jūras tuvumu un domāja par Alisi, par to, cik ļoti viņam gribējās pieskarties meitenei pa īstam, līdz galam. Viņš to nedarīs, jo viņš negribēja saistīt savu dzīvi ar Alisi. Viņš varēja paskatīties

uz Alisi no malas, tātad tā nebija lielā mīla; trūka tā aklā spēka, kas viņus turētu kopā. Savukārt Alise neticēja viņam, viņš to juta. Tas viņu gan mierināja, gan aizskāra. Viņi izlikās, ka mīl viens otru, un drusciņ mīlēja arī. Viņš bieži palika pa nakti viņas kopmītņu istabiņā un satraucās līdz neprātam, turot Alisi savās rokās. Meitenes citās gultās aizturēja elpu un izlikās, ka guļ. Viņš bija savējais šajā istabā. Pārējās divas meitenes taisījās precēties un vairs nebija jaunavas kā Alise, tāpēc nekādas nevajadzīgas hormonu vētras viņa klātbūtne šajā istabā neizraisīja.

Kad māte bija laukos, Alise nakšņoja viņu dzīvoklī.

Pēdīgi autobuss bija salabots, un jūra strauji atpalika.

Viņš izkāpa un sāka labināt suni, kurš jau bija atlicies pretī no mājas. Māte bija virtuvē un priecājās: līdz pat pēdējam brīdim nebija ticējusi, ka viņš atbrauks. Vecais savā nodabā klanījās pa istabu.

Saņēmis atpakaļ sveicienu, atbraucējs izmetās pagalmā un apskatījās, kas pa šo laiku mainījies. Viss bija tāpat. Tas pats vecais šķūnītis, kurā viņi abi ar brālēnu vectēva bēru ģenerālmēģinājumā bija ievilkuši nosperto kasti ar limonādi. Kastē bija gadījies arī viens polšs. Nezinādami, ko ar to iesākt, viņi to izlēja viens otram uz muguras.

Gaļas žāvētava. Trīs priedes, kurās nevarēja ne apmaldīties, ne arī ko citu, tik tuvu tās bija pie mājas, pat kāpelēt nevarēja, apakšējie zari atradās augstu no zemes. Šeit bija tā pļava, kurā brālēns bija ganījis un lielie puikas viņam bija atnesuši konfekšu kārbu, kurā bija čūska. No tā laika brālēns raustīja valodu. Pašlaik brālēns bija armijā.

Māte sauca ēst. Eda četratā: vecais, klibais mātesbrālis, kurš apdzīvoja mājas otru galu, vienā laidā to remontēdams, māte un viņš pats. Viņš uzmeta skatu plītij un atcerējās vecomāti. Viņam bija četri gadi, kad viņš to pēdējo reizi redzēja. Atcerējās viņas seju un to, ka viņa bija pakurla; māte lika kliegt, ja viņš gribēja ar vecomāti runāt.

Arēji viss bija normas robežās, taču juta, ka māte un mātesbrālis gaida vecā nāvi.

Pagāja pāris dienas, un, tā kā nekas nenotika, viņš skaitījās darījis, ko varējis, un varēja braukt uz Rīgu. Māte pagājās līdzi, iedeva ceļanaudu un bažīgi ieprasījās: «Tu domā, vēl ne?»

«Es jums abiem neko nevaru palīdzēt,» viņš cieti noteica un devās uz pieturu. Pat viņš uz brīdi bija apstulbināts ar šo savas klātbūtnes nepieciešamības ideju, bet nu tas viss viņam derdzās. Viņš bija pieaudzis, un, ja kaut kādā veidā kā bērns varbūt bija ietekmējis šos notikumus pirms piecpadsmit gadiem, tagad viņš bija visu to jau neapzināti izmainījis pret visām pieaugušo vājībām un nelaimēm, kas nupat zaudētās brīnumu pasaules vietā sāka dzīvot viņā ar pilniem apgriezieniem.

Izrādījās, viņš aizbraucot bija aizmirsis aizslēgt dzīvokļa durvis. Māte sajuktu prātā, ja to zinātu. Tomēr nē. Istabā sēdēja Alise. Viņš taču bija iedevis viņai atslēgu. Sēdēja un gaidīja. Uz pašas dīvāna malas.

«. . . Kortasārs teica, ka paradīzē literatūras nebūs. Šķiet, ka mūsu

proza ir gatava paradīzei. Tātad paradīze vai literatūra? Problēma nav mazā, ja ņem vērā, ka tagadējiem rakstniekiem droši vien vajadzēs locīties paradīzes durvīs vai apkalpot paradīzes konveijerus. Jūs teiksiet: lai uzrakstītu romānu, jāpieliek sūrs, grūts darbs. Jā, piekrītu. Bet neaizmirsīsim, ka būt rakstniekam vispirms ir privilēģija. Augstākās idejas dota privilēģija — nedaudziem, sabiedrības dota privilēģija — vairumam. Pirmie cel sabiedrību, otrie veģetē uz sabiedrības miesas. Šiem otrajiem veltu savu aicinājumu: «Biedri, metiet literatūru pie malas! Ne jūs esat vajadzīgi literatūrai, ne literatūra vajadzīga jums. Citādi es neprotu izskaidrot jūsu rakstu bezatbildīgos blāķus. Protams, jūs novērtēs jums līdzīgi ļaudis, pienācīgi notu-pinās pareizajā vietiņā, gan uz horizontāles, gan uz vertikāles, atradis veiksmīgus tēlus, atzīmēs sulīgo valodu .. . Taču, ja jūsu grāmata nonāks blakus labai, īstai grāmatai, kļūs skaidrs, ka jūsu grāmata ir nejēdzīga un muļķīga, reizēm pat nelietīga. Un vienmēr atradīsies kāds, kas to sapratīs» — un Asaris kāpa lejā no tribīnes, aplausu pavadīts; pietvīcis, sausu muti, viņš virzījās uz izeju zāles galā, neskatīdamies ne pa labi, ne pa kreisi; kāds centās viņu nogrābt aiz rokas, bet viņš jau atradās vestibilā. Nē, tas nebija Jānis Asars, pazīstamais kritiķis, tas bija viņa gandrīz vai uzvārda brālis, jaunais prozaiķis Normunds Asaris, kurš bija nolēmis darboties tā paša gadsimta otrā galā un 1986. gada pavasarī bija pārstāvējis republikas jaunos literātus rakstnieku kongresa debatēs. • Normunds patlaban jau sēdēja universitātes ēdnīcā un locīja iekšā vienu pēc otras trīs šniceles ar kartupeļiem. No lieliem satraukumiem viņš vienmēr atgāja, nesaudzīgi rijot. Tas

JAUNA CILVĒKA GĀJIENI

Gandrīz stāsts

savulaik bija viņu glābis pat neprātīgas iemīlēšanās gadījumā.

Normundu nomāca divas lietas. Pirmā: kas viņam būs par to, ka viņš runājis nevis iepriekš saskaņoto tekstu, bet citu? Sekretārs Rotkalis viņa dēļ varēja dabūt pa ādu. Kaut gan Normunds bija dzirdējis, ka tikai viņam esot bijis jāsaskaņo; tāpēc, ka no jaunajiem. Citi neko vispār neesot skaņojuši. Var jau būt. Un otra lieta: kā lai panes šo vienā mirklī morāli un fiziski iegūto «lecīgā» statusu, kurš tagad neglābjami skaitījās viņa īpašums? Bet varbūt viņš pārspīlē? Normunds nolēma aizbraukt līdz jūrai un izvēdināt galvu. Viņš pazvanīja uz mājām un pateica, ka aizkavēsies.

Pēc divdesmit minūtēm Normunds jau sēdēja Saulkrastu vilcienā. Viņš izkāpa Vecāķos. Te bija tukšs un kluss, kāpās vēl bija mazliet sniega. Jūra neteica neko. Gluži kā tuvākais cilvēks. Tuvāka cilvēka Normundam nebija.

Viņš nogāja lejā un gāja gar pašu ūdens malu uz Kalngales pusi. Ticis pret vietu, kur reiz kāpās bija uzskrējis virsū divām jocīgām sievietēm, viņš skali iesmējās. Tālē žilba kuģītis. Normunds Asaris jutās kā Jūras Asaris. Mājās braucot, viņš gan vēl pārdzīvoja to, ka uzlicis sev sakas, par kurām vēl nesen nebija izšķīries. Cik labi, ka viņš neiesniedza konkursam to lugu, un vēl labāk, ka redaktors Mieramika negribēja drukāt viņa pirmos stāstus. Rīgā, stacijas kioska logā Normunds ievēroja brošūru, kuras nosaukums latviski varētu būt tāds: «Poēzijai nav provinču». Viņš nosprieda, ka tā ir laba zīme.

AUTORA PIEZĪME: Normunda Asara runa bija loti asa (šeit uzrādīju tikai noslēguma dalu), un tik viegli jau viņam tas nebeigsies. Viņš visus nosauca vārdos: Jostiņu, Plociņu, Stingro, Vītolu un arī Pumpurniķeli.

GADĪJUMS AR STUDENTU

Pulkstenis varēja būt ap pusvieniem naktī. Pa kopmītņu trešā stāva gaiteni gāja Students. Apgaismoti bija tikai gaiteņa gali, kuri bija perpendikulāri garajam vidusgaitenim. Šis bija meiteņu stāvs.

Students pamanīja, ka pie viņam vajadzīgajām durvīm jau kāds stāv. Tas bija kāds pirmkursnieks, fuksis. Arī sameties, viņš klusi klauvēja.

— Palaid mani, — teica Students.

— Labi, atkāpjos. Vienalga, tu arī netiksi iekšā, — jaunais cilvēks noņurdēja un aizšļūca.

- Natalī, ielaid. Natalī... — klusiņām iesāka Students. Nekādas atbildes. Gaitenī parādījās vēl viena vīrieša figūra. Students ierāvās dziļāk durvju rāmi. Figūra pazuda kādā istabā.

— Nu, lūdzu, ielaid, Natalī. Tas esmu es, Students .. .

Aiz durvīm tuvojās soļi. Tad apstājās.

— Natalī, — čukstēja Students.

Atslēga pagriezās, un Students ieslīdēja istabā. Tā bija pieticīga un kārtīga, vienīgā atsegtā bija Natālijas gulta, bet tā atradās aiz skapja un no durvīm nevarēja redzēt. Natalī baltā naktskreklā gāja uz gultu un ielīda tajā, uzraudama segu līdz zodam.

— Redzi, kas par lietu, — iesāka Students. — Manā istabā šonakt visas gultas jau sadalītas. Juristi atnākuši ciemos. Bet tev istaba tukša. Vai es nevaru pārgulēt tavā istabā?

— Vari, — nočukstēja Natalī.

— Kurā gultā es varu gulēt? — Students skatījās apkārt.

— Manā, — nočukstēja Natalī.

Students bija vinnējis. Vinnējis pats sevi, ietikdams šajā istabiņā, kurā ielaida reti kuru. Brīnumjauka sajūta nolaidās pār viņu. Students apsēdās uz gultas malas un maigi noskūpstīja Natalī uz kakla. Mazliet vēlāk jaunā cilvēka roka jau ielaidās pa naktskrekla izgriezumu tur, tālāk. Ak, dievs! Likās, ka tūlīt kaut kas iedziedāsies zem Studenta pirkstiem,

— Pagaidi, — Natalī atdeva Studentam viņa roku. Viņa izkāpa no gultas, aizdedzināja cigareti un piegāja pie loga.

— Ej gultā, — viņa teica. Students mudīgi izģērbās un ielīda sasildītajā vietā. Viņš lūkojās uz Natalī loga ietvarā un jutās kā sestajās debesis. Satriecoši, bet nākamajā mirklī viņš aizmiga.

Students pamodās ap pusvienpadsmitiem rītā. Uz lekcijām iet jau bija par vēlu. Viņš piepeši atjēdzās un kā atspere uzlēca no gultas. Natalī!!? Četras mājīgas sienas smaidīja vien. Uz galda šķīvī bija divas siera maizītes un zīmīte: «Atslēgu pa kluso noliec uz dežurantes galdiņa.»

Students atsēdās uz gultas un vēlreiz konstatēja, ka vakar viņš bija aizmidzis tādā brīdī, kad nedrīkstēja aizmigt. Vienkārši nolūzis. Natalī,

protams, bija gulējusi citā gultā. Šis traģikomiskais, bet savā ziņā pievilcīgais gadījums pat bija pārsteidzis nesagatavotu tik parasto paģiru sajūtu. Paģiru nebija.

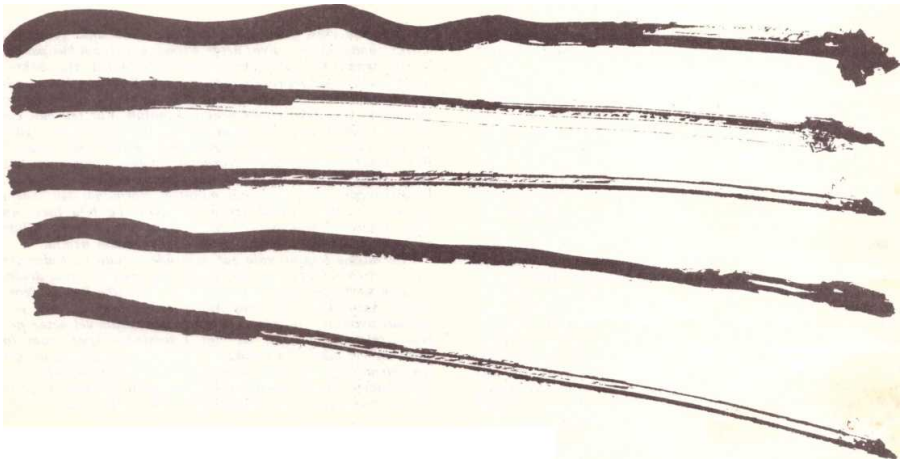

DANUTA

Danuta bija bārmene kādā Kurzemes restorānā. Gadu divdesmit viņai varēja būt, ne vairāk. Nevainību viņa bija zaudējusi agri, sešpadsmit gadu vecumā. Atmiņas par nelaimīgo pirmo mīlestību bija izdzisušas, palikušas bija tikai rētas pāri vēnām. Reiz viņai trāpījās provincē ieklīdis dzejnieks, kura dzejolī šis rētas kļuva par «dzelzceļa pārbrauktuvēm». Acīs Danutai jautās tramīgums; kritiskos brīžos tas pārvērtās izmisumā, un tad no Danutas varēja visu ko sagaidīt. Tēva Danutai nebija, māte bija lietuviete, bet pati Danuta lietuviski runāja ar grūtībām. Darbs restorānā viņai patika. Pirms gada viņa pabeidza vakarskolu, bet darbu nemainīja. Patika jautrie, nedaudz izlaidīgie puiši, pastāvīgie restorāna apmeklētāji, kuri viņu neapdraudēja un varēja aizstāvēt pret svešiem. Taču reizēm arī ar pazīstamiem zēniem gadījās iekulties nepatikšanās. Tā sanāca ari tovakar.

Nesen bija stājies spēkā jaunais alkohola apkarošanas likums. Katrs kroga apmeklētājs drīkstēja izdzert simt gramus šņabja. Kā par spīti, kārtējo reizi bija atvilcies pazīstamais «gastroļu» taisītājs Kārlis ar savu lauktehnikas kompāniju. Sākumā paņēma normāli — pudeli uz pieciem. Vairāk oficiante Zina nedeva, teica, lai pats ejot prasīt Danutai. Danuta Kārlim nevarēja atteikt. Pašu cilvēks, kādu laiku pat restorāna orķestrī spēlēja. Danuta jau bija iedevusi divus mērus pa virsu, bet Kārlim nebija gana. Viņš gribēja izdīkt vēl ceturto polšu. Danuta iespītējās. Viņa mazliet baidījās no jaunā likuma, turklāt Kārlis bija manāmi iereibis.

Tad Kārlis izspēlēja «baigo trumpi», kā pats teica. Teksts bija sekojošs: — Es saukšu milici, ja tu nedosi. — Dabiski, Danuta smējās pilnā kaklā. Kad pēc dažām minūtēm Kārlis atgriezās ar svešu milici, Danuta palika

bāla kā līķis un, pūlēdamās nezaudēt līdzsvaru, pieķērās pie bāra letes.

— Tā un tā, biedri milici, — skaidri un gaiši paziņoja pus-pilnais Kārlis. — Bārmene man nedod ceturto polšu.

Danutai izlauzās vaids: — Nenormālais!

— Kā — ceturto? — milicis stingri prasīja.

— Neklausieties taču viņā. Kādu ceturto? Es viņiem pa simtam tiku devusi, ne vairāk.

— Kā jūs domājat? — milicis smīnēja. — Vai šitais kuilis no simts gramiem varēja tā pielakties?

— Viņi būs atnākuši jau iereibuši, es nevaru visus izkontrolēt...

— Trīs polšus iedeva, ceturto nedod, — kā dzejoli par Dzimteni skandēja Kārlis.

— Lūk, ko es jums teikšu, — milicis izskatījās pavisam bargs. — Šo cilvēku es pirms maza laiciņa jau vienreiz satiku. Viņš bija skaidrā.

Nabaga Danuta! Vajadzētu jums viņu redzēt. Tur vairs nebija nekā no cilvēka, bija tikai bailes no soda.

— Ko lai es tagad daru, biedri milici? — viņa caur asarām izdvesa. Milicis paskatījās apkārt, ar pirkstu paaicināja meiteni sev tuvāk un, cik vien varēdams nopietni, teica:

— Dod viņam ceturto polšu.

Danuta mirkli neticēja, tad saprata, atplauka un veikli iedeva prasīto. Svešais milicis kopā ar Kārli iegāja zālē.

Viņš tos kāva un kāva bez mitas. Atpūtās un atkal kāva. Tie bija roņiem, vaļiem, nīlzirgiem, cilvēkiem līdzīgi radījumi. Asinis šķīda, galvas ripoja. Viņš neatskatījās, bet juta, ka aiz viņa to pašu dara vēl vairāki citi, jo viņš viens netiktu galā. Nedaudz atpūties, viņš bija spiests kaut atkal citu pūli. Viņi necīnījās, neslepkavoja stāvus. Viņi rāpoja viens otram klāt un ar neparocīgiem vēzieniem šķaidīja pretinieku rumpjus. Viņi bija viscaur notašķījušies ar asinīm.

RAKSTĀMGALDS UN VĒJŠ

Vecais vīrs bija pieradis gulēt savā ērtajā krēslā pie rakstāmgalda. Lai nolādēti pīrāgi, kurus viņš aprija tieši pirms gulētiešanas. Nekad vēl viņam nebija uzmākušies tik briesmīgi murgi. Parasti tādās reizēs viņš bija glābies no vajātājiem bēgot, bet nu pirmo reizi viņš gāja pāri līķiem. Uz •kurieni? Dievs vien to zina, ja zina. Viņš smagi nopūtās un iededza galda lampu. Viņš atcerējās jaunību. Toreiz, kad viņam gadījās nopūsties, bieži vien tikko aprakstītās lapas nolidoja no galda. Tagad viņš varēja pūst, cik spēka, lapas vairs necēlās gaisā un nelidoja. Nē, tās nebija kļuvušas smagākas, vecā vīra elpa bija kļuvusi vārga, pat nedzirdama. Tomēr viņš strādāja. Pārāk vēlu viņš bija iemācījies uzrakstīt katru dienu noteiktu lappušu skaitu. Viņam bija ap septiņdesmit, kad viņš beidzot varēja iztikt bez vīna un pārāk nešķielēja uz jaunām sievietēm. Viņu mocīja ciroze, un katra diena varēja būt pēdējā, tāpēc viņš steidzās. Ne tāpēc, ka varētu uzrakstīties kas ģeniāls. Iemesls bija cits: viņš tā arī nebija pieradis pie

nāves, lai gan jau gadus četrdesmit uzskatīja to par galveno savas dzīves uzdevumu. Cītīgi rakstot, viņš cerēja negaidīti nomirt. Neviens nevarēja pateikt, vai viņam tas izdosies.

Viņi krita diezgan ilgi, un viņš pat paspēja izjust neizprotamu tīksmi . .. Viņš nezināja, kāpēc viņiem nav izpletņa. Viņš neatcerējās, no kurienes viņi izlēca, vai tā bija lidmašīna, vai arī kas cits. Vai viņi izlēca paši, vai viņus izgrūda, arī to viņš nezināja. Viņi bija vienkārši ģērbušies. Viņa tumšzilā kostīmā, kas ne visai labi piestāvēja viņas sarkanīgajiem matiem. Viņam mugurā bija uzvalks, bet viņš neatcerējās, kādā krāsā tas ir. Viņai kājās bija melnas kurpes ar maziem papēdīšiem, bet viņam? Viņš nezināja. Viņi bija cieši satvēruši viens otru un krita. Viņai bija mazliet pāri četrdesmit. Bija tumšs, bet arvien ātrāk pretī sāka skriet mazas spuldzītes — Zemes ugunis. Vēl pēdējās caurspīdīgās mākoņu plēnes, un nu tūlīt vajadzēja būt. Viņš satvēra viņu ciešāk un spieda sev apakšā, gāzās viņai virsū. Trieciens.

Tas bija milzīgs trieciens, kurš atplūda lēni, pavisam lēni. Šurp skrēja cilvēki. Viņas ķermenis bija salūzis gabalos, āda vēl turēja kopā šo recekli. Viņš skaidri saskatīja notašķītus sarkanus kumšķus, kas bija viņas mati, un asiņainu bedri mutes vietā. Viņš bija dzīvs. Sākumā pat likās, ka viņam nekas nekait. Galvā lēni iegūlās doma, ka viņš ir daudz garāks par viņu un nevarēja palikt neskarts. Viņš pavēlās nostāk un mēģināja piecelties. Jā, kājas bija veselas tikai līdz ceļgaliem. Tālāk uz leju — tās bija nožēlojamas atliekas. Pār viņu noliecās sen atpakaļ redzētas sejas. Viņš bija nogāzies klajā laukā pie pilsētas, kurā kādreiz bija piedzimis. Viņš atcerējās, ka arī šis lauks viņam ir pazīstamsIzpletņu lēcēju pulciņš. Bet kāpēc šoreiz nav izpletņa? . . . Ārsts skali rīkoja:

— Steidzami jāoperē. Citādi noasiņos.

Pa ceļam viņi nez kāpēc apstājās un ārsts kaut kur aizskrēja. Šoferis iesnaudās. Nakts darbs bija to nogurdinājis. Viņš klusi izlīda no mašīnas un parāpoja zem svešām, nekad neredzētām trepēm. Viņu meklēja. Viņš sakoda zobus, lai nekliegtu. Viņš neatsauksies. Viņš neatsauksies.

Viņš pamodās vēl dzīvs. Uz elkoņiem viņš vilkās pa šo kādreiz mīļo pilsētu. Viņu atrada. Atkal viņš redzēja tā paša ārsta seju, dzirdēja viņa balsi:

— Ko tu, vecīt? Tik brīnumaini izglābies un tāda mazdūšība. Neāksties, pusstunda, un cauri. Citādi tev vakars.

Viņš atkrita uz muguras un kliedza:

— Es nevaru, saproti?! Es viņu nogalināju! Vistīrākajā veidā nogalināju! Es esmu slepkava, slepkava … Es noasiņošu. Lai. Man jāizpērk. Man jāizpērk.

Viņš nezināja, ka šis kliedziens ir tikai murgs, bezsamaņas murgs un čuksts.

Izcīnījies pēc elpas un tad pēc ūdensglāzes, vecais vīrs atkal norima. Rakstāmgalds, kā vienmēr, viņu nomierināja, viņš skatījās uz šīm balti

melnajām papīra lapām, kuras pats dēvēja par prozu, un redzēja, ka tur paliek arvien vairāk baltu laukumu. Viņš zināja, tās ir spraugas starp vārdiem, kur iekļūst vējš. Vārdi satinas čaukstošos rituļos un aizvirpuļo, neatstādami (aužu prātos nekā no uzrakstītā. Lapa atkal ir balta un jāraksta no jauna.

Tagad viņam bija viegli, viņš redzēja savu jaunību. Bija silts, pirmās marta dienas. Sniegs nebija irdens, bet tāds sniega piku un sniega vīru sniegs. Bija jau pēcpusdiena. Viņš stūma bērnu ratiņus, mazais bija aizmidzis. Viņš lasīja Nizami. Ir brīnišķīgi ziemā svaigā gaisā lasīt Nizami. Acu priekšā turbāni un iedegušas sejas. Ai, gazeles, gazeles, šī brīnišķīgā dzeja! Pieskrēja meitenīte un vaicāja:

— Maļčik iļi ģevočka?

— Maļčik, — viņš izbrīnījies uzlūkoja meitenīti.

— A kak zovut? — meitenīte neatlaidās.

— Tom, — viņš teica un piebilda: — Foma.

Bet meitenīte jau bezrūpīgi lēca tālāk uz vienas kājas, atkārtodama jauno vārdu:

— Tom, Tom, tom-tom . . .

Viņš pagrieza galvu. Uz snieg'otā celiņa iesāņus, sabāzusi rokas mēteļa kabatās, stāvēja viņa. Viņa pagrieza galvu un tikko jaušami uzsmaidīja. Viņš saprata. Tā bija piedošana.

Viņš vairs nekustējās. Nākošajā dienā laiks mainījās un logu, kuru vecais vīrs bija atstājis spraugā, atrāva vaļā vējš. Tas iebrāzās istabā, nopūta no rakstāmgalda lapas un sadzina tās kaktos. Tas purināja un jauca mirušā vīra matus. Vējš bija bezbēdīgs un uzvedās kā bērns.

ANNA RANCĀNE

DĀRZU LOKS

Pelēki sarkanu akmeņu pilsēta, pelēki dzeltenu akmeņu pilsēta, pelēki pelēku,

ak, ne jau pilsēta, — trolejbuss, salūzis trolejbuss, piestūķēts, cik tur, — astoņiem? miljoniem---

piestampātā trolejbusā var dot vietu vecākiem cilvēkiem, kļūt par cilvēknīdēju, kāpt uz kājām un izdomāt trešo pasaules karu, sp|aut uz grīdas (ielas), acīs (pilsētai), skūpstīties var un lamāties māmiņā, mīlēt? — es nezinu--

Sastrēgumstunda vēstures mācību grāmatas frāzes smadzenēs raksta un aptausta

sirsniņu pirkstiem vēsiem.

Tas nekas. Tās ir tikai sāpes —

tā nasta,

kuru nedrīkstot līdzi nēsāt.

No pūja atdalās sejas, pazūd un atkal saplūst ar pūli —

piedzēries kara invalīds, sprādziena bedri un mirušu laiku acīs, sievele, piekususi, nošļukušā mohēras cepurē, ar tīkliņiem,

vairāk nekā tai roku, bezkaunīgs zellis, no tiem, kuri prasa kulturāli atpūsties svētdienā un plātās ar savu proletārisko izcelsmi, paplucis programmētājs ar magnētisko lenti padusē un «Inostranku», skumīgs rudens večiņai acīs (brauc garām Kolhoznieku laukumam, atceras Suharevku).

Rindas pie Majakovska teātra kasēm sasienas gludā mezglā ar rindām pēc vīniem.

— Pērciet bubļikus vecajā Arbatā!

Apēd bubļiku, kur paliek caurums?

Pagriez svārkiem veselo pusi, vai mums savi caurumi jārāda?

—

Nami Kaļiņina prospektā, kā klasiķu sējumi, atvērti tieši pa vidu, studenta zīmu|a pasvītrots citāts:

«Reliģija — opijs tautai!»,

bet man gribas nomesties ceļos pie ikonas Nežanovas ielā (kaut ari neesmu pareizticīga) un palūgt kaut mirkli klusuma.

Klusuma?

Vai tu pa to mirkli
paspēsi iemīlēties?
paspēsi atšķirt no pūļa
sejas, kurās ir rētas?
ļaudis, kuriem sāp
uz pleciem šī milzīgā pilsēta,
kuri uz kamiešiem
nes milzīgu valsti
un kuri nekad to nenometīs, —
divdesmitā gadsimta
krusta un bruņu nesēji.

Paspēsi paņemt uz plaukstas to dvēseles vāri un piekļaut pie lūpām?

Slepkavu satikt
un raudot pavaicāt: kāpēc?
Izmazgāt tīras acis
vēl nedzimušajiem bērniem
un tiem,
kuri jau piedzimuši, iemācīt ticēt (kam?), iemācīt cerēt (uz ko?), iemācīt mīlēt? ---
Neraudi, tas pāries,
***tās ir tikai sāpes. Tā* nasta,**
kuru *nedrīkstot*. . .
Kāpēc šai pilsētā
tik dzīvas sejas ir pieminekļiem?
Skumīgs Gogolis
Arbata (bij. Suņu) laukumā, sirdīgs Majakovskis, noskūtu

galvu,

"araucis uzacis (trakoti līdzīgs kādam, man par tuvu vēl tuvākam), ieķeros viņam rokā, saka: nečīksti, — tīrā latviešu valodā.

Aiziet meitene kažociņā, vientuļa vēja cilpa ap kaklu, acīs — jūra.

Vārdā — Marina.

(Trjohprudnajas Šķērsielā pieglaudos pie kādas neesošas mājas lieveņa un mani aicināja ienākt.)

Mundri piesegt ar brokātu rētas
un kaunu.
Piekārt lozungu dvēseles tukšumam. —
Aizcērtot elpu, kā pakrūtē dunka:
«Улица Квесиса».
Pa *Dārza* loku ierindā soļo Peterss, Gricmanis, Rudzutaks.
Bet kas tur uz lūpām tik sāļš?
— Tev savas asinis jāaizliedz, liekot roku uz sirds, — vēstures katliņā vārās mēmā putra un ņirdz. —
... tā ir nasta, kuru nedrīkstot Ildzi nesāt.
Pilsēta iestrēgst mani kā skabarga
(skaitu dienas līdz Rīgas stacijai).
Vai tiešām — vairs nevarēs izvilkt, paliks manī milzīga pilsēta, milzīga valsts,
ar savām uzvarām, ar savām ciešanām,
ar savu negodu, ar savām gavilēm,
ar saviem meliem, ar savu taisnību,
iegulsies sejā man
vēl viena grumbiņa
(drīz jau trīsdesmit,
laiks spiež novecot).
Vai es te meita, māsa vai kalpone, viešņa no ārzemēm, naidniece, ķīlniece?
Maskava — trolejbuss,
Maskava — zīlniece, klaiņo pa smadzenēm, aizskar un tirda.
Gribas aizmirsties kafijā,
Vecrīgā, «Zilajā putnā», bet Maskava ar šķīstu tēju dzirda un nosmīn:
«Meitenīt,
aizmirsti Eiropas smalkumus!»
Pieņem šo pilsētu,
pieņem šo valsti,
kāda tā ir,
un tā tevi svētīs,
un Dvinas, Maskavas, Kļazmas

un vēl kādu upju,
ar seno baltu cilšu iedotiem vārdiem, ūdeņi
svinīgi ietecēs Lētā.
Hercena savrupmājā studenti lekcijās iemigs, un tavās smadzenēs iepeldēs zivis no upes, kuras ūdeņi
VISU LIEK AIZMIRST.
Pieņemt citas dzīves un citas sabiedrības modeli, neuztraukties par sīkumiem, stāvēt rindās pēc franču kosmētikas un banāniem.
Valodai piežmiegt rīkli
un drusku pierauties malā,
kad uz ielas nolido
papirosa gals,
kopā ar māmu|u
un treknu spļāvienu piedevām.
--- tās ir tikai sāpes. Ta nasta,
kuru nedrīkstot Ildzi nēsāt.
Pēc kāda laika vīrietis sarauktajām uzacīm paņems revolveri . . . vājš, melnīgsnējs dzejnieks, līdz pusei izlasījis kuģu sarakstu Trojā un skumjas, dzejoļus rakstīs ledū iesalušiem pirkstiem, lepnā meitene svešumā lūgsies kumosu maizes, mājās — kumosu siltuma un savilks cilpu.
Tiks sadedzināti dzejoļi,
kuros
vēl nebija ieplūdis ūdens no Lētas, dzejoļi kā skabargas, dzejoļi kā rētas.
Ledū guļ nosalis bērniņš, kurš iekliedzās: karalis kails!
---tā ir nasta,
kuru nedrīkstot līdzi nēsāt.
Kur ir nams, lozungs, kurš neizbal saulē un vējā?
«Cilvēkam vienīgā iespēja, kā piešķirt savai dzīvei jēgu, ir savu dabas doto, gandrīz dzīvniecisko attieksmi pret pasauli nomainīt ar garīgo attieksmi.»
Alberts Šveicers
Doma kā stīga
no pagātnes uz nākotni
bezgalīga.
Ja es tos neieņemšu sevī kā sāpju bērnu, pēc kāda laika---
---Luvra, Puškina muzejs, Ļeņina bibliotēka,
vecišķi trīcošām rokām
centīsies saglābt
antīko skulptūru, Mikelandželo
un seno sējumu driskās
(kuri vienīgie spējot glābt pasauli),

ētikas, estētikas,
Aristoteļa loģikas,
antīkās vēstures, Renesanses humānisma,
apgaismotāju, ideālistu,
materiālistu un vēl kādu citu
mācību grāmatas,
svētos rakstus, evaņģēlijus
un apustuļu vēstules, — ---
ak, kādas muļķības, ja Kaļiņina prospektā stāv atvērti nami kā klasiķu sējumi, neapstrīdami. Neapšaubāmi:
Mūsu ceļš ir taisns — rītdiena,
mēs nākam no vakardienas, nometot nost visu lieko, radot materiālu pamatu mūsu gaišajai ideju virsbūvei!
Ņirgājos?
Nē!
Raudu,
jo man nav svešas asinis, kas tajā virsbūvē, tā ir mana zeme, manas ciešanas un mani noziegumi, kuriem nav
un nevar būt noilguma.
Nē!
Es nestāvu visam pāri, neienīstu, bet raudu, un asaras sajaucas kopā ar dūmiem, benzīna tvanu, sodrējiem, spļāvieniem, ietinamiem papīriem, kopā ar to, kas palicis pāri
no ticības, cerības un-——
TĀS IR TIKAI SĀPES. TĀ NASTA, KURU VAJAG SEV LĪDZI NESĀT.
Nasta spiež plecus, tur paliks brūces, un pierē — rievas.
Stāvu piestampātā trolejbusā, lasu par Savonarolu, sarkanmatains mūks skatās pār plecu, sejā — mokas.
Trolejbuss stāv mašīnu ierindā pie Dārzu loka.
/986. g. oktobris—1987. gada aprīlis Maskava
MARTINS POIŠS
CILVĒKS UN BRĪVĪBA
Francs Kafka (1883—1924), austriešu rakstnieks, pieder tā saucamajiem modernistiem, lai gan šādi apzīmējumi maz ko dod, jo milzīgs romāna modernizētājs savā laikā bijis ari Ļevs Tolstojs.
P. Kafkas liktenis visai savdabīgs, vai ari gluži parasts mūsu gadsimtam. Dzimis Prāgā, beidzis vietējās universitātes juridisko fakultāti, strādājis apdrošināšanas sabiedrībā, rakstījis vāciski. Dzīves laikā iznākuši pāris stāstu krājumi un daži darbi iespiesti periodikā. Miris F. Kafka agri, dzi|i vientuļš, nelielā ciematā Vīnes pievārtē. Savus manuskriptus viņš testamentā licis iznīcināt. Tur bijuši stāsti, tēlojumi un vairāki romāni.
F. Kafka palika plašāk neatzīts un nepazīts līdz tam laikam, kamēr

cilvēce nebija pieredzējusi fašismu un otro pasaules karu. Apveltīts ar ģeniālu paredzēšanas spēju, F. Kafka (kā izteicies Bertolts Brehts) «aprakstījis tuvās nākotnes koncentrācijas nometnes, tuvojošos beztiesiskumu, tuvojošos valsts aparāta abso-lutizāciju, aklu, neaptveramu spēku virzītu vientuļu cilvēku eksistenci». Rakstnieka paredzētspēja ir precīza, suģestējoša līdz pat detaļām, tā vien šķiet, autors pats būtu spīdzināts, mērdēts un smacēts Buhenvaldē, Osvencimā vai citā līdzīgā cilvēkiznīcināšanas iestādē, lai gan ... tas viss uzrakstīts vēl divdesmit, divdesmit piecus gadus pirms koncentrācijas nometņu rašanās.

Pēc otrā pasaules kara iznāca F. Kafkas kopoti raksti astoņos sējumos, viņa darbi kļuva pazīstami visā pasaulē, par tiem notikušas plašas un asas diskusijas, publicēts tūkstošiem rakstu, apceru, grāmatu, literatūrzinātnisku pētījumu. Savu ieguldījumu Kafkas dai| rades izziņā snieguši arī padomju ģermānisti, jo fašisma un totalitārisma diktatūras radīto šausmu atmaskojums literatūrā bez Kafkas darbiem nevar būt pilnīgs.

Virkne rakstnieka darbu tulkoti krievu valodā; taču latviešu lasītājam Kafka tikpat kā nav pazīstams — vienīgi «Literatūrā un Mākslā» savulaik iespiesti trīs īsie stāsti un tēlojumi (1970. 11. 07. un 1978. 18. 08.).

«Labošanas darbu kolonija» ir viens no F. Kafkas māksliniecisk spēcīgākajiem darbiem, tas dod uzskatāmu priekšstatu par autora daiļrades ievirzi un īpatnībām. Stāstā atveidots vispārināts, vārdā nenosaukts virsnieks, antihumānas apspiedējvalsts funkcionārs, īsts cilvēkiznīcināšanas maniaks, kādi savulaik rīkojās Osvencimā, — bende pēc amata un aicinājuma. Turklāt tas nebūt nav senzināmais giljotinētājs; Kafkas varonis ir patiess divdesmitā gadsimta radījums, mūsdienīgs, tehniski izglītots un apdāvināts (ne)cilvēks, kas ik dienas gatavs pilnīgot savu «darba prasmi», strādāt «vēl labāk, racionālāk» nekā vakar un aizvakar, izmantojot pašus jaunākos zinātnes un tehnikas sasniegumus. Virsnieks neatzīst nekādu «roku darbu» divpadsmit stundu ilgajā upura spīdzināšanas procesā, visu veic mašīna — smalks, komplicēts un gudrs, gandrīz vai domājošs aparāts; pēc iepriekš sastādītas shēmas tas patstāvīgi nolasa spriedumu un saskaņā ar šo instrukciju maz-pama-zītiņām-vien nolaiž asinis

un burtiski izvelk, izpiež dvēseli no mocekļa miesām.

Jūs domājat tas tik vienkārši? Tādu mašīnu tik viegli ir uzkonstruēt un izgatavot?

Oho-ho-o! Pamēģiniet to izdarīt! Tur nepieciešama aizrautība, zināšanas un centība!

«Mums vajadzēja pārvarēt dažas tehniskas grūtības, lai adatas nostiprinātu stiklā,» virsnieks sirsnīgi skaidro ceļotājam, «tomēr pēc daudziem mēģinājumiem tas tika sasniegts, jo mums nekādu pūļu

nebija žēl.»

Vēl vairāk pūļu viņš iegulda savas tiesu kārtības izkopšanā un aizstāvēšanā, tai virsnieks gatavs upurēt itin visu, arī pats savu dzīvību. Šī totalitārā tiesvedība stāsta varonim ir «visas dzīves lolojums»; un Kafkas nožēlojamais, aprobežotais funkcionārs paradoksālā kārtā tomēr iemieso savā mizerablajā personā draudīgu, viltīgu un neaptveramu spēku — gan juridisko (lemjošo, likumdošanas), gan arī izpildu varu, t. i., vienpersoniski izspriež tiesu un taisnību un pats savus spriedumus ari īsteno, izpilda; un spriež vienmēr, saprotams, tā, lai būtu ko izpildīt. Lietas noskaidrošana un izmeklēšana nemaz nav nepieciešama, tā būtu vienīgi lieka «jezga» taisnajā ceļā uz iepriekš nosprausto mērķi. Virsnieka tiesu kārtības pamatpostulāts apbrīnojami vienkāršs un ērts: «Vainīgums allaž ir neapšaubāms. Citas tiesas šo principu īstenot nespēj, jo tajās daudz spriedēju, un tās vēl pakļautas augstākām tiesām.»

Šāda visas reālās varas koncentrācija vienā personā, vienās rokās vai vienas, citiem pāri stāvošas gestapoveida organizācijas ietvaros ir totalitāras iekārtas galvenā pazīme, fašisma sabiedriski politiskās struktūras stūrakmens; terora, patvaļas, cilvēka apspiešanas, pazemošanas un mocīšanas pamatu pamats; tas ir veids, kā visai sabiedrībai kopumā un katram tās pilsonim atsevišķi tiek atņemta Brīvība.

Un kas tu, cilvēk, esi bez Brīvības?

Pakalpiņš un kāju pamesls.

Divkājains jūga lops.

Vairāk dzīvnieks nekā saprāta būtne.

Tāds ir stāstā tēlotais dienienieks, kas notiesāts uz nāvi par sava priekšnieka apvainošanu — « .. tik suniski padevīgs, ka likās, viņu varētu brīvi palaist skraidīt pa nogāzēm un, sprieduma izpildīšanu sākot, vajadzētu vienīgi uzsvilpt, lai viņš atskrietu». Projām šis divkājainais nebēgs, viņš vairs īsti neizjūt un nezina, kas ir Brīvība. Visu dzīvi tāds cilvēkradījums sabijis sprostā un «visu mūžu ... barots ar smirdošām zivīm» ... Pat nāves priekšā viņš nemainās, jo nav vairs kam mainīties!

«Zaldāts ar mašīnas apslaucīšanu bija galā un patlaban iekra-tīja vēl no burkas bļodiņā risu biezputru. Kolīdz notiesātais to pamanīja, — viņš likās jau pilnīgi atguvies — sāka tūdaļ lakties ar mēli pēc biezputras. Kareivis atkal un atkal pagrūda viņu nost, jo biezputra kā nekā pienācās vēlākam laikam; taču nepiedienīgi katrā ziņā bija arī tas, ka sargzaldāts ar savām apziestajām rokam pats iekampa bļodiņā un salkstošā upura acu priekšā gremoja rīsus.»

Sargzaldāts ne par matu nav labāks, un tādi paši laikam gan būs arī pārējie kolonijas iemītnieki. Kad pilsonis ir padarīts par jūga lopu, divkājaini, tad vairs nav atpakaļceļa — neviens vairs neatdzimst par

Cilvēku, ja arī pavērtos tāda iespēja. Brīvība — tas ir cilvēks pats; un, kad tās vairs nav, tad nav arī cilvēka.

Ar savu traģisko, nelaimju un briesmu pilno dzīves uztveri F. Kafka ir viens no pašiem lielākajiem un savdabīgākajiem divdesmitā gadsimta rakstniekiem, kurš būtiski ietekmējis visas pasaules literatūras attīstību. Bez viņa daiļrades apziņas arī latviešu rakstniecībā patiess un plašs progress, pēc manam domām, diezin vai iespējams. Jau tagad mēs esam krietni vien iestiguši «sev labvēlīgā tumsā», pazaudējot visas cilvēces sāpju un ciešanu perspektīvu, kas spētu apskaidrot dvēseli un spārnotu jaunrades garu.

FRANCS KAFKA

LABOŠANAS DARBU KOLONIJĀ

Stāsts

— Tas ir savdabīgs *aparāts, — virsnieks sacīja ceļotājam, zinātņu vīram, un pārlaida pašsaprotamas apbrīnas pilnu skatienu tik labi pazīstamajai ierīcei. Cejotājs, šķita, tikai aiz pieklājības bija pieņēmis komandanta ielūgumu, kurš viņu bija uzaicinājis noskatīties, kā izpildīs spriedumu kādam zaldātam, kas bija notiesāts par nepaklausību un sava priekšnieka apvainošanu. Interese par šo eksekūciju arī pašā labošanas darbu kolonijā laikam nebija sevišķi liela. Vismaz te, dziļāk, smilšainā, stāvām nogāzēm ieskautā mazā ielejā, bez virsnieka un ceļotāja vēl bija tikai notiesātais — trula izskata vīrs ar lielu muti, salēkšķējušiem matiem un neskūtu ģīmi —* un *sargzaldāts, kas turēja* smago *važu, no kuras aizstiepās sīkākas važas, saslēgdamās notiesātajam ap kāju* potītēm, *rokām un kaklu, un ar savienotājķēdi tās bija savstarpēji sakaltas kopā. Notiesātais turklāt izskatījās tik suniski* padevīgs, *ka likās, viņu brīvi varētu palaist skraidīt pa nogāzēm un, sprieduma izpildīšanu sākot, vajadzētu vienīgi uzsvilpt, lai viņš atskrietu.*

Ceļotājam nebija lielas jēgas par aparātu, un viņš *gandrīz vai uzsvērti vienaldzīgs aiz notiesātā staigāja šurpu turpu, kamēr virsnieks veica pēdējos sagatavošanās darbus, gan pazuzdams zem gruntī iesēdinātā aparāta, gan uzskriedams pa kāpnītēm pārlūkot mehānisma augšējās sastāvdaļas. Tie bija* tādi *darbi, ko patiesībā vajadzētu atstāt mašīnista ziņā, tomēr virsnieks tos veica ar lielu aizrautību, it kā viņš pats būtu piederīgs šim aparātam, vai arī kādu sevišķu iemeslu pēc nespētu uzticēt nevienam citam.*

— Nu viss *ir kārtībai — virsnieks beidzot iesaucās un laidās* lejup *pa trepītēm. Viņš bija neparasti aizkusis, dvašoja vaļēju muti, un aiz uniformas svārku apkakles atloka tam bija aizbāzti divi smalki dāmu kabatlakatiņi.*

— Sīs *uniformas tropu apstākļiem taču pārlieku smagas, — sacīja cejotājs, lai gan virsnieks bija gaidījis, ka viņš apvaicāsies par aparātu.*

— Protams, — virsnieks atteica, mazgādams *ar eļļu* un *smērvielām notrieptās rokas turpat blakus esošajā ūdensmucā. — Taču uniformas mums* atgādina *dzimteni,* un *dzimteni mēs negribam pazaudēt . . . Bet uzmetiet tagad acis šai ierīcei, — viņš tūdaļ piebilda, noslaucīja lupatā rokas, pamādams vienlaicīgi uz aparātu. — Līdz šim bija vajadzīgs roku darbs, bet tagad aparāts strādā pilnīgi patstāvīgi.*

Ceļotājs pamāja un pievērsās virsniekam. Tas, cenzdamies nodrošināties *pret jebkādiem starpgadījumiem, tūlīt ieteicās:*

— Gadās, *saprotams, arī traucējumi,* es *ceru vienīgi, ka* šodien *tādu nebūs. Taču allaž ar tiem ir jārēķinās. Aparātam kā nekā jāstrādā divpadsmit stundas bez apstājas. Ja arī gadīsies kādi traucējumi, tad gan tikai tādi sīkumi vien, un tūliņ pat tie tiks novērsti.*

— Vai jūs nevēlētos apsēsties? — viņš *beidzot attapās, izķēra no kaudzes* vienu *pīto krēslu un piedāvāja to ceļotājam, kurš nespēja šo laipnību noraidīt. Viņš nu sēdēja pie pašas bedres, kurā tikai paviršī pameta skatu. Tā nebija sevišķi dziļa.* Vienā *pusē pacēlās izraktās zemes valnis, otrā stāvēja aparāts.*

— Es *gan nezinu, — virsnieks ieteicās, — varbūt komandants jau ir pastāstījis, kas šis par aparātu ... — Ceļotājs tikai nenoteikti atvēcinājās, un virsnieks neko vairāk arī nevēlējās, jo nu* viņš *pats varēs aprādīt ierīci. — Šis aparāts, — viņš iesāka* un *pieskārās kādam klanim, atbalstīdamies pie tā ar roku, — ir mūsu iepriekšējā komandanta izgudrojums. Arī es esmu* strādājis līdzi visos *tā izmēģinājumos un piedalījies visos būvdarbos līdz to pilnīgai pabeigšanai. Izgudrotāja nopelni tomēr pienākas tikai viņam. Vai par* mūsu *iepriekšējo komandantu* jūs *būtu kaut ko* jau *dzirdējis? Neesat? Nu tā, nebūtu nemaz pārspīlēts, ja teiktu, ka visas šīs spaidu darbu kolonijas iekārtošana ir viņa veikums. Mēs, viņa draugi, jau komandantam viņsaulē aizejot, zinājām:* kolonija iekšēji *ir tā saliedēta, ka viņa pēcnācējs — lai arī tam padomā tūkstošiem jaunu plānu — vismaz vēl daudzus gadus no vecās kārtības neko nespēs pārgrozīt.* Mūsu *paredzējums ir piepildījies; jaunajam komandantam nācās to atzīt. Cik žēl, ka jūs netikāt redzējies ar agrāko komandantu! . . . Bet, — virsnieks aprāvās, — ko es te pļāpāju, kad viņa aparāts ir tepat mūsu acu* priekšā! *Kā jūs redzat, tas sastāv no trīs daļām. Laika gaitā katrai sastāvdaļai radušies, varētu sacīt, pašas tautas doti vārdi. Apakšējo daļu sauc par gultu, augšējo par rakstītāju, un vidējā, kustīgā daļa ir ecēšas . . .*

— Ecēšas? — ieteicās ceļotājs. Viņš bija klausījies visai neuzmanīgi, saule aumaļām lējās ieplakā, nekur ne mazākās ēnas, grūti nācās sakopot domās. Tādēļ *jo apbrīnojamāks likās* virsnieks, kas *ciešajā, parādes mundierim līdzīgā uniformā ar smagiem uzplečiem, akselbantēm apkāries, itin moži skaidroja savu skaidrojamo, turklāt runādams ar skrūvgriezi šur tur paspēja vēl kādu skrūvi pievilkt. Tāpat kā* ceļotājs *jutās laikam arī*

sargzaldāts. Apmetis važu, kurā pieķēdēts notiesātais, ap abām delnu locītavām un atspiedies ar vienu roku uz šautenes, viņš stāvēja, galvu ielaidis plecos, ne par ko uz pasaules nelikdamies ne zinis. Ceļotājs par to nebūt nebrīnījās, jo virsnieks runāja franču valodā, bet *franciski nesaprata ne zaldāts, ne arī notiesātais. Jo krasāk tāpēc acīs dūrās tas, ka notiesātais tomēr pūlējās sekot virsnieka stāstījumam. Ar gluži rēgainu* neatlaidību tas *allaž pavērsa acis turp, kur rādīja skaidrotājs, un patlaban, kad ceļotājs iekrita starpā ar savu jautājumu, notiesātais, tāpat kā virsnieks, paskatījās uz vaicātāju.*

— Jā, ecēšas, — virsnieks apstiprināja, — vārds *īsti vietā. Adatas ir sakārtotas kā ecēšu tapas, un visa šī mašīnas daļa kustas gluži kā ecēšas, gan tikai uz vietas un daudz,* daudz *smalkāk. Starp citu, jūs tūliņ to sapratīsiet. Šeit, gultā, apgulda notiesāto ... Jā, vispirms gan labāk jums aprādīt pašu aparātu, pēc tam tikai ķerties pie tā darbības; tad labāk tai varēsiet izsekot līdzi. Arī kāds zobrats rakstītājā ir pārāk apdilis, kauc un* gaudo, *kad sāk iet, tad vairs gandrīz nav iespējams sarunāties, un rezerves* daļas *diemžēl tik grūti te sadabūt . . . Tātad* šī *te ir gulta, kā jau minēju. Pāri tā nosegta ar vates kārtu; kālab tā vajadzīgs, to jūs redzēsiet vēlāk. Ar vēderu uz šā vates pasega apgulda notiesāto, saprotams, kailu. Te, lūk, ir siksnas — rokām, kājām, kaklam —, lai jo cieši piesaitētu. Šeit, gultas galvgalī, kur notiesāto, kā teicu, apgulda uz vēdera, ir neliels filca puļķis, kas viegli novietojams tā, lai iespiestos cilvēkam taisni mufē. Puļķis domāts tam, lai notiesātais nevarētu pakliegt un nesakostu sev mēli. Gulošajam, dabiski, puļķis jāieņem mutē, citādi, pievelkot kakla siksnu, viņam pārlūztu sprands.*

— Vai tā ir vate? — ceļotājs vaicāja un pasniedzās uz *priekšu.*

— Jā, bez šaubām, — virsnieks smaidīdams teica. — Pataustiet paši! — Viņš satvēra ceļotāja plaukstu un virzīja to par segumu. — Tā ir īpaši apstrādāta vate, tādēļ šķiet tik *neparasta; par vates nozīmi mums vēl būs* jārunā.

Aparāts ceļotājā sāka izraisīt interesi. Ar plaukstu pie pieres, lai paglābtu acis no saules, viņš aplūkoja ierīci *no augšas līdz apakšai. Tā bija iespaidīga būve. Gulta un rakstītājs, pēc apjoma līdzīgi, izskatījās gluži kā divas tumšas pūralādes. Rakstītājs bija novietots metrus divus virs gultas, abas aparāta daļas* sfūros *savienotas ar četriem misiņa stieņiem, kas saules staros vai dzirksteles šķīla. Starp abām lādēm tērauda saitē karājās ecēšas.*

Ceļotāja līdzšinējo vienaldzību virsnieks gandrīz nemaz nebija manījis, toties nule mostošos interesi uztvēra jo dzīvi, pārtrauca tālab pat savus skaidrojumus, lai svešinieks iespētu visu mierīgi aplūkot. Notiesātais kā uzvilkts ar acīm sekoja ceļotājam; tā kā viņam nebija iespējams pacelt plaukstu pie acīm, vīrs žmiedzās tāpat atsegtām acīm uz augšu.

— Tātad cilvēks nu ir apguldīts, — ceļotājs teica, atlaidās atkal sēdeklī un *pārmeta vienu kāju pār otru.*

— Jā, — virsnieks turpināja, atbīdīdams mazliet no pieres cepuri un

pārvilkdams ar plaukstu pār sakarsušo seju. — Klausieties tagad uzmanīgi! *Gan gultai, gan rakstītājam katram ir savas elektriskās baterijas; gultai tās nepieciešamas pašai, bet rakstītājam — ecēšām. Kolīdz cilvēks ir cieši piesaitēts, gulta sāk darboties. Tā tricinās sīkiem, zibenīgiem drebuļiem, vienlaikus gan sāniski, gan augšup un lejup. Līdzīgus aparātus jūs būsiet redzējuši dziednīcās, vienīgi mūsējās gultas kustības daudz smalkāk aprēķinātas — tām jābūt ļoti*

pedantiski *saskaņotām ar* ecēšu *svārstībām. Un ecēšām tad patiesībā arī tiek uzticēta sprieduma izpildīšana.*

— Bet kāds ir spriedums? — ceļotājs *jautāja.*

— Un arī to jūs nezināt? — pārsteigts iesaucās *virsnieks un iekoda sev mēlē.* — Piedodiet, *ja mani skaidrojumi varbūt ir juceklīgi, loti lūdzu* atvainot mani! *Agrāk paskaidrojumus allaž sniedza pats komandants, taču jaunais priekšnieks ir atteicies pildīt šo godpilno pienākumu. Bet, ja viņš arī tik augstam viesim...* — Ceļotājs *abām rokām centās* atvēcināties no tāda goda, *tomēr virsnieks palika pie sava. — ... tik augstam viesim pat pušplēstu vārdu nav bildis par mūsu tiesāšanas kārtību, tad tas ir tāds jaunievedums, ka . . . — Lāsts* viņam *jau svila uz mēles, taču* virsnieks savaldījās un *tikai noteica: — Man tas nebija ziņots, tā nav mana vaina. Turklāt* es *varbūt vislabāk varēšu izskaidrot, kādi ir mūsu* spriedumi, *jo man te līdzi,* — viņš *uzklapēja ar plaukstu pa krūšu kabatu,* — ir *agrākā komandanta pašrocīgi rasētas shēmas.*

— Paša komandanta pašrocīgi rasētas shēmas? — sacīja ceļotājs. — Vai tad *viņš apvienoja sevī visu? Bija gan zaldāts, gan soģis, gan konstruktors, gan ķīmiķis, gan arī rasētājs?*

— Tieši tā, — ar galvu pamādams, sacTja *virsnieks un* sastingušu *skatu kavējās brīdi* pagātnē. Tad viņš *kā pārbaudīdams aplūkoja savas rokas, šķiet, tās* nebija *gana tīras, lai ar tādām varētu ņemt rasējumus. Viņš devās* pie mucas *un* vēlreiz tās *nomazgāja. Pēc* tam *virsnieks izvilka nelielus* ādas vāciņus un *teica:*

— Mūsu spriedums nav *stingrs. Notiesātajam* ar ecēšām uz *miesas uzraksta bausli, kuru viņš pārkāpis. Tā, piemēram, šim notiesātajam, — virsnieks norādīja uz vīrieti,* — uz miesas *tiks uzrakstīts: «Cieni savu priekšnieku!»*

Ceļotājs bailīgi paskatījās uz notiesāto; tas stāvēja, galvu piešķiebis, kad virsnieks uz viņu pamāja, un šķita *sasprindzinājis* visu *uzmanību, lai kaut ko saprastu. Tomēr biezo, sakniebto lūpu kustības skaidri liecināja, ka viņš neko nesaprata. Ceļotājs vēl* daudz *ko vēlējās pavaicāt, taču, paraudzījies uz* notiesāto, vien *ieteicās:*

— Vai viņš *zina savu spriedumu*?

— Nē, — atteica *virsnieks un* gribēja *tūliņ turpināt skaidrojumus, taču ceļotājs iekrita starpā:*

— Vai tad cilvēks *pats nezina, kas viņam piespriests*?

— Nē, — *virsnieks atkārtoja,* sastomījās *mirkli, it kā* gribēdams, lai

vaicātājs tuvāk pamato *savu jautājumu, tad sacīja:*

— *Liekas pūles viņam to pasludināt. Pats uz savas* ādas *viņš varēs izlasīt* spriedumu.

Ceļotājs jau sliecās apklust, bet tobrīd juta sev pievērstas notiesātā *acis; tās, likās,* vaicāja: vai *viņš, zinātņu vīrs, atzīst par* labu *nupat attēloto tiesas kārtību*? *Tālab ceļotājs, gandrīz jau atlaidies krēslā, paliecās atkal uz* priekšu *un jautāja:*

— *Bet to, ka vispār ir* notiesāts, *viņš* taču zina?

— Arī to ne, — *virsnieks teica un paraudzījās* ceļotājā ar *smaidu, sak, nu tikai nāks vēl daži* dīvaini *atklājumi.*

— Tātad *nezina, — ceļotājs sprieda, pārlaizdams plaukstu pār pieri.* — Un tad jau cilvēks *aizvien vēl nezina arī, ka* ievadīta viņa *aizstāvība*?

— Viņam nav bijis nekādas iespējas *aizstāvēties,* — teica virsnieks un novērsās, *it kā to sacītu tikai pats sev un* nebūt *negribētu ar šādu* pašsaprotamu lietu *izskaidrošanu aizvainot ceļotāju.*

— Bet *viņam taču bija* jādod iespēja *aizstāvēties,* — ceļotājs *uzstāja,* pieceldamies no sēdekļa.

Virsnieks nu saprata, ka mašīnas *apskati* nāksies *atlikt uz* ilgāku *laika sprīdi; viņš* piegāja pie ceļotāja, *paņēma ciemiņu zem rokas, parādīja ar žestu uz* notiesāto —- *kurš nule, kad* viņam *tik atklāti pievērš* uzmanību, *izstiepās stalti, zaldāts pievilka* važas — un iesāka:

— *Lieta, lūk, tāda. Es esmu šeit,* labošanas *darbu kolonijā, iecelts par tiesnesi.* Neskatoties *uz to, ka vēl jauns. Jo arī iepriekšējam komandantam es palīdzēju itin* visās soda *lietās un tāpat aparātu pārzinu labāk nekā jebkurš cits. Princips, pēc kura es spriežu tiesu, ir* šāds: vainīgums *allaž ir neapšaubāms. Citas* tiesas šo *principu īstenot nespēj, jo tajās ir daudz spriedēju un tās vēl pakļautas augstākām tiesām. Še tiesāt tā nevar, vismaz nevarēja,* kamēr *valdīja agrākais komandants. Jaunais turpretim kāro iejaukties* manās tiesu *lietās, taču man ir* izdevies *līdz pat šim* laikam *to novērst* un izdosies arī *turpmāk . . . Jūs vēlējāties, lai pastāstu tieši par šo* gadījumu; tas ir *tikpat* vienkāršs *kā visi pārējie. Viens no kapteiņiem šorīt iesniedza ziņojumu, ka šis vīrs, kurš ir nozīmēts viņam par* dienienieku *un kuram* jāguļ pie *kapteiņa durvīm, tā arī* nogulējis savu *dienestu. Lai gan ik stundu, kad pulkstenis* zvana, dieniniekam *vajadzēja piecelties un atdot* godu pie *kapteiņa durvīm. Bez* šaubām, tas *nemaz nav grūts, toties* gluži nepieciešams *pienākums, jo* viņam jāsaglabā svaiga galva gan kapteiņa aizsardzībai, *gan apkalpošanai.* Kapteinis pagājšnakt gribējis *pārliecināties, vai* dieninieks *arī izpilda savus pienākumus. Pulkstenim nozvanot divi, viņš pavēris durvis un ieraudzījis apsargu sakņupušu* guļam. *Kapteinis paķēris jājampātagu un cirtis sliņķim pār ģīmi. Tā vietā, lai uzrautos kājās un izlūgtos piedošanu, šis nogrābj savu kungu aiz kājām, ņemas kratīt un aurot: «Met prom to pātagu, vai es samalšu tevi* miltos/» Tas arī *būtībā viss. Kapteinis ieradās pirms* kādas *stundas pie manis, es pierakstīju viņa liecību, turpat pievienojot arī spriedumu. Tad liku saslēgt*

važās šo vīru. Tas bija pavisam vienkārši. Turpretim, *ja es būtu izsaucis* dieni *nieku pie sevis un* sācis pratināt, *rastos* vienīgi jezga un jaukšanās. Viņš melotu, un, *ja man* izdotos *melus atspēkot, viņš tos aizstātu atkal ar* jauniem *meliem, un tā bez* gala. Bet *nu vīrs man ir rokā un* vaļā *vairs netiks! . .* ■ *Vai tagad* viss skaidrs? Taču *laiks steidzas, eksekūcijai nupat jau vajadzēja sākties, bet es ar aparāta izrādīšanu* neesmu ticis vēl *galā.*

Viņš lika ceļotājam atkal apsēsties krēslā, devās pie *aparāta un iesāka:*

— *Kā jūs redzat,* ecēšas veidotas pēc cilvēka *ķermeņa formas; te, lūk, ir tapas ķermeņa augšdaļai, šeit atkal kājām. Galvai paredzēts tikai šis mazais dzelksnītis . . . Vai tas jums* saprotams? — Viņš *draudzīgi paliecās ceļotāja priekšā, gatavs* izsmeļošākiem paskaidrojumiem.

Sarauktu pieri ce/otājs aplūkoja ecēšas. Tiesvedības skaidrojumi nepavisam nebija viņu apmierinājuši. Tik un tā nācās sev *iegalvot, ka te taču darīšana ar* spaidu *darbu* koloniju, ka te *nepieciešami īpaši* likumi un ka visam līdz *pat* pēdējam *sīkumam jānotiek militāri. Turklāt viņš lika* cerības vēl *uz* jauno komandantu, kurš gan vilcinādamies, *taču nepārprotami bija paredzējis* ieviest *jaunu tiesāšanas procedūru, ko šis cietpaurainais virsnieciņš* nekādi *nespēja apjēgt. Tā* domājot, ceļotājam *paspruka jautājums:*

— *Vai komandants pats būs klāt eksekūcijā*?

— *To nevar* droši *zināt,* — virsnieks *atteica, negaidītā jautājuma* dēļ jūtami aizskarts, un *draudzīgā atsaucība izplēnēja no viņa vaibstiem.* — *Tieši tālab* mums *jāpasteidzas.* Arī savus skaidrojumus man diemžēl vajadzēs *savilkt īsāk. Taču rīt, kad aparāts atkal būs notīrīts,* — *ka* mašīna *tik* briesmīgi *tiek notašķīta, tas ir ierīces vienīgais trūkums* — es *varētu* sniegt sīkākus paskaidrojumus. Nu *tikai pašu nepieciešamāko . . . Kad cilvēks ir novietots gultā un gulta sākusi tricināties, ecēšas nolaižas viņam uz auguma. Ierīce pati fiksējas tā, ka tikko pieskaras* miesai ar *adatām; tiklīdz mašīna* gatava darbam, *lūk, šī tērauda trose* savelkas *cieta kā stienis. Un tad* sākas *pati spēle.* Cilvēks, kas nav *iepazinies ar* mašīnas noslēpumiem, neredz nekādas *nianses* soda izpildes *procesā. Tā* vien *šķiet, ka* ecēšas darbojas gluži vienmuļi. Tricinādamās adatu smailes *ieduras miesā,* kura *savukārt tricinās līdz ar gultu. Lai ikvienam būtu iespējams izsekot, kā tiek izpildīts spriedums,* ecēšas *pagatavotas no stikla.* Mums gan *vajadzēja pārvarēt dažas* tehniskas grūtības, lai *adatas nostiprinātu* stiklā, *tomēr pēc* daudziem mēģinājumiem tas *tika paveikts. Un tagad ikkatrs caur* stiklu var vērot, *kā miesā* veidojas *ieraksts. Varbūt jūs pienāktu tuvāk un aplūkotu adatas*?

Ceļotājs *uzcēlās no krēsla,* piegāja *klāt un* noliecās pār ecēšām.

— Nu jūs *redzat* divējādas *adatas daudzveidīgā* sakārtojumā, — sacīja *virsnieks. — Ikvienai* garajai līdzās ir *īsāka adata. Garā* izdara *pašu* ierakstu, no sīkākās toties izšļācas *ūdens, lai aizskalotu asinis un ieraksts visu laiku* saglabātos tīrs. Asiņaino ūdeni novada *pa teknītēm,*

beidzot tas saplūst galvenajā novadcaurulē, kuras gals atveras *bedrē.*

Virsnieks ar *pirkstu izsekoja* ceļam, pa kuru jānoplūst asiņainajam ūdenim. *Kad viņš* iespējami *spilgtākas uzskatāmības labad notekcaurules galā it kā* uztvēra abām *rokām* pilnas riekšavas ūdens, *ceļotājs* pacēla *galvu un neviļus, pastiepis aiz* muguras roku, centās *atkāpties pie sava krēsla. Sev par pārsteigumu,* zinātņu vīrs *atklāja, ka* arī notiesātais, gluži kā viņš *pats,* bija sekojis *virsnieka* uzaicinājumam *tuvāk apskatīt* ecēšu uzbūvi un *pienācis gluži klāt. Pavilcis ar važām* iesnaudušos *sargkareivi mazliet uz* priekšu, vīrs bija noliecies pār stiklotajām ecēšām. Varēja *redzēt, kā* nedrošām acīm viņš arī *meklēja taisni* to pašu, ko abi kungi *nupai bija saskatījuši* un *ko viņam bez vārdiskā skaidrojuma* tomēr nekādi neizdevās *apjēgt. Vīrs* pieliecās gan šā, gan *tā, skatiens atkal un atkal pārslīdēja pār* stikliem . . . *Ceļotājs gribēja dzīt viņu* atpakaļ, *jo tas, ko* notiesātais *darīja,* droši vien bija pārkāpums. Taču virsnieks, *aizturēdams* ceļotāju *ar vienu roku, ar otru paķēra no uzbēruma* zemes *piku* un *iesvieda ar to zaldātam. Kareivis* momentā *pavēra* plakstus, *ieraudzīja,* ko bija uzdrošinājies notiesātais, *nometa šauteni, iecirta papēžus gruntī un rāva pārkāpēju tā, ka tas* nozvēlās *mirklī gar zemi, un skatījās tad pats no* augšas uz *apkritušo,* kā *tas locījās, važas klinkstinādams.*

— *Celt viņu augšā!* — virsnieks iekliedzās, pamanījis, *cik* ļoti ceļotāja uzmanība *piekalta* notiesātajam. *Zinātņu vīrs pat krietni pārliecās pār ecēšām, kuras viņu vairs neinteresēja, lai tikai redzētu,* kas *notiek ar likuma pārkāpēju.*

— Saudzīgāki — *atkal* uzbļāva *virsnieks. Viņš apskrēja* mašīnai *apkārt, satvēra pats* notiesāto zem *padusēm un, zaldātam piepalīdzot, — kājas notiesātajam atsperoties vairākkārt paslīdēja — uzslēja apkritušo stāvus.*

— Tagad man viss ir *saprotams,* — sacīja ceļotājs.

— Izņemot pašu svarīgāko, — virsnieks uztvēra, paņēma ceļotāju zem rokas un rādīja augšup. — Tur, rakstītājā ir zobratu mehānisms, kas nosaka ecēšu kustības, un šo mehānismu vada pēc rasētas shēmas, kurā *nokodēts* spriedums. Es lietoju vēl *iepriekšējā komandanta shēmas. Te tās ir. — Viņš* izvilka no ādas vāciņiem *dažas lapas.* — Diemžēl es nevaru dot *jums tās paturēt* rokās, tās ir *pats* lielākais dārgums, kāds vien *man* pieder. Apsēdieties, *lūdzu,* es parādīšu *jums* tās *pa gabalu, tā jo* skaidri varēsiet visu redzēt.

Viņš rādīja pirmo *lapiņu. Ceļinieks vislabprātāk būtu sacījis kaut* ko *glaimojošu, taču acu priekšā vijās labirintveidīgi cita* ar *citu neskaitāmas reizes krustotas līnijas, tik blīvi tās noklāja papīru, ka tikai ar pūlēm varēja sameklēt baltos plankumiņus.*

— Izlasiet, — virsnieks teica.

— Nevaru, — atzinās cejotājs.

— Viss taču skaidri saredzams, — virsnieks *sacīja.*

— *Tas ir gaužām smalks darbs,* — ceļotājs *izvairīgi atteica,* — es *tādu nespēju atšifrēt.*

— Ja-ā, — virsnieks *sacīja,* nosmaidīja un *iebāza vāciņus kabatā,* — tā vis nav *kaut* kāda skolnieku *glītraksta burtnīciņa. Krietnu brītiņu vajag, lai ielasītos. Arī jūs to galu galā apgūtu itin* labi. *Saprotams, kaut kāds primitīvs rakstījums tas nemaz nedrīkst būt, tas nedrīkst nogalināt tā uzreiz* — vienā rāvienā, *bet gan* apmēram *tikai divpadsmit stundu laikā; un uz sesto* stundu *ierēķināts ir lūzuma brīdis. Un pamatieraksts ir jāapjož ar daudziem jo* daudziem *rotu rakstiem, tādēļ ka pamatieraksts apņem augumu tikai šaurā joslā, viss pārējais* ķermenis *paliek priekš* izrotājumiem . . . Vai varēsiet *tagad apzināt* ecēšu un visa *aparāta darbību* kopumā? *Skatieties, kā tas* notiekl

Viņš uzmetās augšā pa *trepītēm, pagrieza kādu kloķratu, nokliedzās* uz lejā palikušajiem: — Uzmanību! *Paejiet* sāņusl — Un viss sāka *griezties un kustēties, la kloķrats tā nekauktu, būtu brīnišķīgi. it kā* pārsteigts *par šādu nepaklausību, viņš tam* piedraudēja ar dūri, tad, atvainodamies ceļotājam, *paplēta rokas un* steidzīgi *rāpās lejā, lai mašīnas darbību* pavērotu no apakšas. *Kaut kas* tomēr vēl nebija *kārtībā, kaut kas* tāds, ko *tikai viņš pats spēja pamanīt; virsnieks uzkāpa atkal augšā,* parāva kaut ko *abām* rokām *rakstītāja* iekšienē, tad, *pametis kāpnes,* nošļūca lejup pa *stieni, lai ātrāk* tiktu *zemē, un,* saņēmis *spēkus,* — citādi nebūtu saklausāms *cauri troksnim — kliedza ceļotājam taisni ausī:*

— Vai *saprotat, kā* tas notiek? Ecēšas uzsāk *ierakstu; kad ar pirmo* punktējumu *uz cilvēka* muguras tās *ir galā, vates paklājs pārvel augumu uz sāniem, lai ecēšām būtu* jaunas *ieraksta platības. Apstrādātās asiņainās vietas pa to laiku piekļaujas pie* vates, tajā iesūc*inātās* vielas *tūliņ aptur* asiņošanu *un sagatavo* miesu *jaunam ieraksta padziļinājumam. Šeit, lūk, ecēšu apmalēs* esošie zobiņi, kad *pārveļ augumu tālāk,* noplēš vati no ievainojumiem un *aizmet bedrē, un ecēšas stājas atkal pie darba. Tā viņas raksta,* spiezdamās *arvien* dziļāk, veselas *divpadsmit stundas. Pirmajās sešās stundās notiesātais dzīvo gandrīz tāpat kā parasti, ciešot vienīgi* sāpes. *Pēc divām* stundām aizvāc *filca* puļķi, *jo* sodāmais vairs nejaudā *pakliegt. Te, lūk, šinī elektriski apsildāmajā* bļodiņā *pie* galvgaļa *ieliek siltu rīsu biezputru;* cilvēks *var, ja vien vēlas, no tās iebaudīt, cik spēj izlakt ar mēli. Neviens nelaiž garām šo izdevību, tādus es* neesmu redzējis, un *pieredze man ir liela.* Tikai *sestajā* stundā zūd *patika ēst. Tad* es *nometos parasti šeit uz* ceļiem un vēroju, kā tas atklājas. Beidzamo kumosu cilvēks rij *velti, tikai apviļā to pa muti un izspļauj bedrē. Tanī mirklī ir jāpieliecas, citādi* spļāviens *trāpītu* man *taisni acīs.* Un cik mierīgs top cilvēks, *iztekot sestajai stundai! Pat* vistrulākajā *ģīmī iemirdzas saprāta* gaisma. Tā *uzaust ap acīm. No turienes plešas tālāk. Tāda sajūta, ka tu* pats *varētu likties upurim blakus zem ecēšām! Turpmāk gan nekas sevišķs vairs nenotiek, cilvēks tikai sāk atšifrēt ierakstu,* nostiepj

zodu, *itin kā* ieklausītos. *Jūs pirmīt redzējāt, tas nemaz nav tik viegli — ar acīm izlasīt ierakstu; bet mūsu notiesātais atšifrē to pēc saviem* ievaino *jumiem! Tas katrā ziņā ir pamatīgs darbiņš, nākas pastrādāt sešas stundas, lai tiktu galā. Bet* tad *jau* ecēšas *viņu* pilnīgi *uzdur uz tapām un* nosviež *bedrē, kur līķis* noplakšķ *asiņainajās vates lēkšķēs un* ūdenī. Līdz *ar* to spriedums ir *izpildīts, un mēs abi, zaldāts un es, viņu aprokam.*

Pievērsis ausi virsniekam, *rokām svārku* kabatās, ceļotājs vēroja mašīnas *darbību.* Notiesātais *arī blenza uz aparātu, tomēr nespēdams neko sajēgt. Mazliet pieliecies,* viņš ar *skatu* sekoja adatu *lūpām, bet sargkareivis pa to laiku pēc virsnieka mājiena pāršņāpa ar nazi aizmugurē viņam kreklu un biķses* tā, ka *apģērbs nokrita* vīram pie kājām zemē. No *tiesātais gan liecās* vēl *notvert apkrītošās drānas, lai apsegtu* savu kailumu, bet *zaldāts parāva viņu augšup un nokratīja nost pēdējo kankaru. Virsnieks apturēja mašīnu,* un klusumā, kas *tūlīt* iestājās, *notiesāto* apguldīja *zem* ecēšām. *Viņam noņēma važas, to vietā uzlika* siksnas, un pirmajā mirklī tas cilvēkam likās *liels atvieglojums. Bet ecēšas tūlīt nosēdās* zemāk, *jo vīrs* bija kalsens. Kad viņam *pieskārās adatu smailes, pār miesu* pārlaidās drebuļi; *kamēr* zaldāts noņēmās ar labo roku, notiesātais *neapzināti izstiepa kreiso — taisni uz to pusi, kur stāvēja* ceļotājs. Virsnieks visu *laiku iesānis vēroja zinātņu vīru, it kā* cenzdamies pēc *vaibstiem izlasīt, kādu iespaidu* uz viņu *atstājusi eksekūcija, ko pats nule īsumā bija tam attēlojis.*

Plaukstas locītavas piesiešanai domātā siksna pārtrūka; *laikam* sargzaldāts bija *centies to pārlieku pievilkt. Nu bija* vajadzīga virsnieka *palīdzība, zaldāts rādīja* viņam *notrūkušo saites galu. Virsnieks* aizgāja *otrā* pusē *pie* zaldāta un, pavērsies *pret* ciemiņu, teica:

— *Mašīna ir loti* komplicēta, gan *te,* gan *tur aizvien var kaut kas pārtrūkt vai salūzt; bet tādēļ vien* nedrīkstētu kļūdīties ierīces kopvērtējumā. Siksnas var tūdaļ ar k*aut ko nebūt aizstāt,* es *izmantošu šim nolūkam važas, bet* labās *rokas vibrācijas* gan tādējādi *būs traucētas.* — Un, uzlikdams siksnas vietā *važu, viņi vēl* piebilda: — *Mašīnas ekspluatācijas līdzekli* šodien ir gaužām ierobežoti. *Kamēr vēl valdīja agrākais komandants, šim nolūkam bija atvērta man brīvi* pieejama kase. Te bija noliktava, kur glabājās *visas* vajadzīgās *rezerves* daļas. *Jāatzīst, es lietoju tās gandrīz* vai *izšķērdīgi* — vecajos laikos, nevis *tagad, kā to* apgalvo *jaunais komandants,* kuram *itin viss kalpo par ieganstu, lai izskaustu veco kārtību.* Tagad mašīnas kase ir *viņa paša* pārziņā, un, *kad es pasūtu jaunu* siksnu, *satrūkusī* tiek *pieprasīta* kā pierādījums, un *jauno var* dabūt *tikai* pēc desmit dienām, *turklāt tā ir* vissliktākās *šķiras un ilgi vis* nekalpo. *Bet kā pa to starpu lai darbina mašīnu* — par *to* nevienam galva *nesāp!*

Ceļotājs sevī domāja: *izšķiroši iejaukties svešās lietās vienmēr ir riskanti. Viņš nav nedz labošanas* darbu *kolonijas* kalpotājs, nedz arī tās *valsts* pilsonis, kurai *pieder* šī *kolonija. Ja viņš gribētu šo eksekūciju*

nosodīt vai *pat izjaukt, viņam varētu pateikt: tu esi* svešzemnieks, stāvi *klusu! Un viņš paliktu ar vaļēju muti,* pat vairāk, *būtu* jābrīnās pašam par sevi, jo ceļo *viņš taču ar* vienu vienīgu mērķi — *apskatīt, redzēt, nevis pārveidot citu* zemju tiesu *praksi* ■ ■ ■ *Jā, situācija* visādā *ziņā te bija* gaužām pavedinoša. Soda metožu nelikumība un eksekūcijas pretcilvēciskais *raksturs* neradīja ne mazākās šaubas. Neviens *arī nevarēja pārmest* ceļotājam *kaut kāda pašlabuma meklēšanu, jo* notiesātais nebija ne viņa *paziņa, ne viņa tautietis, bet gan svešinieks,* kas *turklāt ne mazākā mērā neizraisīja pret sevi* līdzjūtību. *Un cejotājam pašam* bija augstāko ierēdņu ieteikumi, viņu te *uzņēma ar lielu* cieņu, un *uzaicinājums uz* šo eksekūciju, šķiet, varētu *tikai* nozīmēt, ka no viņa *sagaida spriedumu par šādu* tiesvedību. Jo vairāk tādēļ, ka komandants — par to *vairs nav ne mazāko šaubu — nebūt* nebija šādu metožu atbalstītājs un izturējās *pret* virsnieku *gandrīz vai* naidīgi.

Te *ceļotājs izdzirda* lielās dusmās *izgrūstu* virsnieka bļāvienu. Viņš *nupat* bija ar *pūlēm iebāzis filca* puļķi notiesātajam *mutē, bet tas,* nespēdams *pārvarēt nelabumu, aizmiedza* acis un izvēmās. Virsnieks steigšus parāva upuri augšup no puļķa *un* centās *pagriezt viņa galvu uz* bedri, bet bija *par vēlu* — vēmekļi jau vēlās pār *mašīnas* dalām *uz leju.*

— Komandants *pie visa vainīgs!* — virsnieks *kliedza, kā bez atmaņas* kratīdams *misiņa* stieņus. — *Mašīnu man* piegānīt kā cūk- *aizgaldul*

Drebošām rokām viņš *rādīja, kas* noticis.

— Vai tad stundām ilgi neesmu centies *ielāgot* komandantam, ka dienu *pirms* soda *izpildīšanas nekādas ēšanas nedrīkst vairs būt! Bet nē, jaunā* žēlsirdības *virziena piekritēji ir citādos uzskatos.* Komandanta sabiedrības dāmiņas *ņem un piestūķē* pirms a*izvešanas cilvēkam pilnu māgu ar* saldumiem. Visu mūžu viņš *barots ar* smirdošām zivīm, un nu viņam jāēd saldumi*/ Bet* lai *jau tiek, man nav nekas pretī; tikai* kāpēc tad nesagādā man jaunu filcu — to es *jau trīs mēnešus no* komandanta nevaru *izlūgtiesl Kā lai* neapskrienas *dūša, paņemot* mutē šo *puļķi, ko jau vairāk nekā* simt *citi mirdami* apzīžļājuši, izkošļājuši?

Notiesātais bija nolicis gultā galvu un izskatījās gluži mierīgs, zaldāts ar viņa *kreklu* slaucīja mašīnu. Virsnieks pienāca *pie ceļotāja, kurš it kā pēc nojautas pakāpās* soli *atpakaļ, tomēr virsnieks satvēra viņu zem* rokas un paveda nostāk.

— Es gribētu *teikt dažus* vārdus, pilnīgi paļaujoties *uz jūsu godaprātu. Vai* jums *nebūtu* nekas *pretī*?

— Nē, nē, *protams,* — ceļotājs *bilda un, acis* nodūris, sāka klausīties.

— Šādai tiesvedībai un šādam nāvessodam, ko jums *patlaban ir iespējams* apbrīnot, šodien vairs mūsu kolonijā nav neviena *atklāta piekritēja. Es esmu viņu* vienīgais *pārstāvis,* tādējādi *arī vecā* komandanta *atstātā* mantojuma vienīgais *sargs un glabātājs. Par kaut*

kādu tālāku tiesvedības izveidošanu es *vairs nedrīkstu nemaz domāt, es pielieku visus* spēkus, lai nosargātu to, kas *jau* sasniegts. Kad vēl dzīvoja vecais komandants, kolonija bija *pilna ar viņa* domubiedriem; viņa pārliecības *spēks man* daļēji gan piemīt, *bet viņa varas man vispār nav; šā* iemesla pēc daudzi vecā komandanta piekritēji ir apklusuši, viņu vēl ir daudz, tikai neviens sevi par tādu *neatzīst. Ja jūs* patlaban, nāvessoda izpildes dienā, iegrieztos *tējnīcā un paklausītos* ļaužu valodās, jūs *dzirdētu varbūt* vienīgi divdomīgus teicienus. *Tā runā īstie vecās kārtības piekritēji, tomēr pašreizējā komandanta* pakļautībā un *viņa pašreizējo uzskatu iespaidā vecie* biedri man ir pilnīgi *nederīgi.* Un tagad es jums uzdošu *jautājumu: vai šāda* komandanta *un viņa* dāmu dē| — dāmas *to* iespaido — *tādam* visas manas dzīves lolojumam, — viņš norādīja uz *aparātu,* — būtu *jāaiziet* pazušanā? Vai *to drīkst* pieļaut?

Pat tad, ja jūs esat ārzemnieks un tikai uz pāris dienām *ieradies mūsu salā? Bet nedrīkst zaudēt ne mirkli, kaut kas jau tiek gatavots, lai atņemtu man tiesneša pilnvaras, pie komandanta tiek sasauktas apspriedes, uz kurām mani* vairs *neuzaicina, — arī jūsu pašreizējais apmeklējums šādos apstākļos liekas man zīmīgs: paši par* gļēviem, *un izsūta jūs, svešinieku, sev pa priekšu . . . Cik atšķirīgas gan bija eksekūcijas vecajos laikos! Jau dienu pirms nāvessoda ieleja pieplūda laužu pārpilna, nāca visi, un visi to gribēja redzēt; rīta agrumā parādījās komandants ar savām dāmām, fanfaras uzcēla nometni kājās, es sniedzu ziņojumu, ka viss ir gatavs, un sabiedrība — neviens augstāks* ierēdnis *nedrīkstēja izpalikt! — novietojās ap mašīnu; šī pīto krēslu* kaudzīte *ir tikai nožēlojamas atliekas no tiem laikiem . . . Mašīna mirdzēja, svaigi nospodrināta, gandrīz vai katrai eksekūcijai es paņēmu jaunas rezerves daļas. Simtiem acu pavadīts, — skatītāji stāvēja uz pirkstgaliem tur$_f$ līdz pat nokal-nēm — komandants pašrocīgi apguldīja notiesāto zem ecēšām. Tas, ko tagad drīkst darīt vienkāršs zaldāts, toreiz bija mans, tiesas priekšsēdētāja, goda pienākums. Un tad sākās eksekūcija! Nekādu traucējumu nebija mašīnas darba gaitā. Dažs labs* nemaz *neskatījās uz aparātu, bet pievērtām acīm gulēja smiltīs; visi zināja: piepildās taisnīga tiesa! Klusumā dzirdēja vienīgi nāvei nolemtā vaidus, kas apslāpēti spiedās caur filcu. Šodien* vairs *mašīnai neizdodas izspiest no upura stiprākus* vaidus, *filcs spēj tos noslāpēt;* bet *toreiz no ieraksta adatām lāsoja dedzinošs šķidrums, kuru šodien vairs nedrīkstam lietot . . . Nu un tad pienāca sestā stunda! Nemaz nebija iespējams apmierināt tik daudzos lūgumus pavērot soda norisi tuvumā. Komandants pats raudzījās, lai vispirms tiktu apmierināti bērnu lūgumi; es amata kārtībā allaž drīkstēju palikt pie mašīnas, bieži* vien *tupēju tur ar diviem mazākiem bērniem, viens labajā pusē uz rokas, otrs kreisajā.* Un *kā mēs visi dzērām apskaidrības izteiksmi* no *izmocītās sejas, gaismojām savus vaigus beidzot sasniegtajā un tūliņ jau gaistošajā piepildītas taisnības atblāzmā! Kas tie bija par laikiem, mans* draugs!

Virsniekam acīmredzot bija aizmirsies, kas stāv viņa priekšā; apskāvis

ceļotāju, viņš nolieca galvu ciemiņam uz pleca. Ceļotājs bija *galīgi apjucis, viņš nepacietīgs raudzījās sānis pār virsnieka kumbru. Zaldāts ar mašīnas apslaucīšanu bija galā un patlaban iekra-tīja vēl no burkas bļodiņā* rīsu *biezputru. Kolīdz notiesātais to pamanīja, —* viņš *likās jau pilnīgi atguvies — sāka* tūdaļ *lakties ar mēli pēc biezputras. Kareivis atkal un atkal pagrūda* viņu *nost, jo biezputra kā nekā pienācās vēlākam laikam;* taču *nepiedienīgi katrā ziņā bija arī tas, ka sargzaldāts ar savām netīrajām rokām pats iekampa* bļodiņā *un salkstošā upura acu priekšā gremoja rīsus.*

Virsnieks drīz atguvās.

— Es *negribēju jūs aizkustināt, —* viņš *sacīja, —* es *zinu, nav iespējams tos laikus* vairs *padarīt saprotamus. Bet citādi mašīna arvien vēl strādā un pilda savu misiju. Tā pilda savu* misiju, *arī stāvēdama šajā ielejā viena. Un līķi, kad spriedums izpildīts, aizvien vēl ar neaptverami maigu loku krīt bedrē — krīt arī tad, ja vairs nav tā kā agrāk un skatītāju simti vairs nespindz kā mušas ap bedri. Toreiz mums stipras margas nācās uzstādīt gar bedres malām, tagad sen jau tās aizvāktas.*

Ceļotājs centās neskatīties uz virsnieku un bezmērķīgi klīda ar acīm apkārt. Virsniekam' likās, zinātņu vīrs aplūko ielejas tukšo pamestību, tādēļ viņš satvēra ceļotāja rokas, grozījās ap ciemiņu, gribēdams uztvert tā skatienu, un teica:

— *Jūs* redzat šo negodu?

Bet *ceļotājs klusēja. Virsnieks atlaidās uz brīdi no viņa, stāvēja klusēdams, paplestām kājām, rokām sānos, acis* atdūris zemē. Tad viņš mundrinoši *uzsmaidīja ceļotājam un teica:*

— Es *biju vakardien turpat tuvumā, kad komandants ielūdza jūs uz eksekūciju. Es dzirdēju, ko viņš sacīja. Un komandantu es pazīstu! Es uzreiz sapratu, ko viņš centās ar šo ielūgumu panākt. Kaut gan viņa vara ir pietiekami liela, lai uzstātos pret mani, viņš* vēl *to neuzdrīkstas, taču ļoti gan vēlētos dzirdēt jūsu, cienījama ārzemnieka, spriedumu par mani. Viņš ir smalki to izrēķinājis: jūs esat salā otro dienu, jūs nepazināt veco komandantu* un *nezināt viņa* domu*gājienu, jūs esat eiropeisko uzskatu gūstā, varbūt jūs principā neatzīstat nāvessodu un it īpaši šādu mehanizētu* eksekūciju; *turklāt jūs redzat, kā nāvessodu bez jebkādām publiskas līdzjūtības izpausmēm izpilda kaut kāds jau diezgan applucis aparāts, —* vai *tad, visu to kopā ņemot (tā rēķina komandants), itin viegli nebūtu iespējams, ka jūs manu rīcību atzīstat par nosodāmu? Un, ja jūs to atzīstat par nosodāmu (es aizvien vēl spriežu ka* komandants), *jūs par to neklusēsiet, jo taču esat uzticīgs* saviem *daudzkārt pārbaudītajiem principiem. Nu, protams, jūs esat iepazinis daudzu tautu dažādās īpatnības un protat tās cienīt,* tālab *droši vien ne jau pilnā balsī — kā to varbūt darītu savā dzimtenē — iebildīsiet pret manu rīcību.* Un skaļums komandantam *nemaz nav vajadzīgs. Pietiek ar nejaušu, nepiesardzīgu vārdu. Un tam nemaz nav jāsaskan ar jūsu pārliecību —* lai *tikai vārdi ārēji atbilstu* viņa vēlmēm! *Viņš jūs izvaicās viltīgi, par to* nav *šaubu. Un*

viņa dāmas sēdēs lokā apkārt un *spicēs ausis; jūs teiksiet, nu, kaut vai* tā: «Pie mums tiesvedība ir *citāda»; vai atkal: «Pie* mums *apsūdzēto pirms sprieduma pasludināšanas nopratina»; vai: «Pie mums notiesātajam dara zināmu tiesas spriedumu»; vai: «Pie mums ir arī citi soda veidi, ne jau* tikai *nāvesspriedums vien»; vai arī: «Pie* mums *spīdzināšana tika piekopta vienīgi viduslaikos». Tās visas ir piezīmes, tikpat pareizas, cik tās jums liekas pašas par sevi saprotamas, gluži nekaitīgas piezīmes, kas nemaz neskar manu tiesvedību. Bet kā tās uztvers komandants? Es redzu kā dzīvu jauko komandantu, viņš atgrūž tūdaļ krēslu un izskrien uz balkona, es redzu viņa* dāmas, *kas traucas tam pakaļ, dzirdu viņa balsi — dāmas to dēvē par pērkondunu —, un nu viņš sāk runāt: «Lielais Rietumu zinātņu vīrs, kas visās zemēs pilnvarots pārbaudīt tiesvedību,* nupat *izteica atziņu, ka mūsu* novecojušās *tiesāšanas metodes ir pretcilvēciskas. Pēc šāda sprieduma, ko izteikusi tāda personība, es, dabiski, šādu kārtību vairs nevaru pieļaut. Ar šo dienu tātad es rakstu pavēli . . .» Un tā tālāk. Jūs gribat iejaukties, neko no* tā, *ko jums* piedēvē, *jūs neesat sacījis, manu tiesvedību jūs nemaz' nenosaucāt par pretcilvēcisku, gluži pretēji, pēc savas dziļākās pārliecības jūs atzīstat to par cilvēcīgu un visvairāk cilvēka cienīgu, un arī šī mašinērija liekas jums apbrīnojama . . . bet ir jau par vēlu, jūs netiekat vairs uz balkona, tas pilns ar dāmām; jūs gribat kliegt — bet kādas dāmas rociņa aizspiež jums muti,* un es *un vecā komandanta veikums ir aizlaists pīšļos . . .*

Ceļotājam nācās apspiest smaidu: cik viegls gan bija uzdevums, kas viņam rādījies smags un grūts! Viņš izvairīgi atteica:

— Pārāk augstu jūs vērtējat manu ietekmi; komandants ir lasījis ieteikuma vēstuli, viņš zina, ka nekāds tiesu iekārtas lietpratējs es neesmu. Ja arī es izteiktu savus spriedumus, tad tās būtu privātpersonas domas, tikpat nenozīmīgas kā jebkura cita cilvēka izteikumi un katrā ziņā jau nu daudz mazsvarīgākas nekā paša komandanta viedoklis, kuram šinī labošanas darbu kolonijā, cik noprotams, ir ļoti plašas pilnvaras. Un, ja viņa paša uzskati par šo tiesvedību *ir tieši tādi, kā domājat jūs, tad, baidos,* šādām soda metodēm ir *pienācis gals,* un *mana trūcīgā iejaukšanās vairs neko nevar līdzēt.*

Vai virsnieks to jau ir sapratis? Nē, viņš vēl nebija sapratis. Viņš asi papurināja galvu, īsi paskatījās uz notiesāto un sargzal-dātu — tie atrāvās abi no rīsu bļodiņas —, *tad pienāca* ceļotājam *cieši klāt, lūkodamies nevis acīs, bet atdūris skatienu kaut kur* svārkos, un sāka *runāt vēl klusāk nekā pirmīt:*

— Jūs nepazīstat komandantu un izturaties — atvainojiet par izteicienu — gandrīz vai naivi pret viņu un pret mums visiem, un jūsu ietekmi, ticiet man, nekādi nevar novērtēt par augstu. Es jutos gandrīz vai aplaimots, ka vienīgi jūs būsiet klāt soda izpildīšanā, šim komandanta rīkojumam vajadzēja mani *satriekt, bet nu es vērsīšu to sev par labu. Melīgas sačukstēšanās un nicinošu skatienu neiespaidots, — ja eksekūcijā*

būtu klāt lielāks skaits cilvēku, no *tā nevarētu izvairīties — jūs esat noklausījies manus paskaidrojumus, apskatījies mašīnu un esat spējīgs* tagad ar *izpratni vērot nāvessodu. Jūsu spriedums, nav šaubu, jau izveidojies; ja jums vēl palikušas kaut kādas šaubas, tad, eksekūciju noskatoties, tās izgaisīs.* Un nu man *gribētos griezties pie jums ar lūgumu: palīdziet man cīņā pret komandantu! . . .*

Ceļotājs viņam neļāva turpināt.

— Kā tad es to lai izdaru? — viņam izlauzās kliedziens. — Tas *taču pilnīgi neiespējami! Es nevaru jums ne kaitēt,* ne *arī palīdzēt.*

— Jūs to varat, *— sacīja virsnieks. Mazliet izbijies, ceļotājs vēroja, ka rokas virsniekam savelkas dūrēs. — Jūs to varat, —* viņš *atkārtoja vēl stingrāk. — Man ir kāds plāns, un* tam *jāizdodas. Jums šķiet, jūsu ietekme pārāk vāja. Bet es zinu: tās pilnīgi pietiek! Ja arī atzīstam, ka jums ir taisnība, vai tad šīs tiesvedības saglabāšanas labad nebūtu jācenšas izmantot visus līdzekļus, pat varbūt mazāk iedarbīgus? Uzklausiet taču manu plānu!* Tā *īstenošanai vispirms ir nepieciešams, lai jūs* šodien *kolonijā pēc iespējas atturīgāk izteiktos par tiesvedību. Ja jums neko tieši nejautā, nekādā gadījumā nevajag izteikties vispār;* ja *turpretim jāizsakās,* tad *īsi un nenoteikti, lai katrs redz, ka jums grūti par to runāt, ka jūs esat sarūgtināts, un, ja sacītu atklātu vārdu, tad, patiešām, izplūstu lāstos un nosodījumos. Es neprasu, lai jūs melotu, nekādā gadījumā ne, jums vienkārši* jāatbild īsi, *kaut vai tā: «Jā, es redzēju soda izpildīšanu»; vai arī: «Jā, es noklausījos visus paskaidrojumus». Vienīgi to, neko vairāk. Lai gan sarūgtinājumam — kam jābūt saklausāmam* jūsu vārdos *— jūs esat atradis pietiekamu pamatu, bet tikai citādu nekā komandants. Viņš to, dabiski, sapratīs gluži aplam un pasniegs jūsu domas pēc sava prāta. Uz to arī dibinās mans plāns. Rīt komandantūrā paša priekšnieka* vadībā *notiek plaša apspriede ar visu augstāko pārvaldes ierēdņu piedalīšanos. Komandants, dabiski, vienmēr ir mācējis šādas sapulces pārvērst par izrādi. Ir iekārtota pat galerija, kurā allaž salasās skatītāji. Es esmu spiests šajās apspriedēs piedalīties, lai gan aiz riebuma man šermuli skrien pār kauliem. Un jūs, protams, katrā ziņā ielūgs uz šo* sēdi; *turklāt, ja jūs izturēsieties atbilstoši manam plānam, ielūgums kļūst patiesi neatvairāms. Ja nu kaut kādu nesaprotamu iemeslu* dēļ jūs *tomēr* neuzaicina, tad jums *katrā ziņā* ielūgums jāpieprasa, un tādā *gadījumā jūs to dabūsiet, varat* nešaubīties. Tātad rīt *jūs kopā ar dāmām sēžat* komandanta *ložā. Viņš* drošības *labad* brīdi pa brīdi *pamet skatienu augšup, lai* pārliecinātos *par jūsu klātbūtni. Pēc dažu mazsvarīgu,* smieklīgu, vienīgi skatītājiem domātu jautājumu *pārrunāšanas —* tās *ir galvenokārt ostas celtnes, kuro reizi jau ostas* celtnes*/ — pienāk kārta arī tiesvedībai. Ja komandants* nepieskarsies šim jautājumam vai arī *pārāk ilgi* to apies, tad par šo lietu *parūpēšos* es *pats, — piecelšos un* sniegšu ziņojumu par šodienas eksekūciju. *Pavisam īsi, vienīgi* ziņojumu. *Tādus ziņojumus gan parasti šeit* nesniedz, bet es tomēr ņemu un noziņoju. *Komandants* man

pateicas ar sirsnīgu smaidu, kā *allaž, tad, nespēdams atturēties,* metas *vērst šo* izdevību sev par labu. «Nupat,» viņš *ierunāsies šādi vai* līdzīgi, *«tika sniegts ziņojums par* vakardienas eksekūciju. Es *gribētu vienīgi papildināt* šo ziņojumu ar to, ka tieši *šajā eksekūcijā bija klāt lielais zinātnieks, par kura loti pagodinošo* viesošanos mūsu kolonijā jums *visiem jau* zināms. Arī mūsu *pašreizējai apspriedei viņa klātbūtne piešķir jo svarīgu jēgu. Vai mēs nevarētu tagad griezties* pie *lielā* zinātnieka ar jautājumu, kā viņš vērtē veclaicīgo eksekūciju un pirms *tās* notikušo tiesas procesu?» Nu, *protams, visi* aplaudē, visi *piekrīt, un es* plaukšķinu *visskaļāk.* Komandants *paklanās jums un saka: «Tad, lūdzu, visu* klātesošo vārdā es *jums* uzdodu *šo jautājumu!» Un tad jūs* pienāciet *pie ložas apmales. Atbalstieties uz apmales* ar rokām, *lai visi tās* redzētu, citādi dāmas *satvers* rokas un *sāks* spēlēties ar jūsu pirkstiem . . . *Beidzot jūs ierunājaties. Nezinu, kā* es *izturēšu pēdējo stundu sasprindzinājumu līdz* šim brīdim! Runājot jums *nevajag sevi* nekādi *ierobežot, pilnā* balsī, ar visu spēku *pasakiet patiesību, pārliecieties pār ložas* apmali, *izkliedziet — jā, patiesi! — iekliedziet komandantam taisni ģīmī* savas domas, savu *nesagraujamo* viedokli! . ■ . *Bet* varbūt *jūs nemaz tā nevēlaties, tas neatbilst jūsu* iedabai, *jūsu* dzimtenei, *iespējams, šādā* situācijā *rīkojas* citādi, — arī *tā ir pareizi, arī tā ir* labāk *par* labu; necelieties nemaz *kājās, pasakiet vienīgi pāris* vārdus, *izčukstiet tos, lai tikai ierēdņi* apakšrindās zem jums tos varētu *sadzirdēt,* — tas būs pilnīgi pietiekami; *jums* nemaz nav jārunā *par skatītāju* trūkumu *ielejā, par* kaucošo *kloķratu, satrūkušo* siksnu *un pretīgo* filca puļķi — nē, nē, visu šo *turpinājumu es pārņemšu savās rokās, un, ticiet man, ja mana* uzstāšanās arī *neliks* komandantam *izskriet no zāles,* tad vismaz nospiedīs viņu uz *ceļiem, un tam* nāksies *atzīt: veco* komandant, tavā *priekšā es* noliecu galvu . . . Tāds ir mans *plāns. Vai jūs man palīdzēsiet to īstenotī Nu, saprotams, jūs to darīsiet, pat vairāk, jums* tas *jādara! —* Un *virsnieks satvēra* ceļotāju pie abām *rokām* un, smagi dvašodams, skatījās acīs. Beidzamos *teikumus viņš* bija tā izkliedzis, ka *pat notiesātais un sargzaldāts sāka ausīties; lai gan neko tie nespēja saprast, tomēr abi novērsās no rīsu bļodiņas un, nule paņemto* kumosu *gremodami,* pacēla acis uz ceļotāju.

Par atbildi, kāda viņam jādod, *zinātniekam jau no paša* sākuma *nebija ne mazāko šaubu. Pārāk daudz viņš savā mūžā pieredzējis, lai šoreiz vēl svārstītos. Viņš* bija *pēc* iedabas godīgs un aiz *neziņas nedrebēja. Tomēr* patlaban, notiesātā un *zaldāta uzlūkots, ce/otājs vilcinājās,* iekams *ievilka* elpu. Beidzot viņš *to* pateica — tā, *kā arī bija jāsaka:*

— Nē.

Virsnieka acis vairākkārt samirkšķinājās, taču nenovērsās.

— Jūs *gribat,* lai es *to* paskaidroju? — ceļotājs *vaicāja.*

Virsnieks klusēdams pamāja.

— Es esmu šādu *tiesas procesu pretinieks,* — ceļotājs tad sacīja. — Pirms vēl jūs dāvājāt man savu uzticību — *šo uzticību es* nekādos *apstākļos neizmantošu jums par* ļaunu, — es sāku jau apsvērt, *vai esmu pilnvarots uzstāties pret* šo *tiesu kārtību un vai mana iejaukšanās varētu dot kaut* niecīgāko labumu. *Skaidrs* bija, pie kā man *vispirms* būtu *jāgriežas, protams,* pie komandanta. *Jūs to vērtāt vēl skaidrāku, lai gan tas nepavisam* nebijāt *jūs, kas* manu *apņemšanos* darīja *nelokāmu, tieši pretēji, jūsu* atklātā *pārliecība* mani gan *aizkustina, bet* nespēj maldināt.

Virsnieks stingri klusēja, tad pagriezās pret aparātu, satvēra kādu no misiņa stieņiem un, atmetis mazliet galvu, paraudzījās uz rakstītāju, it kā pārbaudīdams, vai viss ir kārtībā. Notiesātais un zaldāts *likās sadraudzējušies. Notiesātais* — lai cik *tas grūti nācās ciešā* piesaitējuma dēļ — *pamāja zaldātam; kareivis pieliecās,* un notiesātais *tam kaut ko pačukstēja; zaldāts* piekrītoši *palocīja galvu.*

Piegājis pie virsnieka, ceļotājs teica:

— Jūs nemaz vēl nezināt, ko *esmu* nodomājis *darīt. Savas* domas par šo *tiesvedību* komandantam es *pateikšu gan, tikai ne* sapulcē, *bet zem četrām acīm, turklāt es* nepalikšu šeit *tik* ilgi, lai mani ievilktu *kaut kādā tur apspriedē, es aizbraukšu jau rīt agri no rīta, vai vismaz* iesēdīšos kuģī.

Šķita, ka virsnieks nemaz to vairs nebija dzirdējis.

— *Tātad mūsu tiesvedība nav jūs aizrāvusi,* — viņš sacīja vairāk *tikai pats sev un* pasmaidīja, *kā pieaugušais smaida par bērna* niekošanos *un aiz* šī smaida noslēpj savas īstās domas.

— Nu, tad ir laiks, — beidzot viņš sacīja un paraudzījās piepeši ceļotājā apskaidrotām acīm, kurās ielāsojās *it kā* tāls aicinājums, kā *sauciens.*

— Kam laiks? — ceļotājs *satraukts ieteicās.*

Bet atbildes nebija.

— *Tu esi* brīvs, — virsnieks sacīja notiesātajam viņa valodā. Tas *pirmajā mirklī vēl neticēja.* — Nu, *brīvs, saproti! — virsnieks uzsvēra.*

Notiesātajam sejā pirmo *reizi ielija īsta* dzīvība. *Vai tas* taisnība? Vai tas nav *tikai* virsnieka untums, kas *pāries* un izgaisīs? Vai ceļotājs *būtu panācis viņa* apžēlošanu? Kas tas ir? — likās *jautājam viņa* acis. Bet *ne jau ilgi. Lai ir kā* būdams, ja reiz *drīkst, tad viņš gribēja pa* īstam būt brīvs, *un vīrs* sāka *raustīties,* cilāties, cik vien *tas apakš* ecēšām bija iespējams.

— Tu man nesarauj siksnas! — *virsnieks* iekliedzās. — *Paliec mierā! Tūlīt* mēs *tās* noņemsim. — Un, pamājis *zaldātam, viņš kopā ar to sāka* darboties. No *tiesātais pie sevis klusu smējās bez vārdiem,* pievērzdams *seju drīz virsniekam kreisajā pusē, drīz kareivi*m labajā un *neaizmirsdams uzlūkot arī* ceļotāju.

— Velc *viņu laukā!* — virsnieks *pavēlēja zaldātam.*

Ecēšu dēļ bija vajadzīga zināma piesardzība. Aiz nepacietības *notiesātais jau* bija sev ieplēsis dažas sīkas brūces uz muguras. ,

No šā brīia virsnieks par *notiesāto nelikās ne zinis. Viņš pienāca atkal pie* ceļotāja, *izvilka ādas* vāciņus, *parakņājās* tajos, *izņēma* meklēto *lapu un rādīja to zinātņu* vīram.

— *Izlasiet, — viņš teica.*

— Nevaru, — *atzinās ceļotājs.* — Es *taču* sacīju, *ka to nevaru atšifrēt.*

— Ielūkojieties *rūpīgi, — virsnieks teica un pienāca blakus, lai lasītu abi kopā. Kad arī tas nelīdzēja, viņš ar mazo pirkstiņu* vilka kaut kādas zīmes pa gaisu *krietnā attālumā virs papīra, it kā neuzdrīkstēdamies lapai* piedurties un tomēr gribēdams tādā kārtā ceļotājam *atvieglot* lasīšanu. *Ce/otājs to pūlējās darīt, lai tikai virsniekam būtu pa prātam, taču viss velti. Tad* virsnieks *pats* ņēmās *boksterēt uzraksta zīmes, pēc tam izlasīja tās vēlreiz, saliekot* vārdos.

— «Esi taisnīgs!» — te *uzrakstīts, — viņš teica.* — Tagad jūs *taču* varēsiet *izlasīt!*

Ceļotājs tik zemu noliecās pār papīru, ka virsnieks, glābdams no pieskaršanās, bailīgi *parāva* lapu tālāk*; neko gan* vairāk ceļotājs neteica, *taču bija skaidrs, ka uzraksta* zīmes viņš vēl *aizvien nespēja atšifrēt.*

— *«Esi taisnīgs!» — te lasāms, — virsnieks atkārtoja.*

— Var jau *būt, — ce/otājs sacīja.* — Es ticu, ka tur tā *rakstīts.*

— Nu labi, — virsnieks *teica, vismaz* daļēji *apmierināts, un* ar *lapu* rokā uzkāpa pa *trepītēm; ar lielu rūpību viņš ieklāja* lapu *rakstītājā un, kā likās, sāka pilnībā pārregulēt visu mehānismu; tas bija gaužām* piņķerīgs darbs, *vajadzēja* saskaņot *vissīkāko zob-ratiņu kustību, virsnieka galva vairākkārt* gluži pazuda rakstītājā — *tik* smalki nācās pārlūkot mašīnēriju.

Ceļotājs no lejas neatņemdamies ar skatienu sekoja viņa darbam, *kakls tapa stīvs,* acis *sāpēja no saules pilnajām* debesīm. *Zaldāts un notiesātais bija pilnībā aizņemti paši ar sevi. Notiesātā kreklu un* bikses, kas *jau bija iemestas* bedrē, *kareivis ar durkļa smaili izķeksēja no turienes laukā. Krekls bija savazāts līdz* nelabumam, un *notiesātais to izskaloja* ūdens mucā. Kad viņš pēc *uzģērba kreklu un uzvilka* bikses, abi ar *sargzaldātu vai plīsa no* smiekliem, jo drānas bija mugurpusē *pārgrieztas pušu.* Notiesātais *laikam* domāja, viņam sargzaldāts *jāuzjautrina, un savās saplēstajās panckās griezās kā vilciņš* ķareivim acu *priekšā; zaldāts, pietupies turpat* zemē, pliķēja sev ar *plaukstām pa* ceļiem un smējās. Tomēr, juzdami abu kungu *klātbūtni, tie kaut* cik vēl apvaldīja savas *jūtas* un *jautrību.*

Kad virsnieks beidzot savu *darāmo augšā* bija paveicis, viņš smaidīdams pārlaida *vēlreiz acis katrai detaļai un ierīcei kopumā, aizdarīja reizi pa* visām *reizēm rakstītāja* vāku, *kas līdz šim* bija *stāvējis* vaļā, *nokāpa zemē, pameta skatu* bedrē, *tad palūkojās uz notiesāto, gandarīts ievēroja, ka tas izvilcis no* bedres savus *apģērba* gabalus, devās

pie ūdens mucas noskalot rokas, taču, pamanījis tur pretīgos netīrumus, tā kā noskuma, ka nu vairs neizdosies dabūt *tīras rokas,* iegremdēja tās smiltīs — šis ūdensaizstājējs nepavisam viņu *neapmierināja, bet ko lai iesāk,* — tad *atkal* piecēlās un *sāka* atpogāt uniformu. *Te* viņam *tūliņ iekrita rokās tie divi* dāmu kabatlakatiņi, kas *bija aizbāzti aiz formas svārku apkakles* atloka.

— *Te būs tavi* mutautiņi, — viņš uzsauca un pasvieda tos notiesātajam, *turklāt vēl* pavērsās *pret* ceļotāju un paskaidroja: — *Dāmu dāvana.*

Pilnīgā pretstatā steigai, ar kādu viņš bija nometis formas svārkus un izģērbies *kails, ikvienu apģērba* gabalu virsnieks tomēr salocīja ar *lielu rūpību, mundiera sudrabotās aukliņas pat īpaši noglauda ar pirkstiem un, sapurinādams* svārkus, pagrieza *taisni* cilpiņu pušķi. Taču ar šādu *rūpību nepavisam nesaderējās* tas, *ka, tiklīdz kāds apģērba* gabals bija *salocīts,* ar īgnu vēzienu viņš to ielidināja bedrē. Pēdējais, kas vēl *palicis,* bija *īsais zobens ar piesprādzes* siksnu. *Izvilcis no maksts, viņš to pārlauza* vairākās *vietās, tad savāca* visu *kopā* — zobena gabalus, *maksti,* piespradzes silcsnu — un *ietrieca bedrē ar tādu spēku, ka tie* noklankstēdami *sakrita cits pār citu.*

Tā. Nu viņš *stāvēja gluži kails.* Ceļotājs Icodīja lūpas un klusēja. Viņš gan zināja, kam *ir* jānotiek, taču viņam nebija *nekādu* tiesību *virsnieku* kaut kā aizkavēt. Ja *tiesu kārtība, kurai virsnieks tā pieķēries,* patiešām *tiks atcelta,* — iespējams, viņa, *ceļotāja, iejaukšanās* dēļ, kuru viņš izjuta kā savu pienākumu, — tad virsnieks tagad *rīkojās gluži pareizi; ceļotājs viņa vietā nebūtu darījis citādi.*

Zaldāts un notiesātais neko vēl nesaprata, jo nebija sākumā *pievērsuši* virsniekam *uzmanību.* Notiesātais *jutās aplaimots,* ka *atdabūjis* savus *mutautiņus,* tomēr ilgi priecāties *viņam neiznāca, jo zaldāts ar ašu, iepriekš nenosakāmu tvērienu* izčiepa *tos laimīgajam* no rokām. Tad *savukārt* notiesātais centās *atņemt zaldātam* mutautiņus, kurus tas bija aizbāzis sev aiz *jostas, taču kareivis* bija modrs. *Abi tā* ecējās puspajokam. Tikai tad, *kad* virsnieks jau bija gluži kails, *viņi kļuva* uzmanīgi. *It īpaši* notiesāto pārņēma kādas lielas *pārvērtības priekšnojauta. Tas, kas pirmīt* bija noticis ar viņu, *notika patlaban ar virsnieku. Un* tā *laikam arī ies līdz pašam* ļaunākajam. Svešais *ceļotājs acīmredzot* bija devis tādu *pavēli. Tātad tā,* bija atriebšana. *Lai arī pašam nenācās izciest visu līdz galam, viņš tomēr tiks līdz* galam atriebts . . . Plats bezskaņas *smējiens izplūda vīram pa visu seju un vairs no tās* nenozuda.

Bet virsnieks *pievērsās* mašīnai. Jau *iepriekš* bija *pilnīgi skaidrs, ka viņš labi pārzina aparātu, taču patlaban* pārējiem aiz *brīnumiem mutes palika* vaļā, *vērojot, kā viņš ar ierīci* apgājās *un kā mašīna* cilvēkam *paklausīja.* Virsnieks *tikai tuvināja ecēšām roku,* un tās jau *vairākkārt* pacēlās, nolaidās, *iekams* nostājās *īstajā pozīcijā, lai uzņemtu* viņu zem

sevis; virsnieks tikai satvēra *gultas apmali, un gulta jau sāka tricināties; un filca pu/ķis nostājās pretī* mutei, bija *redzams, ka virsniekam patiesībā tas nemaz nav vajadzīgs, tomēr viņš* svārstījās *tikai mirkli, tad* padevās nenovēršamajam un ieņēma *to mutē. Viss bija* gatavs, vienīgi *siksnas* karājās gar *gultas malām, un tās acīmredzot nemaz nebija nepieciešamas — virsnieks* varēja *palikt nepiesaitēts. Taču piepeši notiesātais pamanīja vaļējās saites, viņaprāt,* sods *nebūtu* pilnīgs, *ja siksnas* nav pievilktas; *viņš* dedzīgi pamāja *zaldātam, abi* pieskrēja *klāt, lai savilktu siksnas. Gulošais jau tobrīd bija pastiepis kāju, lai nospiestu* kloķi un *iedarbinātu rakstītāju, bet, pamanījis šos pieskrienam,* atvilka kājas vietā un *ļāvās, lai sasaitē.* Bet *nu viņš nevarēja vairs* aizsniegt kloķi; ne zaldāts, *ne notiesātais arī* to nemācētu *atrast, un* ceļotājs *bija nolēmis nekustināt ne pirkstu, taču tas nemaz nebija* vajadzīgs. Kolīdz bija pievilkta beidzamā siksna, mašīna sāka darboties — *gulta* tricinājās, *adatas* dancoja pa ādu, ecēšas cēlās un *grima.* Ceļotājs bija vērojis mašīnas gaitu kādu brīdi, kad *piepeši attapās, ka vienam ratam rakstītājā taču vajadzēja kaukt, tomēr* viss *palika klusu,* nedzirdēja *ne mazāko* sīkšanu.

Tik mierīgi darbodamās, mašīna vairs nepiesaistīja uzmanību. Ceļotājs pavērās uz notiesāto un *zaldātu.* Notiesātais bija *tapis jo sevišķi dzīvīgs, itin viss viņu pievilka ierīces darbībā, viņš gan pieliecās, gan atkal izslējās, ik mirkli izstiepa pirkstu, lai zaldātam kaut ko parādītu. Ceļotāju pārņēma pretīgums. Viņš* bija nolēmis te *palikt līdz* galam, bet tie divi *nebija vairs izturami.*

— Ejiet mājās! — viņš sacīja.

Zaldāts, likās, *gatavs būtu paklausīt, turpretim notiesātais* šādu *pavēli uztvēra gandrīz kā* sodu. Saliktām rokām tas *lūdzās, lai atļauj palikt, un, kad ceļotājs* nepiekāpīgi papurināja *galvu, vīrs pat noslīga* ceļos. *Zinātnieks redzēja, ka pavēles te neko vairs nelīdz, un dzīrās iet apkārt* mašīnai, lai šos *aiztriektu.* Tobrīd *augšā,* rakstītājā, atskanēja kaut kāda *krakšķēšana. Viņš paskatījās* augšup. *Tātad tomēr viens zobrats iesprūdis?* Taču noticis bija gluii kas cits. *Rakstītāja vāks lēnām cēlās un atvērās vajā līdz galam.* Kāda apaļa robaina zobrinda parādījās *virs rakstītāja, tā cēlās augstāk, un drīz* vien *tur iznira zobrats* visā apjomā; šķita, *kāds milzu* spēks saspiež *rakstītāju tā, ka šim ritenim nav vairs vietas, tas* atvēlās *līdz rakstītāja malai un* novēlās *zemē, paripoja* gabaliņu pa smiltīm, *apgāzās un palika guļam. Bet augšā jau iznira otrs, tam* sekoja daudzi *citi* — lieli un mazi *un tik tikko saskatāmi — un ar* visiem *notika* viens un tas *pats, un ikreiz likās, nu rakstītājs* būs *jau pavisam tukšs, tomēr izlīda atkal* jauni *ritentiņi,* sevišķi liela *grupa, tie* pacēlās, pārvēlās *pāri malai, nolidoja zemē,* griezās vēl *gabaliņu pa smiltīm, līdz apkrita. Šo notikumu iespaidā* pavēli *notiesātais* bija pavisam *aizmirsis, zobrati vīru* pilnīgi *pārņēma savā varā,* ikkatru no *tiem viņš* gribēja *notvert* un *zaldātu* skubināja nākt palīgos, *bet* izbijies vienmēr *parāva* roku *atpakaļ, jo* tūlīt gāzās *nākamais, kas viņu* pārbiedēja, vismaz sākumā,

kamēr *vēl* griezās.

Ceļotāju toties pārņēma *aizvien lielāks uztraukums. Mašīna* acīm *redzami sakrita drupās, tās klusā gaita ir* bijusi apmāns; uzmācās *sajūta, ka viņam nu* jāuzņemas *rūpes par virsnieku,* jo cilvēks *vairs* nespēja *pats* sev *palīdzēt. Taču zobratu krišana tā piekala uzmanību, ka viņš bija gluži aizmirsis vērot* mašīnas *darbību* kopumā; kad nu ceļotājs, pēdējam *ratam aizripojot no rakstītāja, noliecās pār ecēšām, nācās pieredzēt* jaunu, vēl nejēdzīgāku pārsteigumu. *Ecēšas* neveidoja nemaz vairs *ierakstu, vienīgi spraudās miesā, un gulta vairs* ķermeni *nevalstīja, bet* tricinādama dzina iekšā *starp adatām. Ceļotājs liecās iejaukties, varbūt pat apturēt mašīnu, — tā jau vairs* nebija spīdzināšana, kādai *virsnieks nolēma sevi* pakļaut, *tā bija tīrā slepkavošana!* Viņš *pastiepa roku, bet . . .* ecēšas tobrīd pasitās *sāņus,* nesdamas *līdzi uz tapām uzdurto ķermeni — to viņas drīkstēja darīt vienīgi eksekūcijas divpadsmitajā stundā! Simts ur-*dziņām strāvoja ar *ūdeni nesajaukušās asinis,* — arī ūdens pievad-caurulītes bija *atsacījušās* darboties. Un nu vēl arī *pati pēdējā* operācija *atteicās* īstenoties: ķermenis *netika* vaļā no garajām adatām, asinīm *noplūzdams plīvoja virs bedres un nekrita nost. Ecēšas dzīrās atgriezties* savā vietā, tak, manīdamas, *ka nav vēl* atbrīvojušās no nastas, *palika tomēr šūpojamies* pār bedri.

— *Palīdziet taču!* — ceļotājs kliedza *notiesātajam un zaldātam otrpus mašīnai, satverdams virsnieku pie kājām. Viņš gribēja no* šīspuses ar savu svaru spiest *kājas lejup, un tiem* diviem *tur vajadzēja ķerties pie* galvas — tā virsnieku pakāpeniski dabūtu nost no *adatām. Taču tie divi* nekādi *nespēja* sadūšoties un *pieiet pie ecēšām, notiesātais pat uzgrieza muguru. Ceļotājam vajadzēja apskriet* viņpus *bedres un ar varu aizvilkt abus pie* virsnieka *galvas. Te viņš gandrīz pret paša gribu ielūkojās miroņa sejā. Tā šķita gluži kā* dzīva, ne *miņas* no *solītās* atpestīšanas; *tas, ko visi* pārējie *bija guvuši šinī* mašīnā, *virsniekam ticis liegts; lūpas cieši sakniebtas, acis plati vaļā, tajās* dzīvības *izteiksme; skatiens pilns miera un pārliecības, uz pieres izdūries lielās tērauda* adatas *dzelksnis.*

Kad ceļotājs līdz ar notiesāto un *zaldātu, kuri tam* sekoja, *sasniedza kolonijas pirmās mājas, zaldāts parādīja uz kādu no tām un teica:*

— Te ir tējnīca.

Nama pirmajā stāvā bija dziļa, alai *līdzīga telpa ar zemiem* nokvēpušiem *griestiem* un sienām. Pret ielu tā bija *vaļēja visā platumā. Lai gan tējnīca no pārējām kolonijas celtnēm atšķīrās gaužām maz —* visas *ēkas,* izņemot pilsveidīgo *komandantūru, bija* sagrauzis *laika zobs, — tomēr uz* ceļotāju tā *atstāja vēsturiskuma iespaidu un viņš sajuta agrāko laiku* varenības *elpu. Ceļotājs sasniedza tējnīcu un,* savu *līdzgājēju* pavadīts, *izlocījās starp tukšajiem* galdiņiem, kas bija *izvietoti nama priekšā uz ielas, un ievilka krūtīs vēso,* sastāvējušos gaisu, kas stīdza no *telpas dziļumiem.*

— Te vecais apglabāts, — teica *zaldāts. — Kapsētā viņam* mācītājs

liedza *vietu. Kādu laiku vispār nevarēja izšķirt* ies, kur viņu *glabāt,* beidzot *apraka šeit.* Virsnieks to *jums* droši vien *netika* stāstījis, viņam *tas,* dabiski, bija *pats lielākais* apkaunojums. Viņš pat vairākas *reizes centās izrakt pa* naktīm veco, *taču allaž tika padzīts no šīs* nodarbības.

— *Kur tad ir* kaps? — ceļotājs *iejautājās,* nespēdams *zaldātam noticēt.*

Abi uzreiz, zaldāts un notiesātais, aizmetās ciemiņam priekšā un izstieptām rokām rādīja, kur *vajadzētu būt* kapam. Viņi *aizvadīja* ceļotāju *līdz* gala *sienai, pie* dažiem galdiem *tur* sēdēja apmeklētāji. Jādomā, tie bija ostas strādnieki, spēcīgi vīri ar īsām, melni spīdīgām pilnbārdām. Nevienam nebija svārku, *tikai* applī-*suši krekli — tie* bija nabadzīgi, *pazemoti* ļaudis. Kad ceļotājs nāca tuvāk, daži piecēlās, *atvilkās pie sienas un raudzījās viņā.*

— Tas ir kāds ārzemnieks, — *ceļotājs uztvēra visapkārt* čukstus,

— viņš grib apskatīt kapu.

Viņi aizbīdīja sāņus kādu galdu, zem *tā patiešām atradās* kapakmens. Tas bija *parasts* lauka *granīts,* pietiekami zems, *lai paliktu apslēpts apakš galda. Uz* akmens bija *uzraksts gluži sīkiem burtiņiem, nācās* nomesties *ceļos, lai to izlasītu. Tur bija iekalts: «Še atdusas* vecais komandants. Viņa *piekritēji, kas* nevar *patlaban mīnēt savus vārdus, izraka* viņam kapu un *uzlika šo akmeni. Un ir sacīts: kad aizritēs noliktie* gadi, komandants augšāmcelsies un no šīs *mājas* vedīs savus *piekritējus cīņā par kolonijas atkarošanu. Ticiet un gaidiet!»*

Kad ceļotājs, to *izlasījis, piecēlās, viņš* ieraudzīja sev *apkārf stāvam vīrus un smaidām, it* kā *tie kopā ar viņu būtu lasījuši uzrakstu, atzinuši to* smieklīgu un aicinātu *ārzemnieku* šādam spriedumam pievienoties. Ceļotājs *izlikās, ka neko tādu nav manījis, izdalīja vīriem pa sīknaudas* gabalam, *pakavējās, kamēr pār kapu* uzstūma *atpakaļ* galdu, tad *atstāja tējnīcu un* devās uz *ostu.*

Notiesātais un sargzaldāts tējnīcā bija satikušies ar paziņām, kas viņus *nelaida* projām. Bet *acīmredzot abi drīz vien* bija *atkratījušies no draugiem, jo ceļotājs, tikai līdz pusei nogājis pa* garajām *kāpnēm uz* laivu piestātni, *ieraudzīja šos* dzenamies pakaļ. Vīri laikam *gan vēl pēdējā brīdī gribēja piespiest ceļotāju, lai viņš ņem tos sev līdzi. Kamēr zinātnieks ūdensmalā salīga* laivinieku *aizvešanai uz tvaikoni, abi klusēdami drāzās lejā pa kāpieniem, uzsaukt tie viņam neuzdrošinājās.* Taču, kad *viņi piesteidzās* ūdensmalā, *aizbraucējs jau* bija laivā un *pārcēlājs atgrūdās patlaban no krasta. Abi vēl dzīrās lēkt laivā* iekšā, bet ceļotājs *pagrāba no tilaudām smagu mezglainu tauvu, piedraudēja ar to un tādā veidā atturēja viņus no* lēciena.

1*914*

No vācu valodas tulkojis MĀRTIŅŠ POIŠS

KIROVAS JAUNIE DZEJNIEKI

Kirovas (līdz 1934. gadam — Vjatkas) apgabals (ķeizara laikos, protams, guberņa) dramatiskām un traģiskām saitēm saistīts ar daudzu latviešu un latvijiešu (kālab gan reizēm neizmantot šo J. Endzelīna Latvijas dažādu tautību iedzīvotāju apzīmēšanai piedāvāto vārdu) likteņiem. Kopš 19. gs. Vjatka ir bijusi politisko trimdinieku nometināšanas vieta (A. Hercens, M. Saltikovs-Sčedrins). Slobodskā poļu revolucionāra ģimenē dzimis lielais krievu romantiķis Aleksandrs Grīns. Jā, Slobodska, kas vēl šobaltdien ir saglabājusi savu senatnīgo veidolu, arī Raiņa laikos nebija vis kaut kāds paputējis miests, bet it solīda pilsētiņa ar mūra mājām un daudzo baznīcu zilgmainajiem kupoliem, kuru krāsa saplūst ar no Vjatkas stāvās kraujas saredzamo tālo tālu zilumu. Turpat ir Raiņa priedes — dīvaini un stoiski izlocītas vēju vējos un — gluži vai šermuļi pārskrien — pavisam jūrmaliskas . . .

Vjatka jau nav nekāda paradīziska zemīte: apmēram ap Kirovu sākas josla, aiz kuras vairs neaug ozoli, ābeles. Un tomēr šī dabas balvām neapbalvotā mala Lielā Tēvijas kara laikā deva patvērumu un maizi tūkstošiem bēgļu no Latvijas. Lai minam tikai dažus rakstniekus: A. Upīts, A. Sakse, A. Balodis … Un arī V. Lācis. Kiroviešiem, kas lielā daļā ir seno novgorodiešu pēcteči, piemīt rimts dvēseliskums, kāda uzreiz sajūtama garīga apdāvinātība, tas, ko mēs saucam par iedzimtu inteliģenci.

Tālab daudzi slaveni vīri — dažādās jomās un nozarēs — nākuši no šīs zemes. Arī mūsdienās — teiksim, izcilie krievu rakstnieki Alberts Ļihanovs un Vladimirs Krupins. Taču Kirovas apgabalā, kurā mīt ap miljons 700 tūkstošiem iedzīvotāju, nav vairs pat savas izdevniecības (kādreizējo viedo reorganizāciju rezultāts). Tāpēc Rakstnieku savienības Kirovas nodaļā, ko vada latviešu lasītājam mazliet pazīstamais dzejnieks O. Ļubovikovs, ir tikai kāds ducis biedru. Daudzi ir «emigrējuši» uz metropoli. Bet kiroviešu iespītīgais raksturs jau neļaus rimties vietējās literārās dzīves bangām un devītajiem viļņiem. Šoreiz ielūkosimies jauno (vecuma cenzs te nav svarīgs, jaunie ir tie, kas meklē un atrod jauno) dzejnieku pasaulē. Un šīs tālās ziemeļu puses poēzijā mēs atradīsim dažas latviešu dzejas meklējumiem pārsteidzoši radnieciskas līnijas gan izteiksmē, gan garīgajā nonkonformismā.

JĀNIS ROKPELNIS

NIKOLAJS GOĻIKOVS

KARMA

Es gribu iemiesoties nazi.
Nu mani var par nazi atzīt,
Bet desas luņkis, rau, ko dara — Ņem šūpot pārtapšanas svarus.
Tas, jācer, sapnis ir varbūt —
Es nevēlos par desu kļūt!
Uz balta skapja vārna sēž Un nenorimti dūnas plēš.
Vējš kaimiņu pie manis pūš,
Lai vienam tam nav vakars grūšs. Tas dumjais kaimiņš nenojauš,
Cik liktenis man šobrīd gaužs —
Kā spētu gan es runīgs kļūt —
Es nevēlos par desu būt!
Uz balta skapja vārna sēž Un nenorimti dūnas plēš.
Bet kaimiņš — cik viegli man pazīt: Pavisam jau pārtapis nazī,
Viņš smadzenes manas un miesu Jau gabalos sašķēlēt iesāk,
Vēl kādas piecpadsmit minūtes,
Un aprīts līdz kripatai es.
Uz balta skapja vārna sēž Un nenorimti dūnas plēš,
Sēž — kurais jau pagājis gads -Un mūžam ķērc savu «Nekad».
Atdzejojis JĀNIS ROKPELNIS

SVETLANA SIRNEVA

ZIEMAS VAKARS MAZPILSĒTĀ

Lai tik vakars atkal atnāk te, lai tik pilsētiņa tajā stindzinājās — un no skursteņa uz manas mājas izaug zila dūmu ciprese.

Ļaujiet man, cik vien to vēlas sirds! Mana dzīve augstē pārvietojas, kur uz jumtiem, snaudošiem joprojām, cipreš birze izaugusi ir.

Vakarā jums sildīties pie guns.

Taču, kamēr uguns vēl nav dzēsta, tur, virs jumtiem, zilās cipresēs būs man pajumte un patvērums.

Atdzejojis JĀNIS ROKPELNIS

LUDMILA SUVOROVA

B KORŅILOVAM

Dzejnieks
kalvē, asinīs, sapņos,
nodevīgs metāls džinkst balsī skaļā.
Tu dzirdi?
izcirsta dārza kapā pogo nosista lakstīgala.
Ābols, jūra ar gaismu pilna,
Ābols, strīdus un lieguma simbols, Ābolu dalu tieši uz pusēm,
Jums, mani bērni, sniedzu pa pusei. Pasniedzu meitai ar roku kreiso, Dēlam ar labo — abiem reizē.
Bērni ir rāmi, rimuši raudāt,
Kāros zobeļus cirtuši auglī.
Miers virs zemes, bēdas — malā . . . Vien pati kā pasaule neesmu dalāma.
Pliederkrūms, dzidrs maija zvans, zvārgulīši un zvārguļi trīcoši, smailās lapas un miljoniem ziedu skan, baltu, cirtainu galviņu tūkstoši.
Daudzseju koris, negantais krāms, daudzbalsīgs dievs, starojošs, miljoniem acu pāru un miljoniem lāpu -saplūst, pazust un nezināt vairs neko.
Pliederkrūms, sprādziens negaidīts, žogam pārskrējis putojošs piens, kā mākonis,
kā rūgti raudāt no sirds, izraudāt visu
un nopūsties.
Aiz netīra vagona loga Krustojas lokveida līnijas,
Viss, kas līdzās — aizjoņo garām,
Viss, kas tālāk — aizpeld un aizslīd.
Tumšzils mežs rīta ausmā, miglā kūpošas upītes . . .

Vien melns, vientuļš koks, stiepdams vijīgi smalkas rokas,
Kā izņēmums blakus man stīdz Arvien vēl neatlaidīgi, neizbēgami, ilgi Atmiņas seko man līdz.

Atdzejojusi LAIMA LIVENA

MANDEĻKOKA FLAUTA

ALEKSEJS CEREZOVS

Nosarmojušā ābeļu dārzā
skūpstīju
tavas pēdas
pie strauta auksta,
kura treļļi
pagaisa
zem ledus plaukstas
līdz nākamajam pavasarim . . .
Tavs siltums
kā sarma skropstās
izkusīs
un rītausmā
steidzīgas asaras
man aizmiglos acis jo drīz . . .
Līdz nākamajam pavasarim sasaldēšu asaras tās
kā mežābolus
lai zvana, lai skandinās
līdz nākamajam pavasarim . . .

SERGEJS UHOVS

naktī
kad pat tumsa ir aizmigusi un dzirdama tās vienmērīgā elpa naktī
kad zini ka tieši tādā laikā notiek vistrakākie brīnumi bet
aiz skapja čukstus lamājas spoki
naktī
kad stundas kā sikspārņu bars laidelējas pa istabu un
spārniem sit un sit tev pa ausīm
naktī
kad sienas šauras un neievilkt elpu bet uzmauktie
griesti kļūst nepanesami smagi

naktī

kad atver logu un ievelc plaušās ziemīgo gaisu beidzot var elpot bet līdz ar to — riteņu klaboņa — svilpe — riteņu klaboņa naktī

varbūt tikai izliekas — riteņu klaboņa — svilpe — riteņu klaboņa varbūt tikai škietas naktī

Atdzejojis JĀNIS ROKPELNIS

«NEKO JAU NEVAJAG, IZŅEMOT PATIESĪBU IZ SEVIS»

GUNĀRA JANAISA FOTO

LEONS BRIEDIS: — Dzejnieka mūžs man šķiet kā nemitīga atgriešanās sākotnē: gan plašākā nozīmē — pie dzīves un esības pamatvērtībām, gan šaurākā nozīmē — pie tiem domu un izjūtu, tiklab varētu teikt — «tēmas» aizmetņiem, kurus reiz un par visām reizēm Daba, dzejniekam piedzimstot, ielikusi šūpulī. Pārsteidzoša ir Tavas daiļrades virzības nepārtrauktā secība un viengabalainība. Tajā nav nedz žilbinošu kāpumu, nedz satriecošu kritumu, nedz arī spēju un negaidītu lauzumu. Jau agrīnajos krājumos («Dzīvība», (937, «Pie jūras», 1939) iezīmējusi savas dzejas galvenās tēmas un centrālos tēlus, Tu no tiem vairs nešķiries, ar laiku tos aizvien vairāk noskaidrodama, padziļināmā un paspilgtināmā, tālab krājums «Nerimās balss» (1967), kas iznāca gandrīz pēc trejdesmit gadiem, organiski un reizē tik «neuzkrītoši bendrupiski» turpināja pirmskara Bendrupi. Tāpat kā visas nākamās grāmatas: «Vētras acs» (1969), «Ceļa gaita» (1970), «Pilna krūze mēnesnīcas» (1974), «Buramie vārdi» (1979), «Viss ir tagad. Tepat» (1980), «Lukturu aizde-dzinātājs» (1986) un nule tapusī «Sirds apziņa».

MIRDZA BENDRUPE: — Neviens cilvēks taču neierodas šajā pasaulē «gatavs». Pat ne īsti cilvēcisks. No šūpuļa līdz kapam cilvēks cilvēkā top. Līdz ar viņu top un veidojas arī citi cilvēki, viss ap viņu, visa esība. Cik garš ceļš bija jānostaigā no amēbas līdz cilvēkam! Šķiet, vēl garāks ceļš ejams no cilvēka kā domājoša divkājaina līdz tam, ko patiešām varētu saukt par pilnīgu cilvēku, īstu cilvēku. Tādu cilvēku, kurš sakņots īstenā, krietnā un viedā sirds gudrībā, kas apkārtējo pasauli atklāj nevis kā prāta vēsu uzskaiti vien, ierāda ne tikai liecinieka, bet arī līdzi pārdzīvotāja, līdzdalīgā vietu esībā.

LEONS BRIEDIS: — Sos skaistos, bet arī grūtos Tavas «līdzdalības» ceļus laikā un telpā man šobrīd gribētos ar Tevi kaut maz-drusku izstaigāt . . . «Ja bērzu nebūtu manā Dzimtenē, citāda būtu mana dvēsele,» teicis Fr. Bārda. Vīnē, atceroties «Rumbiņus». Tavs šūpulis kārts «zaļā Zemgalē», Līvbērzē. Acīmredzot Zemgales ainavas iebarojušas arī Tavu «sākotnēji bezvārdīgo garu», veidojušas

arī Tavas «dvēseles smadzenes un mugurkaulu» (M. de Unamono).

MIRDZA BENDRUPE: — Labais, ko deva Zemgale: pār plašu līdzenumu ganu gaitās mani savaldzinājušais milzīgais debesu jumols ar sauli, mākoņu brīvajiem sirojumiem, varavīksnēm un negaisiem. Rožaini āboliņa lauki, milzu kviešu druvas, bērzu birzis ar vīgriežu un zemeņu audzēm. Aucupītes skaidrā plūsma (vēlāk to sabojāja bagarējot) un noslēpumainā migla naktīs pār to. Un malu malas pilnas ar rūķiem, elfiem, nārām, mežaiņiem! Akā — «akas bāba». Paspārnē — mājas gariņš. Visu to manīt, lāgiem pat redzēt iemācīja mana dzejiskā māmuļa. Bet vēlāk, kad pārtulkoju (divpadsmit gadu vecumā) Ļermontova «Dēmonu», mājās nereti bija jūtama arī šī nolādētā, bet brīvā pasaules sirotāja klātbūtne. Taču manu bērnību aptumšoja arī bezgala daudz nejēdzību — negribu tās nedz atcerēties, nedz vārdā saukt — un visdārgākā drīz vien kļuva vilciena svilpe. Tā sazāļoja ar nepārvaramu aiziešanas, tālajā pasaulē došanās nemieru.

LEONS BRIEDIS: —Pirmajam pasaules karam sākoties, bēgļu gaitas jūsu ģimeni aizveda uz Maskavu.

MIRDZA BENDRUPE: — Agrīnie bērnības iespaidi tiešām bargi: bēgļu gaitu mocības, tēva grūtais darbs kādā ieroču rūpnīcā Maskavā, tēva nedziedināmā «bronzas kaite» (Adisona slimība), viņa nāve, grūtais atceļš uz Latviju 1917. gadā ... Nekā laba, ko atcerēties — ja nu vienīgi to, ka mana pirmā «ābece» bija skaistā «Pasaka par mirušo karaļmeitu un septiņiem spēkavīriem». Krievu mēlē, protams.

LEONS BRIEDIS: — Tavs tēvs, cik zinu, bija 1905. gada revolūcijas notikumu līdzdalībnieks Līvbērzē . . .

MIRDZA BENDRUPE: — Kā atminas manas draudzenes Skrābānes māte, veca līvbērznie-ce, mans tēvs 1905. gadā esot samācījis pagasta jauniešiem, kā dziesmas ar revolucionāru tekstu dziedamas baznīcas korāļu meldijās. Tā nu mans tēvs ar vijoli, puiši dziedādami, apstaigājuši Līvbērzi. Kāda koka galotnē tēvs uzvilcis sarkanu karogu. Kad žandarmi tēvu notvēra, viņš tika ieslodzīts Jelgavas cietumā un sabija tajā divus gadus. Tēvs tur sasirga ar diloni un ar šī diloņa sekām, Adisona slimību, bēgļu gaitās Maskavā nomira.

LEONS BRIEDIS: — Bet interese par rakstniecību Tev acīmredzot no mātes?

MIRDZA BENDRUPE: — Rakstīšanas pirmsākumos |astoņu— divpadsmit gadu vecumā) mani dziļi ietekmēja mātes un vecmāmuļas diendienā skandinātās dainas, māmuļas allaž no jauna pārlasītie Rainis un Aspazija. Turklāt mūsmāju bēniņos gulēja veselas grēdas mātes bibliotēkas krievu mēlē: Puškins, Ļermontovs, Baļmonts, Dostojevskis, Veresa-jevs, Andrejevs . ..

Arī mana māte savulaik bija cieši saistīta ar literatūru. Viņas pirmie dzejoļi ar Emīlijas Baltgalves vārdu publicēti jau tad, kad viņa mācījās Ķēniņas ģimnāzijā Rīgā. Atminos, māte lepni stāstīja, ka viņai maksāts tikpat liels honorārs kā Aspazijai. Bēgļu gaitās laikrakstā «Tēvijas sargs» nāca klajā mātes romāns «Rīta ausmā». Vēlāk māte rakstīja dzejoļus un stāstus, kurus iespieda žurnāls «Zeltene».

LEONS BRIEDIS: — Literatūrā Tu ienāci divdesmito gadu vidū. Tavs pirmais dzejolis publicēts 1926. gadā. Tavi laikabiedri bija Čaks, Adamsons, Grots, Skujiņa, Ķempe . . . Vai Tu nekad neesi domājusi par viņiem uzrakstīt?

MIRDZA BEHDRUPE: — Ai, nē, lai nu man piedod mūsu kultūrdzīve, bet atmiņas neciešu, memuārus nerakstīšu. Dzīvoju «tagad un tepat», daļēji arī «jau rīt». Literatūrā ienācu vienkārši — vēl ģimnāzijā iedama, sūtīju savus dzejoļus laikrakstiem un žurnāliem, kurus nopublicēju 1S gadu vecumā. Pirmos iepazinu Austru Skujiņu un Jāni Crotu. Grots bija caurcaurēm liriķis, arī dzīvē bieži skandināja dzeju. Bet pats dārgākais cilvēks man biļa Austra. Mēs bieži sēdējām kafejnīcās, taču sarunās ar mani Austra bija atturīga, nereti pat drūma. So to stāstīja par savu neizdziedināmo, bezcerīgo mīlestību. Bez šīs mīlestības viņa nespēja dzīvot, lai kā vien bravūrēja. Čaks, urbānists un pašpuika dzejā, dzīvē bija brīnumvārs un labdabīgs, bet arī grūtsirdīgs un slims. Ap trīsdesmito gadu iepazinu Adamsonu un Ķempi — toreiz ļoti elegantu, interesantu un saskanīgu pāri. Ķempe bija uzrakstījusi vēl tikai pāris dzejolīšu. Viņa man šķita lieliska un mīlama, tikai gaužām subjektīva, savu vien spriedumu par visu vērtējoša, jebkuru divrunas partneri ar savu majestātiskumu nobīdoša vienīgi bijīga uzklausītāja lomā. Ēriks bija bezgala īsts cilvēks. Mani kaitināja tas, ka viņa dzejā kritiķi saskatīja vienīgi estētisko momentu, nepamanīdami ar epikūrisma rotaļīgumu galīgi nesaskanīgās, bet varenās «Vilka dziesmas» traģisko, dziļi ētiskā līdzjūtībā bāzēto pasaules skatījumu. Tas bija laiks, kad Jānis Grīns ap žurnālu «Daugava» prata sapulcēt īsti talantīgus cilvēkus. Tad iepazinos arī ar Zinaīdu Lazdu un Veroniku Strēlerti, kuras uzskatu par izcili talantīgām dzejniecēm. Pārējie pazīstamie dzejnieki, arī tie no «Zaļās Vārnas» pulka, atmiņā kuslāki, bālāki par pieminētajiem.

LEONS BRIEDIS: — Tavas dzejas pati galvenā, būtiskākā un varbūt arī vienīgā tēma — tā ir Dzīvība. Apbrīnojamas sakritības vai intuitīvas atjausmes dēļ Dzīvības vārds likts jau uz Tava pirmā dzeju krājuma vāka, lai ik turpmākajā grāmatā mūs nepārstātu saviļņot Tava tveršanās «dzīvībā simts rokām», ieaugšana Dabā «tūkstoš vēlēšanām» . . .

MIRDZA BENDRUPE: — Dzejnieks taču ir saistīts ar visu esamību, tikai daudz saasinātākā, uztvērīgākā veidā. Profesors A. Čižev-skis grāmatā «Saules vētru atbalss uz zemes» saka: «Esam raduši pieturēties pie rupja un šaura, antifilozofiska uzskata par dzīvību, kā tikai zemes spēku nejaušas spēles rezultāta. Tas, protams, ir nepareizi. Dzīvība, kā redzam, daudz lielākā mērā ir kosmiska, nevis zemes parādība. To radījusi Visuma radošās dinamikas iedarbošanās uz Zemes inerto materiālu. Tā eksistē, pateicoties šo spēku dinamikai, un ikviens organiskā pulsa sitiens ir saskaņots ar Visuma sirds — šīs grandiozās zvaigznāju, miglāju, zvaigžņu. Saules un planētu pulsāciju.» Mēs visi esam Dzīvā Daba. Kur no tās spruksi, kur diesies! Un nevajag arī no tās izsprukt! Tikai iemācījušies būt arī kaut nedaudz zinātāji un zintenieki, sākam to pašu Dabu attīrīt, mīcīt un veidot kā tēlnieka mālu. Izkalt no bezveidīga akmens sevi kā īstenu veidolu.

LEONS BRIEDIS: — Līdztekus dzejai 1938. gadā iznāca arī Tava stāstu un noveļu grāmata «Majestāte un pērtiķis», kurai sekoja krājums «Dieva vientuļi» (1942, 1943). 1940. gadā žurnālā «Daugava» iespiests Tava romāna «Trešā paaudze» aizsākums, bet kara gados K. Skalbes rediģētais «Latvju Mēnešraksts» publicēja dažus stāstus no cikla «Skudru meistars un viņa mācekļi», Tavā prozā mani saista tās spilgtā un savdabīgā valoda un stils, šķietami savādu un neparastu, bet ārkārtīgi dzīvu un dabisku cilvēku portretējumi, māka ikdienišķās dzīves norisēs saskatīt kaut ko «poētisku» un «liktenīgu» — īpašu.

MIRDZA BENDRUPE: — Gēte izteicies, ka viņa krūtīs dzīvojot divas dvēseles. Manuprāt, ik cilvēkā, arī manī, dzīvo (jebšu nesadzīvo) daudzas dvēseles. Viena no tām tiecas pretim prozai, kuru es uzskatu par savu «zaudēto paradīzi». Tiesa, pirmo grāmatu rakstot, mana pasaules uztvere pašai nešķita nekas «īpašs». Kopš bērnības mani pārsteidza, ielīksmoja un satrieca dzīvē sastapto cilvēku vienuviet sašķeterēto dvēseles audu pretstatīgums, kur labestībai līdzās nešpetnība, cildenais groteskajam un līdzīgi. Māte nespēja viena apsaimniekot lauku sētu, pārcēlāmies uz Rīgu un labu laiku dzīvojām rajonā, kurš tagad sākas pie tagadējā kolhozu tirgus un dzelzceļa sliedēm, sniedzoties tālu uz Ķengaraga pusi. Tolaik to sauca par Maskavas, vēlāk Latgales priekšpilsētu. Tur uzrakstīju stāstus «Gustiņš svilpo», «Ormanis Nikolajs», presē publicēto «Sikspārņu klubs». Cilvēkos ap mani nebija nekā monolīta, viens vienīgs konglomerāts. Bet es tolaik biju visai līdzīga Dostojevska Idiotam, sirgu ar līdzjūtības slimību, nespēju cilvēkus puritāniski vai mietpilsoniski nosodīt. Par to tad arī rakstīju. Mana proza zaudēja dzīvesprieku un dzīvotspēju laikā, kad socreālisma vārdā

no rakstnieka pieprasīja superidealizētu «laikabiedra tēlu», katrā ziņā «ražošanas vidē» — rūpniecībā vai kolhozā dzīvojošu un, par spīti visiem traucēkļiem, uzvaras taktī savas ieceres īstenojošu ... Pievērsos stāstniecībai bērniem, taču kurmet jēdzīgu dabūju tikai grāmatu «Pie durvīm klauvē», kuru I. Ziedonis ellīgi saslavēja savā recenzijā. Un, protams, «Visskaistāko dārzu». Tolaik, sešdesmito gadu sākumā, šo grāmatu «norēja», kaut gan lasītāji, lielie un mazie, to iemīlēja, rakstīja man vēstules, teicās daudzkārt pārlasām. Pati šo grāmatu mīlu vēl šodien.

LEONS BRIEDIS: — Ja nemaldos, šim darbam tolaik tika pārmesta «ideoloģiskā ne-izturētība». Šobrīd šāds apgalvojums šķiet pārsteidzošs, nepamatots, pat netaisns.

MIRDZA BENDRUPE: — Četrdesmito piecdesmito gadu mijā, kad tika asi kritizēts Čaks, kad «biedru grupa» laikrakstā «Cīņa» pārmeta V. Lāča romānam «Uz jauno krastu» ideoloģiska rakstura nepilnības ... un arī vēlāk — piecdesmitajos un sešdesmitajos gados mēs vis nelauzījām galvas par kaut kādu tur «pamatotību» vai «nepamatotību». Varu teikt vienīgi to, ka tolaik, visvisādas «kaitīgas blusas» atmaskojot un izķerot, netika taupītas pat dievgosniņas . . . Katram pašam nācās «norīt savu krupi». Varbūt tāpēc maizes pelnīšanas rūpju sasprindzinājumā un steigā šķērdējām sevi arī visādos «niekos», izgājām gan uz lielākiem, gan mazākiem kompromisiem. Es daudz tulkoju — diemžēl visu, ko vien man piedāvāja. Gadu nostrādāju kinostudijā par vecāko redaktori, vēlāk daudzus gadus tulkoju filmu tekstus no krievu valodas dublāžai latviešu valodā. Pēc tam strādāju milicijas bērnu istabā Dubultos. Kas attiecas uz manu darbu milicijā, tad tā saukto mazgadīgo noziedznieku audzināšana un gādība par tiem nebija prozaisks darbs ne par mutes tiesu. Kas zina, varbūt tieši tajā es spēju izteikt to, ko tolaik nebija iespējams izsacīt dzejas vārsmās! Tas taču bija darbs ar vissarežģītāko, vissmalkāko cilvēkam piemītošo: viņa iedabas, rakstura, pasaules uzskata, visa cilvēka garīguma kompleksa veidošanu! «Mazgadīgie noziedznieki», izņemot vienīgi pilnīgi debilos, nebija kļuvuši sabiedrībai bīstami kādas garīgās kroplības dēļ. Tās jaunās dvēseles bija pieaugušo cilvēku un arī visas sabiedrības aplamību, nelietību un stulbuma ievainotas. Nepilnvērtīgi vecāki un nepilnvērtīgi audzinātāji paši bija atstājuši novārtā, pat sakropļojuši bērnu topošo garīgo pasauli, viņu attieksmes pret sabiedrību. Uzskatu, ka nereti uzpūstais konflikts starp veco un jauno paaudzi pats sen novecojis, apsūbējis, lūžņās aizmēžams. Vecākajai paaudzei pašai jāmācās, jāgrib saprast, ka jauno, spēku atmodā kūsājošo maksimālistu lāgiem arī aplamie «izlēcieni» būtībā ir vienīgais iespējamais jaunības protests pret vecuma

sastingumu un liekulību. Viņiem, «maniem dārgajiem tiepšām, maniem radiniekiem nezinīšiem», dzejolī «Viena piere izturēs» vēlēju domāt pašiem savu domu, pat strauji un tīšām ieskriet dažubrīd arī ar pieri mūrī, jo «Viens mūris kādreiz sagrūs tomēr un viena piere izturēs».

LEONS BRIEDIS: — Divi kari, tiklab arī tā laika skaudrums un pretrunīgums, par ko mēs šobrīd runājam, bijusi Tavas paaudzes «nebaudāmā maize», kad ne reizi vien vaigu vaigā nācies pieredzēt «dzīvās dzejas Osven-cimu». Cikls «Geto» šajā ziņā man šķiet viena no mākslinieciski patiesākām un satriecošākām kara gadu poētiskām liecībām mūsu dzejā.

MIRDZA BENDRUPE: — «Geto» dzejoļu tapšana sākās vienlaikus ar geto ierīkošanu Rīgā, tā ap 1941. gada novembri. Rīdziniekiem centās iestāstīt, ka geto ieslodzītos nosūtot tikai darbos, taču neģēlīgā patiesība atklājās visai drīz. Notiekošais kļuva neattēlojami, baismīgi murgains. Vienīgi Kafkas prozā un Goijas gleznās pavīd kaut kas līdzīgs. Tā tapa dzejolis «Geto»: «Šodien geto nav tikai vienā pilsētas pusē. Geto ir visur, kur kungs un dienderis mīt. Geto ir arī tur, kur par ilgu Es, verga dvēsele, klusēju un tu, verga dvēsele, klusē!» Geto pārdzīvojuma murgi sākās pie geto dzeloņstiepļu žoga, bet turpinājās vēl ilgi. Ilgi gan! «Dzīvās dzejas Osvencimas» posta darbi turpinājās līdz Partijas XX kongresam. Šodien visi to zinām un drīkstam — *nenoklusēt.* Visu veidu demagogiem raksturīga kopīga iezīme: neapzinīgi vai apzinīgi baiļodamies par savas netaisnās izdarības sekām, viņi salauž ne vien sev nevēlamus cilvēkus, bet arī jebkādu īstena garīguma un cilvēciskuma izpausmi. Un vispirms — literatūru, Vārdu, pretspēka kalvi. Patiesību. Izdzīvo pakalpiņu savārstījumi vai dažu — demagoģijai noticējušu naivuļu vārdi. «Manuskripti nedeg,» teica Bulgakovs. Ai, nereti daži tomēr arī sadeg! Bet man dārgie domātāji un zinātāji iemācījuši mani novērsties no vakardienas, no nelabojamā un neatgūstamā, un pacelties (uzlidot!) pār jebkuru šaurību, sastinguma sūnekļiem, ikdienišķi sīkā apputējušām grabažām. Viedie ļaudis zina šo to par cēloņiem nenovēršami uz kājām minošajām sekām. Arī Dar nenovēršamo nav jāskumst, drīzāk tūdaļ jāīsteno tāds cēlonis, kuram seko nenovēršams prieks. Ne skumjas, bet «garīgas zemestrīces» un «sirds aptumsumi» mani kā ikvienu piemeklējuši. Taču tie arvien man nozīmēja nevis pieplakt pie zemes, bet gan tikt pāri. Gandrīz neērti atzīties, bet laikam esmu viena no pasaules laimīgākajām radībām. Reiz mani, slapjdraņķi ieslodzītu, atbrīvoja un paglāba M. Čaklā dzejolis par «neizbēgamo sauli». Jau manā pirmajā, astoņu gadu vecumā uzrakstītajā dzejolī bija rindas: «Ar zelta cirvi cīrulis

izcērt Debesu vidū lodziņu zilu, Dziesmu ķēdītē mākoni piesien. Aizved dusēt aiz lielā sila. Tad atnāk saule — karaliene .. .» Optimisms! Nē, nevis dabisks prieks par esību, bet — izsāpēta, grūtībās un postā izlolota ZINĀŠANA. Aiz smaida vairoga es nesargāju dvēseli no bēdām, galvenokārt no melu maskuballes ņirbošās uzplijības. Ojārs Vācietis teicās neejam ļaudīs, lai nesaskartos ar lieliem meliem, maziem meiņiem. Nudien, smaidošajam rēgaino maskubaļļu fantomi netiek klāt. Smaids arī nelinčo. Smaids ir labu tiesu «pāri» un «aiz». Prieks (neteikšu — dzīvotprieks) noteikti zina vairāk par īgnumu, vaimanām un sašutuma klaigām. Prieks zina arī to, ka mu|ķim nav kur ķert prātiņu, ne-krietnelim nav kur ņemt sirdsapziņu.

LEONS BRIEDIS: — Uz mūsu dzejas visai atturīgā un remdenā (ona Tu ar savu dzīv-sudrabaino kustīgumu un priecīgo nemierī-gumu man atgādini T. Manna Setembrīni — «mūžīgo opozicionāru», «vējgrābsli», «homo humānus» . . . Jeb Ariosto apdziedāto Orlando Furioso (Trakojošo Rolandu), kurš savā vairogā nes lepni pārgalvīgu un nebeidzamu izaicinājumu tādos saukļos kā: «Bezgala mežonīgs un sāpīgs dzīvotprieks», «Redzi — es atkal uz savu nelaimi dodos», «Apskaužams kurss — tieši uz avāriju — Tā turēt, traģiskie spārni, traģiskās buras, tā turēt!» . . .

MIRDZA BENDRUPE: — Mūžīgais opozicionārs gan es, diespas, neesmu! Opozīcijā, manuprāt, jājūtas pret neģēlībām, pret mēģinājumiem apgriezt spārnus brīvībai, pret radošās domas sastindzināšanu, to vēršot par dogmu. Tie izmisīgie sauk|i taiu nebija tikai mani — daudzu savulaik aprieto un norieto, «dzi|āk un tālāk» literatūrā domājošo rakstnieku saukļi vēl ilgi pēc Tēvijas kara. Dekretizētās neliteratūras laikā rakstnieki vai nu pārgura un ierāvās sevī, vai mēģināja tomēr vēl turpināt dialogu ar lasītāju, iekšēji ellīgi iespītēdamies un «krādami tvaikus» kādai eksplozijai. Iespītējos arī es un raudzīju to pat pateikt (dzejojos «Spītība», «Reportāža no Sausseržu ciema», «Trešā meita» u. c.|, bet pateikt taiu nevarēja, ik dzejoli, kurā bija vai pat tikai šķita pausta kāda «ķecerība», no krājumiem vienkārši izmeta ārā.

LEONS BRIEDIS: — Dzejn iekam, protams, ja viņš patiešām izjūt atbildīgumu pret sevi un tātad pret Dzīvību vispār, ja viņš spēj savai dzīvei piešķirt nesavtīgas ziedošanās, pat pašuzupura statusu, allaž ir alternatīva. Vai, pareizāk sakot, dzejnieks pats ir alternatīvs — laikam un sabiedrībai, kurā viņš dzīvo.

MIRDZA BENDRUPE: — Laiks un sabiedrība, kurā dzejnieks dzīvo, — tā ir dzejnieka elpa, maize un avots, no kura dziesmu smelt. Bet laiks, sabiedrība un liktenis var dzejnieka elpu arī slāpēt, viņa dziesmu apsaukt, pat atraut dzejnieku no viņa Tautas, taču dzejnieku no Tautas atraut — nē. Tauta, tāpat kā

Dzimtene, dzīvo ikvienā kā mūsu «asiņu sāls». Tautu un Dzimteni var arī nedaudzināt skanīgos apliecinājumos, tās mūsos neatdalāmi IR.

Par laiku, kas var arī smacēt, Aspazija reiz iesaucās: «Mans liktenis man nav devis telpas!» Es par to ierunājos dzejolī, veltītā Puškinam — dzīvajam un mirušajam. Spilgti un ar zobiem apveltīti dzejas vārda teicēji nereti saviem laikabiedriem ir «par smagu», neieredzami ķecerīgu. Mirušos, apklusušos tad var — no tādas nepanesamas dzīvības vaļā tikušie — viegli un atviegloti noguldīt kapā. Atsākt pat slavināt. Atzīties mīlestībā pret mirušajiem — tik ērti, jauki! Vai savulaik tā nav bijis ar Ahmatovu, Tvardovski, Bul-gakovu, Visockil Kamēr dzīvs bija Rainis, arī viņu aiztrieca trimdā. Vēlāk, dzimtenē atgriezušos, viņu nēsāja uz rokām! Kur nu! Ai, kā centās iekost, ieskrāpēt, bet... kur nesniedzās dubļu pikas, kaut ēnu uzmest. Veidot savu likteni dzejnieks bieži nespēj. Veidot savu Laiku, Tautu) Noteikti! Ne ar dziedājumu vien. Ar visu, kas dzejniekā notiek (vai nenotiek).

LEONS BRIEDIS: — Tavu nonkonformistis-ko nesamierinātību es raksturotu kā tiecību jebkurām mietpilsonības, dzīvotkāres par katru maksu izpausmēm pretstatīt Poēzijas neuzpērkamo patiesību, pasludinot tam savas «poētiskās tiesas» spriedumu.

MIRDZA BENDRUPE: — Jā! Allaž jūtos Tilam Pūcesspieģelim parādā nevis zvārguļa, bet skanīga zvana izliešanu. Arī sudraba lodes izliešanu un tās «likšanu lietā». Un reizēm šī lode ievainojusi arī mani pašu. Esmu ne vienreiz vien dzejā pamatīgi tiesājusi pati sevi — dzejoļos «Vaina», «Viltvārde», «Oeto», «Aklā iela», «Trīs dienas». Taiu nekad neesmu savu dzīvi dalījusi «zaudējumos» un «ieguvumos». Esmu pamatīgi iemācījusies padzīt murgus un lietuvēnus no savas dzīves, nebarot tos ar savām atmiņām. Toties ieguvumus . .. Tos gan es pieminu ar dziļu pateicību: uzticamus draugus, dārgus līdzgaitniekus literatūrā un līdztekus — svētīga klusuma brīžus dabā, kad blakus vienīgi mīļotā jūra, koki, putni un mākoņi. . . Man talkā nāca Koktebele — šis «ziedošais, degošais pārspīlējums», ciems Krimas dienvidu krastā, kuru spēji, negudri, gribas gandrīz vai teikt — liktenīgi iemīlēju, kolīdz pirmo reizi tur vēlā rudenī nonācu, šķiet, 1957. gadā. Tur valdīja tāda spodrība un neskartība kā pasaules pirmajā radīšanas dienā. Tas bija svētīgs un auglīgs sevī ieiešanas un dabā ieslīgšanas laiks. Vienlaikus Koktebele bija arī visas mūsu zemes radošās inteliģences pievilcējs magnēts. Tur, pie krievu dzejnieka M. Vološina atraitnes «Dzejnieka namā», pulcējās visas mūsu literatūras slavenības, studenti no Maskavas un Ļeņingradas. Taču,

nobijusies no slavenībām, ciemos pie sevis ielūdzu vienīgi F. Iskanderu — burvīgi tiešu, godprātīgu un drosmīgu personību, un vēl — S. Antonovu — slaveno «AN» galveno konstruktoru — tik nepretenciozu, sirsnīgu un atklātu, kādi mēdz būt vienīgi īsti cilvēki. Studenti savukārt bija neticami, krāšņi vaļsirdīgi, bezbailīgi diskutējoši par visu ar daudziem «nē» un «pie velna». Savā ziņā «jaunās domāšanas» ļaudis |au tolaik nikni šaustīja birokrātismu, dogmatisma stingumu un liekulību. Nodzīvoju Koktebelē daudzus gadus, ne vien atkopdama veselību un iegūdama pārbagātu informācijas krājumu, bet arī rakstīdama. Ne mirkli nejutos atrauta no Latvijas, jo ziemas vadīju Rīgā, un vispār man sava māka dzimtenes un mājas sajūtu nēsāt līdzi, kā gliemezis nes uz muguras savu mājokli.

LEONS BRIEDIS: — Malks svešatnības spirdzina, palīdz noplēst no acīm un dvēseles pieraduma un rutīnas zvīņas. Jeb, runājot Tev mīļā terminoloģijā, tā ir kā Tava daudzinātā Vētras Acs — tas «Pilnīgā miera apgabals ar skaidrām debesīm paša viesuļa centrā», kuru «no visām pusēm ieslēdz lietusgāžu, bangu un rēcoša viesuļvēja sienas» (citējot zinātnieka V. Mezenceva skaidrojumu).

MIRDZA BENDRUPE: — Vētras Acs ir ik meklētāja, zaudētāja, atradēja un atklājēja īstās Mājas. Nekādam postam neieņemams Cietoksnis. Tas pasaules stūris, kur, brīvi atgājušam no kopplūsmas, izvērtēt savu bagātību un nabadzību, atsijāt pelavas no graudiem, atdalīt zeltu no ligatūras. Tikt skaidrībā ar sevi pašu un visu ap sevi. Pārbaudīt un sakārtot savu kompasu, sekstantu un buras, iekams viens dzīvības kuģis var turpināt sirojumu visu dzīvību kopplūsmā. Arī kā to dara zvēri — nomaļā stūrī aizlaizīt brūces. Vētras Acs — tā ir tāda vieta, skaidrāk — tāds APZIŅAS STĀVOKLIS, kurā cilvēks var atgūt spēkus, kā tos, zemei pieskaroties, atguva Antejs. Daža cilvēka Vētras Acs ir viņa mīlestība. Vai ģimene. Vai māksla. Vai daba. Man Vētras Aci dāvājusi spēcīgāka, skaidrāka atklāsme.

LEONS BRIEDIS: — Ko citādi varētu saukt par sevis paša, savas patības apzināšanos.

MIRDZA BENDRUPE: — Protams, sevis, savas Patības apzināšanās. Doma, pārdzīvojums, atklāsme — ne aptaustei, ne vissmalkākajiem instrumentiem netveramie — ietekmē, veido un pārveido cilvēkus un līdz ar to — visu esamību. Savā ziņā ikviens (Otas viens, ne draudzībā, ne mīlestībā nespēdams saplūst ar kādu citu pilnīgā nešķīramībā. Un tomēr — neviens nav viens, jo mēs neesam homunkuļi, kas ieslēgti retortē. Apzinīgi vai neapzinīgi mēs pārtiekam no cita, citu, visas sabiedrības un cilvēces mums sniegtajiem maizes, ūdens, gaisa. Visām mākslām, zinātnēm, ik domātāja dāvātajām vērtībām. Vismaz garīgā plaknē

nav skopuļu, kuri kaut ko darina, rauš un krāj sev, sev vien. Šaubos, vai kāds no mums, dzejniekiem, grib kalpot tikai kaut kādai abstraktai Poēzijai. Nevis skaistuma, bet gan patiesības vārdam ir gluži neaplēšami varens, ētiski iedarbīgs spēks. Pirms daudziem gadsimtiem pateikti patiesības atklāsmes vārdi ir nemirstīgi un īstenojas dzīvē vēl šobaltdien. Grieķiem skaistais ar labo neatdalāmi saistīts vienā vārdā. Manuprāt, ja estētiski skaistajam trūkst labestības apakštoņa vai virstoņa, skaistums ne vien nespēj cilvēku darīt brīvu un stipru, bet var pat viņu pazudināt, kā, piemēram, narkomāna melīgās vīzijas. Ne velti Dostojevskis teica, ka skaistums ir briesmīgs, tajā vienlīdz savaldzinošas tiklab debesis, kā pekles krāsas. Tālab, ja man būtu lemts definēt Dzeju, es teiktu apmēram tā: Dzeja ir vēstījums par dzejnieka patiesību. Neko jau nevajag, izņemot patiesību iz sevis .. . Sevī, citos, pasaulē atklāto, vairāk vai mazāk subjektīvi izvērtēto. Bet tas nav tikai vērtējums — arī aicinājums uz lielāku skaidrību un pilnvērtību, atsaukšanās arī kādas citas patiesības vārdiem ar «jā» un «nē».

LEONS BRIEDIS: —Tev nekad nav paticis troksnis un jezga ap Tavu vārdu. Esi centusies būt brīva un neatkarīga no jebkāda savtīguma un patmīlīguma, esi tiekusies sakņoties īstenā, krietnā un viedā sirds gudrībā, kuras priekšā atkāpjas pat nebūtība. Bet, lai cilvēks varētu īsti dzīvot un patiesi radīt, viņam jābūt brīvam, jāsniedz arī citiem šādas brīvības apzināšanās.

MIRDZA BENDRUPE: — Manam raksturam, nudien, nav piejaukts ne miligrams godkārības. Mana ģints — tie nav tikai mani līdzaudži, bet visi meklējošie, topošie, augošie, veidojošie, radošie, daudzprasīgie ne-gausināma garīgā izsalkuma bērni — ar vienu roku ņemošie, divām atdodošie. Sirds cilvēki. Visiem no «manas ģints» iezīmīga nesātīga veidoties un veidot griba. Viņi ir ne vien patiesību meklējošie, bet arī patiesībā dzīvot gribošie. Un, ja es ko vēlos, tad — lai tikai man ļauj runāt ar cilvēkiem dzejā. Lai mani dzird un nenorej. Dzīvot dialogā, sasaukties — jā! Visa dzejnieku slaka tažu raksta, lai runātu ar citiem. Gara brīvība! Tāda ir. Neatsavināma, nekādu žogu neierobežota. Protams, arī dzeja ir gara brīvības, neatkarības izteiksme. Manuprāt, vēl nekad beidzamajos gadu desmitos mums nav pavērti tik skaidri un plaši apvāršņi. Ja šodiena no mums prasa patiesīgumu, vaļsirdību un atklātību, tad no mums pašiem, visiem un ikviena, atkarīgs, cik pilnīgi un drosmīgi spējam savā bagātībā dalīties, savu patiesību apliecināt.

1987. gada maijā

Ar Mirdzu Bendrupi sarunājās LEONS BRIEDIS

MIRDZA BENDRUPE

DZĒRVE

Dzērve, tā viena, gaisotnē plašā Atpaliek, atpaliek no sava kāša . . ■
Ko viņa pamet, kas viņu saista,
Kāpēc tā dzērve noraugās lejup,
Zaudējot augstumu, ātruma vēju?
Ko viņa saredz aiz miglāja gaistam?
Tālāk uz dienvidiem, atgriezies kāsi —
Lidzi tām saucējām, gudrajām māsām,
Negudrā dzērve, tev pienākas laisties:
Ezers tavs dzimtais,
Ezers tavs skaistais Aizsalst.
(«Viss ir tagad. Tepat» 1980)

PIEDZIMŠANA

... Es biju tikai gaismas puteklis.
Es piemājoju visur un nekur . . .
Bet vienudien man šķirties nācās No baltām koraļkoku audzēm dzelmē Un dzidri vienaldzīgo selgu atstāt,
Kur sirotāju buras nepagura.
Mans nomods, spožs un sāpīgs, bija sācies, Jo paisums mani iznesa no jūras Krastā.

SVĒTAIS PUTNS

Pulks ļaužu stāvēja pie jūras gaiši zaļās,
Un nemiers skumjš un ass
Tiem jauca valodas un darīja tās skaļas.
Pār kāpām joņodams, caur miglas vāliem blāviem,
Vējš drēbes vija tiem
Daudz krokās traģiskās ap nogurušiem stāviem.
Cits citam stāstīja, cik posta tam un sēru,
Un paša bēdu mērs
Ikvienam smagāks tikās dots par otra mēru.

Bet jūra klusēja un viļņus smiltīs svieda,
Un vēsums vārs un tīrs
Ik vilnī ieslēgts bij kā hiacintes ziedā.
Un vēsums tas kā tāla putna dziesma jauka No jūras pacēlās.
Tad ļaudis apklusa un vērās ūdens laukā —
Un paši nezināja, kāpēc rāmi tika,
Kam roka izstiepās,
Un kāpēc roku to tad otram rokā lika.
Vai nemirstības miers, vai nāve tuvu klātu,
Tie nezināja teikt,
Tik brīnums vientiesīgs tiem mulsināja prātu —
Pār ļaužu niecību, pār viņu spalgām klaigām Svēts putns pārlaidās
Ar acīm gaišzaļām un brīnišķīgi maigām.
(«Pie jūras» 1939)
Kā atbalss, gliemežnīcā patvēries,
Vēl vilnis devītais bij sirdī manā:
Svēts, dēkains nemiers, dziesmas nerimšana. Tad kāpās pūpoli par bākām stājās,
Lai teku rādītu uz mājām,
Nē — nemājām, kur sākās gājums . . .
. . . Un vienudien es iznācu no druvas Ar kviešu putekļiem uz basām kājām . . .
. . . No gāršas devos vientiesīgā klajā Ar dzilnas zvārguli un vinapuki delnā . . .
... Es izlauzos no vergu rijas melnas
Uz tumšsarkanu āboliņa rītu
Ar gaiļa kliedzienu. Ar izkapts šķindām,
Lai iesāktu ar dzīvi agru strīdu . . .
. . . Kā grūtsirdīgu staru,
Kā vārdus buramos un ceļamaizi Sev gaitā mīlestību līdzi ņemot,
(«Pilna krūze mēnesnīcas» 1974)
Es nokāpu pa garās pupas zariem Uz mazas, maigas, uzticamas zvaigznes: es biju piedzimusi latvju zemē.
(«Ceļa gaita» 1970)
Ka jūru nevar sasmelt gliemežvākā,
Par to pat bērnam nav ko brīnīties,
Bet mūsu krūtīs — grūti aptvert nākas —
Cik jaunām pasaulēm tur gaita sākas,
Cik spīdekļu gan iedegas, gan dziest?
Kāds brīnums, drosme, kādas burvju mākas Mums ļauj to visu izturēt un ciest?
Viss kārtībā, kamēr ievas zied Un vecie lamā jaunos.
ILGAS

VISS KĀRTĪBĀ

Kāds smiedamies pasaulei pretī iet Un neņem to pasauli (aunā.
Viss labi, kaut pareizi bēdīgas Pareizas acis reizēm,
Kad ellē triec prātulas tas Nezinkas, Tas Nepareizais.
(«Vētras acs» 1969)
Viss kārtībā. Zeme ap asi rit,
Raudi vai dziedi.
Kāds meklē un kāds atrod ikbrīd Savu vietu.
Sev lemto lenkt jau skrien ikviens, Savu noteikti pievāks.
Tas, kuram prātā kāršanās vien, Pakaras ziedošā ievā.
Mūsu ilgas izraugās saknes vai spārnu pāri, Puķu vai putnu ģinti un dzimtu,
Kam piebiedroties.
Ilgas uzceļ mums mājas vai izraida trimdā. Ilgas pirms apsvēruma izlēmušas,
Kurp mums doties:
Lidojumā pavadīt mūžu Vai iesakņoties.
KURORE IZ
No tāluma atnākušais,
Tu klauvē pie mana mūža Ar zvana mēli? Ar vārdu?
Lai — kāpēc? — atkal no jauna, Kuroreiz no jauna Jau noadīto ārdu,
Lai kuroreiz atskārst varu,
Ka esmu gan šī, gan vēl citas,
Ai, daudzas! Sev, ļaudīm arī Vēl nepazītas,
Ka gribēs gan šī, gan tās citas,
Lai zobos, sakostos cieši, Nesmok nesacīti Vārdi patiesie, tiešie,
Neganti rūgti,
Gan dzīti projām, gan lūgti.
Bet nu lai jau neiet ne lūgti, ne dzīti,
Iecirtušies spītīgi,
Ja ne ar labu — ar varu Lai ierauj tik versmainā rītā, Kur es, tās daudzās citas, Zinām, kas darāms.

SARUNA AR NAKTSSARGU

(«Lukturu aizdedzinatājs» 1986)
Naktssargs — tu par velti cēlies kājās Vērot, kur man durvis vaļā slēgt.
Es te neatnācu atrast mājas.
Es te atnācu no mājām bēgt.
Bet uz trepju šaurā pakāpiena Brīdi līdzās sēdīšos, ja ļauj,
Pirms vēl gausa, nosalusi diena Enu bultas durvīm vaļā rauj.

Patērzēsim. Aizkūpini pīpi.
Laiki slikti? Pasaulē tu viens?
Vecais draugs, man ar' tā — drusku šķībi Sašķeterēts dzīves pavediens.
Tev vismaz kaut reizi mīļie bija,
Tev kaut kur kāds kaps, kas domām svēts,
Mana roka siržu loterijā
Tikai tukšas lozes izvilkt mēdz.
Sirdi tā, kā durvis tu, es vēru Daudziem. Sirdi sveši slēdza ciet.
Vecais draugs, lai šonakt pietiek sēru. Diviem vieglāk iemācīties smiet.
(«Dzīvība» 1937)
1986

VEL

Vēl Ikaram ikvienam spārni kūst, Bet ilgas, tai gan tās
no medus lāsēm vien un vaska vāra,
Grib pacelt mūs
visversmainākajā, vislepnākajā starā.

GETO ,

Šodien geto nav tikai vienā pilsētas pusē.
Geto ir visur, kur kungs un dienderis mīt. Geto ir arī tur, kur par ilgu es, verga dvēsele, klusēju un tu, verga dvēsele, klusē!
Vai tad dzeloņstiepļu aplokā vien mūs var ieslodzīt?
Nē — arī baiļu un melu gūstā.
Un tad bieži ir tā:
Ieslodzīti vairs zobenu neiegūstam,
Tikai mezdamies kailām dūrēm pret durkļiem, Mirstot — no geto izejam brīvībā,
Tikai mirstot atkal par cilvēkiem kļūstam.
(«Nerimās balss» 1967)
(«Buramie vardi» 1979)

JANS ĒRIKS VOLS

MOTSOLS
Havet, speilet. det som glitrer. Det som rommer
alle ansikt, det som hviler, som
venter. Det som kaster seg

mot stein, mot strand, som vender bladene
i sin bla bok, sin store bla
bok - havet, som har tid nok, ro
nok, havet som aldri blir
annet enn havet, selv ikke i dette
diktet, skrevet med bla flit
penn, til lyden
av bolge skvulp
og pahengsmotor pa fjorden, mens vinden, sommer
vinden farer mildt
over arkene hans, over hSrene pa larene
hans, leggene hans, sjo
glitter, saltstenk, pa et svaberg
i Ytre Oslofjord tidlig
august - og lyset ler!

28

SO VASARU

Šo
vasaru,
visu
laiku, un vienu dienu sēdi
ēnā, pusēnā, starp sauli
un ne-sauli, sēdi un miedz acis pie mājas stūra, slēpies no
gaismas, pat ja cēlusies tā no ēnas
uz dažām stundām, laiks — kurp tas
aizsteidzies, gadi dienas
vasaras, odu dzēlieni jau sen
izzudušie un aizmirstie, viļņi, kas vēlās pret malu, pret krastu — visu
aizmirsta ja vien ūdens
glāze, aizmirsts, kurā krastā tas bija, kurā laikā, kurā
vasarā, šo vasaru, ik vasaras
dziesmas
ieslēptas
kasetē, cik maksā
tas sunītis skatlogā, mī|ais
džon — šo
vasaru
mīlas glāsti un vēstules, kur tās? rakstot mīlas vēstules
smiltīs dzied

gramofons, brūnai ādai, maigi noglāstītai ādai, tā vasara āda
laiks diena vakars
krēsla, viena vienīga zvaigzne
debesīs, šis vienīgais
vasaras vakars — kā zvaigzni var redzēt
tik gaišā
vakarā, var gan, virs kalna kores, virs
klintīm, virs apvāršņa — debesis, ko mēs saucam par debesīm? to kas virs mums, ja gan, to tur augšā, kur mēs
nevaram būt, tās zilas dienā un melnas naktī, tajās punktiņi ko saucam par zvaigznēm — tā
esam
iesaukuši
īstenību, to saucam mēs par īstenību, bet kas ir
šis veselums? vasara kalna kore vakars zvaigzne nakts, kurā pabeidzu dzejoli šeit
— tad izbeigsies laiks krēsla
vasara, vasaras vakars, vasaras dziesmas, vasaras
mīla, vasaru vasara, tumšā lapa gaišās
debesīs, vasaras debesis, jūnija debesis, jūlija
debesis — tik tumšās augusta debesis, nevienas drebošas lapas, tik
vientu|š
sikspārnis lidinās, laiks ne-laiks, vasaras loks/vasaras aplis — un mēs
kas rotējam, tu un es kas klejo pa
apli, klejojam bez
sākuma, bez gala — sēžam mēs pie galda, šī galda ar plastikāta galdautu
katrs uz uz sava
ļodzīga, balti noberzta sola
dārzā, beidzoties tam, tam
bez
vārda, ko mēs mīlam tik |oti
un saucam par vasaru, vēl reizi, vēl gadu šo vasaru no visām vasarām.

Sešdesmitajos gados, kad roka poēziju uz-ziedina Čaka Berija (Chuck Berry) **vienkāršie, bet spilgtie refrēni, Roberta Hessa** (Robert Hass) **dažādu dzejas strāvojumu ietekmētā dzeja, Boba Dilana sirreālistiskās vīzijas, viņiem pievienojas *arī norvēģis* Jans Ēriks Vols** *(Jan* Erik Void), **kuri dzimis 1939. gadā Oslo. Viņa kolorītā, intelektuālā dzeja un albumi «Briskebijas blūzi»** (Briskeby blues», 1969), **«Jūra»** («Hav», 1971**1, «tukšuma zvani»** («i'ngenfings *bjeller»,* 1977) **iegūst atzinību visā Skandināvijā, piesaistot publiku ar skanīgām melodeklamācijām, ko pavada**

fenomenālā saksofonista Jana Gar-bāreka orķestris. Asociācijām bagātais dzejas teksts top vēl krāsaināks, kad autors to lasa gaišā, vibrējošā balsī, savdabīgā ritmā, kas no lēniem čukstiem pāriet temperamentīgā rečitatīvā.

Jana Ērika Vola radošā darbība ir plaša — viņš ir vairāk nekā desmit dzejoju krājumu autors, tulkotājs (norvēģu valodā atdzejojis arī Boba Dilana krājumu «Sievietes lietū», 1977|, esejlsts un kritiķis.

Vola dzejas kodolu veido dzejoļi, kas met laipu starp iekšējo un ārējo pasauli, kas parāda, ka pasaule ir viens veselums. Par savas dzejas valodas mērķi, par vārdiem, ko viņš izvēlējies, lai izteiktu savas domas, dzejnieks raksta, ka valodas skaņas apņem klusums, tās ir kā pēdas, ko suņi, skraidīdami pa parku, atstājuši tikko uzsnigušā sniegā: «Valoda Ir telpa klusumā. Telpa nekad neļauj, lai klusums to pilnīgi pārmāc. Sniegs *nekad* nefauj, lai pēdas to pilnīgi nomīda. Tīra sniega vienmēr ir vairāk.»

Paplašinādams un padziļinādams norvēģu dzeju gan saturā, gan formā, Vols panāk lielu atvērtību «es» tēla skatījumā uz pasauli, turklāt «es» allaž meklē savu attieksmi pret klusuma, tukšuma, nekas būtību. Apzinoties tukšuma būtību, «es» apzinās mirkli, to, kas notiek konkrētā laikā un telpā, «es» izjūt mirkli uz tukšuma fona. īpatnēju tonalitāti «es» skatījumam uz esamību, laika perspektīvu piešķīrusi dzenbudisma filozofija, viena no tās galvenajām dominantēm — pasaule Ir viens veselums, kā *veselums tā* jāuztver ar intuīciju, ar cilvēka garīgo redzes spēju.

Ar saviem pretkara dzejoļiem 60. gados Vols aktīvi iesaistās cīņā pret ASV agresiju Vjetnamā. Savu pilsonisko stāju viņš raksturo šādi: «Ja dzejnieks attiecas pret dzejas valodu godīgi, viņš attiecas pret pasauli *godīgi.* Ja dzejnieks parāda drosmi dzejas valodā, viņš parāda drosmi pasaulei. Tas, kurš pārveido dzejas valodu, pārveido pasauli.»

So publikāciju veido dzejoļi dziesmas, kas publicēti vienā no visinteresantākajiem krājumiem «S» («S», 1978), **kurš sarakstīts vienā vasarā Oslo fjordā. Vols te zieme|u skadrā gaismā skatījis gaismas un tumsas dramatismu, te skan simboliskie klusuma zvani un dziesmas, veidojas paradoksāls tukšuma tēls, kas k|ūst par tumsas atvairītāju, ziemeļniekiem tik vajadzīgu spēku.**

Atšķirībā no daudziem mūsu lasītājiem jau zināmiem dziesminiekiem Vols pirmām kārtām ir dzejnieks, kura dzejoļi vēlāk tiek ietverti mūzikā, kurā, kā dzejnieks atzīstas, arī pats var līdzdarboties, tajā dzejoļi spilgti parāda patiesību, parāda brīnumu, prieku, atstumtību un gaviles.

ATDZEJOTĀJA

KLUSUMA ZVANI

Bez
domām. Ar domām. Zvani skan
nevienam nepiederošā zemē, dzīve zvana (nebūdama «dzīve», tieši). Kaut kas zvana kādam ausīs. Kling
klang. Tu nedzirdi
neko? Tie taču klusuma vecie labie zvani!

PRET SAULI

Jūra, spogulis — tas, kas viz.
Kas ietver
ik seju, kas laižas mierā,
kas gaida.
Tas kas brāžas
pret akmeni, krastu, kas šķir
lapas
savā zilajā grāmatā, lielo zilo
grāmatu — jūru, kam laika gana,
miera gana, jūra kas nekad nekļūs
par ko citu, ari
šajā dzejolī ne, ar zilu pildspalvu rakstītā,
viļņiem čalojot un
un motorlaivām dūcot fjordā,
līdz vējš, vasara
vējš
pārskrien
maigi
papīra lapai, matiem
kāju ikriem un gurniem, jūra viz, sāļas š|akatas, kaila klints
klaidā Oslo fjordā agrā
augusta — gaisma smejas!

DOMAS PIE UDENSKLAIDA

Vai dvēsele ir
mežezers? Un pasaule akmens kas met lokus
reizēm
mežezerā? Jeb vai dvēsele ir akmens? Vai grimst cauri
pasaules ūdenim? No pasaules krastiem, caur pasaules gaismu un gaisu, lejup caur pasaules

dzīli, līdz tumsai mežezera dibenā. Tad viļņi, viļņi pavīd, īsu mirkli, dvēseles loki tur
tie virmo uz krastu.

PELNU DZIESMA Vai pelni

spēj mīlēt? To dzīvi kas
vērtusies pīšļos, ķermeņa
kustību kas vērtusies
akmenī, melnumā, vērtusies tukšumā, par lapu
vējā, par vēju vējā, strazdu kas dzied, neviens gan neredz kur tas
mīt. Tā dzied vējš, dzied putns, dzied nekas, nekam, pelni
kas plēn
vējā neredzami, pelni izkaisīti
pār laika
nepastāvīgo
upi — kas mīl? kas ne
mīl? laiku vēju pelnus lapas strazda
dziesmu
vēl
jāņos un dziesma, dziesma tad galā!

No norvēģu valodas atdzejojusi ILZE KACEVSKA

KRISTAPS KAPARS

STĀRĶĒNI

Stāsts

Pičs izvelk no kabatas nazi, *jaunu un vēl el/ainu, atvāž korķu taisāmo* — Mop, *h*lop—, *abas* pudeles ir vajā.

Mēs saskandinām.

— Augstu laim' un prieku

No sirds vēlējam!

Viņš *mani apķer ap* viduci, es *apmetu viņam ap kaklu roku. Viens otru stutēdami, mēs streipuļodami un dziedādami* dodamies, *kurp acis rāda.*

— Lai *tā meitiņ', kas tevi mīlē,*

Lai dzīvo *sveiks!*

Lai dz-ī-

Krūmos no*plaiksnī skolotāja seja. Aši paslēpjam* pudeles aiz mugurām.

— *Jums ko? Speciāls ielūgums* vajadzīgs? — auss, Čombes *ņurcīta, piepilda* pasauli ar dobju dunoņu. — *Jūsu dēj jātaurē?* Šoferim *akumulatori* jāsēdina? Valsts *manta* — dun, *dun — jātērē*? . . .

Ar brīvo roku viņš aizsniedzas līdz pudelei.

— *Un* kas *tas tāds*? — dun, dun — alkohols?

Pičs ieķeras Combes *piedurknē.*

— Lūdzu, skolotāj, *viņš nav vainīgs* ... ī, T . . . *viņam* šodien *dzimšanas diena* . . . T, I . . .

Combe *ierauj malku no limonādes* un, *izskalojis zobus, skābi* saviebies, *izspļauj to* zālē.

— Skic, uz autobusu, — *viņš man uzsit pa* dibenu. *Pie* autobusa *Šņore. Mēģinu* nošmaukt *garām, taču* Šņore *pēkšņi apmetas, papleš rokas, un mēs cieši apkampjamies.*

— *Ak! . . . tad atradāties gan,* — viņa spēji *nosarkst. — Un kur ir brālis*?

Labi redzu viņa apajo *seju. Pieplacis logam, viņš smaida.*

— *Tā Šņore gan baigā. Vieni kauli! Stipri sasities, ja?*

Sagrābju viņa kaklu, *noliecu* galvu *līdz pašam* sēdeklim un *spēcīgi iežmiedzu to polsterī.*

— Laidi — viņš sēc.

Tā jau nu es *viņu* laidīšu.

— *Es tev nazīti* uzdāvināju. La-i-dl

No pretuzbrukuma mani sargā Combe. *Viņš* stāv autobusa *priekšā un pārskaita skolas šahistu izlasi, visus, kurus matemātikas skolotājam izdevās mūsu* internātskolā *atklāt. Septītajā un* astotajā klasē viņš *tādus* atrada *trīs, piektajā,* -sestajā — nevienu, *ceturtajā* — mani, un *tad* es *pateicu, ka mans bračka arī māk spēlēt.*

— *Kauns!* — Combe, *skābi saviebies, sūdzējās pionieru vadītājai.*

— *Tās taču rajona mēroga sacīkstes. Tur visi no vecākajām klasēm, bet šitie . . . eh . . . taču skaitam jābūt.*

Combe *lūkojas uz* Picu. Aiz *skolotāja biezās brilles raustās milzīgi liels plakstiņš.*

— *Tu kaut šaha figūras pazīsti?*

Nule kā beidzis *skūpstīt polsteri,* Pičs *mirksķina pretim* sarkanas *ačeles.*

— *Pazīst,* skolotāj, *pazīst,* — es *atbildu viņa vietā. — Viņš* labi *spēlē.*

Autobuss brauc pa meža ieskautu, putekļainu ce|u. *Aiz muguras dzird neskaidru* murdoņu — tur lielie saspiedušies ap šaha *galdiņu, ka degunu nevar izspraukt cauri. Nevaru saprast, vai šis ir tas pats ce/š, pa kuru māmiņa mūs atveda uz internātskolu.*

— Drīz *jābūt stārķim,* — Pičs saka.

Tātad tas pats. Pičs vienmēr visu *labi atceras. Kreisajā pusē sākas*

plašs lauks, un tālumā drupu vidū redz garo skursteni.

— Paklau, kur *ta šis palicis? — Pičs pārliecas man pāri un pieplacina* degunu *rūtij.*

— *Aizlidojis uz siltajām zemēm.*

— A *varbūt viņš ligzdā* gu|, vai tepat *kaut kur vardes meklē.*

— Nē, es *zinu.*

— Neko *tu nezini, — Pičs spuraini saka.* — Un *mamma arī atbrauks. Vot ... te, kad mēs braucām garām, — Pičs pabungā ar pirkstu pa stiklu, —■ tieši te, kad rādīja stārķi, viņa teica, ka ilgi slimnīcā negulēs un atbrauks.*

— Diez vai, citādi viņa tev nebūtu *iedevusi nazīti dāvanai.*

— Saderam, ka atbrauks?

Aizmugurē kāds riekšavām met *šaha* galdiņā *figūras, ceļa malā pazib plakāts «Sveiciens šaha* olimpiādes *dalībniekiem!»,* autobuss *strauji laižas* lejup no *kalna, un* dīvaini kut vēders, — mēs *noteikti* izgāzīsimies, *zaudēsim,* un *visi par mums smiesies. Labāk nebūtu pieteikušies.*

Atspiedušies pret sienu, *klusēdami lūkojamies lielajā zālē. Tai pa vidu* nostiepts garš galds ar daudziem šaha *dēlīšiem.* Combe pateica, lai stāvot un *gaidot, varbūt mums nemaz* nebūšot *jāspēlē. Lielie, sastājušies pulciņā,* klusām sarunājas. Viens no *viņiem, garš, pumpainu ģīmi, ik pa brīdim siekalo roku un līmē klāt pakausim plānus,* nolaizītus *matus, otrā rokā viņš tur kārti,* kuras *galā plāksnīte ar mūsu* skolas nosaukumu. *Šur tur vīd tādas* pašas *kārtis, un ap katru no tām sastājies skolēnu pulciņš.* Mēģinu *saskatīt* kādu *savā vecumā, taču veltīgi. Visi ir no* vecākajām *klasēm, tādi* cienīgi un solīdi. Pat skuķus *nedzird ķiķināmies.*

Viņējā zāles galā aiz galdiņa ar uzrakstu «Žūrija» sēž trīs onkuji un divas *tantes.* Combe *tur ilgi* līkņā, tad *aicinoši māj ar roku.*

— *To viņš* laikam mums, — *Pičs nočukst.*

Brā/uka miklā roķele pukst manā plaukstā, galva šūpojas *kaut kur zem* mana pleca, mēs *ejam un* ejam, *tūlīt es paslīdēšu uz glumā parketa. Čombes melnais* uzvalks *kā liels traips izplūst arvien lielāks un lielāks, internātskolā izdotie smagie «tanki» klaudz tik ska/i, ka visi to noteikti dzird un* nosodoši *purina galvas: Ko tādi te meklē? Kas tādiem te at/āvis būt?*

Čombes smagā roka uzgulst *manam plecam. Viņš ar īkšķi pagāž uz priekšu manu kaklu.*

— Sos *te arī pierakstiet.*

— Kāds *tavs* uzvārds? — *tante man jautā.*

Pieklājīgi pievilkdams *kāju,* pasaku.

— Un *tavs?*

Piis arī pievelk kāju, paklanās man *un jautājoši blenž, sak, teikt vai* neteikt?

— Nu, saki taču, — nolņācos.

— Es . . . es . . . *viņa brālis, — un* sviedrainiem nagiem iekožas manā *mazajā pirkstiņā.*

— Uzvārds tāds *pats, bet vārds — Pēteris,* — saku.

— *Jā, jā, — viņš piekrīt un atlaiž* nagus, *šovakar pat likšu* viņam *apgriezt, nē,* labāk *apgriezīšu pats, nu bet tad tā* — sāpīgi, *līdz pašai ādai.*

Combe, bukņīdams aiz mugurām, *pieved* mūs *pie* galda un *liek apsēsties pa* kreisi no pumpainā.

— Kociņi *Paseko* šitiem huligāniem, lai viņi te man netaisa nekādus pigorus! — viņš aiziedams piekodina.

Pretinieku vietas vēl *tukšas, bet* Kociņam nav nekādas patikas ar mums noņemties. Noburkšķējis: «Bērnudārzs», viņš *aizgriežas un, nikni* plucinādams *pumpas, lū*kojas savā galdiņā.

Brājuks sēž, *nodūris* galvu.

— Taisi rokādi, galvenais, lai tev *netiek* karalim *klāt.*

— Aha . . .

— Un nešūpo savu *stulbo galvu. Tas tā krīt* uz nerviem, kad ar tevi *spēlē* . . . khm . . . kaut gan *šoreiz vari arī šūpot.*

— Aha . . .

— *Un sargā dāmu, ja to* nokaus, tad *vāks.*

— Aha . . .

— Nu ko? Aha, aha ... Tu klausies ar, ko tev saka?

— Tu redzēsi, ka viņa būs . . .

— Eu, *Pič!* Tu ko? Šnicelē esi sagājis?

— Kas! Kas! *Mutere būs!*

Man nav laika viņu *rāt, jo gar otru galda pusi mums svinīgi tuvojas* pretinieku procesija. *Priekšgalā iet viņu* skolotājs, bārdains *tēvainis, kurš* soju taktī te *paceļ, te nolaiž kārti ar plakātu. Uz tā — mūkošs karalis,* kuram *pakal ar* pīķi dzenas bandinieks, un trekniem, sarkaniem *burtiem rakstīts: «PADODIETIES!»*

— *Kreiso!* Kreiso! — *bārdainis* komandē. — *Viens,* divi! *Stāt! Uz* labol

Manam pretiniekam *balts krekls, šlipse, uz atloka* komjauniešu nozīmīte. *Slīpa* matu *šķipsna* nosedz vienu aci, *otra uzmanīgi mani nopēta,* viņš nicīgi *pastiepj* muti trubiņā:

— Cu,ču,ču . . . Kas i, *sīkais*? *Saspēlēsim*?

Klusēdams pieceļos, *pasniedzu roku, kuru viņš nevērīgi ar* diviem *pirkstiem pakrata,* un *klusēdams* apsēžos. Mieru. *Galvenais, mieru.*

Pičs stiepj roku lielai meitenei *ar garu zirgasti un biezām lūpām. Pat bārdainais skolotājs sniedzas viņai tikai līdz ausij. Tuklo seju rotā tāds* kā *mulss* smaids. Rādās, viņa grib ko *teikt,* jo mufe vaļā. Pičs *pamirkšķina man ar kaunā nosarkušu plakstu.*

— Nu! — *atzvēlies* krēslā, mans sāncensis garlaikoti nožāvājas. Ar vienu roku, *uz kuras mazā pirkstiņa uzaudzēts garš nags, viņš nevērīgi sakārto šlipsi.* — Čāpo uz *priekšu.* Tev *baltie.*

Mačs sākas.

Bandinieks *atsitas pret* bandinieku, bet nags pāris reizes paklakšķina manējam pa *galvu. Kā maitu lijas knābis — galā tas ir saliecies un* dzeltens. Man noskrien *šermuļi pār* kauliem. *Pretinieks ar vīlīti sāk to laiski pucēt.*

Es esmu mierīgs, pavisam, pavisam mierīgs, man *jāiet ar* laidni, tā, bet tagad *ar dāmu . . .*

Atkal *viņš lien virsū karalim. Ja es palēkšu priekšā ar* zirdziņu? *Viņš nokaus to, es viņam to, viņš man* šito, es *atkal to* ■ ■ *. Jā, te viņš* neko nevarēs padarīt, tātad *jātaisa* viņķele ar zirdziņu ... AR *ZIRDZIŅU*? — *notirpst galva, ausīs šalc. Bet ar to pašu zirdziņu es* varu taisīt *viņķeli uz otru* pusi! DAKŠA! Pieteikšu *šahu karalim un . . . nokaušu viņa pretīgo dāmu!*

Trīcošiem *pirkstiem pastiepjos līdz zirdziņam un lēnām to* nolieku *uz ŠJ lauciņa. Bet roku vēl neatlaižu. Vēireiz no visām pusēm pārbaudu, vai* viņam kas nedraud.

*Pretinieka acī, šķiet, iemeties krampis. Pret galdu n*ošķind nagu vīlīte. *Paliecos uz* priekšu un savaikstu ģīmi, kādu *tikai es* māku:

— Cu,ču,ču . . .

Ko *viņš vairs var padarīt ar visu savu nagu*? Pārlaižu uzvarošu *skatienu garajam galdam.*

Taču neviens uz mani neskatās. Virkne noliektu, *šaha* galdiņiem *pieķēdētu pakaušu.* Nabaga brājuks! Glīti *sakārtojis rindiņā Zirgastei nokautās figūras, viņš* bēdīgi šūpo galvu. *Pretinieces* izveidotā *ķēdīte krietni garāka.*

— *Ej,* puisīt, ej! — *Zirgaste* maigā balsī skubina. Ek! Ja varētu viņam palīdzēt!

Roka ar *laidni* sastingusi *gaisā. Kur* tu *lien? Tieši deguna priekšā Zirgastes* bandiniekam! Kā var *būt tik* stulbs, lai *mainītu* laidni pret bandinieku! Gribas viņam *piebikstīt,* taču nedrīkst. Labs brīdis *paiet, līdz meitenes roka* aizsniedz laidni un *tā* vietā saudzīgi noliek bandinieku.

— *MATS!* — bandinieks *klabēdams aizripo,* vicinādams *dāmu, Pičs ielipina to* blakus *karalim, pielec kājās un tik* dusmīgi *skatās Zirgastē, ka tai tuklajā sejā uzmetas sarkani un balti plankumi.*

Galvas pārsteigti pagriežas uz mūsu pusi: kurš ir tas laimīgais, kas *tik ātri varējis sakaut pretinieku*? Dažs labs no ga/da *viņējā gala pat* pieceļas.

Pazib acenes, mūsu starpā iespraucies Combe, no otras puses steidzīgi nāk šurp *bārdainis. Pāris* sekundes *viņi* salīkuši sastingst pār šaha *dēlīti.* Combe *aizliek mutei priekšā plaukstu un ziņkārīgajā* klusumā skaļi nospurdzas:

— Hi, hi . . . kolēģa. Bet tiešām! MATS!

Mēs braucam mājup. Autobuss, nepacietīgi *drebēdams, joņo tumsā.*

Aiz loga mežs, tik svešs un nekustīgs, *it kā visi koki būtu nomiruši. Pie mana pleca* snauduļo brājuka *galva. Kā* divas *vaska lelles* saskanīgi šūpojas Combes un *pionieru* vadītājas *silueti. Priekšā vāji mirgo* blāvi sarkana *spuldzīte. Kabinē uzliesmo* sērkociņš, uz *mirkli caur aizkariem, sārtas,* šaudīgas gaismas *ieskauta, pavīd šoferīša* ēna, un tūdaļ degunā iezogas *cigaretes* dūmi.

Ciešāk pieploku logam. Kaut kur *tepat vajadzētu būt stārķa ligzdai. Vai* tiešām *aizlidojis*? Starmeši *izrauj no tumsas vientuļā skursteņa siluetu, kā ugunsgrēka atblāzma ptaiksnī sarkani, apdrupuši ķieģe/i,* stabs *uzliesmo* līdz *pašām* debesīm, drupās knosās šaudīgas, *stūrainas* ēnas, pamanu *melno, lielo ligzdu, un nu jau mēs esam garām. Tā arī* nesaskatīju viņa *balto kaklu.* Laikam *jau* aizlidojis.

Brā/uka galva noslīd no mana pleca un neapmierināti tusnīdama atkal piespiežas.

Autobuss iegriežas internātskolas pagalmā, gu/amkorpusa logi jau apgaismoti, *tātad taure uz nakts* mieru *noskanējusi.*

— Kā *tu* domā, vai *mamma būs*? — *brāļuks pamodies vaicā.*

— *Nezinu. Bet* tu nevienam *neprašņā,* labi?

Vestibilā aiz palmas sēž *kāda tante. Pičs tik spēji rauj mani turp, ka pāris* soļus padodos *līdzi.*

— *Neatbrauca šodien, atbrauks rīt! — velku viņu līdzi pārējiem uz* ēdamistabu, kur *šahistiem atstātas* vakariņas.

— Gan *paspēsi izlielīties, čempiņ! Tam skuķim tu tiešām forši ieliki,* vai ne? [1]

— *Es viņai speciāli to laidni pa sitienam noliku! Tāda zoss! Un* galvu arī sāku šūpot, lai šai nojūk . . .

— *Bet riskēji gan tu pamatīgi!*

— *O ... jā ..* ■

Mani klasesbiedri jau aizmiguši, bet es gaidu brājuku. Pirmklasnieku gujamtelpas *atrodas otrā korpusa galā.* Tumsā *spīd gultu niķelētie rāmji, kāds miegā sagrozās, un man atkal gribas raudāt.* Dienās ne. Bet *naktīs man ir baisi.*

Klusi nočīkst durvis, mazs stāvs, plīkšķinādams pēdas, dodas uz manu pusi.

— *Eu, Pič! Tas es* tu?

— Nē. Fantomass-s-s! — brāļuka dibens smagi uzgulst manai kājai.

— Kā *tu nošmauci gar auklīti1*

— Baigi *ilgi* vakfēju. Sī sēž un sēž, prom *nekur* neiet. Es *jau domāju, ka nekas nesanāks. Palūru gar stūri.* Guļ! Es šai *pa* galda *apakšu* . . .

Man kāju spiež, es cenšos to atbrīvot, un Pičs slinki piepacej dibenu.

— Nu, ko? Taisīsim vaļā?

Sadalām divos stabiņos cepumu paciņu, es atvāžu pudeļu taisāmo, —

plauks! — vaļā ir, un mēs ķeramies pie svinēšanas.

— Par tevi, čempiņ, — ierauju malku.

— Aha, — pudele, auksti mirgodama, *izplēn* tumsā. — Uz tavu *dzimšanas dienu!*

Drīz vien pārsteigts un vīlies *grābstu ar* roku pa palagu — man vairs nav *neviena cepuma.*

— Tu *jau* visus apēdi?

— Jā . . . — brājuks drebinās kājgalī.

— Lien *sasildīties,* — paceļu segu.

Es viņam apmetu ap kaklu roku, viņš mani apķer ap viduci.

Es speciāli *veselu* **nedēļu** gaidīju *šo* dienu. Tā taču ir, ka *sliktas un* bēdīgas vēstis *jāpaziņo tad, kad ir* arī *labas. Man liekas,* šodien *viņam* laimīga diena. **Viņu** *taču* Combe nosauca par «čempiņu», pat uzdāvināja cepumu paciņu un pudeli limonādes. «Gan *jubilāram, gan* jaunajam šaha čempionam» — tā viņš arī pateica. Un šādā dienā taču to *drīkst teikt*?

— *Klau,* Pič, mūsu *māmiņa* nomirusi.

Brāļuka deguns siltiem, vienmērīgiem pūtieniem kutina man ribas.

Jau šņāc!

Kaut kā negribas viņu *modināt. Varbūt man* pagaidīt? Līdz viņa dzimšanas dienai? Tad arī es *viņam kaut ko uzdāvināšu un viņš būs vēl* laimīgāks?

Es tomēr pagaidīšu. Nevajadzēja man viņu šodien autobusā *mocīt.*

Kā tas ir, kad cilvēks nomirst? Ja es tagad viens pats lielā lauka *vidū, uz augstā skursteņa gulētu pamestajā stārķu ligzdā,* tumsā, pavisam, *pavisam* viens, *tad es* laikam *saprastu,* kas ir nāve.

Pičs nemierīgi nodreb un smagi nopūšas. Ko *viņš tur* sapņo? Laikam jau par šaha maču.

Šodien es palieku divus gadus vecāks *par* Picu. *Tātad arī* nomiršu es divus gadus *ātrāk. Kā gan Pičs šos* divus gadus bez manis nodzīvos?

Koris dzied pionieru maršu. *Mutes* vaļā. Galvas *valstās* dziesmas *vi/ņos. Vicinās piecdesmit mēles. Ar* acīm *jāseko skolotājas rokai.* Viens *pirksts tai nocirsts — maziņais. Roka šaudās un* lokās, *īkšķis ar rādītājpirkstu sakniebti* — kā čūskas *galva.* Tā *tur* savā varā, *neviens nedrīkst novērst acis.*

KORIS

— *Solos marš, skan teicamnieku maršs . . .*

Zāles logiem *aizvilktas portjeras, lai* dziedātāji pa *tiem* nelūkotos. *šur tur palikušas spraugas. Tur krēsla kā ar nazi sagriezta. Saules staros ņirb un virpuļo putekli.*

— Divniek, *tev un, sliņķi, arī* tev,

Šodien *pieteikts karšI*

Gruzniņam *riebj. Viņš ir rūcējs. Tāpēc* mēmi *vārsta muti* un *iedziedas vien tad, kad jūt, ka iznāks. Reizēm* kādai *rindiņai pa vidu, bet parasti gan beigās. Pavisam nedziedāt nedrīkst. Skolotāja allaž pamana.*

— Nemācēsi *izmakšķerēt zīvi, — koris* dzied.

— *D-ī-vil* — zēns piebiedrojas.

Skolotājas roka enerģiski šķeļ gaisu. Sarkanās *lūpas, piepalīdzot* korim, *reizēm izstiepjas trubiņā vai atveras plati jo plati, savelkot seju mokošā čokurā.* Gruzniņš *kaunīgi novērš acis. Pieaudzis cilvēks un pats sevi tā šķoba. Var taču dziedāt mierīgi* un *solīdi.*

— Pogu *šūsi,* pavediens *būs īss, — koris* dzied.

— T*rīssl — attopas arī Gruzniņš.*

Nez, ko dara *zirneklītis?* Nu ja. *Izlīdis no* migas un *uztraukti skraidelē* pa tīklu. *Gaiss trīc, laikam domā, ka miljons mušu* no *ķēris. Kā tur teica pa radio? Šiem esot* zilas *asinis. Zilās aristokrātu asinis, bet kājiņas* kā *caurulītes, lepumpē iekšā asinis, tad kājiņas izstiepjas. Kā viņš tā var? Tik fiksi pumpēt un tirināties. Tiktu pie viņa klāt* — iemestu *kādu mušu.*

— Nemācēsi *izmakšķerēt zī-ī-vi, — koris dzied.*

Zirneklītis uz mirkli sastingst. Dziesmā *pauze.* Ak tu, *muļķadesa!* Vai tiešām *skraidi no mūsu* dziedāšanas?

— *D-ī-vi!* — koris *dzied.*

Nu ja. Pa galvu *pa* kaklu *aizdrāzās uz tīkla otru malu.*

Koris *pēkšņi apklust.*

— *Bērziņ, pagriez* galvu un *dziedi Gruziņam ausī! — skolotāja* asi *noskalda.*

Riebīgākais uzvārds *pasaulē, kā pletnes sitiens. Gruzniņ! Gruzīniņl Gruzi!*

— *Nevis Gruziņš, bet Gruzniņš! — pēkšņi* skaļi *izsprūk, un,* nobijies *pats no savas* drosmes, viņš apjucis *piemetina:* — Lūdzu, *skolotāj.*

Skolotāja atgāž *galvu un* piever *plakstiņus. Lai visi redz, cik viņai grūti.* Drīz vien *atskan līdzjūtīgi meiteņu čuksti: Skolotāj, sāksim . . .* sāksim, skolotāj . . . Kaimiņš *Bērziņš iebaksta sānā* un pārmetoši *saka: — Tu arī . . .*

Visi šo skolotāju *mīl, jo viņa ir skaista. Gan* zēni, gan meitenes. *Izbaudot žēlsirdīgo klusumu, viņa lēni* noliec *galvu, zeltainie mati* skumīgām šķipsnām krīt *pār* sērīgo *seju.*

— Labi. *Gruzniņš,* — viņa *beidzot klusi saka. Gruzniņam šķiet, ka viņa uzvārds, melns un salīcis,* kauna *pārņemts, zaglīgi no lavās no podestiem* un *izslīd pa zāles durvīm, lai* nekad, nekad vairs *neatgrieztos, bet viņš pats* kļuvis par kaut *kādu necilvēku,* ļaunu *bezvārda* robotu.

Koris *atsāk dziesmu. Skolotājas skatiens stindzina zēna seju, bet* kailā, *neaizsargātā mēle kā* piekauts suns *paslēpjas mufē.*

— *Pogu šūsi,* pavediens būs īss, — koris *dzied.*

— Trīss! — *Bērziņš izaicinoši* iebļauj ausī un *sāpīgi iedunko pa ribām.*

Skolotāja nolaiž *roku.*

— Nāc *lejā, Gruzniņ!*

Gruzniņš kāpj lēni un bailīgi, *it kā kāds viņu no mugurpuses turētu.*

Skolotāja apņēmīgi izstumj zēnu no zālēs. Palicis ar viņu *divatā, Gruzniņš izskatās pēc nakts zvērēna, kas pēkšņi izvilkts* dienas gaismā. *Miegdams acis,* sašķiebies uz *labajiem* sāniem, viņš gan *paknibina* dibenpusē *bikšu staru, gan paviļā uz* potītes zābaku, kā slēpdamies aiz šīm *spurainajām* kustībām.

Skolotājas skaistā seja nemanāmi trīs.

— Tu, *tu, kāpēc tu nedziedi*? — saņēmusi zēnu aiz *matiem, viņa ar sāpīgu, asu kustību atgāž tā* galvu.

— Kāpēc tu mani tā *nīsti*? *Saki taču. Mani visi* bērni mīl. *Kāpēc tu nīsti*? — *skolotājas balss* apmaldījās. — *Gruzniņ ... es to nevaru izturēt . . . kāpēc tu tik . . . ļauns.*

— Es *taču jūs arī mīlu, skolotāj.*

Gruzniņa piņņainā seja saviebās kā sitienu gaidot.

RADINIEKI

Pa *bruģi. Lietus glazētu, slapju bruģi. Viņi to vilka aiz kājām. Uz priekšu pa tukšo* ielu. Ātrāk *līdz vārtu rūmei! Bum. Bum. Galva zvalstījās šurpu turpu. Bum. Bum. Bez skaņas dārdēja ausīs.* Kā *netīra vates bumba tā* lēkāja pa akmeņiem. Ada, deguns, *ausis mīkstināja triecienus. Būtu* bijis *kails* galvaskauss, tad *būtu* citādāk. *Tad* skanētu. *Grabētu. Tad dzirdētu. Bet nu kā mēmajā filmā. Plikas krāsas. Nošļucis, zils krekls. Balta, nostiepta vēdera āda. Un* sarkani melna, apdauzīta galva. *Priekšā nekā. Nekā interesanta. Pelēkas* bikses. Un arī *tie divi, kas viņu stiepj,* viscaur *pelēki. Kā traktoriņi.* Pelēki *traktoriņi, kas metodiski uzņem ātrumu. Ar asu pagriezienu, neapstādamies, viņi to ierāva vārtu rūmē, tik* knaši, ka *galva pēc* inerces *apmeta* slaidu loku. *Atstādama uz* akmeņiem sārtu švīku. Uzķēzīja uz *monotoni pelēkā bruģa* glazējuma.

Nekā interesanta. Televizora *ekrāns apmiglojās. Pēkšņi ar tādu kā* baiļu *sajūtu vīrietis atcerējās, ka jau divas* nedēļas nav nedz saticis, *nedz* piezvanījis *dēlam.*

— *Tēti, vai viņi to nosita*?

— Par *cilvēkiem tā nesaka, dēliņ!*

— Nu *labi.* Nogalināja. Vai nogalināja, jā?

— *Nākošajā sērijā redzēsi.*

— *Bet viņš taču bija nodevējs, un* nodevēji *jānogalina. Mamma teica, ka visi, kas maisa kārtīgiem cilvēkiem dzīvot, esot* nodevēji un ka *šito*

nogalinās.

— *Nu, var jau būt,* ka *saņems gūstā.*

— *Bet viņš — spiegs!*

— Labi. *Bet ja* tu *būtu mūsu* izlūks un *tevi noķertu, tev gribētos, lai tevi* nogalina?

— *Mani* nekad nenoķertu . . .

— *Bet ja* noķertu?

— Es *izbēgtu . . . kaut* gan . . . *vispār, labāk gūstā.*

— Nu labi. Tu *izaugsi veikls* un *stiprs. Pasauc mammu, ja?*

— *Paklau,* varbūt viņam nevajadzētu *tādas filmas skatīties?* — viņš *saņēmies tomēr pajautāja.*

— *Blēņas,* — sieviete īsi *atteica.*

Noliekot klausuli, drebēja roka. Viņš vēl ilgi lūkojās ar kataraktu aizvilktajā ekrāna acī, domādams ka varbūt nemaz tik traki nav, ja jau dēlēns piekrita ņemt gūstā?

Māte domīgi raudzījās, kā dēls aizgūtnēm, steigšus ēd. Arī kaķis, uzmeties uz rīta saules apspīdētās palodzes, jau gana piesūcies siltuma, klusi pulsēdams, raibām acīm sekoja vēršacij, kas trīcēdama balansēja uz dakšiņas līdz zēna mutei. Skaļš šmaukstiens. Kaķa miegainie plakstiņi iepletās un smagi atslīga.

PAVASARIS

— *Nečāpstinies,* — *viņa vienaldzīgi, negaidot atbildi, noteica un paraudzījās logā.*

Ābeles zari kā apdulluši raustījās vējā, tvarstot pavasara saules asos starus. Zvirbuļu bariņš, aizgūtnēm čiepstot, laimē *trīcošām kājiņām dancoja kokā.*

— *Pretīgais, pretīgais pavasaris,* — *sieviete nočukstēja.* — *Pretīgais pavasaris . . .*

— *Ko, mmm1* — *zēns* piebāztu *muti jautāja, taču tūdaļ pierāvās, steidzīgi norija kumosu un bailīgi, caur pieri palūkojās mātē.*

Brāziens izpalika. Sieviete klusēdama piecēlās, noslaucīja ar roku no palodzes kaķi. Līdz ar alumīnija piena kannu šķindoņu virtuvē ielēca nikns, novēlojies ņaudiens. *Aizcirtusi logu, viņa apsēdās un dīvainu skatienu aptaustīja dēla noliekto pakausi.*

Varbūt tomēr pateikt? Nē, labāk ne. Nekas tur nesanāks.

Zēns centās ēst pēc iespējas pieklājīgāk. Strēbdams pienu no smagas māla krūzes, saudzīgi *atlieca mazo pirkstiņu ar ieplaisājušu, brūnganu nagu — kā to, dzerot kafiju, darīja māte.*

— *Kas tev ar pirkstu*?

— Nekas, mamm. Sīkums.

— Durvīs iespiedi?

— Aha.

— Nu, redz, kā tev iet. Stipri sāpēja?

— Tad nē jel.

— Nu, nu, — viņa neticīgi novilka.

Kaut kas traks! Viņš taču ir mans bērns, mans . . .

Nē. Kas ar mani notiek?

Zēns negribīgi bakstīja ar dakšiņu pēdējo olu.

— Labi, neēd, ja *nevari, — viņa jau atkal palūkojās logā. Piezvanīšu uz skolu Edvīnam. Lai* šodien *nenāk. Nekas tur nesanāks. Nekas. Jā, jā. Noteikti piezvanīšu. Zvirbuļu bariņš pameta ābeli. Pieci, — sieviete saskaitīja, — pieci stulbi zvirbuļi.*

— Kā tev patīk jūsu fizkultūras skolotājs? — viņas skatiens iestiga tukšajā ābelē. Nu kāpēc? Kāpēc es viņam *to jautāju?*

— Kas? Spalvainais, vaiī — atviegloti atbīdījis šķīvi, zēns vērīgi palūkojās mātē.

— Kāpēc jūs viņu tā saucat? Edvīns Dambers. Viņš taču ir tavs fizkultūras skolotājs?

— Nu jā, *mamm. Vai tad tu nezini? Aizvakar man Spalvainais pirmo reizi šogad ielika piecnieku. Par tehniku augstlēkšana. Es taču tev teicu. Man ļoti laba tehnika. Saproti, tur vajag tā īpaši pagriezties uz papēža.*

— Ak tā? Nu ja . . . ak Spalvainais? — sieviete muļķīgi pasmaidīja.

— Vai, mammu! Ja tu viņu redzētu! Viņam pat uz muguras *ir spalvas!* Un *uz kakla arī! Baigais tips! Zini, reiz viņš . . .*

Māte *asi aprāva:*

— Cik reižu tev neesmu teikusi, lai tu nelietotu tādus vārdus kā *«baigais» un citus! Kas vēl nebūs! Un vispār. Nav labi tā runāt par skolotājiem! Žigli taisies uz skolu!*

— Ja tu viņu redzētu, tad tā neteiktu, — zēns nošļūca no krēsla. Ko viņa zina? Bļauj ne par šo, ne par to. Spalvainais bija Spalvainais. Visā skolā viens. Spītīgi purpinādams, viņš sakravāja somu.

— Labi, mamm, es aizeju, — zēns *teica, manīdamies laukā pa durvīm. Sieviete vēroja, kā viņa sīkā, apvainotā mugura pazūd aiz kūts stūra.*

Tad lūk, kā. Spalvainais.

Atgāzusies krēslā, aizlikusi rokas aiz pakauša, viņa aizvērtām acīm neskanīgi smējās.

— Nē, es nevaru. Spalvainais! Diez vai viņš to zina arī? Ha, ha! — izrāvusi no piedurknes kabatlakatiņu, spēcīgi noslaucīja kaklu — tur asaras bija jau atdzisušas un *saldēja ādu.*

Gandrīz kails, vien īsās bikšelēs, virtuves vidū uz lielas, nekrāsotas taburetes, pierāvis asos ceļgalus zodam, kā milzīgs, sakņupis *nakstputns, tupēja zēns.*

Aiz loga *jau* kuro *nakti* mocījās murgos lakstīgala. Zēns miegaini klanīja galvu, *reizēm* mēģinādams ko salūkot virtuves kaktā *žurku izalotajā caurumā. Šad tad tur it kā kas pavīdēja. Viņš pat* samanīja divas *ļaunas* stīdziņas, kas no melnās alas stiepās acīs, taču, ielūkojoties vērīgāk, tās *izplūda raibos* apļos, māns pagaisa, alā *vējoja* vien drēgns *tukšums, bet zēna acis piesardzīgi aptaustīja slazdu. Nospriegota* spirāle, *piepūlē saliecies* tērauda stienis, *siera gabaliņš — izplatīja telpā* viļņainus šermuļus, likdami nodrebēt *ķermenim.*

Žurka!

No alas izslīdēja smails purns.

Pretīguma un baiļu pārņemts, gatavs *šauties kājās un bēgt, zēns* neviļus iekodēs *virslūpā* un *paslēpās aiz skropstām. Pieplakusi* grīdai, kā gatavodamās *lēcienam, žurka viņu* vēroja. Mutē *saskrēja siekalas, un* sīka asins piūsmiņa *no* pārkostās lūpas sūcās *gar* mēles sānu *uz rīkles* pusi. *Pastiepis uz* priekšu *kaklu, lai* klusāk *norītu* sāļo kamolu, viņš *lēni bīdīja mēli gar aukslējām, caur skropstām uzmanīdams žurku. Dobjš* klunkšķis kā sprādziens *iesitās ausīs. Žurka izdzirdēs un* tūdaļ metīsies virsū! *Sirdssķnuksti* atbalsojās *galvā, raukdami čokurā pakauša ādu.*

Uhh . . .

Žurka iztecēja no alas. Klusi švīkstēdama *slīdēja aste. Izstiepusi purnu, alkatīgi trīsošām* ūsām apošņāja *sieru.*

leknakšķējās celis. Aši apmetusies, izstiepusi priekšķepas, žurka ierāva *ķermenī galvu, lūkodama pēc* trokšņa.

Zēns pamira. Ausīs iedārdējās lakstīgalas treļļi.

Nomierinājusies *žurka sāka grauzt sieru.*

Krahh! — nokrakšķēja mugurkauls.

Pielēcis *kājās,* sagrābis abām *rokām* kājstarpi, zēns *aizgūtnēm rīstījās.*

Kad agonija *aprima, viņš* devās pie durvīm — klusi slaucīdams ar *delnu asaras un bailīgi pār plecu atskatīdamies līķī. Izslēdzis gaismu,* izmetās no virtuves. Tāds kā salīcis un nespēcīgs pa čīkstošām koka kāpnēm zagās uz mājas otro stāvu. Ieslīdējis kādā istabā, piesardzīgi un bez *trokšņa ierausās gultā.*

Viņējā istabas galā kāds smagiem, saimnieciskiem *elpas* gārdzieniem *grūstīja klusumu, kurā vāji, reizēm* saplūstot *kopā, cauri* burzguļaina-jam skaņu jūklim *vijās* lakstīgalas sāpīgi *dzidrais mīlas*

murgs.

— Tas ir *viņš,* — atspiedies uz elkoņa, zēns ieklausījās. — Mamma *tā nekrāc.*

Tumsa *izbrīnīta* aptaustīja viņa seju. Beidzot *no tās* bija nozudusi *mūžīgā* baiļu izteiksme. Smaidīdams viņš sāka boksēt *pretim* dūrīfes.

JĀNIS KĀKULIS

ES UN VEDERS

Renē

O, rentgenoloģiskās ēdnīcas, kurās iegājis jūtos kā augstos godos, varu atļauties nelietot manieres koptās, kur piemājo čalas un smaržas asākās un drūzmējas garastāvokļi cilvēka paskatā

zosis izglāba Romu barbari aizdedzināja bronzas mākoņos nomukt steidzīgs karapulks gāja

bronzā to neatlēju — zosis izglāba Romu un sapnī kāds paģērēja līdz galam barbara lomu

O, miera lauks svētais, ar pipariem skrotēts, starplaikos uzsildot mērci un anekdotes, kur prātā nenāk ne zagt, ne kaulēt un blakus ķinī tiek demonstrēts platekrāna saullēkts

O, prieks par paša caurredzēšanu,

divatā sākam paikošanu —

es un vēders, pār kuru pats esmu boss,

un iepretī karalis

*Gaumardžoss**

krustu šķērsu plivinās sejā aizkari kuriem jānosedz laiks lai mūs atkārtotu šai dejā vēl kāds kalnu vējelis slaiks

daudz ko aizmirst un daudz ko jaunu lai visžēlīgi darīt (auts te ir masku balle ar klauniem dažkārt viņu par dzīvi sauc

bieži nesauc

smejas vai klusē tikai vienreiz vaļā šis krogs aizkari pajūk uz visām pusēm un sūb deniņos laika logs

krustu šķērsu plīvošā kaismē vējš reiz atkārtodams mūs smies es varu ja vajag dzimšanu aizmirst bēres dod atcerēties dievs

** gaumardžos — lai dzīvo! (gruz.)*

vēja pavalstnieks toruden biju smiedams liepām gredzenus miju

tagad ļaudis teic:

atkal reiz tapsi

vēja pavalstnieks

kopā ar apsi drebēt drebēsi viņas skavās rūgtus dūmus lies jūsu pavards

un caur dūmiem griezdamies rēni nāks jūsu bērni

apšulēni

sniegi kusa uz pilsētas mēles sētnieks bārstīja sālītu granti un es nācu mājās no elles sūkdams cigāru eleganti

acīs zvilnēja nagaino sejas elles mājoklis mītiskiem stāviem lifta

spoguļi sargsuņu rejas apkārt grēcīgās dvēseles bļāva

sētnieks bārstīja sālītu granti cigārs noplaka sīciņš un tievs mazliet iedomāju par Danti augstu zilgmē smīnēja dievs

kā rūgta magoņsula vēnās šī dzīvā asins mieru žņaudz un nav pat sevis paša ēnā uz brīdi apstāties man ļauts

jā gan

par daudz vel gribu zināt un tāpēc ātri kļūstu vecs kaut arī grumbas izgludināt joprojām rīts aiz rīta lec

JĀNIS KĀKULIS

VĒSTULĒ

ko tu dari kā tev šonakt klājas esi viena vai jau senči mājās vai tu vēl ar žubes skatu rēnu staigā piesaukdama kādu bērnu?

man iet visādi — neko tur darīt paredzu kas šodien būs kas parit mudžēs ielu reibinošie tikli atkal kādam iešaušu pa rīkli

staigāšu ar debeszilu aci vēl šo to būs nekurnējot paciest nospodrināt pielāpīt un sašūt dzerot atmiņās vien tavu dvašu

ko tu dari? kur tu tagad esi? skatos cauri baltām ledus kresēm neprasot nenieka sirdsapziņai lieku aploksnē šo lāsteciņu

MAZU LĀSTEKU LAI NENOSALSTAM SKARDAMIES AR ABAM KAJAM BALSTAM ASFALTAM

AK LAIKMETĪGAI MALKAI KURA NEDRŪP DISKO ZAĢA ŠALKAS

. . . laikam jābeidz zīmulis kļūst pūkains

P. S. ļoti iespējams ka biju cūka

es pats sev ērkšķu kroni pinu un pats ik dienas uzmēģinu bet nav kā nav vēl laikā tas

ak galva asiņainā

kas

reiz pavēstīs

lai skaidri zināms kur ērkšķis pēdējais man pinams?

vārds kad tu piesitīsi krustā — vai runās asins nesajustā?

meklē manu Pieres Vietu rīts zaļiem lediem klātu ielu stūri pirms vēl saules nātre logā stīdz un pirms sētnieks izgājis uz lūri

pirms krīt nomods tā kā ķērpis rūgts lai ar vizošāks par brīnumskroti kaut kur atkal netikšu es lūgts kaut kur atkal gaidīts ļoti ļoti būšu vienmēr

būšu

kamēr liegs kamēr debess aizliegs manu dvašu un ja snigs

varbūt lai arī snieg spožais neiznēsājamais plašums

tik un tā vairs nevarēšu īsts šeit palikt

nedz nolādēts

nedz žēlots meklē manu Pieres Vietu rīts zaļu ledu

kurā atspulgs melo

zvirbuli zvirbuli kad ņemsi sievu parīt parīt šmaugu un tievu kur tu zvirbuli viņu tādu liksi centrāltirgū nobarošu fiksi vai tu zvirbuli sauksi mani viesos

nāc vien nāc vien gana vietas griestos kāds tu zvirbuli iznesīgs un stalts pūcīt tevī nomazgājos balts

redzes lauka aptumsums žēli gaudo mēnessuns

ko es viņam līdzēt varu sen jau pārvērties par staru

redzes lauka aptumsums ai kā gaudo klibais suns

DUMITRU SOLOMONS

ŪDENS

Dramatisks apraksts

Dzirdams, kā no krāna tek ūdens.

X. *Tad nu visi pilnā skaitā?*

Y. *Kaut arī es neko neredzu, liekas, ka jā.*

Z. *Iksa kungs, manuprāt, mums tūdaļ pat* vajadzētu ķerties pie *lietas.*

X. Jā, kungi. Zeta kungam taisnība. Tātad — kāds mērķis ir šai sanākšanai, kura pirmajā brīdī var šķisties dīvaina? Redziet, esmu jūs ataicinājis šurp — uz šo tumšo un *drēgno pagrabu . . .*

Y. (nošķebinoties). Brr. . . jā!

X. *. . . lai apspriestos un kopā ar jums rastu risinājumu, kurš ļautu mums no šejienes izkļūt.*

Z. *Ko-o-o?*

X. *Nudien, Igreka kungs, par ko jūs tā brīnāties?*

Z. Es *neesmu Igreks, bet gan Zets.*

X. O, *tādā gadījumā lūdzu Igreka kungu mani atvainot. Šeit tumšs . . .*

Y. Neuztraucieties, *Iksa* kungs, arī es esmu pārsteigts ne mazākā mērā *kā Zeta kungs.*

X. *Kā to saprast, kungi?*

Z. Mēs *neizprotam mūsu sapulcēšanās jēgu.*

Y. *Tieši tā. Vai, citiem vārdiem sakot, kāpēc jūs atsaucāt mūs šurp?*

X. *Iespējams, neesmu izteicies pietiekoši skaidri. Lūdzu piedošanu. Jūs tikāt ataicināti šurp, lai mēs kopīgi atrastu risinājumu, kā no šejienes izkļūt.*

Z. *Iksa* kungs, vēl pirms brīža jūs bijāt ārpus šīm *sienām.* Jūs *ataicinājāt mūs uz šo pagrabu* vien *tādēļ, lai mēs no tā izietu laukā?*

X. *Pilnīgi pareizi, Zeta kungs. Jūs mani esat lieliski sapratis.*

Y. Jā, bet *ja reiz mēs bijām* laukā, *kāpēc tad mums vajadzēja nākt iekšā?*

X. *Bet, ja mēs, Zeta kungs, nebūtu ienākuši, jājautā, kā gan mēs varētu no šejienes iziet laukā?*

Y. Es *neesmu Zets, esmu Igreks.*

X. *Piedošanu. Šai elles tumsā . . .*

Z. *Igreka kunga neizpratni es noformulētu nedaudz citādāk: ja reiz mēs atradāmies laukā, kāpēc mums vēl vajadzēja nākt laukā?*

X. Skaidra lieta — ja mēs *palikuši laukā, mums nevajadzētu nākt laukā. Bet ka tad mēs kopīgi varētu meklēt risinājumu, kā no šejienes izkļūt?*

Y. *(pēc pārdomu brīža). Jā, nudien …* Tā *tas ir.*

X. Nu, *vai jums, Zeta kungs, skaidrs?*

Z. Nē.

X. *Tīrais ārprāts! Paskaidrot jums vēlreiz?*

1. Jūsu skaidrojumu, Iksa kungs, es saprotu.

X. Tad sakiet, kas jums vēl nav skaidrs?

Z. *Man nav* skaidra *šī pasākuma jēga vai, ja gribat, nepieciešamība.*

X. Bet tas taču skaidrāks par skaidru! Mums kopīgi jāuzmeklē risinājums.

Y. … kā *no šejienes izkļūt. Ļoti vienkārši.*

Z. *Patiešām, ļoti vienkārši. Tātad mums atliek vien iziet laukā.*

X. (satriekts). Kā? Jūs gribat iziet laukā, pirms atrasta iespēja, kā iziet? Z. *Jā.*

X. Bet, Zeta kungs, kā jūs varat iziet laukā, pirms mēs kopīgi neesam *atraduši piemērotu risinājumu?*

Z. Es *domāju, ka iziešu laukā tāpat, kā esmu ienācis.*

X. Bet man, lūk, šķiet, ka jūs vulgarizējat . . .

Y. Zeta *kungs vienkāršo . . .*

X. Tātad mums nepieciešams veikt attiecīgus pasākumus.

Y. *Protams, Iksa kungs. Piemēram,* dot *viņam laiku pārdomāt savu uzvedību.*

X. *Kaut arī šis mērs man šķiet pieticīgs, es piekrītu.*

Z. *Pateicos jums, kungi, bet man liekas, ka man nav nekādas vajadzības pēc pārdomu laika, kuru jūs tik laipni man piedāvājat. Esmu jau izlēmis —* es *eju laukā tūdaļ pat.*

X. Man ļoti žēl, bet tādā gadījumā mums nāksies padomāt arī par citiem līdzekļiem.

Y. *Jā . . . protams. Viņu . . . viņu vajag pārliecināt!*

Z. *Velti, kungi. Jūs mani nepārliecināsiet palikt šeit vien tādēļ, lai* mēs kopīgi *izlemtu,* kā *no* šejienes *izkļūt.*

X. Tā kā pārliecināšanas metode nav devusi vēlamo rezultātu, mums nāksies pielietot citus iespējamos līdzekļus.

Y. *Citus līdzekļus es neredzu. (Izlabo.) Pagaidām.*

X. Nu nē, tas ir vienkārši: mēs piespiedīsim Zeta kungu palikt, lai kopīgi meklētu risinājumu, kā no šejienes izkļūt.

Y. *Piespiedīsim? Bet katram taču galu galā brīv rīkoties pēc saviem ieskatiem . . .*

X. Jūs teicāt — brīv? Bet, ja Zeta kungs izies laukā, viņš sakompromitēs *visu mūsu pasākumu. Tādā gadījumā mēs vairs nevarēsim kopīgi meklēt risinājumu, kā no šejienes izkļūt.*

Z. Es *nedomāju, ka mana aiziešana kavētu jūs arī tālāk kopā ar Igreka kungu meklēt iespēju, kā no šejienes izkļūt.*

X. Ko neteiksit, lielisks spriedums! Citiem vārdiem sakot, jūs ņemsiet un iziesiet laukā, bet mēs paliksim šeit un kā idioti lauzīsim savas galvas,

meklējot risinājumu . . .

Z. Bet kas jums *liedz iziet laukā kopā* ar mani?

X. *(aizvainoti). Iziet laukā kopā ar jums? Pirms mēs esam kopīgi atraduši risinājumu? Kā jums, Zeta kungs, kaut kas tāds varēja ienākt prātā*?

Y. *Beigu beigās es* nesaprotu, *kālab jūs tiepjaties un gribat iziet laukā viens pats ... Ja reiz mēs atnācām šurp, lai kopīgi uzmeklētu risinājumu, kā no šejienes izkļūt, tātad tas ir jāmeklē, jāatrod un jāiziet laukā. Kas tas par troksni?*

X. (neizpratnē). Ko? Ā, jūs domājat par krānu. Es aizmirsu jums pateikt, ka šai pagrabā ir krāns, kurš tek.

Y. *Kālab tas visu laiku tek? Vajadzētu aizgriezt.*

X. Diemžēl krāns sabojājies un to nevar aizgriezt.

Z. *Tad iziesim laukā no šī nolādētā pagraba! Tā tik vēl trūka, lai mēs saķertu reimatismu!*

Y. Jūtu, *kā* ūdens *jau sūcas zābakos. (Piepeši.) Kungi, bet varbūt šis ūdens no krāna tek šeit, zemē?*

X. *Protams, ka zemē! Neba nu* augšā *tam tecēt!*

Y. *Tad pasteigsimies, kungi, es jūs lūdzu! Ceru, jūs taču negribat noslīkt šeit kā žurkas!*

X. *Bet ko tad es,* Igreka kungs, visu laiku daru? Es taču pūlos jūs *pārliecināt, ka laiks sākt kopīgi uzmeklēt risinājumu, lai mēs beidzot* no *šīs veselībai kaitīgās telpas varētu iziet laukā. Bet, tā kā Zeta kungs man nemitīgi met ceļā sprunguļus, bet jūs, piedodiet par izteicienu, činkstat kā bērns, mēs nekad neatradīsim apmierinošu risinājumu.*

Z. *Pietiek, es eju laukā!*

X. Nē, *Zeta kungs. Mēs neļausim ar vienu vienīgu soli sagraut visu, ko mēs ar tādām pūlēm esam radījuši.*

Y. *Es* jūs *lūdzu, kungi, beidziet strīdēties! Labāk kopīgi uzmeklēsim risinājumu un iziesim beidzot no šī nolādētā pagraba! Skat, kājas jau pagalam mitras!*

X. Ja *jūs, Igreka kungs, gribat no šejienes iziet laukā, un turklāt pēc iespējas ātrāk, ko beigu beigās vēlas visi klātesošie,* tad *neļaujiet Zeta kungam sakompromitēt mūsu pasākumu.*

Y. *(raudulīgā balsī). Bet kādēļ*? *Zeta kungam, tāpat kā visiem pārējiem, brīv rīkoties pēc saviem ieskatiem.*

X. Ar *noteikumu, ka viņš nepacels roku pret mūsu kopīgo lietu.*

Z. Jūsu nostāja, Iksa kungs, man šķiet mazākais dīvaina,

X. *Bet jūsu nostāja, Zeta kungs, mazākais kaitīga.*

L. Kam kaitīga?

X. *Kaitīga mums!*

Z. Kā tā?

X. Es *jau jums to paskaidroju.*

Y. *Kungi, es jūs lūdzu . . . Ūdens sniedzas jau man līdz potītēm . . .*

Iesim laukā no šejienes! (Šķaudās.)

X. *Tā vien šķiet, ka arī jūs gribat pievienoties Zeta kunga idejām . . .*

Y. Bet man, lūk, šķiet, ka es drīz saķeršu iesnas.

X. *Mieru, Igreka kungs, mieru, tikai mieru! Slimie mums nav vajadzīgi . . . (Šķaudās.) Nu, lūk, jūs mani arī aplaidāt . . .*

Z. *Man liekas, ka nu jau būs gana prātots. Es eju laukā.*

X. *(ātri). Igreka kungs, lūdzu, nostājieties pie durvīm un neļaujiet nevienam no šejienes iziet laukā. Mēs taču nenācām šeit spēlēt paslēpes!* **Y.** *Labi, es nostāšos. Tik parādiet man, kur durvis. Šeit tāda tumsa, ka es pilnīgi neko neredzu.*

X. *Kā lai* es to zinu? (Ironiski.) Esmu tāds pats cilvēks kā jūs un tumsā *neredzu. Lai nu kā, bet nostājieties vien pie durvīm. Un neļaujiet Zeta kungam* aizlavīties *prom.*

Y. *(skumīgi). Kā lai es nostājos pie durvīm, ja es tās neredzu*?

X. *Igreka kungs, kamēr jūs te gaužaties, Zeta kungs var izlavīties ārā, pirms mēs kopīgi esam atraduši risinājumu, kā izglābties.*

Z. *Meklējiet vien, kungi, risinājumu, es tikām meklēšu durvis. (Kustības ūdenī.)*

X. Citiem vārdiem sakot, mēs lauzīsim galvas, meklējot apmierinošu risinājumu, bet jūs tikām, it kā nekas nebūtu bijis, ņemsiet un iziesiet laukā! Bet pēc tam vēl paziņosiet, ka mūsu risinājums nav *bijis pats labākais . . . Nē, tā strādāt nav iespējams! (Šķaudās.)*

Y. *Dieva dēļ, vai jūs beidzot izšķirsieties vai ne! Ūdens jau pacēlies līdz ceļiem, aukstums ķeras man pie kauliem . . . (Klepo.)*

X. Zeta *kungs, neuzdrošinieties iet laukā* viens *pats! Pretējā gadījumā jums nāksies uzņemties visu atbildību!*

Z. *(nopūzdamies). Labi. Meklēsim risinājumu kopējiem spēkiem.*

X. *Lūk, tā jau ir labāk . . . Beidzot jūs esat nācis pie prāta. Vai jums ir kāds konkrēts priekšlikums*?

Z. *Jāatrod durvis un jāiziet pa tām laukā.*

X. Jūs esat prātā jucis, vai?

Z. *(neizpratnē). Kā tā*?

X. *Kas tas par risinājumu*? *Vai tālab mēs šeit sanācām*? *Vai tālab vien mēs tērējam savu laiku un enerģiju*?

Y. *Esmu traki apaukstējies. (Klepo.)* Ūdens *sniedzas jau man līdz . . .* **X.** *Liecieties nu mierā! Mēs zinām, cik tālu ūdens sniedzas . . . Varbūt jums ir priekšlikums*?

Y. *Man liekas, ka . . . jāatrod durvis . . . (Klepo.)*

X. (ironiski). Un jāiet laukā.

Y. *(pazemoti). Jā. Tas būtu visvienkāršāk.*

X. (uzvaroši). Ahā, tātad arī jūs atzīstat, ka tas būtu *visvienkāršāk*? *Bet kāpēc* tad *mēs šeit sanācām*?

Z. Tieši *tā. Kāpēc*?

X. *Sāksim no paša sākuma! Esmu gatavs jums to paskaidrot vēlreiz.*

Z. Nav *nekādas nepieciešamības. Mēs to zinām.*

Y. *(klepo).* Ūdens *jau sniedzas man līdz krūtīm. Pasteigsimies! Es pat neprotu peldēt.*

X. Neuztraucieties, Igreka kungs, arī es neprotu peldēt.

Z. Ja jūs nepiekrītat mūsu priekšlikumam, lūdzu, iesakiet ko citu.

X. Es, redziet, domāju . . .

Y. *Lūdzu, domājiet ātrāk, citādi mēs noslīksim.*

X. Jo steidz, *jo ķeras, kā mēdz sacīt, kungi . . . Nepieciešams rūpīgi izanalizēt radušos situāciju. Vispirms, cik mēs esam*?

Y. *(klepo). Trīs.*

X. Tieši tā. Vai mēs varam visi trīs iziet laukā vienlaicīgi?

Y. *Šķiet, ka nē. Kaut arī es jau sen vairs neredzu durvis, zinu, ka tās ir šauras. Iziet pa tām var tikai viens cilvēks.*

X. *Lieliski! Tātad mums būs jāiziet pa tām pēc kārtas.*

Z. Es jau sen *liku priekšā, ka iziešu laukā pirmais.*

X. Nē. Tā ne. Nevar taču katrs iziet laukā, kad *viņam ienāk prātā.*

Y. *(klepo).* Ūdens *sniedzas jau man līdz kaklam. Ja jūs vēl ilgi tā prātosiet, mēs visi noslīksim. Nudien, muļķīgi — ņemt un noslīkt ne no šā, ne no tā . . .*

X. Ne *no šā, ne no tā neviens vēl nav noslīcis. Mums taču ir svarīga kopīga lieta.*

Z. *(sašutis). Kungi, es eju laukā, un ejiet jūs visi pie velna!*

X. *(pārsteigts). Jūsu uzvedība man liekas ne vien nepieklājīga, bet arī . . .*

Z. *Bet arī*? . . .

X. *Bet arī — noziedzīga!*

Z. *Noziedzīga*?!

X. *Jā. Noziedzīga!* Šobrīd, *pašā pēdējā brīdī, jūs gribat izjaukt pasākumu, kurš varēja vainagoties ar sekmēm.*

Y. *(zem ūdens). Ar ko vainagoties?*

X. *(tikpat skaļi). Ar sekmēm.*

Z. *(tāpat). Jūs vienkārši esat idioti! (No šī brīža visas balsis skan zem* ūdens.)

Y. *Lūdzu, neuztraucieties! Saceļas viļņi.*

Z. *Iesim taču beidzot laukā! Jūs abi esat sajukuši prātā!*

X. Mēs vēl *neesam atraduši piemērotu risinājumu, kaut gan, kā jums to pateikt . . .*

Y. *Runājiet taču beidzot! Ko jūs mūs te vārāt . . . (dārdoši smejas) aukstā ūdenī!*

Z. *Jums, Igreka kungs, pat smiekli vēl nāk . . . (Pauze.)*

X. Es domāju, domāju . . . un, lūk, pamazām nāku pie slēdziena, ka arī ūdenī var dzīvot . . . Tiesa, sākumā elpot diezgan pagrūti, domas strādā lēnāk, bet ar laiku var *pierast . . .*

Z. *Negvelziet muļķības!*

Y. *(pārsteigts). Ko jūs strīdaties*?

Z. *Mēs taču netaisāmies šeit palikt . . .*

Y. *Bet kālab gan* ne *. . . Man liekas, šeit, ūdenī, nav nemaz tik peļami ... Es jūtos pat nesalīdzināmi vieglāks . . . Gluži vai kā bezsvara stāvoklī . . .*

Z. Idiots!

Y. (bikli). Jūs kaut ko teicāt?

Z. *Jā. Jūs esat idiots!*

V. Jūs uz mani dusmojaties?

X. *Nudien, Zeta kungs, kālab jūs apvainojaties*? *Šeit, ūdenī, samērā patīkami. Skaņas nonāk līdz ausīm klusinātākas, ķermenis kļūst aizvien vieglāks . . . Mēs peldam, peldam . . .*

Y. *Jūs laikam grūtāk pielāgojaties . . . Bet tas nav nekas briesmīgs . . . Nedaudz pacietības — un arī jūs sāksiet peldēt viegli jo viegli, rimti jo rimti ...* un kopā ar mums baudīsiet ūdens burvību . . .

Z. *(smakdams no dusmām). Mēs ienācām šeit, lai atrastu risinājumu, kā no šejienes izkļūt laukā . . . (Izjusti.) Atcerieties! Jūs taču aizmirsāt mūsu pasākuma galveno mērķi . . .*

X. Zeta kungs, jūs aizvien vēl esat tik konservatīvs, tik konservatīvs . . . Kopš jūs šeit ienācāt, bez mitas maļat vienu un to pašu . . . Mēs, tas ir, es un Igreka kungs, esam pārgājuši jaunā kvalitātē, bet jūs vēl aizvien esat palicis tais pašos uzskatos. Jābūt elastīgākam . . .

Y. Ūdens vide *ir ļoti labvēlīga. Es, personīgi, citu vidi vairs neatceros . . . Norijiet malku* ūdens *un nomierinieties!*

Z. (kliedz). Bet es nevēlos dzīvot ūdenī!

X. (tēvišķi). Nenervozējiet, Zeta kungs. Peldiet, nirstiet, iznirstiet . . . un visas *jūsu drūmās* domas *pagaisīs kā dūmi.*

Z. *(izmisumā). Es gribu tūdaļ pat iet laukā! Es negribu elpot ūdeni un dzīvot tumsā!*

Y. *Kustiniet spuras vieglītēm, Zeta kungs.*

Z. (šausmās). Kādas spuras? *Jūs esat prātā jucis, vai*?

X. *Sānos visgarām jūsu ķermenim vajadzētu atrasties spurām, kuras palīdz peldēt. Uzmeklējiet tās, Zeta kungs, lietojiet tās un ne par ko neraizējieties. Spuras ir lieliskas!*

Z. Kas šeit notiek? *Man noteikti jāatrod durvis! Man nekavējoties jātiek laukā!*

X. Ja gribat, mēs jums iemācīsim peldēt. Tas nav grūti!

Z. (ar pēdējiem spēkiem). Jūs par to atbildēsiet!

Y. Man *liekas, mums draud.*

X. Man arī. *Nepieciešams spert attiecīgus soļus.*

Y. *Attiecīgus.*

X. Tā sakot, ūdenī . . .

Y. Tieši tā. *Ūdenī . . . Tieši to es arī gribēju teikt.*

X. Sakiet, Igreka kungs, kāda jums aste?

Y. *Šķelta un robota.*
X. Lieliski. Bet rīkle?
Y. *Lejā, pie* vēdera.
X. Ne tā kā *citām zivīm.*
Y. *Manuprāt, taisni tāpat kā jums.*
X. Bet zobi? *Vai piena*?
Y. *Nē! Priekšzobi! Vienreizēji! Varu plēst dzīvu gaļu . . .*
X. *Lieliski. Jums taču skaidrs, kas* mums *jādara, vai ne?*
Y. *Katram brīv brīvi rīkoties pēc saviem ieskatiem.*
X. Tieši tā. Tātad — metamies viņam virsū!
Ūdens kļūst aizvien duļķainās!

No rumāņu valodas tulkojis LEONS BRIEDIS

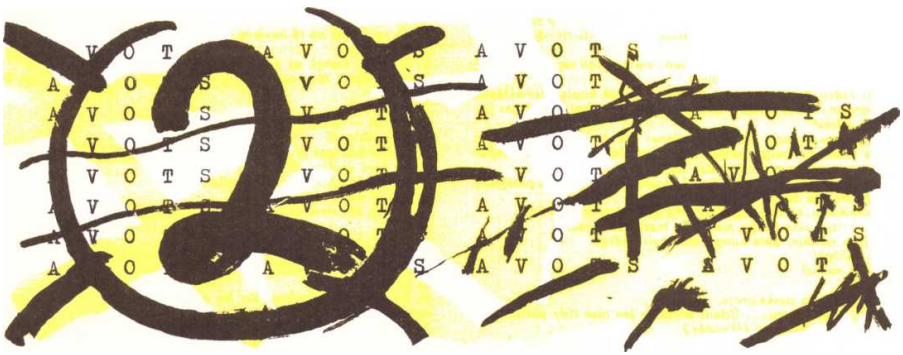

AVOTS V 0 I S
LAIMA SLAVA
LATVIJA TĒLNIECĪBAS PASAULĒ
Otrais stāsts

T. Zaļkalns. Medaļa. 1922.

Bēgļu gados Pēterpilī dzīvoja un strādāja ne tikai Teodors Zaļkalns. Gaidot mobilizāciju, katru iespēju vērot meistara darbu pie Māmiņām — iepazīties ar granīta apstrādes tehniku — izmanto Stiglica skolas 1915. gada absolvents, atturīgais ziemeļvidzemnieks no Rencēnu pagasta (Sķiltera dzimtene!) «Speļ-ģu» mājām **Emīls Melderis** (1889—1979). Pienāks laiks, un viņš uzkraus sev plecos atbildību par latviešu tēlniecību kā viņa paša veidoto maisu cēlāju pārsmago nastu un nesīs to līdz pat septiņdesmito gadu vidum — stalti un taktiski.

Vasilija salā apmeties arī **Kārlis Zāle** (1888—1942), cerēdams te nopietni strādāt. Kazaņas mākslas skolu, kurā piedzīvots uzplaukstošā talanta pirmais triumfs, viņš beidzis. Piepelnījies Maskavā kā būvuzņēmējs, papildinājies tēlnieka S. Erzjas (1876—1959) darbnīcā. Taču smagais formētāja darbs Rozenkranca cauruļu un kapara lietuvē, tēlnieka darbam nepiemērotais dzīvoklis liek viņam nogurušam vakaros bezdarbībā nīkuļot un priecāties par ciemiņiem — īpaši tiem, kas nāca kopā ar sarunām par mākslu. Kā atceras liepājnieks Rūdolfs Priede: «Kad tēlnieka plaušās sāka parādīties slimīga procesa simptomi, viņš bija izlūdzies no fabrikas lietuvēm kantorī, un īsākas darba dienas dēļ varēja atlicināt laiku, lai vakariem apmeklētu Ķeizariskās Mākslas veicināšanas biedrības skolas tēlniecības darbnīcas. Seit viņš strādāja pilnīgi patstāvīgi tikai modeļu un telpu dēļ.

Kad es, iznācis no zīmēšanas klasēm, dažreiz iegāju tur, — redzēju, ka ap Zāles salīdzinoši lielāka apmēra darbiem bariem pulcējās pārējie skolēni un klusu izteica atzinību viņa oriģinālai brīvai pieejai un meistariskai mākai. Viņš esot ienesis dzīvību šīs miroņu piesmirkušās telpās. Viņš esot to īstais skolotājs. Spieda viņam roku. Dažas sievietes glāstīja viņa plecus. Šaurākos dzīvokļa apstākļos Zāle veidoja plastilīnā, un arī nelielas figūras un galvas mālā. Starp citu, atminos kādu Ķēžu rāvēja variantu. Kompozīcijā un veidojumā tas gan atšķīrās no vēlākās Brīvības pieminekļa grupas, bet redzams, ka šī ideja jau toreiz nodarbinājusi mākslinieka tēlniecisko domu.»

Pēterburgā līdz 1918. gadam dzīvo un L. *Šervuda* (1871—1954) studijā papildinās arī mālpiliete Marta Liepiņa — pirmā latviešu tēlniece **Marta Skulme** (1890—1962). No 1912. līdz 1914. gadam viņa ir mācījusies Kazaņā, un mēs tagad varam tikai minēt, vai tautieša Kārļa Zāles skaļie panākumi tur ieinteresēja par tēlniecību arī viņu. Jo mācīties, protams, bija domāts gleznie cību. Lai kā — otrajā Brīvības pieminekļa konkursā 1924. gadā viņi sastapsies kā pārsteidzoši līdzvērtīgi konkurenti un Martas Liepiņas-Skulmes Lāčplēsis (devīze — «Latvija») *dalīs* laurus ar Kārļa Zāles veidoto grupu. Bet tautā vēlāk mēļos, ka jaunuzceltā Brīvības pieminekļa vara statujai, kuru Zviedrijā kala slavenais meistars Mirsmedens, piepalīdzot Brīvības pieminekļa fonda stipendiātiem Naikam un Zibenim, ir Martas Skulmes vaibsti. Varbūt? . . .

Tālajā, okupētajā Kurzemē, Cīravas «Gaiļu» mājās kara sagūstīts, pie vietas piesiets Blūma zīmēšanas skolā Rīgā knapi degunu apsildījušais, taču jau principiālu, mākslas jaunradi skarošu konfliktu piedzīvojušais Kārlis Baumanis. Jaunākais latviešu tēlniecības dižo *«Z»* — Zaļkalns, Zāle, Zemdega — trijotnē. Vēl nezinot, ka viņu — **Kārli Zem-degu** (1894—1963) reiz daudzinās kā filozofu starp tēlniekiem un Raiņa dziļāko sapratēju, romantisko ideālu kopēju. Līdzīgi karavadonim, Latvijas kartē viņš ar karodziņiem atzīmēs vietas, kur uzstādīti viņa tēli. Bet 1915. gada 11. maijā savā dienasgrāmatā lielās un draudzīgās Baumaņu ģimenes vienpadsmitā atvase raksta:

«Caurām dienām dārd lielgabali, rūc aero-plāni kādām reizēm . . . Kaut kur tālāk mierīgi cilvēki palikuši par zvēriem un klūp viens otram virsū ... Sēj bez mēra dārgās sarkanās asinis . . . Vakardien zīmēju kapliču pie Māla-kroga, šodien gleznoju upi. Viss liekas nokavēts, viss par vēlu . . . Gadi aizlido, un es palieku uz cērpa tepat . . .»

Līdz Kazaņai bēgļu gaitas aizvedušas Gauj-malas «Siļķu» mēju mežsarga *Jansona ģimeni.* Dēls **Kārlis Jansons** (1896—1986) Krievzemē redzētās skolas vēl vecumdienās, ievērojams tēlnieks un akadēmijas profesors būdams, solīsies slavēt līdz savam pēdējam brīdim.

Taču toreiz, nedaudz pamācījies, viņš āva kājas karavīra gaitām. Bet 1919. gada martā, padzirdējis par Mākslas akadēmijas dibināšanu, no sava Rīgas pievārtē stāvošā pulka devās sameklēt Vilhelmu Purvīti, lai pieteiktos studentos. Pirmais. Un pirmais šo mācību iestādi 1925. gadā arī pabeigtu. Savos darbos kļūdams par latviešu tēlniecības skolas lielo alternatīvu.

Tādas nu ir latviešu tēlniecības jaunās asinis — klasiķu otrā paaudze, kuras senioram Zālēm nākošgad svinēsim simtu, bet jaunāko, Kārli Jansonu, aizvadījām smiltājā nupat, pēc deviņdesmitās dzimšanas dienas.

Visu viņu dzīvē karš ir ņēmis savu tiesu, gremdējis un rūdījis. Uzdevis vissmagākos jautājumus un prasījis ātras atbildes. Izņemot ostas pilsētas skadrajā troksnī izaugušo amatnieku zelli Kārli Zāli, arī šī ir paaudze, kas nākusi tieši no zemnieku sētas, no izsenis veidotas stabilu vērtību izpratnes pasaules. Nocietusies tās šķietamajā šaurībā, taču ar gēnos iestrādātu šīs pasaules ētisko kodu. Kultūras zināšanu atjaunotnes, pasaules elpas kopritmā iekļauties alkstoša, taču — no noteiktas un izkoptas kultūras vides nākusi paaudze. To, šķiet, tā īsti mēs saprotam tikai tagad, kad meklējam sasiet kultūrloku atrisušos, saārdītos mezglus, kad runājam par kultūras deficītu sabiedrībā, vidē un mēģinām noskaidrot, kas īsti tā kultūra tāda ir. Šodien, atskatoties, ir pilnīgi skaidrs, ka tikai šis stabilais zemnieciskās kultūras pamats varēja dot tādu ceļamaizi — spēju viegli saprasties ar citām kultūras

sistēmām, kas tajā laikā atvērās vai tapa acu priekšā un aktivizēja pasauli. Deva spēju iekļauties tajās, izpētīt, ar veselīgu prātu un instinktu atlasot, paņemt sev noderīgo un — ķerties pie savas paša tālāk veidošanas. īsā atelpa starp diviem kariem — tikai divi gadu desmiti — bija šīs paaudzes labākais — jaunības un agrā brieduma laiks. Kārlim Zālēm tas bija **viss** darbam atvēlētais laiks.

Aizturētais radošais spēks, jaunības dzīvot-alku iznests cauri iznīcībai, izlauzās spontāni, tiklīdz beidzās asiņu izliešanas un pasaule pēc lielajām pārvērtībām, kas noritēja jauno personību acu priekšā un atņēma tām jebkuru formālu bijību pret autoritātēm, centās atgūt līdzsvaru darbā, kur galvenais, gluži vai maģiskais vārds pret Dadas Neko kļuva konstruktīvais «celt», «būvēt».

Taisnības labad tūlīt gan jāpiebilst, ka šie kara aizturētie spēki varēja izrādīties arī neglābjami aizlauzti. Tā jaunā gleznotāju paaudze jau 1920. gadā zaudēja abus savus līderus — Jāzepu Grosvaldu (1891—1920, Parīzē) un Jēkabu Kazāku (1895—1920). Viņi visdzīvāk un atdevīgāk bija stāvējuši klāt savai tautai tās ciešanu un varonības ceļos, ar Strēlnieku un Bēgļu cikliem aizsākot savas tautas likteņa epu gleznie cībā. Savu tēlnieka mūžu tam veltīja arī Kārlis Zāle.

Rūdolfs Priede atceras kādu viņa jaunības fantāzijas rēgu: «Jaunajam Kārlim Zālēm ļoti paticis skatīties Liepājas modernās ostas dzīvo panorāmu. Tā viņu aicinājusi un vilinājusi. Saistīts darbā, viņš tomēr atradis laiku aiziet uz ostmalu pēc iespējas biežāk, palikt tur ilgāk, lai dziļāk iejustos viņas mulsinošajā tempā un burzmā. Viņš staigājis gar kuģu un vagonu rindām, spraucies caur preču grēdām un strādnieku masām līdz Ziemas ostai un atpakaļ. Dažreiz, sajucis, satraukts un noguris, viņš pārrāpies Vecās kapsētas žogam, nosēdies kapu klusumā un aizvērtām acīm baudījis šo dinamikas un skaņu reiboni. Reiz viņam, kā tādā transā, sācis rādīties, ka no visa šī jūkļa palēnām izveidojas kaut kas viengabalains, nekustīgs un mēms, pieņem noteikta tēla formas, kā pa gaisu noslīd ostas ūdeņos, stāvus aizpeld līdz bākai, nostājas tai blakus, liels un varens savā ne-kustībā, un it kā teiktu: «Lūk, šeit un tāds es esmu!»»

To var dēvēt arī par apsēstību — šo Zālēm jau no agrām dienām piemitušo tieksmi pēc visa lielā: plaša vēriena rīcībā, lielām formām kā dzīvē, tā mākslā. Ieskaitot sajūsmu par skaistu un spēcīgu cilvēka

ķermeni. Citēju

Konstantīns Brinkušs.

Emīls Melderis.

Marta Skul me.

Kārlis Zāle ar sievu ceļā uz Berlīni.

atkal jaunības draugu Priedi: «Attēlojot dievinātā dziedātāja Saļapina milzīgo, karalisko figūru un majestātisko stāju uz operas skatuves, Zāles vidēja auguma stāvs pats it kā tapa lielāks un cēlāks. (. .) Ieraudzījis spēcīgu, muskuļotu un labi noaugušu vīrieti, viņš, kā sieviete vēlīgi smaidīdams, meklēja katrā ziņā ar to iepazīties. (. .) Sī fiziskā spēka cildināšana, paša spēku pārpilnība un to izlaidīgā pārliecība bieži draudēja novest un arī noveda pie nevēlamiem konfliktiem un sadursmēm.»

Par Zāles spontāno raksturu un no tā izrietošajiem atgadījumiem dzirdēts daudz anekdotisku nostāstu, taču tos atsvaro viņa iemīļotais un simtkārt pierādītais teiciens: «Zelts nav nekas, darbs ir viss.» Attieksme pret savu mākslinieka sūtību, pret darbu Zālēm bija viennozīmīgi pašaizliedzīga. Un uz saviem lielajiem darbiem viņš gāja ar gandrīz vai fanātisku pārliecību, ka tikai tādi un tieši viņam tie darāmi. Atceramies pieminēto Ķēžu rāvēja variantu jau kara gados Pēterpilī. Pirmā reālā iespēja — Ļeņina monumentālās propagandas plāns, un Zāle tajā iesaistās kā radoši, tā organizatoriski. Top nopietnie Garibaldi un Dobroļubova tēli, kas līdz ar Zaļkalna Černiševski tika pieskaitīti pie vērtīgākā, kas tapis šajā laikā Petrogradā. 1919. gadā pēc jaunās Padomju Latvijas republikas aicinājuma Zāle sūta uz Rīgu pieteikumu Komunāru piemineklim. Kad 1921. gadā Zāle atgriezās Latvijā, apstākļi ir mainījušies, lielus darbus neviens viņam nepiedāvā. Un ceļš pagriežas uz Berlīni, kur tobrīd lētāka

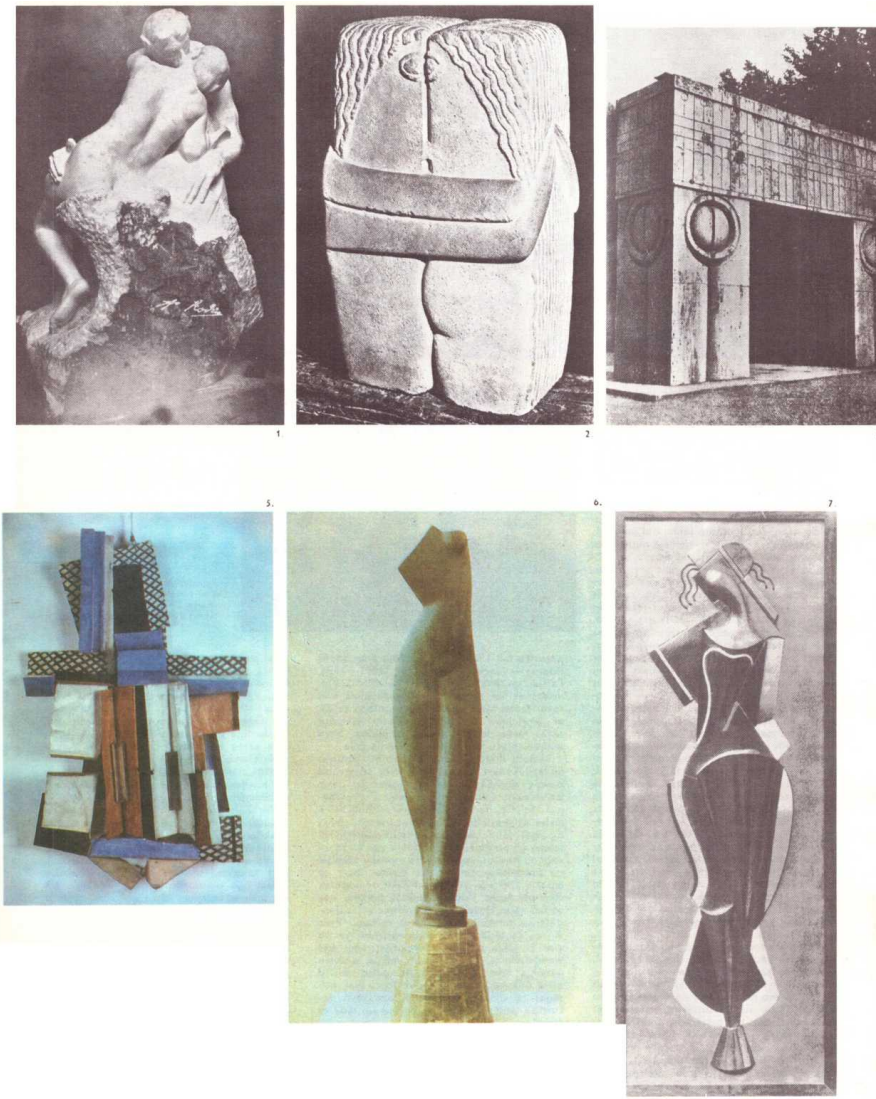

1. O. Rodēns. Skūpsts. Ap 1900. g.
2. K. Brinkušs. Skūpsts. 1908. g.
3. K. Brinkušs. Skūpsta vārti. 1937. g.f Tirgu-2iu, Rumānijā.
4. K. Brinkušs. Pasaules radīšana. 1920. g.
5. Pablo Pikaso. Mūzikas instruments. Asamblāža. 1915. g.
6. A. Arhipenko. Torss. 1914. g.
7. A. Arhipenko. Sieviete. 1923. g.
8. V. Tatlins. Piemineklis III Internacionālei (modelis). 1919.-1920. g.
9. N. Gabo. Telpiska konstrukcija. 1922. g.

iztikšana un aktīvāka māksla, lai 1923. gada rudenī atgrieztos līdz ar Brāļu kapu izveides skicēm, jo beidzot TAS ir noticis — izziņots konkurss lielam darbam dzimtenē.

Kas noticis pa šo laiku tēlniecībā pasaulē?

« '

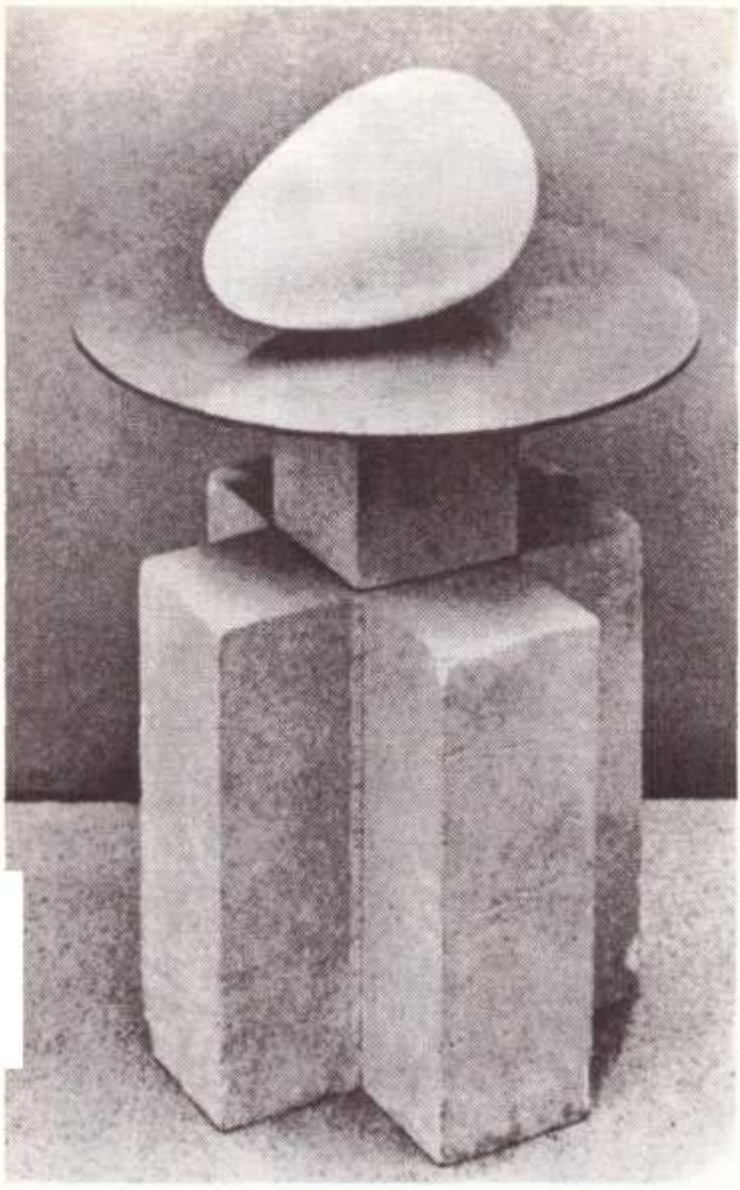

4.

8.

Kaimiņos Zviedrijā Karls Milless 1920. gadā ievēlēts par Stokholmas Karaliskās akadēmijas profesoru. Viņa galvenās intereses ir noskaidrojušās — dekoratīvā tēlniecība, īpaši strūklakas, sarežģītas, figurālas kompozīcijas par mitoloģiskām tēmām. Pasūtījumu netrūkst.

Turpmākajos gadu desmitos skandināvu nāras un tritoni izklīdīs arī pa «Jaunās pasaules» dekoratīvajiem ūdeņiem. Bet paralēli pamazām top dārzs pie paša mājas Lidingo salā. Pēc pieciem gadiem Karls Milless Parīzē Pasaules izstādē saņems Grand Prix, un viņa piecdesmito dzimšanas dienu svinēs visa Eiropa.

Kaimiņos Norvēģijā 1921. gadā noslēgts mākslas vēsturē unikāls līgums — Oslo pilsēta tēlniekam Gustavam Vigelanam ļauj iekārtot savu tēlniecības dārzu pilnībā pēc saviem ieskatiem, uzceļ viņam grandiozu studiju darbu veikšanai, nodrošina to izpildi un tēlnieka eksistenci līdz mūža beigām, par ko saņem pretī visus viņa turpmākos mākslas darbus. Līguma iznākums mums jau zināms.

Tāpat, neapgrūtinot sevi ar modernās pasaules intelektuālajām problēmām, atradis savu personīgo stilu, Dienvidslāvijā strādā Ivans Meštrovičs. No 1920. līdz 1922. gadam — pie Račičas mauzoleja. Tautas vēsture un folklora, paša temperaments un emocionalitāte sagādās tik daudz vielas viņa darba-priekam, ka tas liksies neizsmeļami jauns un varens visa garā mūža laikā.

Mācību iestādēs — kā Parīzē, tā Pēterpilī, Berlīnē un Kazaņā — nekas būtiski nav mainījies. Akadēmiskā izglītība prasa pārzināt ķermeņa anatomiju un antīko mākslu. Individuālie akcenti te pasniedzēju ziņā un svārstās no naturālistiskāka reālisma līdz vairāk klasicizētam. Elki tie paši — Mikelandželo un Rodēns.

Taču ne gluži tā vairs tur, kur māksla top.

Ir radušies jauni skatpunkti uz to, kas mākslas darbam izsakāms. Tos gādāja gan zinātne, gan filozofijas jaunās vēsmas, gan emociju bads vai pārpilnība sabiedrības pašsajūtā.

Arī tēlniecība nevarēja izvairīties no tā apvērsuma formveides iekšējo likumību izpratnē, kurā 20. gs. mākslu burtiski ierāva jaunatklātā afrikāņu plastika. (Pirmais teorētiskais apcerējums par to Eiropā 1919. g. Pēterburgā izdotā «Nēģeru māksla», starp citu, pieder mūsu tautietim, gleznotājam Voldemāram Matvejam (1877—1914).

Ar Vladimira Markova vārdu tas izdots jau pēc viņa pāragrās nāves.)

Divdesmitā gadsimta mākslas ceļus arvien un arvien bagātinot krustos sapnis, tiekšanās primitīvo tautu kultūras noslēpumainajā dabiskumā atgūt cilvēces «zaudēto paradīzi». Taiti salu meitu skāvienos tas jau savulaik jaunam spēkam pamodināja Pola *Gogēna* (1848—1903) (1891.—1903. g. — Taiti un Marķīzu salas) mākslu. Uzmirdzēja viņa glezniecība, Eiropas un Amerikas lepnākajos muzejos joprojām stāstot par Taiti izbaudīto «prieku, kas nāca caur kaut kādām svētam šausmām», par «senatnīga prieka aromātu». 1889. gada Pasaules izstādē Parīzē, kas tieši savas plašās primitīvo tautu kultūras eksotiskās panorāmas dēļ uzskatāma par «izšķirošu notikumu modernās mākslas vēsturē» (H. Rīds), ar ne mazāk svētu sajūsmu javiešu orķestra skaņās klausījās Klods De-bisī, paredzot jaunās, 20. gs. mūzikas ceļus. Gadsimta pirmajā desmitgadē sākās aizrautīga primitīvās mākslas kolekcionēšana. (Te gan līdzsvaram jāiestarpina futūrista Umberto Bočoni indīgais viedoklis: «Mūsu primitīvisms ir sarežģītības galēja kulminācija, turpretī senais primitīvisms ir vienkāršības šļupsti.») Anrī Matissa nēģeru skulptūru kolekcija ir pirmais izziņas avots par to Pablo Pikaso. Un «Melnā kontinenta» ritmi, aranžēti jaunai dzīvei jau Amerikas krogos, līdz ar Pikaso 1907. gada «Aviņonas meitenēm» ieskanas arī Eiropas glezniecībā, piesakot jaunu virzienu — kubismu." Melnās pasaules nievātā mentalitāte, toties fascinējošā juteklība sāk savu uzvaras gājienu (kas turpinās joprojām) ZTR «jaunā viļņa» gadsimtā. Ka vitāluma pārbaudes mērs, kā dzinulis, kurš pārgurušajam prātam palīgos piesola atraisītus — instinktus, pirmatnējus, apslāpētus jūtu impulsus. Un — dod jaunu vielu arī prāta darbam, lai tas atrisinātu piedāvāto eksistences jaunās dimensijas noslēpumu. Kubistu glezniecība ģeometrizē, graiza un izplāj formu telpā un laikā. Un atkal sastata kopā uz plaknes. Šī māksla varētu likties gluži intelektuāla, ja no tās (īpaši Pikaso darbos) ne-strāvotu milzīga (atbrīvota?) enerģija — jutekliska?, psihiska? — bet varbūt abas kopā. Pikaso arī pirmais ap 1912. gadu, kad top viņa kolāžas glezniecībā, sameistaro šādas kompozīcijas mūzikas instrumentu izskatā jau kā telpiskus objektus — no dēļiem, lokšņu metāla, izspēlējot katra materiāla dabisko struktūru.

9.

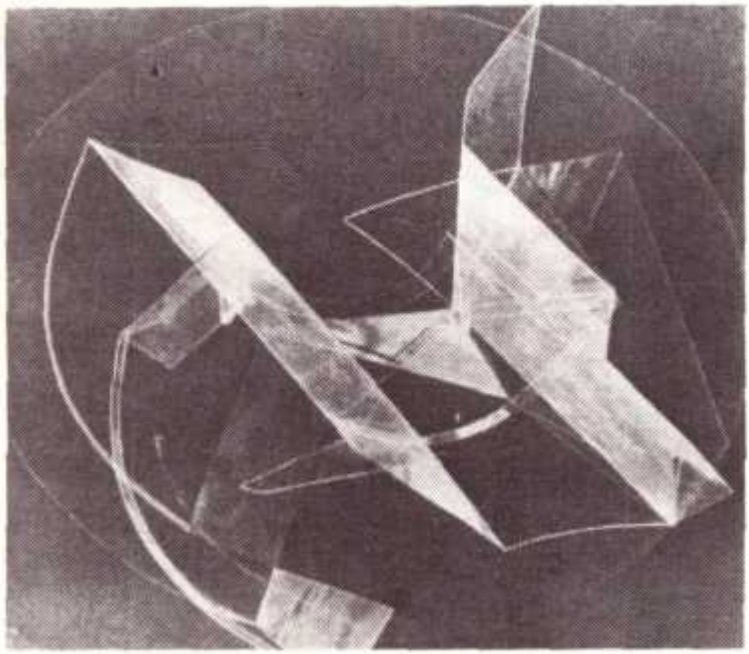

Tā arī tēlnieku — ar masas veidošanu, ar veidojumu izciršanu no akmens blīveņa saistītu mākslinieku — priekšstatos ielaužas šie svešinieki — asamblāžas, konstrukcijas — «skulptogleznieciba», kā savus 1912.—1914. gada eksperimentus sauc Aleksandrs Arhi-penko (1887—1964), Kijevā gadu pirms Kārļa Zāles dzimušais tēlnieks, kurš Parīzē ieradās

1908. gadā un 1912. atvēra tur pats savu tēlniecības skolu.

A. Arhipenko skulptūras ir sava veida unikāls piemērs, kurš ļauj izsekot, kā gadsimtu mijas jūgendstila izsmalcinātā silueta līnija un materiāla dažādās krāsainības izjūta krustojās ar nēģeru plastikas robusto, negaidīto proporcionalitāti eksotiskā hibrīdā. Tad, sekojot kubistu meklējumiem, nonāk līdz tēlniecības masas atvēršanai, nevis tikai tās uzirdināšanai, priecājoties par gaismēnu efektiem, kā to darīja Rodēns un impresionisti. Skulptūrām ar caurumiem vidū kā augļiem ar izņemtām serdēm («Ejošā sieviete», 1912). Un visbeidzot— konstrukcijām no metāla, koka un stikla («Medrano» sērija, 1915), kurās gan saglabāts cilvēka figūras motīvs, taču grūti vairs runāt par gravitējošu masu. Tajās tikai norādītas telpiskās robežas, kuras šī masa varētu ieņemt. Tālāk Arhipenko neiet. (Šo plakņu konstruēšanos ap tukšumu līdz rafinētai izsmalcinātībai vēlāk izstrādās konstruktīvists Naums Gabo.) No 1921. līdz 1923. gadam viņš dzīvo jau Berlīnē. Šī laika darbi, *piemēram,* cilnis «Sieviete», kas reproducēts žurnālā «Laikmets», kuru 1923. gadā Berlīnē izdod K. Zāle (kopā ar A, Dzirkali), rāda atgriešanos pie kompakta, plastiska veidojuma. Tajā dekoratīvi sakārtotas kubisma garā ģeometrizētas detaļas, krāsainībai

apvienoti dažādi metāli. Eleganti un pat mazliet saloniski.

Citu mācību tēlniecības darbu jaunai uztverei sniedz Konstantīns Brinkušs, konsekvents zemnieku kultūras tradīciju turpinātājs Parīzes skolas raibajā vizītkartē. 1908. gadā viņš ir radījis savu «Skūpstu», darbu, kas arī tiek uzskatīts par vienu no kubistu tēlniecības priekštečiem. Rodēnam tik raksturīgais motīvs, parasti atklāts sarežģītā skaistu ķermeņu savijuma kompozīcijā, te novests līdz akmens kuba kopformai, kurā tikai viegli,

* Nēģeru māksla, protams, nav kubisma vienīgais *avots; citiem tāds lielākā mērā ir* Pola Sezāna gleznieciba, taču tā ir jau atsevišķa tēma.

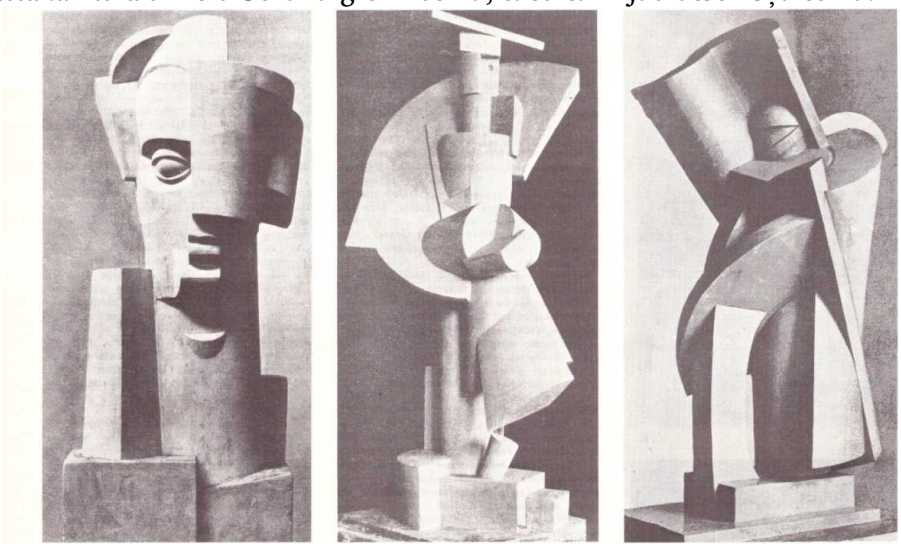

1. K. Zāle. Portrejgalva. 1922.—1923. g.
2. K. Zāle. Dejotāja. 1922.—1923. g.
3. K. Zāle. Masu kustība. 1922.—1923. g.
4. E. Melderis. Pāvils Rozītis. 1920.—1921. g.
5. E. Melderis. Bitenieka piederumi. Divdesmito 4. gadu vidus.

gandrīz grafiski iezīmēta tīri simboliskā šī motīva jēga — divu dzīvības pirmpamatu saplūsme vienotā veselumā. Valda ne vairs jutekliskais pārdzīvojums, bet idejas kvintesence. Simbols. Jau pilnībā novests līdz plastiskai zīmei «Skūpsta vārtos» monumentālajā kompleksā Tirgu-2iu ciemā, kuru Konstantīns Brinkušs veidos 1937.—

1938. gadā savā dzimtenē Rumānijā.

Pie šādas, simbolus formulējošas, domāšanas *mums* būs jāpierod, ieejot 20. gs. mākslā.

Brinkušs bija suverēna un vienpata figūra laikmeta panorāmā, kuru atdarināt un kurai tieši sekot nebija iespējams. Taču viņa harmoniskā mākslinieka mērķtiecība, radīto tēlu absolūtais, dzīvības pilnais un gudrais patiesums atstāja milzīgu iespaidu uz pašu mākslas procesu. Viņam pieder arī šāds zīmīgs tēmas izvedums.

1906. g. marmorā cirsta «Gulošā mūza» — gandrīz reāli portretiska, no akmens pus-apstrādātas, grubuļainas faktūras iznirstoša sievietes seja pilnīgām, jutekliskām lūpām — mazmazliet vēl kaut kas no Rodēna . . . 1909.—1910. g. «Mūza» jau ir ģeometriski tīra, ovāla forma ar viegli, taču asi iezīmētiem vaibstiem. 1915. g. «Jaundzimušais» ir šīs pašas formas turpinājums — olveidīga kompozīcija ar gludiem, precīziem šķēlumiem. Bet 1920. gadā virs akmens kvadru pamatnes uz pulēta metāla plates mums tiek pasniegta dabas formas pilnībā mirdzoša marmora ola — «Pasaules sākums».

Simbols. Lieta pati sevī. Kompozicionāla, materiāla, mākslinieciska pašvērtība. Un pie šīs mākslas darba nevis attēlojošā, bet lietas pašvērtības uzsvēruma arī ir jāpierod, brienot jaunās mākslas džungļos. Jāiemācās to uztvert un izjust. Jāsadzird lietā, priekšmetā ieslēptā runātspēja. Jāspēj atvērt sevī kādas tīmekļiem aizaugušas, aiz labi pazīstama, uzzīmēta pavarda noslēptas durvis. Un tad — ieiet šajā materiālās substances apgarotās dažādības, formas un telpas attiecību bagātības pasaulē kā Buratīno brīnumzemē. Jāspēlē līdzi šai maģiskajā lietu teātrī! Arī tajā ir patiesība. Atzīstos, šīs spēles īsto kamertoni pirmoreiz izjutu tikai izstādē «Maskava—Parīze», stāvot Konstantīna Brinkuša darba «Putns telpā» priekšā. Stāvot un nespējot aiziet no tā, lidojuma trīsu pārņemta, kaut manā priekšā nebija putns — tikai augšup tiecās pulētas bronzas sastingusi strūkla, Sāku meklēt literatūru par šo tēlnieku un tajā atradu: «Visu savu dzīvi es esmu centies iegūt lidojuma esenci. Nemeklējiet noslēpumus. Es dodu jums tīru prieku. Skatieties uz skulptūrām, kamēr to ieraugāt.»

Ar «Zelta atslēdziņas» autoru Alekseju Tolstoju, cita starpā, Kārlis Zāle Berlīnē dzīvoja vienas mēbelētās istabās, un viņa studentiem atmiņā saglabājies metra sulīgais stāstījums, kā dižais krievu romānists (šajā laikā viņš raksta «Aelitu») reiz, savā jubilejā runu sakot, pakāpies uz tā laika modes mēbeles — no niedrēm pīta krēsla — un izbraucis tam cauri. Tie, protams, tādi joki, taču tā nu tas ir, ka pēc 1920. gada, gan uz īsu brīdi, tomēr vairums mākslas darbinieku ceļi pat no Parīzes ved uz Berlīni. Franču mākslas zinātnieki tā arī atzīstas: *«20.* gados Parīze atkal pievēršas tradicionālām vērtībām.» Avangards mākslā, līdzīgi sociālajai iekārtai, ir jaunus asnus dzinis tieši Krievijā, un tā sasniegumus Van Dīmena galerijā Berlīne plašā

krievu mākslas izstādē ierauga 1922. gadā. To pavada Maskavas konstruk-tīvisti, un El-Lisickis kopā ar liju Ērenburgu savas viesošanās laikā pat izdod šeit konstruk-tīvistu mākslas žurnālu ar nosaukumu trīs valodās— Lieta («Vešč», «Objekt», «Gegenstand»).

Ar šo gadu konstruktīvisms kļūst par pasaules mēroga kustību.

Izrādās, krievu mākslinieki, kas darbojās Maskavā, ir izdarījuši visradikālākos slēdzienus. Pikaso asamblāžas 1913. gadā Parīzē redzēja Vladimirs Tatļins (1895—1956). Atgriežoties 1914. gadā viņš Maskavā veido «kontrreljefus». Un, atšķirībā no Pikaso un citu kubistu asamblāžu ģitārām utt., tie vairs neattēlo neko. Tās ir telpiskas konstrukcijas. «Reāli materiāli, reālā telpā.» Seko arī citu mākslinieku «skulptogleznas», «piktoreljefi». Sešus krāsotus reljefus Tatļins 1915. gadā parāda Petrogradā futūristu izstādē «Tramvajs V». Bet Umberto Bočoni jau 1912. gadā Futūristu tēlniecības tehniskajā manifestā pasludināja: «MĒS PĀRLAUZĀM FIGŪRU UN PIEVIENOJAM TO APKĀRTNEI. Ietve var uzlēkt uz jūsu galda un jūsu galva tikt pārtransportēta pāri ielai, kamēr jūsu lampa auž ģipša staru tīklu starp divām mājām.» Izslēgsim šoreiz iespēju te saklausīt sirreālisma principu pieteikumu, bet ievērosim ko citu — mākslinieka rīcības telpas paplašināšanos. Pēc H. Rīda, «Futūristu galvenais mērķis bija sasniegt mākslas darba un apkārtnes, formu un atmosfēras caurstrāvošanos. Futūristi bija pirmie specifiski tehnoloģiskās civilizācijas mākslinieki, viņu principi bija atvasināti no tehnoloģijas — no spēka un kustības, no mehāniskā ritma un materiālu ražošanas.» Galu galā mēs nevaram neņemt vērā, runājot par laikmeta saturu, arī jau Marinetti Pirmajā futūristu manifestā

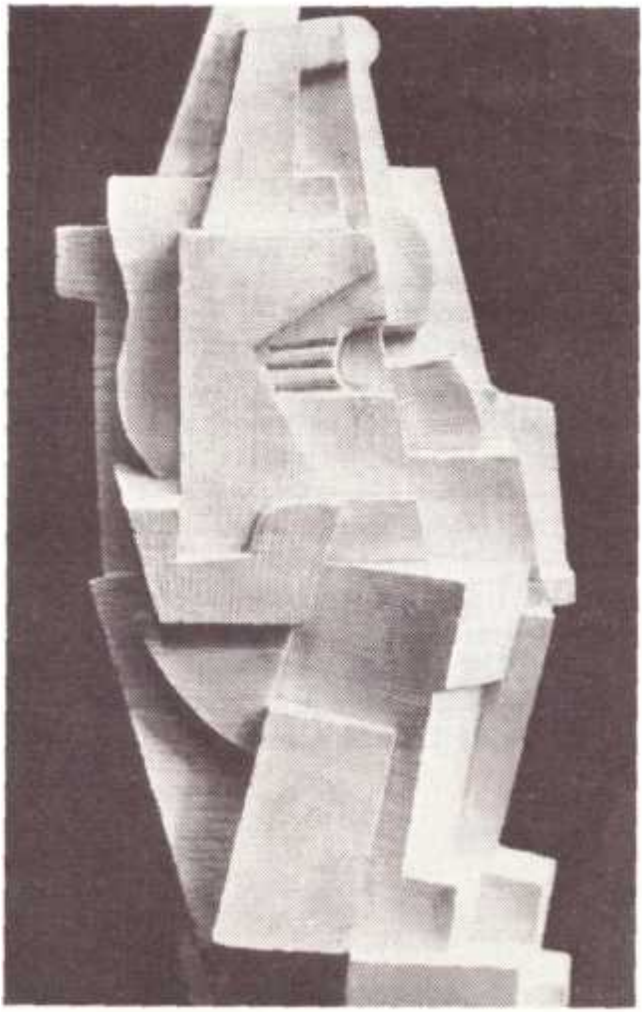

1909. gadā noformulēto «dzimstošo jauno kentauru — cilvēku uz motocikla». Bet Krievijā futūristi bija aktīvs spēks — pietiek nosaukt kaut vai agrīno Majakovski, kura uzstāšanos Kazaņā atcerējās Kārlis Jansons. Bet futūristu izstādes un darbība gan Maskavā, gan Petrogradā? Un tā no Tatļina, Rodčenko, Kluča u. c. «telpiskajām konstrukcijām» ieklausījušies futūristu tehnicisma estētikas slavinājumos, cauri revolūcijai un tās radītajam pacēlumam arī mākslinieku vidē, nonākam līdz Tatļina 1919. g. III Internacionāles monumentam. Telpiskai konstrukcijai no koka, metāla un stikla — inženiertehniskai būvei. Pēc ieceres tai vajadzēja būt grandiozai celtnei, divas reizes augstākai par Ņujorkas *Empire State* ēku. Kustīgai — rotējošai; ar atklātu, naktī mirdzošu informācijas ekrānu. Tas jau patiesi ir jaunā laika simbols, monuments, kas radīts ar netradicionāliem, laikmetam atbilstošiem paņēmieniem, līdzekļiem, atklājot cilvēka un sabiedrības jaunās tehnoloģiskās iespējas. Ne jau

velti vēlākajos strīdos par Brīvības pieminekli Rīgā ieskanējās arī doma celt to kā inženiertehnisku būvi, piemēram, tiltu vai Brīvības namu.

Konstruktīvisma idejas tālāk praktiski attīstīs Valtera Gropiusa 1919. g. Veimārā dibinātā jaunās mākslas skola Bauhauss. Tā pirmais uzsaukums deklarēja: «Mākslu galējais mērķis ir pilnīga būve. (. .) Arhitektiem, gleznotājiem un tēlniekiem ir no jauna kā būtība jāatzīst celtnes saliktais raksturs. Tikai tad viņa gars būs arhitektoniskās idejas piesātināts, kuru tas ir zaudējis kā «salona māksla».»

Tēlniecības terminoloģija papildinās ar tādiem jēdzieniem kā «statiski dinamisko attiecību vingrinājumi», «materiālu estētisko, fizisko un funkcionālo iespēju atklāšana» utt. «Masu kustības», piemēram, saucas viens no K. Zāles tā laika darbiem. «Laikmeta» otrajā burtnīcā (vispār iznāca četras) saglabājušās arī vienīgās liecības par tiem — pie izcilā vācu mākslas teorētiķa Paula Vestheima (viņš ir arī pirmās nopietnās monogrāfijas par Vilhelmu Lembruku autors) raksta par Kārli Zāli (Zāliti) publicētās viņa darbu reprodukcijas. 1921.—1923. gada Berlīnes mākslas gaisotne — konstruktīvisma ideju uzbudināta.

0
1 s
T>
>
5
<0
u
N
o
a
£
o
o
ai .
Ē _ 1*0
D
-*X* -j
1/1 -o
10
% ai
nO

1922. gadā Diseldorfā notiek Konstruktīvistu kongress, kurā ar savu īpašu, Sintēzes grupas platformu uzstājas arī Kārlis Zāle kopā ar Ivanu Puni un Aleksandru Dzirkali. Bet lai iejustos šo aktivitāšu garā, labāk dosim vārdu Paulam Vestheimam:

«Dailības rafinētais kairums . . . bija vārīgs un sievišķīgs; tā ir vīrišķīga māksla, kas tagad grib izveidoties. Debess skrāpji, jaunbūvju rindas, pilsētas celtņu organizējums, pārpersonīga, anonīma celtniecība. Tas pats gleznecībā un plastikā. Organizēts spēks, spēks, organizēts veidošanā — svarīgāks nekā N. N. kunga saules rietu uztvertne!

Kārlis Zālits ir viens no tiem, kur pēc «Jūtelības laikmeta» (kā Lamprehts to formulēja) atkal traucas pēc vīrišķīgi disciplinētas un enerģijas pilnas mākslas.

Arhitektonika ir Zāliša dabā, viņš rada plastiku, tēlo — un tas no svara — formu vērtībām. Masa, kustība, telpa, *masas* kustība. Viņš attēlo, kā masa piepilda un izveido telpu. Piemēri — portrejgalva, dejotāja. Zāli-tim īpatnēja nesentimentāla skatīšana, anatoma un fiziologa lietišķa skatīšana, kuriem interesē zināt, kā ķermeņa orgāni novietoti un uzbūvēti, bet vienaldzīgi, kas pie visa tā varētu būt vairāk vai mazāk patīkams. Tā ir Ēģiptes tēlnieku skatīšana, kuri gribēja nodibināt paliekošus jēdzienus — dievišķīgus pārpersonīgus — un arī nodibināja!»

Patētiski, taču raksturojoši.

Atceramies — arhitektoniskā gara trūkumu 1912. gada rakstā Rodēnam pārmeta pat Sķilters. Tagad tas uzvarējis visos aktivitāšu līmeņos, atklājis jaunas perspektīvas, lai turpmāk atkāptos citu vērtību pieteikumu priekšā. Taču latviešu tēlniecībai, formveides uztverei vispār būtiskas izrādījās tieši šīs: konstruktivitāte, krietna uzbūve. Arī prasme rīkoties ar masas tektoniku, tās justspēja paliks latviešu tēlniecības skolas kopjams ieguvums. Jo — būtībā viegli, dabiski sabalsojas ar tautas mākslas nesto formveides tradīciju. Marta Skulme 1921. gadā Rīgā veido «Ģitāristu» — smagnēji plastisku, kubis-tiem raksturīgo motīvu. 1922. gadā — «Ganiņu», bērnības atmiņu tēlu. Mazliet primitīvu, silti naivu, bet plakņu kārtojumā — ģeo-metrizēta ritmika. 1923. gadā radīta «Tautu meita»: konstruktīvs, plastisks tēls — simbols, kurā apjomu kārtojuma proporcionalitātē sadzirdamas tautas celtniecības balsis.

Latviešu tēlniecība, labi zinot, kas notiek pasaulē, paliks pie zemes, pie vielas, pie materialitātes smaguma. Pie tās plastiskās izjūtas, kurā dzīvās radības kustību jēgu uz šīs pasaules prata izteikt Konstantīns Brin-kušs. Ne tikai lidojuma, bet šķiet — dzīvības esenci.

Šī zemnieciski vīrišķīgā, praktiski plastiskā un reizē apgarotā uzskata paudējs mūsu tēlniecībā izrādīsies Emīls Melderis. Jau tūlīt no kara pārnākot, 1920. gadā veidotais Pāvils Rozītis (granītā — 1921. g.) rāda portreta individuālā un arhitektoniski plastiskā ideālu saplūsmi. Tā arī ir jaunās mākslas, jaunās «būvnieciskās» enerģijas seja. Kara rūdīta un latviskās mentalitātes mīkstināta. Asa, pat skaudra gribas koncentrētībā, ārējā un iekšējā savāktībā. Un reizē — ar

nedziedināmu romantismu kaut kur dziļi dvēselē.

Jau 1922. gadā Melderis izkals granītā pirmo lielo pieminekli — majestātisko «Senci» — Valkā kritušajiem karavīriem. Tāpat kā

Rozītis nomaina Adelīnu, Sencis pēc Māmiņām ir nākošais tēlaina simbola meklējums tautas gara apjēgsmei — arhitektoniska trīspakāpju būve, kuru vainago skopiem cirtieniem tēsts senkareivja tēls.

Kārļa Zāles Berlīnes laika veidojumi vistālāk aiziet kubistu un īpaši jau konstruktī-vistu piedāvātās jaunuzbūvētās īstenības virzienā. Gan Marta Skulme, gan Emīls Melderis, gan Teodors Zaļkalns konstruē, būvē, šķautņo — paturot zemnieciskās pasaules veseluma sajūtu. Pastiprinot to, uzsverot būtisko, taču nekad šo veselumu nesalaužot. Vai to maz varēs kopā salikt?

Kārlis Zāle vairāk, kā jau pilsētas bērns, iejutās «mašīnas estētikā», tehniskās jaunrades priekā. Es varu kopā salikt visu, ko gribu! Izvingrinājās ar sev raksturīgo vērienu un — pameta. Pameta, sākot darbu pie Brāļu kapu skicēm — akadēmiski reālistiskiem figurāliem veidojumiem, kuru spēks bija izjūtas, kompozīciju svaigumā. Tas arī pārliecināja žūriju.

Konstruktīvisma skola kā lielu ansambļu būves mācība un prasme ieklausīties materiālā tieši Zāles darbībā sevi parādīs visspilgtāk. Bet tas jau ir cits stāsts. Šo atļaujiet atkal nobeigt ar Teodoru Zaļkalnu. šoreiz — viņa rakstītais «Laikmeta» pirmaja burtnīcā:

«Latviešu māksla savus izteiksmes līdzekļus pārņēmuse, pārņēmuse arī ar tiem saistītās likumības. Latviskā dvēsele, latviskā pasaule un pasaules izpratne nāk kā jauns faktors, kurš sakusumā ar pārņemto un latviskajām tradīcijām radīs latvisko mākslu.

(. .) Mums ir savas tradīcijas, zieda, lineārās un kompozīciju tradīcijas, ir savs mums īpatnējs ritums, ir sava pasaules izpratne un savi lietu ieskati. Visas šīs vērtības ir kāpinā-jamas un šai kāpinājumā ir latviskās mākslas nākotne.»

7. M. Skulme. Ģitārists. 1921. g.
8. M. Skulme. Mans vectēvs. Divdesmito gadu sāk.
9. M. Skulme. Tautu meita. 1923. g.
10. T. Zaļkalns. Modests Musorgskis.
10. MĀRAS BRASMANES fotoreprodukcijas

AIVARS MIGLA

«PINK FLOYD»

Šoreiz — nevis par to laiku, kad «roks bija jauns», bet gan par to, kad rokenrols ieso|oja savā otrajā gadu desmitā. Uz īsu bridi atgriežamies sešdesmitajos gados. Tas bija laiks, kad situāciju Rietumu popmūzikā noteica grupas «The Beatles», «The Rolling Stones», arī «The Who», «The Kings». Mūzikā dominēja skanējums ar nosaukumu «spectorsound» (nosaukts tā izgudrotāja skaņu režisora Fila Spektora vārdā). Tam bija raksturīgs visu instrumentu maksimāls skaļums. Taču pamazām situācija sāka mainīties. Ar ierobežotajiem izteiksmes līdzekļiem rokmūzikai k| uva par šauru. Mūziķi meklēja jaunus, dažādākus izteiksmes līdzekļus. Viens no raksturīgiem piemēriem bija «The Beatles» dziesmas «Yesterday» ieraksts, kurā pirmoreiz popmūzikā ieskanējās stīgu orķestris, Pēc šīs dziesmas sāka runāt par jauna rokmūzikas virziena rašanos — «baroka roku». «The Beatles» savā jaunradē nepārtraukti eksperimentēja. Džordžs Harisons dziesmā «Norwegian Wood» spēlēja indiešu instrumentu cītaru, un tūlīt pēc tam atkal sāka runāt par jaunu virzienu — «rāgroku». Cits virziens bija rokgrupu uzstāšanās un ieraksti kopā ar simfoniskajiem orķestriem — grupas «The Nice», «Procol Harum» u. c.

Šim laikam raksturīgi arī, ka roks no deju mūzikas sāka kļūt par klausāmu mūziku.

Jaunas iespējas rokmūziķiem deva ari amerikāņu inženiera Roberta Mūga (Robert Moog) izgudrotais sintezators.

Tāpat plašas iespējas rokmūziķu jaunradei pavēra skaņu ierakstu tehnikas pilnveidošanās. Jaunās ierakstīšanas metodes (konkrēti «over-dubbing» — daudzkārtējā pārrakstīšana) deva iespēju iegūt dzidru un daudzkrāsainu skanējumu — kā nekad agrāk. Ar «overdubbing» palīdzību radītos mūzikas ierakstus kļuva patīkamāk klausīties.

Taču šai parādībai bija ari savas ēnas puses. Viena no tām — skaitliskā ziņā nelielās grupas, kuras studijas ierakstos panāca daudzkrāsainu skanējumu, daudz no sava skanējuma zaudēja, uzstājoties koncertos. Līdz ar to sīkās grupas bija spiestas pieaicināt ievērojamu skaitu tā saucamo viesmūziķu vai arī vispār atteikties no koncertdarbības. Radās vairākas grupas, kuras strādāja tikai skaņu ierakstu studijās.

Te nu parādījās otra ēnas puse — sāka zust tiešais kontakts starp mūzikas radītājiem un tās klausītājiem. Mūzika, kuras mērķis bija vienot vienas paaudzes cilvēkus, palielināja sabiedrībā pastāvošo atsvešinātību starp cilvēkiem, konkrēti — starp mākslas darba radītāju un patērētāju.

Pašā sākumā rokenrols dzima kā deju mūzika un attiecībā uz dziesmu tekstiem ne ar ko īpašu neizcēlās. Piecdesmitajos gados rokenrols stāv ārpus politikas, bet desmit gadus vēlāk dziesmu tekstos arvien biežāk sāk parādīties mēģinājumi paust noteiktu attieksmi pret sabiedrību, pret sociālajām problēmām. Uzskatāmi piemēri ir Bītlu dziesma «A Day in The Life», grupas «The Rolling Stones» dziesmas «Street Fighting Man», «Gimme Shelter», ansambļa «The Who» vadītāja Pīta Taunšenda (Pete Townshend) 1966. gadā sarakstītā dziesma «My Generation» u. c. No protesta dziesmām, kuras izpildīja Pīts Sigers, Bobs Dilans, Džoana Baeza, jau minētās un citas dziesmas atšķiras ar savu muzikālo struktūru, jo, ja protesta dziesmas parasti savu melodisko materiālu guva tautas mūzikā, šo grupu dziesmas balstījās uz roku. Pirmajām bija viegli uztverams teksts, otrajām teksts — sarežģītāks un tajā nereti jaušas sava daļa filozofijas. Protestu dziesmas tobrīd viegli uztveramas visu paaudžu cilvēkiem. Tās varēja dungot praktiski visi. Savukārt dziesmas, kuras sakņojās rokmūzikā, bija tuvākas jaunatnei un arī grūtāk izpildāmas. Protesta dziesmu muzikālā izteiksme nedrīkst būt pārāk sarežģīta. Manuprāt, šis apstāklis arī ir par iemeslu protesta dziesmu mazajai popularitātei pie mums, jo, būdamas grūtāk uztveramas valodas un ideju barjeras dēļ, nebūdamas «pazīstami» aktuālas, tās atdod pozīcijas rokmūzikai, kura piesaista ar savu sarežģītāko, tātad interesantāko muzikālo formu.

Uz šo parādību fona radās un izauga vairākas rokgrupas, kuras savā muzikālajā struktūrā stāvēja tālu no sava izejas punkta — rokenrola. («Genesis», «Soft Machine», «Vanilla Fudge», «Velvet Underground» u. c.)

Viena no sešdesmito gadu otrajā pusē dzimušajām līderēm ir britu grupa «Pink Floyd». Grupu 1965. gadā nodibina arhitektūras studenti Rodžers Voterss (Roger Waters) — basģitāra, balss, Riks Raits (Rick Wright)—taustiņinstrumenti un

Nikolass (Niks) Meisons (Nicholas (Nick) Mason) —sitamie instrumenti. 1966. gadā viņiem pievienojās Votersa bijušais skolasbiedrs, mākslas skolas students Rodžers Kīts «Sids» Barets (Roger Keith «Syd» Barrett), kurš spēlēja ģitāru. Barets ierosina grupas nosaukumu izveidot no divu nēģeru džeza mūziķu — Pinka Andersona (Pink Anderson) un Floida Kaunsila (Floyd Council) — vārdiem. Tapa «Pink Floyd Sound», kuru vēlāk noīsināja uz «Pink Floyd». Grupas līderis, bez šaubām, Sids Barets.

Grupa sāk savu koncertdarbību ar uzstāšanos Londonas klubos UFO un Marque. Viņi spēlē blūzus, kurus caurvij eksperimenti ar skaņu. Kritiķi grupas spēles stilu tūdaļ nodēvē par «kosmisko». Kopā ar Sidu Baretu grupa ieskaņoja ilgspēlējošo plati (LP) «The Piper At The Gates Of Dawn» («Stabulētā js pie rītausmas vārtiem») (1967).

1968. gadā Sids Barets grupu atstāja. Vietā nāca viņa kādreizējais skolasbiedrs Deivids Gilmors (David Gilmour), kurš kādreiz kopā ar Baretu bija apguvis ģitāras spēli. Vēlāk intervijā Gilmors saka, ka viņam, kurš tik labi pazina Sidu, pirmajā laikā bija ārkārtīgi grūti iejusties Bareta bijušajā grupā. Barets grupai bija kā katalizators.

Grupas radošais ceļš nebūt nav gluds. Kamēr «Pink Floyd» nonāca pie sociāli kritiskajām atziņām, kuras paustas grupas pēdējās skaņu platēs, tika veikti dažādi eksperimenti — rakstīta mūzika filmām «More» un «The Valley» (albumi saucas attiecīgi «More» un «Obscured By The Clouds»), M. Antonioni filmai «Zabriskie Point», tiek ierakstīta svīta «Atom Heart Mother» («Māte ar atoma sirdi»), kurā grupa spēlē kopā ar simfonisko orķestri.

Dzīves negāciju kritika, kas izskan grupas pēdējos albumos, ir nevienmērīga. Visasāk tā izteikta diskos «Animais» un «The Final Cut», mazāk asi — «The Dark Side Of The Moon», «Wish You Were Here», «The Wall».

1973. gadā iznākušais disks «The Dark Side Of The Moon» («Mēness neredzamā puse») arī pie mums ir pats populārākais grupas disks. Šai platei bija lemts kļūt par visvairāk pārdoto septiņdesmitajos gados. Tās vadmotīvs ir vientulība, atsvešinātība, bezcerība apkārtējā sabiedrībā. Sākums («Breathe» — «Elpa»):

. . . Smaidi, ko dāvāsi, un asaras, ko raudāsi, un viss, kam pieskarsies un ko redzēsi,

Vienmēr būs tavs.

Bet katrs veicamais darbs kļūst monotons:

Izroc alu, trusīt, aizmirsti sauli,

Un, kad darbs ir galā,
Nav laika sēdēt, nu jaunu roc.

Dziesma «Time» («Laiks») var šķist arī moralizējoša, tās ievadā teikts, ka jaunībā laiks tiek izšķiests bezmērķīgi, bet pēc tam kaut ko saglābt jau ir par vēlu un izrādās, ka «visi plāni ir kļuvuši par puslappusi ar sašvīkātām rindiņām».

Sociāli visnežēlīgākā ir dziesma «Money» («Nauda»):

Nauda, tā viņi teic,
Šodien ir visa ļaunuma sakne,
Un, ja prasīsi algas pielikumu,
Nebrīnies, ja viņi Neko nedos.

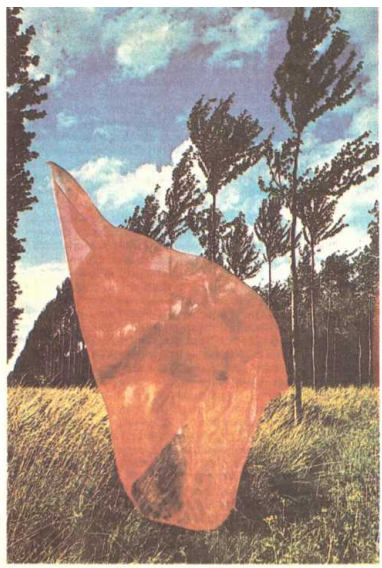

ILUSTRĀCIJAI IZMANTOTI ALBUMA «VĒLOS, LAI TU BŪTU ŠEIT» APVĀKA FRAGMENTI

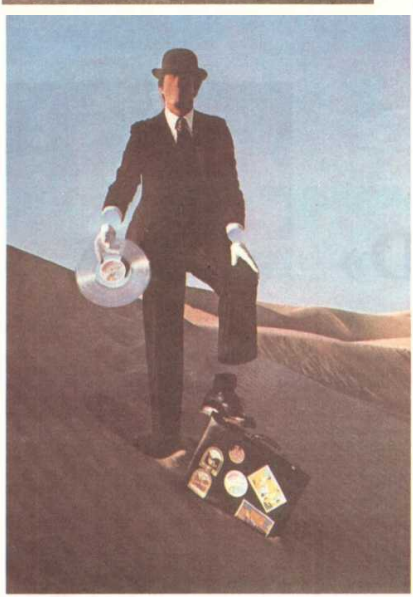

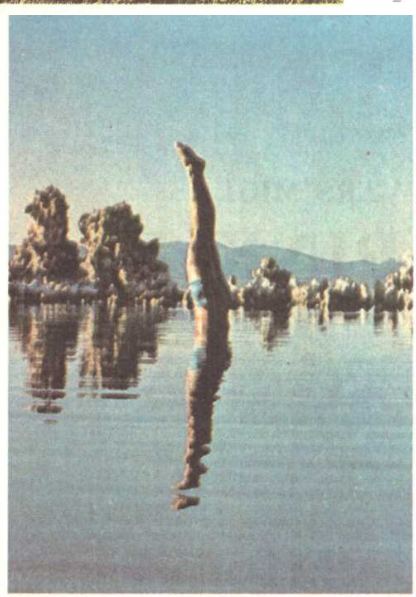

Plati noslēdz dziesma «Eclipse» («Aptumsums») — «viss zem Saules ir saskaņā, bet Saule ieiet Mēness ēnā».

1975. gadā nāca klajā «Wish You Were Here» («Vēlos, lai tu būtu šeit»). Disku ierakstot, grupa strādāja Londonas ierakstu studijā *Abbey Road* no 1975. gada janvāra līdz jūlijam. Plates tapšanā piedalījās divi viesmūziķi: Diks Perijs (Dick ParrY), kurš spēlē saksofonu kompozīcijā «Shine On You Crazy Diamond», un Rojs Harpers (Roy Harper), kurš iedzied dziesmu «Have A Cigar». Manuprāt, melodijas ziņā tā ir visliriskākā «Pink Floyd» plate. Mūziku caurvij zemapziņā klātesoša traģiskā un ģeniālā Sida Bareta personība, no kuras ietekmes neviens no grupas dalībniekiem, šķiet, tā arī nekad neatbrīvojās. Viņam veltīta plates visgarākā, divdaļīgā kompozīcija «Shine On You Crazy Diamond» («Spīdi, tu trakais dimant»), ar kuru sākas un arī beidzas plate. Tā ir vēstījums par sešdesmitajiem gadiem — rokenrola ziedu laikiem. Dziesma «Welcome To The Machine» («Sēdies mašīnā») ir lakoniska atziņa par sešdesmito gadu paaudzi, tās sapņiem un to piepildījumu.

Dziesma «Have A Cigar» («Paņem cigāru») turpina dziesmas «Welcome To The Machine» iesākto tēmu. Ja iepriekšējā dziesmā «mašīna» eksistē dajēji kā reālais «jaguārs», daļēji kā kaut kas vēl neapjausts, tad šajā dziesmā kļūst skaidrs, par kādu mašīnu ir runa — par nepārtraukti strādājošo šovbiznesa mehānismu. Redzam aprobežota biznesmeņa portretu, kura prototips ir reāla persona — Bīčers Stīvens (Beecher Steven) no firmas EM1, kurš noslēdza pirmo kontraktu ar grupu. Protams, «Pink Floyd» tagad atļaujas satīru. Tituldziesmu «Vēlos, lai tu būtu šeit» raksturo rezignēta noskaņa, iespējams, bezcerība un depresija.

1977. gadā klajā tiek laista plate «Animals» («Dzīvnieki»). Te ar alegorisku tēlu palīdzību demonstrētas dažādas kapitālistiskās sabiedrības cilvēku grupas. Sabiedrība tiek dalīta nevis šķirās, bet gan sociālās grupās.

Dziesmas «Pigs On The Wings» («Spārnotās cūkas») 1. daļa:

«Ja tev nerūpētu, kas notiek ar mani, un man nerūpētu — kas ar tevi, caur sāpēm un garlaicību mēs maldītos un brīnītos, kurš «draņķis» pie visa vainojams.»

Kompozīcijā «Dogs» («Suņi») parādīta, pēc grupas dalībnieku domām, tā sociālā grupa, kurai tiek iedvests, ka dzīvē ceļu jāizlauž ar spēcīgiem elkoņiem, ka jāplēšas ar zobiem un nagiem, lai kaut ko sasniegtu, ka «taisnība ir tam, kam ir spēks» (no šodienas viedokļa raugoties — personāžs, līdzīgs Rembo). Rezumējums — kad viss ir galā, šis nevienam nevajadzīgais tips vēl griež zobus uz tiem, kas jaunāki, spēcīgāki par viņu. Un nomirst vienatnē.

Kompozīcija «Pigs» («Cūkas») sākas ar izveicīga biznesmeņa attēlojumu, kura princips — «nauda nesmird». Dziesma beidzas ar sarkastisku salīdzinājumu — Baltais nams ir tāds pats.

Dziesmā «Sheep» («Aitas») tiek runāts par to sabiedrības daļu, kura ir viegli vadāma, bez ierunām pakļaujas «suņiem un cūkām». «Aitām» paliek tikai naiva cerība, ka «kādu dienu viņas augšāmcelsies un tad atriebsies par visām šīm draņķrbām».

Plate beidzas ar dziesmas «Pigs On The Wings» 2. daļu. Šķietami optimistiska izskaņa — «Tu zini, ka man rūp, kas notiek ar tevi, un es zinu, ka tev rūp, kas notiek ar mani, — tā ka tagad es nejūtos vientuļš vai akmens smaguma nospiests, jo esmu atradis drošu vietu, kur norakt kādu kaulu. Un katram muļķim skaidrs, ka *sunim* vajag māju, no spārnotām cūkām kur slēpties.»

1979. gada beigās «Pink Floyd» iepriecina ar dubultalbumu «The Wall» («Siena»): «Siena — barjera, ar kuru norobežojamies no pasaules nežēlības, no cilvēku neiejūtības, aiz kuras slēpjam savus intīmos pārdzīvojumus un ar kuru aizsargājam savus nelielos priekus.» Daļa komponētā ir Rodžera Votersa dzīvesstāsta retrospekcija, atspoguļo viņa kon-fliktu ar apkārtni. Gan atmiņas par otrajā pasaules karā kritušo tēvu («Another Brick In The Wall — Part One» — «Vēl viens ķieģelis sienā — 1. daļa»), gan valdonīgās mātes tēls («Mother» — «Māte»), gan skolotāja netaisnīgās rīcības izjušana («The Happiest Days Of Our Lives» — «Mūsu dzīves vislaimīgākās dienas») un protests pret angļu skolu konservatīvo izglītības sistēmu («Another Brick In The Wall — Part Two» — «Vēl viens ķieģelis sienā — 2. daļa»):

Nevajag mums izglītību,
Nevajag mums dom' kontroli,
Nē — tumšajam sarkasmam klasē.
Skolotāji, lieciet mums mieru.
Ei, skolotāj, liec bērniem mieru.
Visā visumā tas ir vēl viens ķieģelis sienā,
Vispār — jūs esat vēl viens ķieģelis sienā.

Tika izdots singls ar šo dziesmu, un pirmo reizi grupas vēsturē tās dziesma iekļuva angļu hitparādes pirmajā vietā.

Citās kompozīcijās tiek izklāstīta galvenā «varoņa» neizdevusies ģimenes dzīve, viņa nespēja samierināties ar «establishment». Runāts par indivīda un sabiedrības neatrisināmo konfliktu. Pieminētas arī grupas mākslinieciskās un finansiālās problēmas («The Show Must Go On» — «Izrādei jāturpinās»). Visi galvenā varoņa pārdzīvojumi, it visi «nodarījumi» tiek aplūkoti kompozīcijā «The Trial» («Prāva»), kura ir du-bultalbuma kulminācija. Izskaņa ir optimistiska («Outside The Wall» — «Ārpus sienas») — visu laiku celtā siena

sabrūk, un cilvēki kļūst viņa draugi.

1982. gadā tika uzņemta filma «The Wall». Galveno lomu — Pinkiju (Pinkie)—spēlēja Bobs Geldofs (Bob Geldof). Filmā atainotas tās pašas problēmas, kas dubultalbuma dziesmās. Gan skaņu plašu dubultal-buma, gan skatuves uzveduma un filmas panākumus noteica tas apstāklis, ka Voterss bija labi iepazinis britu jaunās paaudzes noskaņojumu un vizuālajā materiālā precīzi atspoguļotas jaunatnes domas.

Nākamā gada sākumā grupa izlaiž albumu «The Final Cut — A Requiem To Postwar Dream» («Pēdējais cirtiens — rekviēms pēckara sapņiem»). Platei raksturīga vēršanās pret militārismu, terorismu. Jāatzīmē, ka grupas dalībniekus raksturo pacifistiska attieksme pret politiku.

Grupas dalībnieki nostājas «viņpus laba un viņpus ļauna» pozīcijā. Konkrēti tas attiecas uz novērtējumu, kāds dažos aspektos tiek dots mūsu valsts ārpolitikai un dažu jaunattīstības valstu politiskajai nostājai (līdzīgi kā ir gadījies redzēt CT programmā «Laiks» demonstrācijas Rietumu zemēs, kurās protestē gan pret raķešu «Pershing-H» un «Tomahawk», gan — SS-20 uzstādīšanu).

Kopš 1983. gada grupas dalībnieki izlaiž soloalbumus.

1985. gada decembrī grupu atstāj Rodžers Voterss.

1986. gada novembrī Voterss paziņo, ka grupa ir izjukusi. Pec viņa ieskata, tā ir izsmēlusi savas radošās spējas. Tomēr pārējie grupas dalībnieki turpina kopīgu darbu. Ar nosaukumu «Pink Floyd». Kopā ar producentu Bobu Ezrinu (Bob Ezrin) viņi strādā pie jauna albuma, kuru gatavojas izlaist šogad, vasarā.

««Pink Floyd» spēks vienmēr ir veidojies no visu četru grupas dalībnieku talantiem,» paziņoja Deivids Gilmors. «Dabiski, mēs zaudēsim Rodžera māksliniecisko ierosmi. Lai kā tas arī nebūtu, mēs turpināsim strādāt kopā kā agrāk. Mēs esam pārsteigti par Rodžera uzskatu, — ka mēs esam zaudējuši savas radošās iespējas. Viņš pats taču nemaz nebija iesaistījies darbā pie jaunā albuma. Jaunā tēma mūs trīs ir ļoti ieinteresējusi, un mēs gribētu, lai klausītāji novērtētu nākamā «Pink Floyd» albuma spēku!»

DISKOGRAFIJA

1. The Piper At The Gates Of Dawn (Columbia, 1967)
2. A Saucerful Of Secrets (Columbia, 1968)
3. More (mūzika tāda paša nosaukuma filmai) (Columbia, 1969)
4. Ummagumma (dubultalbums) (Harvest, 1969)
5. Atom Heart Mother (Harvest, 1970)
6. Meddle (Harvest, 1971)
7. Relics (izlase) (Starline, 1971)

8. Obscured By Clouds (mūzika filmai «The Valley») (Harvest, 1972)

9. The Dark Side Of The Moon (Harvest, 1973)

10. A Nice Pair (dubultalbums, 1. un 2. albuma atkārtots izlaidums) (Harvest, 1974)

11. Wish You Were Here (Harvest, 1975)

12. Animals (Harvest, 1977)

13. The Wall (dubultalbums) (Harvest, 1979)

14. A Collection Of Great Dance Songs (izlase) (Harvest, 1981)

15. The Final Cut (EMI, 1983)

:W/F **SOLOALBUMI**

Syd Barrett

1. Barrett (Harvest, 1970)

2. The Madcap Laughs (Harvest, 1970)

Roger Waters

1. Music From Body (filmas mūzika) (Harvest, 1970)

2. The Pros And Cons Of Hitch Hiking (Harvest, 1984) David Gilmour

1. David Gilmour (Harvest, 1978)

2. About Face . . .

3. Blue Light (Harvest, 1984)

Rick Wright

1. Wet Dreams (Harvest, 1978)

2. Identity (Harvest, 1984)

Nick Mason

1. Nick Mason's Fictitious Sports (EMI, 1981)

LIGITA ULMANE. «LŪGUMS XX GADSIMTAM»

ATĻAUJIET RUNĀT ARI NETICĪGAJAM TOMAM

Pirmais pārkārtošanās un atklātības laika izraisītais reibonis ir pārgājis — kā patiesi priecīgi svētki, kā pārcelšanās uz jaunām mājām. Esam izrunājušies par to, kas mums vecajās mājās nepatika: nekvalitatīvas, pat nekam nederīgas preces, hronisks visa kvalitatīvā deficīts, voluntāriskas vadības metodes, kuras noveda sociālajā netaisnībā — beztiesībā, no vienas puses, visatļautībā — no otras. Jā, mēs esam izrunājušies par to, kas mums nepatika! Un pat daudz ko nolēmuši darīt, lai stāvokli uzlabotu: cinities par preču kvalitāti ar valsts pieņemšanas un citu pasākumu palīdzību; par juridisko normu ievērošanu un pilnveidošanu, par cilvēku tiesībām atsevišķās nozarēs strādāt art individuāli; par darbam atbilstošu samaksu; par tiesībām kritizēt visu negatīvo; par demokrātiju; par pastiprinātiem pasākumiem dabas aizsardzībā un resursu ekonomijā.

Tomēr mani nepamet izjūta, ka par pašu galveno, pašu svarīgāko mēs vēl joprojām runājam pārāk maz. Proti, — par cilvēka dvēseles attīstības noslēpumiem. Cilvēka dvēsele ir kultūras darba centrālais objekts, jēdziena «cilvēka faktors» butiba. Visi mēs esam vienisprātis, ka bez cilvēka faktora nevar pana/tt būtisku izrāvienu mūsu sabiedrības attīstībā. Tad kāpēc mēs

tik maz runājam par cilvēka dvēseli?

Man šķiet — ari tāpēc, ka marksistiski ļeņinisku dialektiskā materiālisma filozofijas skola ir vāji strādājusi šajā jomā. Dzīve atkal izrādījusies pārāk plaša, lai kāda filozofijas skola to spētu aptvert visās dimensijās; ari mūsējā nav nekāds izņēmums. Manuprāt, mūsu «jaunais laiks» patiesi radies no vēlēšanās un ***nepieciešamības*** *katru indivīdu aktīvi iesaistīt visas sabiedrības attīstībā, un iesaistīt* ***reāli,*** *nevis formāli. Tikai īsti nezinām, kā to vislabāk izdarīt, jo mums trūkst pietiekoši dziļas* ***teorētiskas koncepcijas.***

Un nav nekāds brīnums, ka, pietrūkstot teorijai, priekšplānā mazliet uzlabotā veidā izvirzās vecum-vecais stimula modelis: «pātaga» (valsts pieņemšana) pa muguru un kārdinošs «gardums» (uzlabotas darba samaksas metodes) degungalā. Bet priekšplānā taču jāizvirza centieni ***saprast,*** *nevis* ***piespiest*** *vai* ***nopirkt!*** *Saprašanas process tālāk lautu izstrādāt pamatīgas teorētiskas koncepcijas ražošanas darbam, kultūrai, cilvēka un dabas ekoloģijai.*

Nepārvarētā teorētiski filozofiskās darbības atrofija man šķiet pats bīstamākais moments mūsu sa-*hiedrtbas dzīvē. Jau tagad dzirdam daudzas kritiskas piezīmes, ka mūsu prese gan pamatīgi un atklāti runā par mūsu dzīves trūkumiem, tomēr nespējot pietiekoši dziļi iespiesties negatīvo parādību cēloņos. Un tā ir patiesība! Par visu runā speciālisti analītiķi. Sintētiska filozofiska doma, rādās, izmirusi. Un sen jau,*

jo pierastā klasiķu citātu gremošana, ko tik garšīgi un labprāt dara filozofijas vēsturnieki, jau nav nekāda īsta filozofija. Vēl jo vairāk, tikai citātus pārcilājot, nozaudē marksisma klasiķu darbu radošo jēgu. Parastiem cilvēkiem tā ir pārāk sausa un tāla barība.

Filozofija ir radošs cilvēka prāta un dvēseles attīstības process, kurš prasa no tā ipašas spējas un izglītību, noteiktu materiālo un organizatorisko bāzi. Iedzimts talants un aicinājums, šķiet, ir vēl nozīmīgāks nekā māksliniekiem un zinātniekiem. Tomēr es neticu, ka mūsu tautā trūktu cilvēku ar filozofa talantu. Problēma acīmredzot paslēpusies citur, un proti:

1) filozofijai atvēlēta ļoti šaura, lai neteiktu — gandrīz nekāda, «ekoloģiskā niša» mūsu dzīvē. Ari presē. Filozofiski raksti, kuri kaut loti reti, tomēr parādās, izskatās kā balti zvirbuli uz informatīvo rakstu specifiski gaišpelēkā fona. Mūsdienās filozofiski ievirzīts žurnāls, teiksim, ar nosaukumu «Domas», būtu vēl vairāk nepieciešams nekā radošās jaunatnes žurnāls «Avots» (kaut gan — «Avots» jau ari var k(ūt jauneklīgi ***filozofiski*** *verdošs);*

2) ciņa un sadarbība starp mūsu un citām filozofijas skolām nenorit atklāti, visas sabiedrības līmeni. Citu skolu vai uzskatu filozofu oriģināl0 darbu publiskās bibliotēkās tikpat kā nav. Informācijai par tiem vispārēja rakstura darbos, kā filozofijas vēsturēs un tamlīdzīgās grāmatās, ne vienmēr var uzticēties;

3) abi jau minētie apstākli summējoties dod trešo, vispostošāko: ***vispārēju mūsu sabiedrības filozofisko*** *(tai skaitā ētiski morālo)* ***nepietiekamību.*** *Preses izdevumu redaktori, ne vienmēr būdami pietiekoši kompetenti, juzdamies pilnvaroti runāt vairāk aktuālu, konkrētu problēmu, nevis principu vai ideju jaunrades līmeni, bieži vien aizšķērso ceļu idejiskā ziņā avangardistiskiem rakstiem. Un idejas presē paliek kā nekustīgs, obligāts, fatāls fons bez savas attīstības, kā dekorācijas dzīves teātri, kuru nemainīgā vienmuļība visiem jau ir līdz kaklam.*

Tāpat mums vēl nav pilnībā izsīkusi tendence kādai nepierastākai domai pretī turēties nevis ar domu, bet ar administratīvu «cirvi», kā to parādīja situācija diskusijā par nacionālās valodas vietu republikas dzivē, kura diemžēl pārtrūka pārāk agri, lai nestu jūtami pozitīvus augļus. Tas ir, lai visi, uz kuriem šie jautājumi attiecas, nonāktu līdz skaidriem, pārliecinošiem secinājumiem.

Tā nu ir iznācis, ka mūsu sabiedrības locekļiem netrūkst zināšanu, bet pietrūkst dvēseles gudrības. Un cilvēks savā dzīvē darbojas, vai nu izejot no savas gudrības, vai arī pēc principa, kādu lieto armijā. Tur virsnieks saka: «Dari kā es!», un kareivis dara arī, jo virsnieks zina, ko viņš dara, bet kareivis ne. Bet mūsu dzīve prasa jaunradošu celtniecību, un, jo vairāk «virsnieku», jo lielāka demokrātijas iespējamība, jo labāk visiem.

Diemžēl arī filozofiju mēs lidz šim esam mācījuši pēc principa «dari kā es», aizmirsdami, ka pārliecībai ir jānobriest, to nevar iekalt. Piemēram, nepietiek, ja skolotājs man saka, ka mūsu filozofija ir labākā pasaulē. Man pašam ir jālasa, jāsalīdzina, jāšaubās, jāpārbauda un, beidzot, jāsaprot (respektīvi — jāasimilē savā dvēselē). Un, ja es atrodu trūkumus vai man šķiet, ka tādi ir, jums jālauj man par tiem runāt. Citādi — nav nekādas atklātības un nevar būt demokrātijas, jo es nekad nevarēšu nobriest lidz «virsnieka» līmenim, būdams spiests lidz pat nāvei sekot aicinājumam «dari kā es!».

Ir, protams, ari trešais ceļš: daudz ko nesaprazdams, bet negribēdams ari akli pakļauties, es paklusām un ciniski visu boikotēšu, kā lidz šim jau tik daudzi ir darījuši. Kā krievu tauta saka: «А Васька слушает да ест», vai kā esmu dzirdējis birokrātu sakām, «Не такого волка съели».

Mums beidzot jāsaved kārtībā mūsu teorētiskās mājas, mūsu sabiedriskās apziņas mājas. Pirmkārt, jānodrošina izteiksmes brīvība filozofijas Līmeni; otrkārt, jāliek drošāki pamali filozofiskās darbības aktivitātei, jārada arēna, kurā varētu sadurties filozofu viedokfi, lai viņu dažādās domas varētu salīdzināt un novērtēt plaša sabiedrība; treškārt, pēc mūsu filozofijas pamatprincipu pārbaudīšanas un atsvaidzināšanas to pārtulkošana dzīvā tautas valodā, kā ari paralēli šim procesam — filozofi jāorientē uz to problēmu ***filozofisku*** *atrisināšanu, kuras izvirza tekošā dzīve; ceturtkārt, filozofu skolām jārodas ari (un galvenokārt) ap izciliem filozofiem, jo filozofija nebūt nav tikai teorētisks priekšmets, tā visciešākā veidā saistīta ar paša filozofa personības un individualitātes attīstību.*

Filozofiem jākļūst par slāni, kurš atbildīgs par visas tautas garīgo un ētisko attīstību, kuram jaaizņem tā (ne gluži tukšā) vieta, kuru kādreiz nedalīti aizņēma reliģijas pārstāvji. Tāda nu ir tā maksimālā programma, kuru es gribu izvirzīt atklātai, demokrātiskai apspriešanai.

Pār mākslu, literatūru, pār visu kultūras dzīvi valda idejas, un filozofi ir aicināti būt par «ideju speciālistiem», par tiem, kas baro šo dzīvi ar savas sirds asinīm, ar savu dzīvo piemēru, ar savu gudrību. Bez šīs buri-bas mūsu māksla un literatūra, salīdzinājumā ar pasaules šedevriem, ari turpmāk būs diezgan bāla; protams, ne ārējās formas, bet satura ziņā. Ja kaut kas izcili vērtīgs ir radies, tas parasti nozīmē ari to, ka talantīgais autors (piemēram, /. Blumbergs, /. Kalniņš, /. Ziedonis) bieži baudījis no ne visiem pieejamiem un katram izprotamiem kultūras avotiem. Saprotiet, runa nav par jaunradei uzspiestu kādas obligātas teorijas diktātu, bet gan par filozofijas (ideju), mākslas (ideju jutekliskās miesas) un mūsu praktiskās ikdienas dzīves sadarbību, kura visam kultūras darbam piedotu mērķtiecīgu un dzi(u raksturu, kura kultūru padarītu par harmonisku celtni, nevis par atsevišķu interesantu, tomēr savstarpēji vāji saistītu detaļu izstādi, kāda tā ir pašreiz. Bet vecās raudzes (ne pēc gadiem) cilvēki jau mani nesapratis!

Tāpēc pagaidām atļaujiet man būt nedaudz skeptiskam attiecībā uz drīzu «pārkārtošanos», kaut gan mūsdienās tas izklausās gluži nepieklājīgi. Tas gan nenozīmē, ka es no visas sirds nevēlētos, bet man liekas, ka ar labu gribu vien būs daudz par maz. Es paredzu, ka cilvēkiem būs jāmaina loti daudzi paviršī, bet tik ierasti priekšstati par savu vietu un nozīmi pasaulē, lai viņi tiešām spētu arī iekšēji pārkārtoties, un izdarīt to saskaņā ar savu iedzimto dabu, nevis sekojot aicinājumam «dari kā es». Bet par to runāsim tad, kad (ja vien vispār) tiksimies «filozofu arēnā».

Un sāksim ar filozofijas pamatjautājumu: vai cilvēks ir spējigs pierādīt, kas ir primārs — matērija vai gars? Sāksim ar to, ka ļausim neticīgajiem Tomiem šaubīties par vecām patiesībām.

N. TOMS

LIEPĀJA JAU IZSENIS PAZĪSTAMA KĀ PILSĒTA, KUR LAIKU PA LAIKAM RODAS VĒRTĪGAS, DZĪVOTSPĒJĪGAS IDEJAS. DAĻA TO, NESPĒDAMAS PĀRVARĒT BIROKRĀTISMA UN SABIEDRISKĀS DOMAS INERTUMU, NEREALIZĒJAS. CITAS — REALIZĒJUŠĀS, DODOT NEATSVERAMU IEGULDĪJUMU REPUBLIKAS SABIEDRISKAJĀ DZĪVĒ. KAUT VAI «LIEPĀJAS DZINTARS», KURŠ ATDZIMST ŠOGAD PĒC DESMIT GADU ILGA PĀRTRAUKUMA!

RAKSTA MĒRĶIS IR PASTĀSTĪT PAR 70. GADU SĀKUMĀ ĪSTENOTO LIEPĀJNIEKU SAPNI — DIBINĀT SAVU TV STUDIJU. TĀ TIKA NODIBINĀTA, DARBOJĀS NEPILNUS DIVUS GADUS, UN DIEMŽĒL .. . LIEPĀJNIEKU NOPELNI ŠAJĀ JOMĀ NU NEPELNĪTI AIZMIRSTI.

PUBLICĒJAM LIEPĀJAS TV STUDIJĀ TOLAIK STRĀDĀJUŠO

CILVĒKU ATMINAS, KĀ ARĪ PRESES MATERIĀLUS UN OFICIĀLUS DOKUMENTUS, CEROT UZ RADOŠU CILVĒKU UN KULTŪRAS IESTĀŽU IEINTERESĒTĪBU.

VARBŪT VĒRTS?.. .

RUNĀJA UN RĀDĪJA LIEPĀJA

1972. G. 14. FEBRUĀRIS, «PRAVDA»:

— Sūkusi darboties pirmā republikas TV filiāle Liepājā. Aparatūra ļauj translēt tiešās pārraides no Liepājas rūpnīcām un iestādēm. Pa radioreleju līnijām informācija tiek novadīta līdz Rīgai un tālāk uz visiem republikas retranslatoriem. Pirmās pārraides stāstīja par zvejnieku kolhozu «Boļševiks», galantērijas kombināta «Lauma» atklāšanu, par mākslinieka A. Kļaviņa radošo darbību. Zonā, kuru apkalpo filiāle, drīz ieklausies arī Kuldīgas rajons.

Gunārs Kopštāls — fotogrāfs. Viens no Liepājas TV studijas dibināšanas iniciatoriem (tagad pasniedzējs — Liepājas lietišķās mākslas vidusskolā):

— Pēckara gadi bija uzplaukuma gadi. Mākslinieki sāka nākt kopā, izstādīties. Liepājā dibināja fotostudiju, man gribējās kino. Sāka braukt no Rīgas filmēt, bet bija arī pašiem ko darboties . . .

1962. gadā nolēma sūtīt safilmētos materiālus uz Rīgu. Pirmais sižets bija par planieru lidojumiem, kurš saucās «Lido EVP-4». Materiāli turpmāk tika sūtīti regulāri un, galvenais, operatīvi. Tas bija pa prātam Rīgas TV darbiniekiem, un beidzot . . . 1971. gadā nāca sen gaidīts priekšlikums — izveidot stacionāru TV translācijas punktu Liepājā. Sākās piemērotu cilvēku meklēšana.

Kirils Bobrovs — Liepājas TV studijas galvenais redaktors (tagad Sakaru ministrijas 2. pārvietojamās mehanizētās kolonnas plānu daļas vecākais inženieris):

- Latvijas TV negribēja atpalikt no Igaunijas un Lietuvas, kur jau darbojās TV filiāles Tartu un Kauņā. Sīs studijas funkcionē ari šodien. Pasākums bija jauns. Nekādas īpašas virsotnes netika sasniegtas, taču tā visiem bija sirdslieta, — no dibināšanas sākuma līdz TV studijas likvidēšanai. Visi mēs noteikti būtu palikuši.

1972. G. 6. MAIJS, LIEPĀJAS LAIKRAKSTS «KOMUNISTS»:

— ... katrs sākums ir grūts. Grūti bija ari Liepājas TV. īsās pārraides dēļ dažkārt jānoņemas veselu nedēļu, un daži «ekonomisti» sāk rūkt — vai tas atmaksājas . . . Gribētu viņiem atbildēt tā — atmaksājas gan. Daļēji tas ir gandarījums par paveikto darbu.

Viss Liepājas TV kolektīvs cenšas to panākt. Šogad, filiāles 1. pastāvēšanas gadā, mums paredzētas 8—10 stundas ceturksni. Musu TV darbinieku lielākai daļai nācās apgūt jaunas specialitātes. Piemēram, par

operatoriem kļuva pazīstamie kinoamatieri

A. Ernstons, 1. Kerve.A. Gertsons. (A. Gert-sons — šobrid viens no vadošajiem Rigas TV operatoriem, kurš vēl aizvien vairāk kā

10 gadus mēro ceļu no mājām Liepājā uz darbu Rīgā.) Protams, pieredze momentā nerodas. Tādēļ katra jauna pārraide satrauc, palīdz atklāt jaunas iespējas, labot agrāk pieļautās kļūdas.

TV studijā darbojās divas diktores — Ināra Palapa un Astrīda Pelnēna, kuras stāstīja par Liepājas jaunumiem katru trešdienu informatīvajā programmā «Panorāma».

Ināra Palapa (tagad — Liepājas dzimtsarakstu nodaļas darbiniece):

— Ai, tas bija tik jauks mirklis. Par šo laiku man ir palikušas ļoti mīļas atmiņas. Mums bija tāda vērtības sajūta, mēs nostājāmies līdzās Rīgai. Trešdienas bija ka svētki.

Gunārs Kopštāls:

— Pirmais raidījums bija no «Laumas» 1972. gada 26. janvārī. Raidījumi izcēlās ar savu atklātību. Bieži vien ar tam laikam vēl neraksturīgu kritisko nokrāsu. Par namiem, kurus nodeva ekspluatācijā pilnībā nepabeigtus, par zvejas kuģiem, kuri atgriezās krastā, neizpildījuši plānu, un par mēģi-

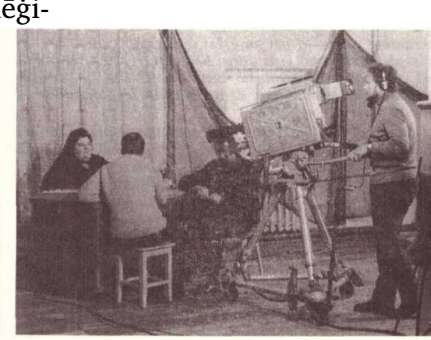

nājumiem to slēpt. Par to ka «Lauma» parˆ aā usi no importa izejvielām uz pasmaju

ar sekojošo lielo brāķa daudzumu. Protams

toreiz daudziem Liepāj***a*** TV studija bijaˆka dadzis acīs. Mums bija dotas telpas A. Pum nura ielā (bez ūdensvada), kuras varēja izvietot vienīgi TV redakciju. Pārējā tehnika atradās Za|ajā birzī, no kurienes informac -ju lidz tornim bez traucējumiem $^{nor\hat{}'t}$ nebija iespējams. Tadēl vienmēr nacas meklēt kādu piemērotu vietu. Sadu punktu no kuriem raidīja, bija ap 30. $R^{a'}d'J^{am}$ P^{at} «Sarkanā metalurga» remontceha un, j bija jātranslē «Panorāmai», urpa uz vie

tas fonam nokrāsoja $^{f,n'er''.str.a}$ dVktore dza raidījuma laikā netrokšņot, diktore stāstīja par liepājnieku sasniegumiem. Raiˆ dījumi ēterā vienmēr gaja savlaicīgi un kvalitatīvi.

No 1972. gada 26. janvara līdz 1973. gada 16. maijam Liepājas TV studija Panorāmai» raidījusi 54 reizes. Dazadi sižeti un informācija

raidita 213 reizes fotomateria-

li — 1606, uzstājušies 23 cilvēki.

Olafs Gūtmanls — rakstnieks, darbojies TV studiiā par režisoru:

— Raidījām visu, kas interesants notika mūsu kultūras dzīvē. Bijām ieplānojusi pārraidi no «Pūt, vējiņi!» estrādes par «Liepājā dzintaru». Diemžēl administratīvuˆgrozo-jumu dē| šo ieceri neizdevās īstenot. Bijām C kā viens. Zel, ka bijām spiest, par-traukt . . .

Ilmārs Cīrulis - TV studijā strādāja par vecāko inženieri (tagad - Liepajas radio kontroles stacijas prieksmeks):

- Esmu ar mieru iesākt no jauna neskatoties uz saviem gadiem. Tas bija radošs un noteikti interesants process lai ari nebi a mums ne īstu telpu, ne atbilstosas aparatu ras Ja šī studija toreiz nebūtu likvidēta, ari aparatūra būtu pakāpeniski nomainījusies uz labāku. Mēs tagad butu līmeni. Tacu toreiz studiju uzskatīja par nerentablu . Ja redakcija varēja but tnazaka, bet ja jautā — vai Rīga šīs plašās redakcijas sev,

cilvēki™..«..™»«-parastas darba vietas maiņas. Tas bija Likteņu maiņas.

1972. gada rudeni paklīda pirmās baumas par studijas likvidēšanu, tika piedāvātās **faunas** darba vietas, tomēr neviens nepameta savu darbu lidz pilnīgai studijas likvidācijai, jo ticēja mērķim un apzinājās padarītā darba nozīmi.

51

liepājas televīzijas TEHNISKO

IESPĒJU DARBA PAPLAŠINĀŠANAI

/. Ar esošo aparatūru nodrošināt tehniski kvalitatīvas pārraides turpmākos piecos pados 7—8 kilometru rādiusa.

2 Pēc jaunās releju līnijas (PTS — uztve-' rošā) uzstādīšanas, kuru bija ieplānots

uzstādīt šajā gadā, darbības rādiuss palielināsies līdz 25-30 kilometriem

3 Izveidojot no esošiem rezerves blokiem mobilu uztverošu iekārtu, lespeļams no drošināt videoierakstus, piesledzoties Dunalkas, Ēdoles, Kuldīgas starpstacijās, līdz ar to dodot iespeju izvest raidījumus no ievērojamas platības Kurzemes

4 izveidojot stacionāru studiju Laivinieku ielā (tagadējās sporta skolas te Pas) "r savienojot to ar kabeļiem ar radjocentra cehu Nr 19 (var izmantot vecas releju līnijas kabeļus pēc tās n°maiņas),rodas bāze stacionāriem, regulāriem kvalitati viem raidījumiem.

5 ***Minētajā studijā iespējams uzstādīt Rig***

' demontēto *kinoprojekcijas* ***aparatūru, kas***

lielā mērā papildinatu un uzlabotu viete

6. *Uepājas studijā

fonu, kurš Rīgā tuvakaja laika tiks fe montēts, Liepājas TV iegūs no releju līnijas Liepājā—Rīga, lidz a to vienkāršojot pārraižu organizaci,ˆ

7 ***Tehniski iespējams minēto magnetofonu izveidot mobilu, kas varētu dot iespeju aptvert visu Liepājai*** pieffu/oso zonu. ***Minētie pasākumi neprasa kapitālieguldījumus bet tie var tikt veikti ar pastavosa tehniskā personāla spēkiem, radot darbam***

«»***'f: dījumus no Liepājas, tiek atrtˆ SJˆ0_ jums oar Rīgā nevajadzīgas, totāli noveco iušās aparatūras tālāku ekspluatactju un tās mērķtiecīgu izmantošanu televīzijas skatītāju'ideoloģiskā un kulturālā audzina-***

šanā. v . . f rīDHIIS

Vecākais inženieris -l. CĪRULIS

PTS inženieris — 1. MASKALANs

Vēstule Latvijas PSR Ministru Padomes Valsts TV un radioraidījumu komitejas partijas organizācijas sekretāram B. KANA-V1ŅAM.

«1973. gada 22. maijā Liepājas televīzijas galvenās redakcijas kolektīvam tika pa-

pazinots par Liepājas translācijas punkta likvidēšanas projektu ar 1974. gada 1. janvāri.

Šīs likvidācijas pamatā trīs punkti:

1. Visā Padomju Savienībā patlaban ir kurss uz mazu, vieteju studiju likvidēšanu.

2. Esošās tehniskās iespējas ir nepietiekošas, lai nodrošinātu raidījumu līmeni.

3 Televīzijas Rīgas vadība nav sastapusi vajadzīgo izpratni un atbalstu no L.epa-jas pilsētas un rajona vadītajiem.

Šie trīs punkti gan musu, gan pilsētas va dības izpratnē neiztur kritiku.

1 Televīzijas Liepājas galveno redakciju

nodibināja laikā, kad **kurss** uz mazo stud.ju likvidāciju bija jau **spēka** šivkurss at ecas uz tām studijām, kuras darbojas daudzos Padomju Savienības apgabalos, rajonos un nilsētās, gatavojot savas programmas tikai sava apvidus mērogā, nesaistīti ar citam augstākas nozimes studijām. Liepājā Ir par; vietojamā televīzijas stacija, kura

strādājot pēc saskaņota plāna dod materiālus kopēja republikas programma.

2. Liepājas pārvietojamās televīzijas stadias kolektīvs ir spējis visā aizvaditaja darba posmā sevi parādīt kā labus savas profesijas pūtējus un, neskatoties uz visam eh-niskaiām grūtībām, nodrošinājuši nevainotai kvalitātes attēlu un skaņu ko ap lecina tehnisko dienestu **atsauksmes**ˆ L'epajas PTS maiņas kolektīvs socialistiskaja sacen sībā 1972 gada ceturtaja ceturksnī ieguvis

otro p

fakts, ka kopējā sanaksme s. g. 22. matj telecentra direktora vietnieks b- Tuns iz e. cās ka iespējams Liepajai iedalīt pat citu, labākas kvalitātes pārvietojamo televīzijas staciju.

3. Kopš Liepājas galvenās redakcijas nodibināšanas neviens no Rīgas vadl^ı “ attiecīgām pilnvarām risināt visus jautaju mus nav turējis par vajadzīgu ierasties uz vietas Liepājā, kaut gan pilsētas partijas u izpildkomitejas vadība ar **šādu** iugumu gru;-zusies vairākkārt. Visā sini laika perioda nav notikusi arī televīzijas augstakas vadˆ-bas tikšanās ar televīzijas Liepa,asˆ kolektīvu. Sarunās ar Liepājas pilsētas partijas un izpildu komitejas vadību ir pretimnākšana telpu un garazu, ka ari citos

jautājumos, tikai šos **jautājumus** jarisina

kopīgi ar televīzijas augstako vadību.

No visa iepriekš sacītā redzam, ka likvidācijas jautājums savā sagatavošanas posma

nav saskaņots ne ar pilsētas partijas un GUN&RA KOPSTiLA FOTO

izpildu komitejas vadību, ne arī uzklausītas Liepājas galvenās redakcijas kolektīva domas. Bet tas notiek laikā, kad mūsu kolektīvs ir daudz ko iemācījies un sev uzticētos uzdevumus godam veic. Liepājas galvenās redakcijas partijas pirmorganizācija un viss kolektīvs uzskata, ka, lai patiesi un operatīvi atspogu|otu visus aktuālos notikumus pilsētā un rajonā, translācijas punkta pastāvēšana Liepājā nepieciešama.

Ņemot vērā, ka Rīgas studijā pēdējā gada laikā pozitīvi vērtē Liepājas redakcijas paveikto, uzskatām par nepieciešamu lūgt Jūs novērtēt mūsu kolektīva darbu no partijas organizācijas viedokļa un sniegt savu atbalstu šī jautājuma izskatīšanā augstākās instancēs. Lūdzam Liepājas kolektīva pastāvēšanas jautājumu risināt nekavējoši.

Seko paraksti —

Partijas pirmorganizācijas sekretārs Galvenais redaktors PTS maiņas priekšnieks

Nikolajs Neilands — tolaik LPSR TV priekšsēdētāja vietnieks:

Pagājis jau krietns laiks, tādē| nianses Liepājas TV darbībā atcerēties pagrūti. Tuvāk liepājniekus iepazinu 1954,- 1956. gadā, kad

strādāju tur par pilsētas prokurora vietnieku. Sī pilsēta neapšaubāmi ir kultūras centrs, un kas gan cits, ja ne viete-jā TV varētu vislabāk atainot Liepājas sabiedriskās norises.

Jāzeps Barkāns - tagad LPSR kultūras ministrs:

Man patika cilvēki, kas stradaja Liepājā. Lai ari nācās sastapties ar grūtībām, tomēr viņi veica savu darbu ar milzīgu atdevi un entuziasma pilni. Tolaik strādāju par LPSR TV un radioraidījumu komitejas priekšsēdētaja vietnieku, un atceros, ka bija doma neapstāties pie sasniegtā Liepājā, bet veidot līdzīgas studijas arī Kuldīgā un Daugavpili.

Var iedomāties, ka studijas darbība neiztika bez pretrunām, pastāvēja vairākas koncepcijas, kuras diemžel, nerazdamas kopēju virzību, noveda pie studijas likvidācijas.

Diemžel tai laikā nebija pieņemts atklati debatēt par augstāko instanču ierēdņu lēmumiem. Lieki kādu īpaši vainot, tomēr likvidāciju vērtēju negativi. Cilvēki pardzīvoja, cieta morāli. Neviens taču šodien neapstrīd teātru nepieciešamību perifērijā, nepieciešamību pēc rajona avīzēm.

Savā laikā pat šo gadījumu nevajadzīgi saasināja. Tagad varam runāt par zināmiem sasniegumiem — profesionāla simfoniska orķestra dibinašana Liepājā ir tam piemērs, un tas liepājniekiem kļuvis par stimulu jaunu ieceru istenošanā. Der padomāt ari par Liepājas studijas atjaunošanu . . .

Grūtības droši vien radīsies ar studijas atjaunošanas materialo pusi. Bet par labu pašai idejai runā fakts, ka Latvijas TV tuvākajā laikā plānots palielināt savu raidījumu apjomu. Vai nebutu izdevīgi šis stundas gatavot, piemēram, Liepājā? Vienalga šo raidījumu gatavošana prasīs līdzekļus. Turklāt jau studijas pastāvēšanas laikā apstiprinājās atziņa, ka liepājnieki spēj precīzāk un operativak attēlot pašmāju svarīgākos notikumus neka rīdzinieki. Atkristu tikai nevajadzīgi komandējumi. Šāda centra

esamība sniegtu palīdzību arī vietējai foto un kinoamatieru darbībai.

Par pirmo soli šis idejas īstenošana varētu kļūt korespondentu punkta atjaunošana Liepājā.

Ilmārs Iverts — taja laika LPSR TV un radioraidījumu komitejas priekšsēdētājs:

— Likvidēšanas ideja acīmredzot radās manam priekšgājējam Zandersonam — iepriekšējam komitejas priekšsēdētājam, kad viņš bija iepazinies ar VDR pieredzi šai jomā, konkrēti — ar Rostokas TV darbību.

Atšķirībā no kaimiņiem Kauņā un Tartu Liepajas studija bija ļoti vāji materiāli nodrošināta. Studijas darbs norisa visai primitīvi. Dienas kārtībā bija jautājums par Zaķusalas TV un radio kompleksa būvi.

Būvēt Rīgā un Liepājā vienlaicīgi nevarēja, tādēļ visi lidzekļi tika piešķirti Zaķusalas kompleksam.

Kad es pārnācu no «Cīņas» redaktora posteņa uz darbu komitejā, situācija ap Liepājas studiju jau bija saasināta, man nācās tikai pielikt punktu . . .

* * *

Studiju likvidēja 1973. gada maijā. Brīdī, kad Liepāja bija gatava runāt un rādīt.

Materialu apkopoja RODRIGO FOMINS un GUNTARS RACS

ARMINS LEJIŅŠ

mm **aii ...» .hii ■ i** *mm— "mm«*

IZRĀDE BEIGUSIES, EJIET MĀJĀS!

---------- ---

Jubilejas rakstiņš jeb neveiksminieka sentimentālās atmiņas par to, kāpēc mums jau sen, sen nebija vajadzīgs jauns teātris.

VISI. — Slikti,

es, latviešu dzejnieks, — par ko lai dziedu?

Sirds mana sausa un plāna kā izkopta āda atzveltnes krēslam.

PĒTERIS ŠILIŅŠ. — Būtu es nēģeru dzejnieks ... MAIJA SEGLIŅA. — Ai, būtu es nēģeru dzejnieks ... INESE GULBE. — Jā, būtu es nēģeru dzejnieks ... INDULIS GRANTS. — Ak, būtu es nēģeru dzejnieks ... ĒRIKS KRAMS. — O! būtu es nēģeru dzejnieks...

VISI. — Ah ... Oh ... E-eh ...

AIVARS BOGDANOVIČS. — Bet tagad?

Tādā garā tieši pirms divdesmit gadiem kādā jaukā Rīgas vakarā gāja vaļā nevienas komisijas nepieņemta, nevienā ministrijā neakceptēta balagāna izrāde, balstīta Čaka dzejā, laikmeta dokumentos un zaļoksnu censoņu spēles azartā.

Tas notika tālajos, debešķīgajos sešdesmitajos gados. Par to nozīmi veselas dzejnieku, prozaiķu, mākslinieku, teatrāļu, kinematogrāfistu paaudzes likteņos smalki sprieda Māris Čaklais šī gada aprīļa TV raidījumā «Kino un mēs». Sakarā ar citām savdabīgām jubilejām — atzīmējot Rolanda Kalniņa filmu «Es visu atceros, Ričard» un «Četri balti krekli» («Elpojiet dziļi») solīdo nogulēšanos plauktos.

O, tas bija kolosālu iespēju laiks. Dzīve iet uz augšu, visas durvis vaļā, atliek tikai rīkoties. Gandrīz vai kā pašlaik. Tāpat «pārkārtošanās

pretinieki» liek kāju priekšā, vicina gar degunu instrukcijas un nekautrējoties gvelž demagoģiju. Bet vai tad šos nedabūs malā? Ir ticība un rožaini sapņi, dziļa nopietnība un* gaisīga vieglprātība. Jaunatnes teātrī pie stūres stājies jauns čalis, tikai nedaudz pāri divdesmit gadiem. Kopā ar dzīvesprieka pārpilno un dzīves priekus mīlošo kinorežisoru Vari Krūmiņu dodamies pie Sapiro. Tā un tā, gribam taisīt nekur citur neredzētu izrādi spēli «Mazais princis». Bet lūdzu, smiedamies saka Šapiro, nav nekādu problēmu. NON PROB-

IELŪGUMS

Uzaicinām JGs gocUb* .....

piektdien, 28.IV pīkst* 21.00

uz **Tautas kinoaktieru studijas vakarui izradi - balagānu "Slikti" /variācijas par Čaku, dziesmas, precību sludinājumi u*3./**

Vakars notiks 20.vidusskolas telpās. Stāmerienas ielā &* / ar ˆtrolejbusu līdz Nākotnes ielai /.

TK studijas padome*

LEM! (Spāņu valoda un Latīņamerika, no kurienes nācis šis 'ei-ciens, toreiz bija īpašā cieņā.) Ak, tas ir tik viegli un gaiši, ka tālāk par nepabeigto uzveduma scenāriju netiekam. Vilinoši jaukumi visapkārt, varbūt labāk taisīt revolūciju kino ... 1966. gada rudenī nepārspējamā optimistā Varī Krūmiņā, par spīti ķibelēm kino jomā, dzimst jauna teatrāla ideja. Jāceļ uz skatuves Aleksandrs Caks. Aktieri pa rokai — Tautas kinoaktieru studijas otrkursnieki. NON PROBLEM! Atliek vienīgi pierunāt studijas vadītāju Līviju Akurāteri. Bet tas ir tieši īsta džentlmeņa uzdevums — iegalvot, kādi spoži panākumi gaida viņas aprūpējamos. Un kur vēl Lejiņa loma visā šajā lietā. Uzrakstīs kā lugu, tā scenāriju, vispār literāro pamatu, katrā ziņā kaut ko pilnīgi nebijušu. Bez tam, nesen atgriezies no mācībām Maskavā, ir ļoti kompetents. Pat jauna teātra tapšanas lietās. Bijis aculiecinieks (vai «ausu liecinieks»), kā Vahtangova teātra skolas absolventu sensacionālā izrāde «Krietnais cilvēks no Sečuānas» izceļojusies pa valsts galvaspilsētas radošo apvienību namiem un citām vietām, līdz uzvaroši noenkurojusies pie Tagankas laukuma. Lielās uzdrīkstēšanās bacilis tā saēd manu apdomību, piesardzību un «veselo saprātu», ka nemulsina pat kinorežisora kārtējā pazušana krūmos tieši mēģinājumu uzsākšanas brīdī. Ari Līvijas Akurāteres pārdzīvojumi, pamatoti baiļojoties par savu audzināmo likteni, liekas mazsvarīgi. Ja vajadzēs, visu izpirks gatavā izrāde. Kāda tam nozīme, ka neesmu izstudējis režijas mākslu, bet par aktieru meistarību zinu tikai tik daudz, cik iegūts, vienu ziemu skolojoties pie profesores Ba-ļunas. Jaunība spēj visu, ceļi pavērti, durvis, logi vaļā un tā tālāk.

Nr. p/k. Vārds, uzvārds, dzimšanas gads, nodarbošanās
3. Juris Civjans 1950. g. Skolnieks, 9. kl.
5. Indulis Grants 1940. g. Kurinātājs
8. Ēriks Krams 1941. g. Strādā rūpnīcā «Komutators»
10. Valentīns Maculēvičs 1950. g. Skolnieks, 23. vsk., 9. kl.
14. Ivars Skanstiņš 1945. g. Students LVU Jur. fak., 3. kurss
15. Pēteris šiliņš 1949. g. Skolnieks, 50. vsk., 10. kl.
16. Aivars Bogdanovičs .....?
4. Rūta Broka 1946. g. Tehniķe konstruktore Proj. inst.
13. Liga Liepiņa 1946. g. Mašīnrakstītāja izdevn. «Liesma»
14. L. Ozoliņa 1947. g. Skolniece 49. vsk., 11. kl.
(vai Lilita Ozoliņa?)
20. Gunta Virkava 1951. g. Skolniece 50. vsk., 8. kl.

Ja ailē «Nodarbošanās» ierakstītu jaunākos datus, kļūtu pavisam uzskatāmi, ka iznāk pietiekami solīda kompānija, kurai var ļaut dibināt kādu kooperatīvu vai viseksperimentālāko no eksperimentālajiem teātriem. Profesionāli aktieri Rīgas teātros. Kinoaktieri. Radio diktors. Kinozinātnieks. Režisori: V. Ma-culēvičs — Valmieras teātrī, I. Skanstiņš — Rīgas kinostudijā. Divi vēl apliecinājuši spējas dramaturģijā (kino).

Bet pirms divdesmit gadiem ... Ak jā, kamēr zaļknābji nav sasnieguši cienījamu vecumu (vislabāk — drošos pensijas gadus), nav izpelnījušies sabiedrības uzticību (piemēram, lai drīkstētu saņemt «Darba veterāna» medaļas) — neko nevar zināt. Nu padarbosies kinoaktieru vakara kursos, pēc tam pafilmē-sies pie kāda režisora «masovkā», varbūt kādam tiks otrā plāna lomiņa. Tas viss tik neskaidri.

Uz mēģinājumiem sanāca kinostudijas paviljonā. Visi man nepazīstami. Dažus pat pēc sejas nepaguvu iegaumēt. V. Macu-lēvičs un vēl viens otrs laikam atmeta ar roku nenopietnajai spēlītei. Bet kas tā tāda L. Ozoliņa — tā arī neuzzināju. Tomēr nesaprotamā kārtā izveidojās uzveduma ainas jeb epizodes. «Brīvība», «Kāda dzīve», «Ostas krodziņš», «Iedomu spoguļi», «Mīlestība», «Agonija», «Marijas iela». Izrādījās, nevienu nemoka tolaik intelektuāļu aprindās modē nākušais mazvērtības komplekss, nebaida tas, ka režisors nav īsts. Raisās fantāzija, pašu darbošanās, mērķtiecīgi meklējumi, un nāk atradumi. Paradoksālu iemiesojumu gūst vecā kalendārā atrasta reklām-frāze: «Bojājumi tiek mākslinieciski, nesaredzami izlaboti.» Sāk iezīmēties noteikti tēli — P. Šiliņa_ Klaidonis, L. Liepiņas Ielasmeita, A. Bogdanoviča Policists, Ē. Krama Hitlers... Un aizvien skaidrāk atklājas, ka kinostudijā izrāde nevarēs notikt. Beidzot skatītāju zāle ar kaut ko līdzīgu skatuvei ir sameklēta 20. vidusskolā. Kopā ar

orķestrīti. Vecāko klašu audzēkņi, krievu puiši, bija sākuši organizēties pašmāju «bītlu» grupā. Sarunājām, ka pastrinkšķinās ģitāras arī latviešu meldiņu garā.

Uzvedumam bija izaicinošs nosaukums — «SLIKTI». īpaši griezīgi tas skanēja to ausis, kuri nespēja aizmirst V. Majakovska «Labi». Varbūt reklāmas tekstam izmantotais paziņojums, ka «... pirmo reizi atskanēs vārds «slikti»!», varbūt zināma interese, par kādu gan sliktumu būs runa, — kaut kas tomēr 1967. gada 28. aprīli lika ielūgumus saņēmušajiem skatītājiem doties uz Šmerļa pusi un meklēt Stāmerienas ielas 8. namu. Ieradās pat latviešu modernās glezniecības spožā zvaigzne Rūdolfs Pin-nis. Protams, kāds kinematogrāfists arī bija klāt. Vēlāk runāja, ka viens no aktierfilmu režisoriem, vērojot Ielasmeitu, esot atklājis kinoaktrisi Līgu Liepiņu. Kā bija, kā nebija, bet Līga drīz vien filmējās galvenajā sieviešu lomā Leonīda Leimaņa «Bagātajā kundzē». Pirms tam gan tika nospēlēta vēl otra pirmizrāde Mednieku un makšķernieku biedrības zālē, respektīvi, — tolaik Rīgas Kino namā. Tad mūsu jaukais «Slikti» klusām izlaida garu. Apklusa uz visiem laikiem.

Tomēr izrādes uzjundītā gaisotne saglabājās vēl ilgi. Tik sūri nākušo kopējo «sliktumu» bija grūti pamest likteņa varā. Bez tam biju pieļāvis ļoti rupju pedagoģisko kļūdu. Dažam varbūt liksies visbriesmīgākais tas, ka biju uzmeties par režisoru. Bija vēl trakāk. Stāstīdams par Tagankas teātra dzimšanu, uzkurināju pārdrošas sapņošanas kaisli. Ja tā toreiz noticis Maskavā, kādēļ nevarētu atkārtoties arī pie mums Rīgā? Nav nekā neiespējama, jaunība spēj visu, un tā tālāk. Kā par nelaimi, radās pat cerībām labvēlīgi apstākļi. Kinematogrāfistu savienībā runāja par celtniecību. Parādījās jaunā Kino nama projekts. To apsprieda visai plašā sanāksmē. Likās, ka tiek ņemts vērā arī ierosinājums papildināt skatītāju zāli ar skatuves kārbu. Ja tādu zāli uzbūvētu, tad taču varētu . . .

Celtniecību neuzsāka ne tajā, ne nākamajā, ne aiznākamajā piecgadē. Projekts iegūla turpat, kur daudzu citu uz papīra dzimušu kultūrsapņu lietas, iešūtas pelēkajos aktu vākos.

Mūsu izrādes idejas autors Varis Krūmiņš prātīgi sakoncentrēja savu spontāno enerģiju, kas izsprāga kā žilbinoša Jaungada raķete, un sarīkoja pēdējo lielo kinouguņošanu. Savas lielfilmu režisora karjeras galā inscenēja paša sacerēto scenāriju «Kara ceļa mantinieki». Un nozuda kādās no daudzajām durvīm, kuras dzīvē tā pavērtas, lai pat aklais šajā pasaulē nepaliktu bez savas vietas. Speciālists Tagankas teātra dzimšanas jautājumos devās uz Kuldīgu, kur viņu jau sagaidīja topošo «Kuldīgas fresku» režisors Aivars Freimanis. Protams, pieklājīgi atalgojama pilnmetrāžas dokumentālās filmas scenārija uzrakstīšana ir daudz drošāks pasākums.

Ak jā, ir svarīgi atcerēties vēl kādu detaļu. Uzveduma «Slikti»

noslēgumā parādījās pavisam prozaisks kartona gabals ar ne mazāk prozaisku uzrakstu: IZRĀDE BEIGUSIES. EJIET MĀJĀS! Tā nu iznāca, ka tas bija gandrīz aicinājums vai simbolisks aicinājums pašiem dalībniekiem. Sak', beidziet reiz tukši sapņot un ejiet mājās. Izklīda arī. Cits vēlāk turpināja pelnīt iztiku, cits izmācījās par juristu, bet daži, viens otru balstīdami, steidzās izmēģināt laimi konservatorijas Teātra fakultātē vai Dailes teātra studijā. Kā atvadu balle izbijušai brālībai izskanēja kolektīvā piedalīšanās filmas «Četri balti krekli» uzņemšanā. Tur, tajā filmā, kas beidzot atnākusi pie skatītājiem ar savu otro nosaukumu «Elpojiet dziļi!», viņi vēl šodien redzami tādi paši, spēlētprieka romantikas un jaunības cerību skarti. Turas ap Uldi Pūcīti un Līgu Liepiņu. Gan šajā rakstā nosauktie, gan nepieminētie.

Tas nav nemaz tik sen, kad vēlreiz redzēju daudzus no viņiem atkal sanākušus kopā — spēlējot eksperimentālā ama-tierfilmā.

Tagad neviens vairs nevar droši apgalvot, kas īsti bija pirms divdesmit gadiem. Vai tā bija tikai iedoma, vai arī realitāte. Vai vajadzēja tikai pļāpāt par jauna teātra dzimšanas iespējām tālās, lielās pilsētās, vai arī — pamēģināt izveidot kaut pavisam mazu teātrīti blakus lielajiem, kuru aizvien vēl ir tikpat daudz, cik bija toreiz.

Varbūt kāds bija vainīgs? Varbūt vainojami ONKUĻI UN TANTES, kas neuzbūvēja smuku namiņu, nepielika tam vilinošu izkārtni un neatvēra «eksperimentālu rēķinu» Valsts bankā? Bet varbūt vienkārši — mums jau sen, sen nebija vajadzīgs jauns teātris?

AK, BŪTU ES NĒĢERU DZEJNIEKS . . .

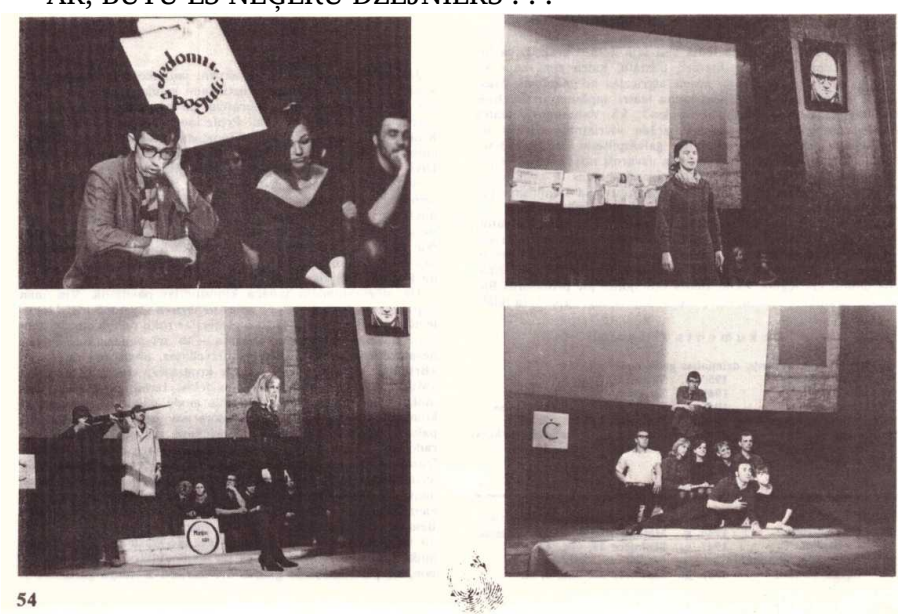

DAINIS REINFELDS

Šķirstot pagājušā gada decembra «Karogu», uzdūros interesantām kripatam rubrikā «Kinopasaulē» — par Amerikas Kinoakadēmijas balvas (plašāk pazīstama kā statuete, vārdā Oskars) laureātiem. Šeit minēts ari ASV kino godalgotāko filmu trijnieks — «Ben Hurs» apbalvots ar vienpadsmit, «Vestsaidas stāsts» un «Vējiem līdzi» (sk. «Avota» 2. numuru) — ar desmit visā pasaulē pazīstamajām atlētiska vīrieša figūriņām.

Pirmās divas filmas spoži pārstāv savus žanrus — plaša vēriena «super-kolosu» un muzikālo. Trešā, kurā psiholoģiskas nianses mijas ar grandioziem batāliju skatiem, ir dažādu žanru difūzijas rezultāts. Tam ir savas priekšrocības, jo kinematogrāfā no lozunga «Žanrs izšķir visu!» drīz vien jānonāk pie secinājuma, ka banāliem kanoniem pakļaujas tikai masu produkcija. Šajā mūžvecajā ķildā starp akadēmisko skatuvi un tirgus balagānu, starp audzinātājiem un izklaidētājiem, mākslas priesteriem un bodniekiem detektīvam, ekscentriskai komēdijai, piedzīvojumu filmai uzlīmēta sliktā etiķete atšķirībā no šķīstajos ieskaitītās drāmas, epopejas, filmas-operas vai ekranizējuma. Kāpēc tāds kategorisms? «Vieglajās» filmās žanra diktāts izjūtams |oti spilgti — kā jau gatavas formulas. Pārzinot tās, haltūristi ar žanra popularitāti nosedz savu talanta trūkumu un var pamanīties iek|ūt «atzīto» profesionālu vidū.

Tā kā «Ben Hurs», vēstījums par jūdu augstmaņa trauksmaino likteni laikos, kad Jēzu sita krustā, nav ciemojies uz mūsu ekrāniem, runāt par to būtu diezgan bezjēdzīgi. Turpretī «Vestsaidas stāstu», vienu no lieliskākajām muzikālajām filmām, mūsu skatītājiem ir laimējies redzēt, kaut arī ar divdesmit gadu nokavēšanos. Mans subjektīvais viedoklis — tā ir «žanra» virsotne.

Ceļu uz šo virsotni sākšu no kalna pakājes. Žanrs dzimst reizē ar skaņu kino 1927. gadā, kad kinematogrāfā viss vēl solīja garu «lielā mēmā» mūžu. Izkopta mīmika, kustības, perfekts apgaismotāju un dekoratoru darbs, talantīga montāžas un kinokameras iespēju izmantošana **«dzīvās bildes» no balagāna atrakcijas pārvērta mākslā. Un visu šo žilbinošo, bet mēmo templi sagrāva brā|u Vorneru filma «Džeza dziedonis», sentimentāls stāstiņš par rabīna dēlu, kas. tēvam spītējot, k|ūst par džeza zvaigzni. Kad izīrētā Brodvejas slavenība Els Džonsons filmas laikā no ekrāna nomurmināja dažus teikumus, skatītājus tas atstāja pilnīgi vienaldzīgus, bet, tiklīdz viņš sāka dziedāt, zālē kopā ar jūsmīgām strādniek-meičām apraudājies arī slavenais franču filozofs un rakstnieks Žans Pols Sartrs. (Viens no viņa**

darbiem, luga «Altonas gūstekņi», tika rādīta Latvijas TV.)

Pēc diviem gadiem muzikāla bija jau katra ceturtā Holivudas filma. Kinomagnāti okupēja Brodveju, amerikāņu *teātra* mākslas centru, — nekaulēdamies pirka mūziklus, aktierus, komponistus, dejotāju ansambļus. Kinouzņemšanas paviljonos viss tika pakļauts jaunam dievam, kura vārds — Mikrofons. Daudzas mēmā kino zvaigznes tika izsviestas uz ielas — ne jau dziedāt vai runāt neprasmes dēļ —, aktieriem pat neļāva reabilitēties, jo bosus interesēja tūlītēji panākumi un peļņa, ko nodrošināja jau gatavas dziesmas, profesionāli dziedātāji un dejotāji. Brodveja tika viens divi noplicināta, tāpēc konkurējošās kinostudijas meklēja glābiņu gigantomānijā — grandiozās dekorācijās, milzīgās dejotāju armijās, daudzbalsīgos «zvaigžņu» koros. Filmas pārvērtās krāšņos koncertos. Vācijas Demokrātiskās Republikas kinokritiķis Mihaels Hanišs savā grāmatā «О песнях под дождем» (М. «Искусство», 1984) raksturo tos sešus pamatveidus, kādos attīstījās žanrs, kuru varam uzskatīt par modernizētu opereti un ko amerikāņi, tā iedibinātāji, godā par «mjūziklu» (musical).

1. Filma — rēvija, vecākā forma žanrā. Šovnumurus sasaista kopā vienkāršs sižets.

2. Filma — operetes ekranizācija.

3. Tā sauktais skatuves mūzikls — filma attēlo, kā top mūzikls teātri vai kinostudijā.

4. Mūzikls, kurā tiek pārstāstīts «Pelnrušķītes variants» — kā talantīga meitene no ķēkšas kļūst par teātra vai kino zvaigzni.

5. «Mīla un naids» — divi jaunieši, kas no sākuma ienīst viens otru, pēc *tam* iemīl, pa vidu tiek dziedāts un dejots.

6. Filma — «biogrāfija» — reālas slavenības izskaistināti attēlota dzīve un ceļš uz panākumiem. ■

Ganoties šajā aplociņā, ņemot vērā turklāt Holivudas ražošanas tempus

un apjomus, skatītājs drīz vien atēdās — un uz afišām kā reklāma pa.a-dījas uzraksti «It's not musical!» — «Tā nav muzikāla filma!».

30. gadu sākumā sākas straujš žanra uzplaukums Padomju Savienībā, kur līdz tam skaņu kino bija jūtams komēdiju un muzikālo filmu deficīts — jaunā kino korifeji tajās saskatīja iztapšanu buržuāziskai gaumei un kases apsvērumiem. 1934. gadā režisors Grigorijs Aleksandrovs kopā ar Ļeņingradas mūzikhola džeza orķestri un tā «zvaigzni» Leonīdu Utjosovu sīvu avīžu diskusiju — būt muzikālajam kino vai ne? — *pav: '* dījumā radīja «Jautros zēnus», kas PSRS un ārzemēs izsauca sajūsm; vētru. Radās Ļubovas Orlovas fenomens, pa tikko iemīto taku

tauta . izgāja «Cirks», «Volga, Volga», «Traktoristi», optimistisku un visiem tīkamu filmu straume, kuru izskaistinātā pasaule valdzināja skatītājus arī tad, kad sākās karš un kinostudijas tika evakuētas uz Alma-Atu. Noguruši pēc frontes šausmām un smagā darba aizmugures rūpnīcās un kolhozos, salīgi tīstīdamies šineļos un vateņos, cilvēki sajūsmināti vēroja, kā eleganti leitnanti — tenori un majori — baritoni tin ap pirkstu muļķa fričus «Kara kinokrājumu» izlaidumos.

Nav brīnums, ka 50. gados, pēc šoka, ko izraisīja iepriekšējo priekšstatu sabrukums, šo filmu fenomens izbeidzas. Tradīcijas, kurās attīstījies žanrs, kļuvušas nelabojami arhaiskas, bet trūkst talantu, kas transformētu tās atbilstoši laikmeta prasībām. Piesardzīga attieksme pret jauno popkultūrā traucējusi ienākt un izvērsties muzikālajā kino daudziem potenciāliem «žanra ģeneratoriem» — visspilgtākais piemērs šeit, manuprāt, ir Vladimira Visocka izmantošana «aptiekas devās». Filmas ar slavenu «zvaigžņu» piedalīšanos pārsteidz ar saviem samākslotajiem konfliktiņiem un emociju uzspēlēšanu (piemēram, «Dvēsele» ar Sofiju Rotaru, Mihailu Bojarski un ansambli «Mašina vremeņi»). Žanrs nīkuļo visus šos gadus, filmas ražo amatnieki, nav meistaru un meistardarbu, kuriem līdzināties. Nav nacionālā stila un skolas. Muzikālās filmas iespejas necenšas izvērtēt, tai uzlikts izklaides zīmogs un atdota haltūristu profanācijai, kas iedomājas, ka neprofesionalitāti un izdomas nabadzību var aizsegt ar smuku meiču figūrām un iemīļotu ansambļu hitiem. Atcerieties vien sajūsmas vētru, kas pavadīja rīdzinieku «Vajadzīga soliste» tapšanu, no kuras beigās iznāca čiks. Lielas cerības tika liktas uz abām K. Šahnazarova filmām — «Mēs no džeza» un «Ziemas vakars Gagrā». Profesionāli veidotas, tās guvušas panākumus, taču skaidrs arī tas, ka par kvalitatīvu impulsu visa žanra attīstībai nekļuva. Padomju kino vēl jāgaida «otru» Aleksandrovu un Utjosovu. Nevar taču teikt, ka šodien muzikālais kino būtu neaktuāls. Mūzika, dziesma vienmēr ietekmē cilvēku, pat vairāk nekā viņam liekas.

Holivudā līdz 60. gadiem žanrs attīstās ļoti barojošā un izcili sterilā vidē. No produkcijas, ko cep triju nedēļu laikā, filma kļūst par gigantisku pasākumu, kura realizācijai nepieciešami miljoni un pasaules mēroga talanti. Kā citādi lai iemāna skatītāju zālē, lai no jauna pasniegtu mūziklu, kas pagatavots vienā no sešiem veidiem, kurus citēju iepriekš. Mūzikls attīstās tīri formāli — tiek apgūti jauni kinotriki, aug aktieru un operatoru meistarība, uzlabojas tehnika. Filmas mūzika un dejas kalpo skatītāja pievilināšanai (tāpat kā ziņģes, ar kurām latvju Melpomena uztur pie dzīvības preilenītes, meldermeitiņas un džonus neilandus)

vai, gluži otrādi — primitīvs sižets sasaista koncertnumurus (labs piemērs šeit ir pie mums demonstrētā filma «ABBA»). Izcilie šī žanra pravieši — dejotāji Džindžera Rodžersa un Freds Asters, Džīns Kellijs, režisors Vinsents Minelli — dziesmu un deju padarīja par tikpat būtiskiem filmas varoņu un darbības raksturotājlīdzekļiem kā dialogs un sižets. Radīt talantīgu mūziklu — nozīmēja radīt organisku mūzikas, horeogrāfijas un dramatiskās mākslas sintēzi. Taču muzikālo filmu pasaulei un to apdzīvojošajiem tēliem līdzība ar reālo dzīvi bija visai attāla. Attīrītas bija visas problēmas un pretrunas — filmas taču nebija domātas, lai skatītājs ieraudzītu tajās savu dzīvi un saņemtu piedāvājumu to izmainīt. Tās izklaidēja skatītāju, ļāva atpūsties, uzmundrināja. Brīnišķīgas, krāšņas pasakas naivam un dzīves nogurdinātam darba cilvēkam. Cik infantils var būt muzikālais amerikāņu kino, varējām pārliecināties pirms pāris gadiem, kad nezin kāpēc mūsu kinoteātros tika demonstrēta filma «Meksikānis Holivudā», tipisks «bērnišķīguma» paraugs.

50. gados amerikāņu kinoauditorijā notiek grandiozas izmaiņas. Ja agrāk visa kinoindustrija orientējās uz mājsaimnieci, kas pēc savas gaumes izvēlējās, kādu kino apmeklēt kopā ar vīru un bērniem, tad ar televīzijas iekundzēšanos ģimene par pamatauditoriju kļūst jaunieši. Kinoteātrus apsēdušajiem pārīšiem viņu māmiņu elki izsauc zobgalīgus smieklus.

* * *

«Vestsaidas stāsts», tāpat kā lielākā daļa slavenāko Holivudas mūziklu, uz ekrānu pārceļoja no skatuves dēļiem. Taču Brodveja nav tikai kino-industrijas «slaucamā gotiņa». Tā kalpo par jaunu kadru kalvi un izmēģinājumu poligonu — bieži izrādes tiek iestudētas par kinostudiju līdzekļiem, lai pārbaudītu, vai to ekranizējumi dos peļņu.

Iesākums bija Artūra Lorensa luga par pusaudžu bandu konfliktiem Ņujorkas nabadzīgo kvartālā. No tās komponists Leonards Bernstains un horeogrāfs Džeroms Robinss radīja 50./60. gadu skatuves grāvēju. Automātiski iestudējums bija nolēmis sevi ekranizācijai, kura tika uzticēta režisoram Robertam Vaizam (1914), pieredzējušam, taču uzskatītam par viduvējību. Katru gadu viņš precīzi uzmeistaroja 1—2 filmas, kuras nebūt neliecināja, ka šā cilvēka rokās reiz varētu piedzimt šedevrs. Padomju režisors un kinozinātnieks Sergejs Jutkēvičs pēc Brodvejas iestudejuma noskatīšanās atzina, ka Vaizam nav nekādu nopelnu filmas panākumos — viss, līdz pat vizuālajam risinājumam, bija jau izstrādāts uz skatuves. Taču tieši šeit arī slēpās režisora meistarība — nesabojāt ģeniālu mākslas darbu

tikai tāpēc, lai uzņemšanas laukumā parādītu, «kurš ir saimnieks». Viņš, kura lielākais sasniegums kinomākslā bija Orsona Velsa palīga amats «Pilsoņa Keina» (viena no pasaules izcilākajām filmām) uzņemšanā un montāžā, savā «zvaigžņu stundā» nodrošināja radošu brīvību gan līdzrežisoram Džeromam Robinsam, gan kostīmu māksliniecei Airinai Šarafai, gan operatoriem un aktieriem. Robinsa izrāde tika atbrīvota no teātra dekorācijām un nospēlēta tur, kur tā iekļāvās kā roka cimdā — Vestsaidas īres ķieģeļnamu pakājē. Pēc grūtas cīņas Vaizam izdevās aizmukt no Holivudas paviljoniem, kuros zemestrīcēs brūk kalni un kaujās satiekas milzu armijas. Ignorējot izveidojušās kinoražošanas tradīcijas, ārskatus filmēja «brīvā dabā», Ņujorkas ielās. Jo mūziklam, kas nebija kārtējā «gardā bonbonga», kas stāstīja par deklasētajiem jauniešiem, kuri savas problēmas risināja ar dūru un nažu palīdzību, zem kājām vajadzēja just ne nokrāsotos paviljonu finierus, bet putekļaino, saulē lipīgo asfaltu. Kā zivis ūdenī šeit jutās Robinsa savervētie un apmācītie puiši un meitenes, kas attēloja un izdejoja divas konkurējošas bandas — «raķetes» un «haizivis», baltos un puertorikāņus. Traģiska rēvija, kurā vēlreiz pārstāstīts klasiskais Romeo un Džuljetas mīlas stāsts. Tikai piļu un strūklakām rotātu laukumu vietā — automašīnu stāvvietas un pagalmi, samta kamzoļus un spalvotas beretes nomainījuši džinsi un sporta jakas, krāšņās maskuballes vietā — dančі necilā sporta hallē. Paralēlēs novilktas tik skaidri, ka to pamanīs jebkurš, kas redzējis Šekspīra lugu teātrī vai Pranko Dzefirelli grandiozajā ekranizācijā. Taču plaģiātā «vestsaidiešus» apsūdzēt neviens nav uzskatījis par nepieciešamu — jo angļu dramaturgs slavināja mīlas spēku, mūsdienu pārstāsts vēstīja par nerimstošu naidu, kas kā dienišķa maize nepieciešams gan jauniešiem, lai kautiņa azartā aizmirstu savas dzīves bezcerīgumu, gan policijai — «lai sīkie žurkulēni apkož viens otru, būs miers no viņiem». Kā ikkatrs amerikānis, Vaizs, Robinss un Bernstains ir savas zemes patrioti. Atbildībā par dzimtenes likteni viņi nebaidās rādīt pasaulei tās traģēdiju — ienaids saēd valsti kā ķirmji koka namu. Paies divi gadi, un šo apgalvojumu baismīgi pierādīs «gadsimta noziegums». Noslepkavos ASV prezidentu Džonu Kenediju.

«Vestsaidas stāsts» — viena no pirmajām filmām par jauniešu problēmām. Tā atspoguļoja tendences, kuru masveida izpausmes vēlāk fiksēja Rodžers Kormans «Mežonīgajos eņģeļos», Deniss Hopers «Bezrūpīgajā braucējā», Stenlijs Krāmers «Dod savu svētību bērniem un zvēriem» — paaudžu nesamierināmais konflikts, vecāku vēlēšanās apspiest savu mantinieku dumpi jebkādiem - līdzekļiem. Filma attēloja «tīņu» valstību, kurā

«večiem» nav vietas. Pieaugušos filmā pārstāv divi policisti un labsirdīgs aptieķnieks, kura bodītē izvietojies «raķešu» štābs.

Operators rada mūsos priekšstatu par «zemi bez debesīm» — kamera neatraujas no ielas līmeņa, darbības fonu veido tikai ķieģeļu sienas un vienmuļi drāšu pinuma žogi.

Toties kā šajās lakoniskajās dekorācijās izvēršas filmas sižets! Cīņa abu bandu starpā neaprimst pat ballītē, kur, rumbas melodijām skanot, uzliesmo kautiņš bez zilumiem un dūru vicināšanas — kurš oriģinālāks, izveicīgāks, kuram elegantāka meitene, kurš labāk dejo (baltajiem dominē tīri breikiska akrobātika, puertorikāņos jaušams latīņamerikāņu dejām raksturīgais spāniskais pirmsākums). Šeit uzkurināts, konflikts atrisinās tumšā nostūrī. Izvēršas baleta partijas ar nažiem, velosipēdu ķēdēm un līķiem. Dziesmas un dejas jaunieši izpilda tik meistarīgi — neticami, ka visi «otrā plāna» aktieri un statisti uzņemšanas laukumā ir pirmoreiz mūžā. Pašapliecināšanās azartā viņi līda vai no ādas laukā, lai dabūtu gatavu to, ko vēlējās Vaizs un Robinss. Nav brīnums, ka šis vitālais huligānu bars nomāc abus mīlētājus, ka galveno varoņu pāris izskatās kā bez miesas un kauliem. Visi kritiķi vienā balsī apgalvo — salīdzinot ar filmu kopumā, vadošais duets ir nepiedodami bāls. Vainīgi tradicionālie Holivudas kanoni — kādām jābūt mīlētāju attiecībām un kādiem jābūt viņiem pašiem. Vainojams Ričards Beimers, kurš ar savu saldenskaisto seju un balsi vairāk līdzinās pasaku princim nekā puisim no nabadzīgo kvartāla. Romeo viņam izdevies pavisam bezgaršīgs. Vainīga, protams, arī Natālija Vuda (īstais uzvārds — Gurdina, pēc tautības krieviete, dzim. 1938., kino debitējusi 1943., padomju skatītājiem pazīstama arī kā galvenās sieviešu lomas tēlotāja kinokomēdijā «Lielās autosacīkstes», kur viņas partneri bija Džeks Lemons un Tonijs Kērtiss, mirst 1981.ˆ gada, iekritusi okeānā no jahtas, uz kuras notika iedzeršana) — atšķirība no pārejiem, viņa jau bija «zvaigzne», aizēnojusi pat Eiropas mīluli Odriju Hepbernu. Taču blakus jauniešu entuziasmam viņas profesionālisms nobaleja, lai arī Vuda saņēma «Oskaru», ko par gada labāko «otrā plāna» lomu izpelnījās arī Rita Moreno (Anita) un Džordzs Čakiriss (Bernardo). Diemžēl bez balvas atstāja Rasu Temblinu, kura atveidotais balto vadonis Rifs ar savu juteklīgo, karstasinīgo dabu līdzsvaroja otra līdera — Bernardo — eleganci un «vēsumu». Varbūt «vainīgi» arī paši režisori — galu galā spilgts mīlētāju duets iekarotu sev filma parak izdevīgas pozīcijas, un skatītājs, sekojot viņu brīnišķīgā mīlas stasta peripetijām un apraudot tā bēdīgo galu, galīgi nepamanītu pamattēmu. Kas zina?

Desmit «Oskari» — tikai daļa no atzinības lavīnas, kas nogāzās pār «Vestsaidas stāstu». Tā ieguva ne tikai pasaules slavu, bet kļuva par autoritāti miljonu ļaužu uzskatos, to citēja kā socioloģisku faktu — «Vestsaidas stāsts» tika atzīts par precīzu 60. gadu Amerikas modeli. Tā kā PSRS filma parādījās tikai 80. gadu sākumā, padomju autori parasti atsaucās uz mūzikla iestudējumiem mūsu teātros.

Žēl, ka šī filma atvadās no mūsu ekrāniem, beidzas iznomās termiņš. Kaut arī uzņemta 1961. gadā — laikā, kad jauni nebijām mēs, bet mūsu vecāki, no tas_ nemaz nedveš arhaisms, kas citā lentē mūsu straujajā dzīves rituma jūtams jau pēc atkārtotas noskatīšanās. Lieki būtu atgādināt aksiomu, ka šedevri nenoveco. Tas, ka «Vestsaidas stāsts» ir tiem pieskaitāms, ka augstas profesionālas meistarības un izcila talanta radītā vokāli horeogrāfiskā mistērija uztverama un pieņemama pat skatītājam, kam vairāk ierasti tradicionāli sižeta atveides paņēmieni, pilnīgi skaidrs. Neskatoties uz to, ka kinoteātrī «Kosmoss» man apkārt sēdošie skatītāji garlaikoti knosījās un dažs labs pat devās prom. Filma pie tā nav vainīga, vainīga nav pat filmas saīsināšana, kas veikta, manuprāt, tikai tādēļ, lai priekšniecība komisijai neteiktu, ka tā «velti savu maizi ēd». Kinonoma, balstīdamās uz padomju un ārzemju haltūristiem, padarījusi mūsu skatītajus par analfabētiem kinovalodā —viņi spējīgi sekot tikai primitīvai darbībai — šitas šauj, tasᵏ sit, viņi skūpstās; neizprot simbolu, zemtekstu un asociāciju nozīmi, filmas vizuālo un skanisko risinājumu. Kino jr demokrātiskā māksla, bet kā jebkura daiļrade, tā prasa no skatītaja ne tikai acis vai ausis, bet ari prāru. Turklāt pat kinoteātrī «Kosmoss» izcilām filmām atvēlēts pa seansam, bet pārējo laiku aizpilda sēnalu kino. Vārdos par mākslu iestādamās, mūsu kinonoma gadu desmitiem apzog kinoskatītājus, iztirgodama tiem krietnu devu kino-surogātus. Bet lai paliek šī dusmīgā atkāpe.

Visspilgtākā aina, kurā filma sasniedz kulminācijas spriegumu, ir nevis kautiņš, kurā mirs abi barveži, bet vokālais numurs «Šonakt» (Tonight), kas kalpo par kontrastējoši optimistisku prelūdiju visam, kas vēl notiks. Dziesmu «Šonakt» uzsāk «raķešu» un «haizivju» kori, kuri dodas kaujā, lai izšķirtu, kas būs pavēlnieks šajā ielā. Tas viņiem nozīmē visu. Skarba melodija, maršveidīgs ritms ar draudīgiem piesitieniem. Katrs savā Vestsaidas malā, dzied abi mīlētāji — maigās, sapņainās balsīs, domājot par nākotnes nesto laimi. Mūzikā ielaužas Anitas, puertorikāņu barveža Bernardo draudzenes kaislā balss, viņa priecājās par gaidāmo mīlas nakti. Finālā visas balsis savienojas gavilējošā maģiskajā «Šonakt!» — cerībā, ka tā atnesīs visu ilgu

piepildījumu. Bet — nakts sagraus šīs cerības. Satriektā skatītāja acu priekšā raibā virpulī aiztrauksies nāve, bailes, sāpes, naids, skanot Leonarda Bernstaina sacerētajai mūzikai. Viņš neuzrakstīja «Vestsaidas stāstam» tikai muzikālu signāltēmu un pāris «lipīgu» hitu. Filmas partitūra ir vienota gan iekšēji, gan ar vizuālajiem tēliem, bagāta ar zīmēm un atgādinājumiem. Mūzika nenoveco, bieži dzirdama radioviļņos. Tai skanot, Katarīna Vite (VDR) kļuva par 1987. gada pasaules čempioni daiļslidošanā sievietēm.

Panākumus nodrošināja ne tikai talantīgais mākslinieku kolektīvs un augstvērtīga tehnika (speciāli šai filmai tika radīts «Pana-zoom» tipa objektīvs, kas ļāva kamerai pēkšņi pāriet no kopplāna uz tuvplānu, no kautiņa ainas ar pārdesmit saspringtiem stāviem — uz kāda kaušļa rokā spīguļojošo atspernazi). Holivudas un Brodvejas talanti un iespējas jau daudzkārt bija spīdoši demonstrēti. Pirmoreiz skatītājs žanrā, kurš šķita radīts, lai tikai izklaidētu, izdzirdētu runājam par sociālām problēmām. Mūzikla tradīciju apvienošana ar Amerikas reālajām aktualitātēm varēja kļūt par jaunu «zelta bedri». Taču, lai arī Holivudā to saprata, sekotāji neatradās, arī pats Vaizs atkāpās — viņa nākošais grāvējs bija slavenās «Mūzikas skaņas». (Grandiozi kases panākumi — izmaksājusi 8 miljonus dolāru, tā trijos gados savāca 117 miljonus, draudot apdzīt «Vējiem līdzi». Kritiķiem filma kalpoja par mērķi zobgalībām: «Apsveicami, ka kinofirmu grāmatvedībā ieviešas skaitļotāji, bet «Mūzikas skaņu» panākumi liek domāt, ka arī tās scenāriju rakstījusi ESM.» Jo filma ir to stereotipu komplekts, kādi amerikāņu kinoskatītājam ir viņa priekšstatos par Eiropu, par nacismu, par labo un ļauno. No filmas, ko veidoja desmitkārtīgās «Oskara» laureātes režisors un scenārists un kurā tika izmantoti reālās Marijas fon Trapas memuāri, kura kopā ar ģimeni emigrācijā izveidoja ansambli «The Trapp FamilY Singers», tika gaidīts daudz vairāk.)

Šāda veida «sociālas problēmas» Holivuda pieņēma. «Mūzikas skaņu» (1965) un gadu ātrāk uzņemtās «Manas skaistās lēdijas» panākumi izraisīja dzīšanos pēc tematiem «no dzīves» — tapa «Smieklīgais skuķis» un «Hallo, Dollij!» ar Bārbru Streizandi, «Zizi» un «Zelta varavīksne», kurās sevi centās reanimēt 50. gadu zvaigznes, «Mīļā Čariti» — «muzika-lizēta» pasaulslaveno «Kabīrijas nakšu» versija, kas piedzīvoja neveiksmi. Pats režisors Bobs Foss ironizēja: «Vienīgais mierinājums, ka ģeniālajai Fellīni filmai ASV gāja daudz bēdīgāk nekā manējai.» Vēlāk viņš rada izcilo «Kabarē» (1972, septiņi «Oskari» un septiņas Britu Kinoakadēmijas balvas) (sk. «Avota» 5. numuru).

Septiņdesmitajos gados kino ielauzās jauniešu mūzika. Uz

ekrāna pārceļoja rokoperas «Jēzus Kristus — Superzvaigzne» (1972, komponists E. L. Vēbers), «Tomijs» (1975, P. Taušends), «Mati» (1979, G. Makdermots, M. Formana režija). īsu brīdi slavas virsotnēs izlauzās diskofilmas, vēlāk — breikfilmas. Daudz veiksmju, daudz viduvējības. Trūkst šedevru. Kāpēc? Atbildi mēs rastu tā paša Boba Fosa, izcila režisora un horeogrāfa, filmā «Visa šī jezga» (Ali that jazz, 1980), ja tā būtu rādīta mūsu kinoteātros. Tāpat atbildi, kāpēc, runājot par muzikālo kino, pieminu tikai ASV, lai gan mēs zinām «Šerbūras lietussargus» (1964, Žaka Demī režija) un citas. Muzikālās filmas kļūst aizvien dārgākas — «Manas skaistās lēdijas» (pēc B. Šova lugas «Pigmalions») realizācija izmaksāja 17 miljonus, no kuriem 5,5 tika samaksāti par ekranizācijas tiesībām vien. Pat «ekonomiski» uzņemtais «Vestsaidas stāsts» aprija sešus miljonus. Filmējot «Hallo, Dollij!», kompānija «XX Century-Fox» gandrīz bankrotēja — ekranizācija izmaksāja 25 miljonus! Skaidrs, ka citu valstu studijas nevar radīt atbilstoša izmēra kolosus cīņai ar šo produkciju. Tāpēc arī Eiropas kultūras panīkums, ASV kapitāla kontrole pār citu zemju kinoražošanu, pasaules amerika-nizēšana ar «masu kultūras» produkcijas palīdzību. Milzīgie kapitālieguldījumi, kuri tiek realizēti Holivudas filmās, nostumj malā konkurentus un savāc grandiozu peļņu no visas pasaules kinoskatītāju kabatām.

No otras puses — ieguldot miljonus, uzņēmēji izvairās no jebkura riska. «Manas skaistās lēdijas» Brodvejas uzvedumā Elīzu tēloja nākošā «Mūzikas skaņu» zvaigzne Džulija Endrjūsa. Vorners nolēma, ka viņa nav pietiekoši slavena un nomainīja ar Odriju Hepbernu, iedzenot izmisumā Džordza Kjūkora vadīto uzņemšanas grupu, kura lentē rūpīgi imitēja Brodvejas iestudējumu — miljonu pasākumam eksperimenti nav ieteicami! Tāpēc Natāliju Vudu un Odriju Hepbernu «iedziedāja» profesionālas dziedātājas, kaut abām bija brīnišķīgas, filmās un izrādēs realizētas vokālās dotības. Tāpēc arī izvairīšanās no reālās dzīves līkločiem un modernizēti pasaku sižeti, kuri droši pārbaudīti gadu desmitu laikā. Tamlīdzīgas «drošības garantijas» novedušas pie žanra sterilitātesˆ— šajā cukura tuksnesī kā vientuļas klintis paceļas daži izņēmumi, izcilākais no kuriem — «VVestside Story».

OJĀRA MARTINSONA FOTOREPRODUKCIIA

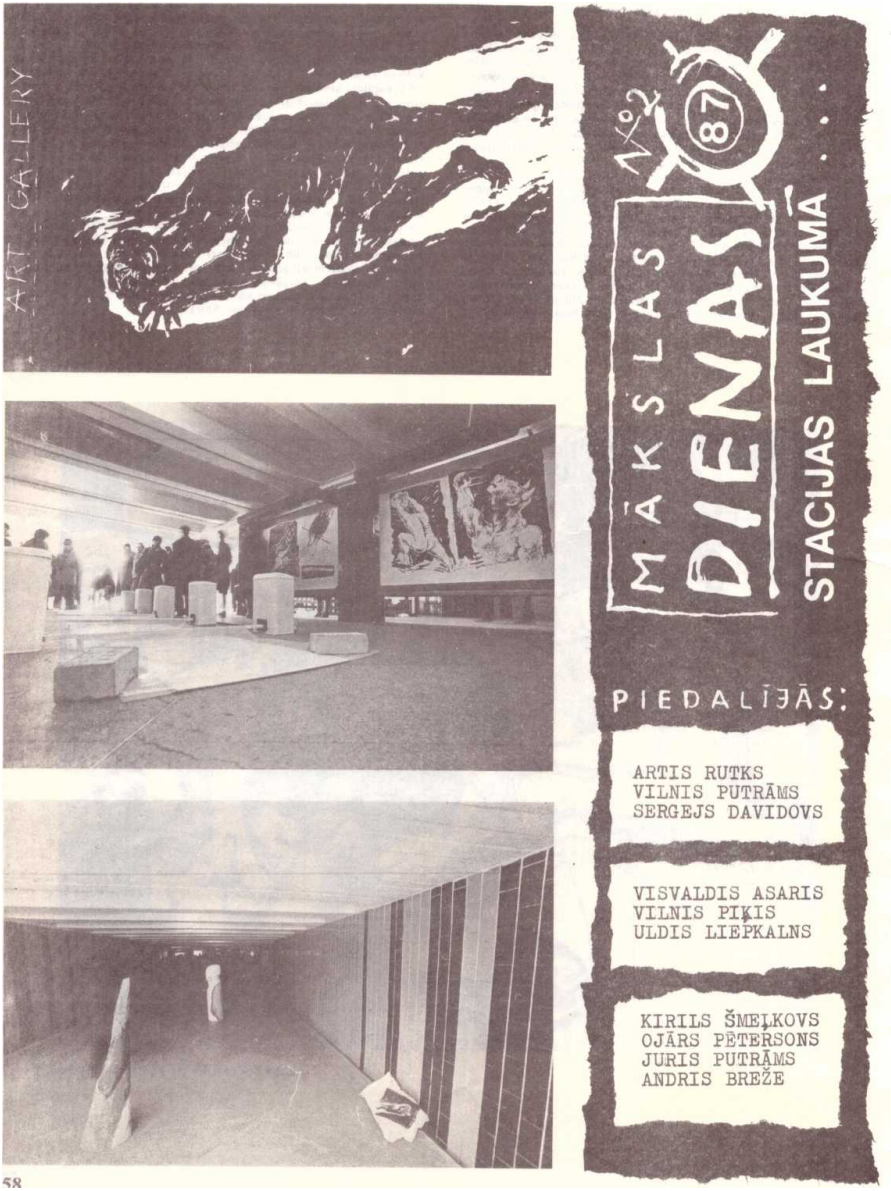

Tuneļa akcija Mākslās dienās — apzināta mākslas darbu iesaistīšana vidē, kas mainīga, pilsētas migrantiskas dzīves paradoksiem pakļauta. Iespēja likt sastapties ar mākslu ari tiem, kam izstāžu zāles, muzeji ir tālas un svešas sfēras. Un protams — patīkams pārsteigums tiem, kas mākslu mīl. Iespēja ieraudzīt citu mākslas runātspējas aspektu — spēli ar līdzdarbošanos — iesaistīšanos, līdzdomāšanu.

Pašiem māksliniekiem — demokrātiska iespēja novērot tādu savas sabiedrības reakciju amplitūdu, kas izstāžu zālēs nekad neparādās.

GVIDO KAJONA FOTO

Džemma Skulme, gleznotāja, LPSR MS valdes priekšsēdētāja:

«Nevar atņemt mūsu jaunajiem māksliniekiem tiesības operēt ar daudziem un dažādiem izteiksmes līdzekļiem. Viņiem ir arī savs lepnums, viņi grib būt zinoši visos mākslas virzienos. Viņi grib izteikties.

Grib būt arī režisori.

Šie mākslas objekti nes zināmu sociāli kritisku slodzi. Pauž mākslinieka ieinteresētību par problēmām, kas sabiedrību nodarbina.»

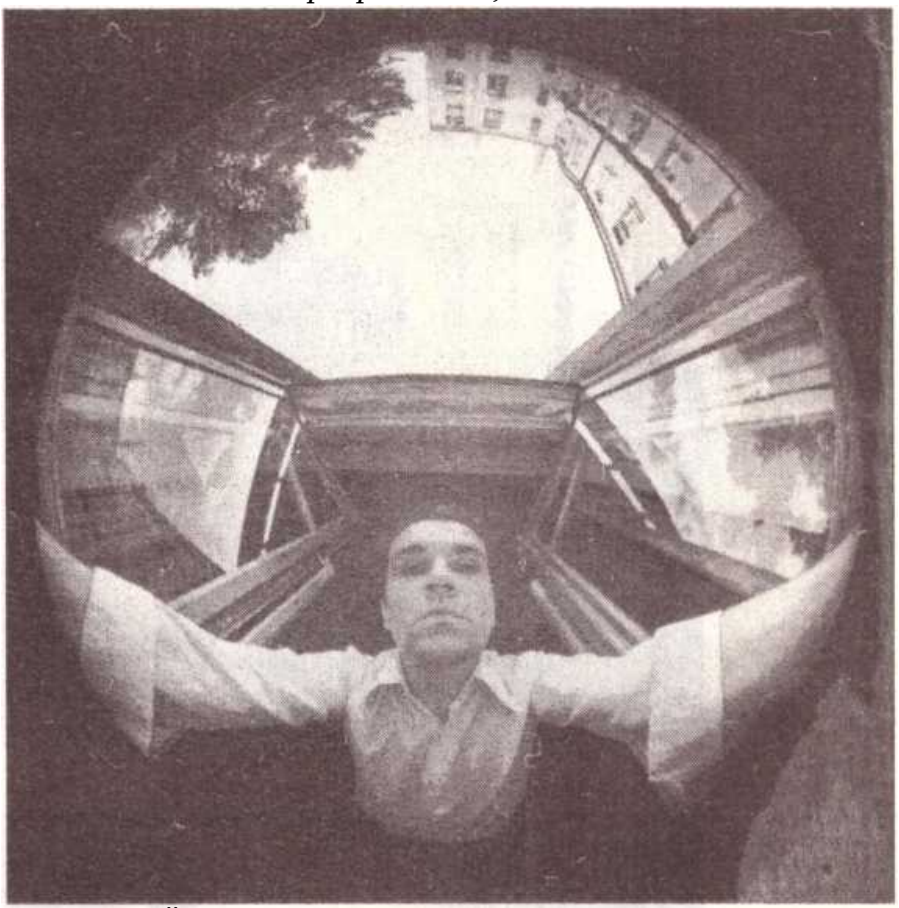

MĀRTIŅŠ ZELMENIS

t

Jūsu acu priekša ir.

Jūsu acu priekšā ir dažas fotogrāfijas, un, redzot tās, nav jāapgalvo, ka tas ir kaut kas ģeniāls.

Nekas nav jāapgalvo. Pilnīgi iespējams, ka tā vēlas pats autors, jo ikdienā viņš cenšas būt neuzkrītošs, bez jebkādas ekstravagances vai trokšņainas auras. Tā ir bijis vienmēr. Domāju.

Dzenoties pēc iespējām pašapliecināties, mēs parasti atdodam priekšroku ārēji efektīgām un pārsteidzošām izpausmes formām, radot ap sevi uzmanības un jūsmas pilnu atmosfēru. Savukārt tāds klusāks darītājs šķiet aizdomīgi tūļīgs un tieši kā radīts mūsu asprātīgajām

piezīmēm. Viņš paliks atbildi parādā. Vārdos. Un tikai tas dara mūs drošus. Bet fotogrāfijā viss tiek pierakstīts līdz pēdējam sīkumam, uzrādot realitātes aizejošās un paliekošās vērtības. Mūs uztrauc aizejošais. Jo mēs domājam par sevi. Mēs mīlam sevi. Un jo nemierīgāks ir mūsu prāts fotoaparāta priekšā, jo vairāk mēs sevi mīlam. Nav nekāds brīnums, ka lielais vairums cilvēku ārkārtīgi smagi uztver fotografēšanos, it sevišķi portretēšanas brīdi, jo tas parasti sakrīt ar egoistiskās pašmīlas akta kulmināciju. Kurš var palikt vienaldzīgs?

Mārtiņš Zelmenis, kura fotogrāfijās cilvēks lielākoties eksistē tikai kā visas nofotografētās realitātes centrālā ass. Un ne vairāk. Ar ko gan tāds sevī iemīlējies portretējamais var būt interesantāks par situāciju vidē? Tas attiecas faktiski uz visām fotogrāfijām, kuru uzņemšanas brīdī eksistējusi abpusēja vienošanās par fotografēšanos kā tādu. Nākas sev atzīties, ka interesantākais šķiet fons, detaļas, sīkumi, bet cilvēks ir tikai durvis, pa kurām mēs šai lietu pasaulē iekļūstam un atkal tiekam laukā. Joks?

Mārtiņš fotografē Maiju Daujāti, piemēram (lūdzu Maiju mani atvainot), bet fotografēšanas brīdī aizmirst viņu un pievēršas grafikām pie sienas, kurās redzama 1985. gada Līgosvētku simbolika. Par to liecina kompozīcija, tonālais akcents, gaismēnas un it visa darba vizuāli psiholoģiskā slodze. Nav nekāda pamata ari apgalvot, ka tas viss notiek skatījuma estetizē-šanās rezultātā, jo šīs smukuma godkāres Mārtiņam elementāri trūkst. Viņš ir klusais. Darītājs. Vispār. Viņa fotogrāfijas itin bieži izsauc neizpratni, jo nav īsti skaidrs, kam fotogrāfs ir pievērsis uzmanību, kas īsti ticis fotografēts. Trūkst stereotipās ak-centācijas, un darbs paliek nesaprasts. Par prastu pieņemts.

Mārtiņš Zelmenis mēģināja būt literāts. Tagad — fotogrāfs. Tas ir gandrīz viens un tas pats cilvēks. Tādēļ vizuālā domāšana bieži tiek aizstāta ar literāro, radot vārdiski noformulētu priekšstatu attēlus. «īstās» fotomākslas cienītājus tas, protams, kaitina. It īpaši tad, kad Mārtiņa spītīgā (konsekventā?) turēšanās pie naturālā fotogrāfisma rada darbu sērijas «Ēdnīca» un «Bērnudārzs» (piemērs — darbs «Inta»), kuros pats princips kalpo kā radoša metode, daudz nerūpējoties par galarezultātu. Tas viss ir daudz tuvāk dokumentālām akcijām, *performance* tipa pasākumiem tēlotājmākslā, kuros jaunradītā, akcijas rezultātā uzburtā realitāte ir svarīgāka par dokumentālo pirmavotu. Šādas dokumentālas manipulācijas faktiski paplašina mūsu redzesloku ārpus ierastiem urbānisma, dabas aizsardzības, bērnības, draudzības u. c. simboliem, paplašinot arī šo jēdzienu faktisko ietilpību, neļaujot tiem nonivelēties mūsu apziņā. Vismaz tā tam vajadzētu būt, ja esam gatavi bez aizspriedumiem un vīpsnas ieskatīties darbos. Nācies vairākkārt pārliecināties, ka tik «primitīvi» fotografēt kurš katrs muļķis

arī nevar. Tur vajag īpašu «muļķa talantu» un domātgribu, lai radītu tādu attēla konstruktīvo loģiku, kas to principiāli atšķirtu no jebkuras citas gadījuma rakstura fotogrāfijas.

Tas viss raksturo arī Mārtiņu pašu un viņa piederību tā sauktajam jaunajam vilnim Latvijas fotomākslā.

J ūsu priekšā ir dažas fotogrāfijas . ..

Neko nevar apgalvot.

VALTS KLEINS

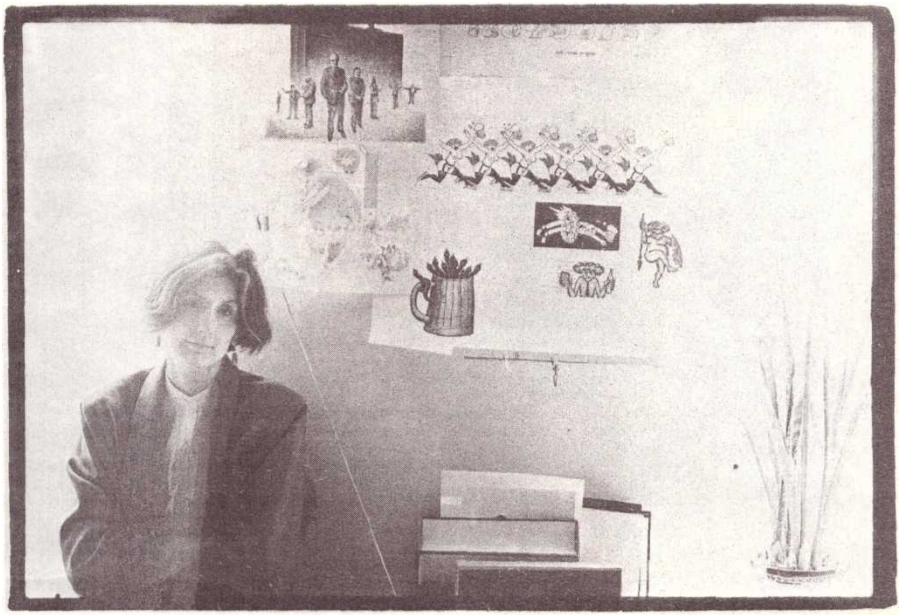

MAIJA DAUJĀTE, LM REDAKCIJA, 1985. GADA VASARA.

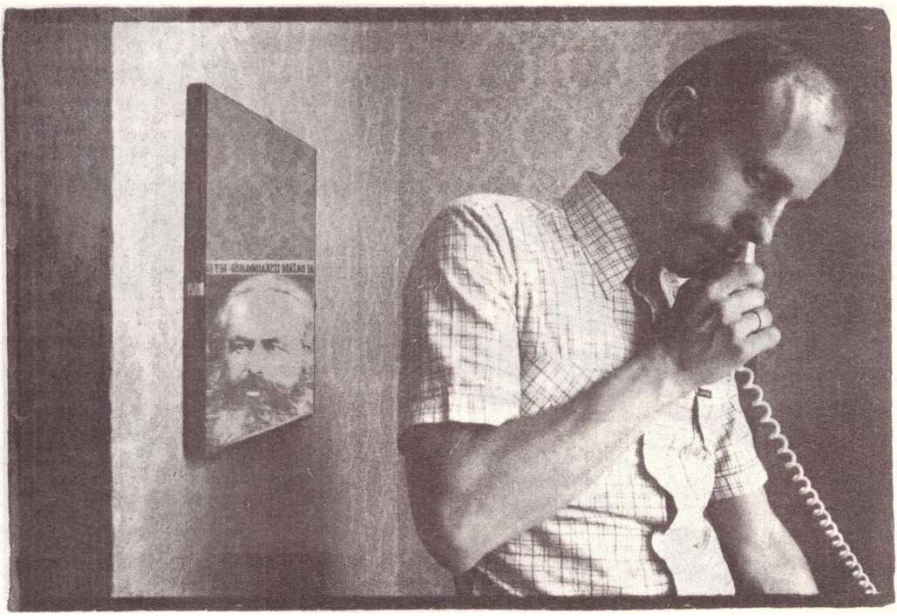

IVARS. 1983.

SANDRA BONDEREVSKA, PRESES NAMA 'APKAIME, 1984. GADS.

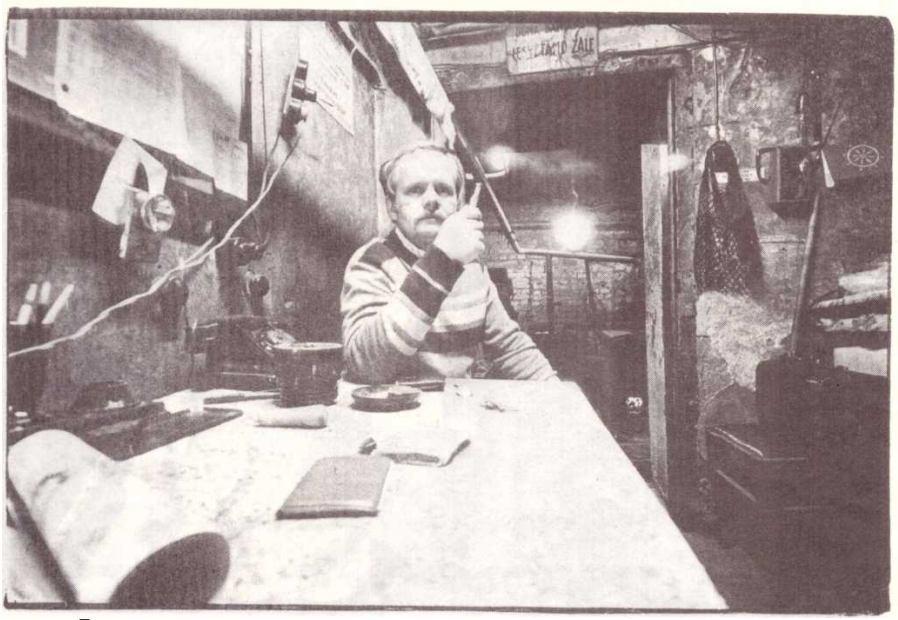

JĀNIS BLEKTE DARBA POSTENI, 1984. GADA VASARA.

NIKS PETRAŠKEVICS, NOGALES PILS, 1982. GADA ZIEMA.

SIEVIETES. 1985. GADS.

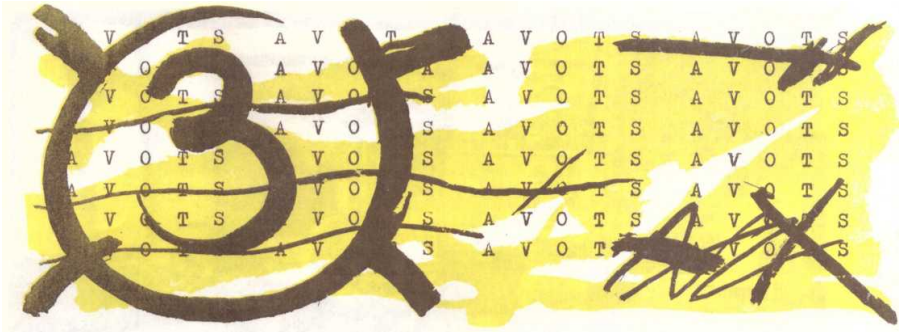

IMANTS ZIEDONIS
KULTŪRAS FONDS

IR

VISAS TAUTAS FONDS

Es saprotu, ka Kultūras fonds, manuprāt, ir viena no sabiedrības visnozīmīgākajām pašdarbības formām. Jo tā nav tikai mākslinieciska rakstura pašdarbība. Tas nav tikai personības brīvā laika pavadīšanas paņēmiens.

Tā ir pašdarbība jau kultūras politikā, kultūras virzības noteikšanā.

Šis ir viens no skaistākajiem mūsu laika demokratizācijas gājieniem. Jo tas aicina ne tikai dziedāt un gleznot, ne tikai fotografēt un veidot, bet aicina uz tautisku un valstisku darīšanu — uz kultūras politikas veidošanu — pašā tautā, sabiedrībā, pašpārvaldē.

Kultūras fondam ar šo svarīgo ak *tu šodien no* valsts tiks dota kulturas pašpārvaldes iespēja. Tas ir liels demokrātisks akts.

Kulturas fonds dos iespeju teikt vardu tiem, kas to ir gribējuši, bet nez kadu iemeslu pēc nav dabūjuši.

Varbūt tas ir kāds talantīgs aktieris, kas visu laiku cīnījies par ta saucamo viena aktiera teātri, varbūt tas ir muzejnieks, antikvars, kolekcionārs, kas grib atklāt vispārībai savā mūžā sakrato.

Varbūt tas ir pianists, ģitārists vai koklētājs ar garu baltu bardu, kas nav atradis sev pieņemamu saprotošu saimnieku, kas viņu sutītu pasaulē viesturnejās.

Kameransamblis, kas meklē koncertiespējas pilīs un greznos apartamentos.

Kamerkoris vai *amatnieku* grupa, kas nolēmuši atjaunot sava amata godu!

Ikviena īstenība sakuma paradas ka varbūtība, ka iespējamība. Ar Kultūras fondu nu tā ir dota!

Tautas iespēja izveidot skulptūrās savus teiksmu varoņus: Lāčplēsi, Spīdolu;

savus bērnības grāmatu varoņus — Anneli, Sprīdīti, Dullo Dauku, Staburaga bērnus.

Iespējamība pieteikt ieceri, par to aģitēt, tai ziedot. Mūsu, skulptoru, republikā vēl nav skulpturāliem simboliem iezīmēts sarkano strēlnieku ceļš. Ne Valmierā, ne Juglā, ne Valkā.

Kultūras fonds var palīdzēt iezīmēt streļķu cīņu ceļu vēl izteiksmīgāk arī stepēs un tundrās. Mums ir stipri skulptori.

Arī skulptūra Rainim Lugāno ezermalas skaistajā bulvārī atradīs

savu vietu promenādē starp daudziem pasaules humānistiem, kuriem tur goda postamenti.

Ari pieminekļi mūsu mātēm, tautas dziesmu teicējām var tikt uzcelti kaut kur brīvā dabā Vidzemes pakalnos, Zemgales laukos.

Fonda nolikums īpaši paredz fonda darbību perifērijā, novados. Novadu sakopšanu.

Meldru krēslu pinēji un salmu cepuru pinēji nav vēl modināti. Jaunus, greznus izbraucamos ratus netaisa ratnieki. Ir jāizsmej paši tie, kas ir uzmetušies par augstprātīgiem izsmējējiem — smej dzīvību, he, zirgi nosprāgs, rati kratās, un tad pat suņi drīz vairs nebūs vajadzīgi, medībās medījumu var atrast ar infrasarkanajiem stariem.

Ir vajadzīga amatnieku biedrība, jo šodien ražošanā starp inženiertehniskajiem spēkiem un strādniekiem ir pazudis viens līmenis, virsķēdes loceklis, vesels kultūrslānis — amatnieki, meistari. Amatnieks ir tas, kas visīstāk humanizē inženiertehnisko stihiju — viņa godaprāts, viņa darba ētika, viņa roku pieli-ciens. Ir jāorganizē amatnieku biedrība, bet tas nenozīmē, ka tajā jābūt tikai vecajiem cunftes meistariem.

Rīgas lietišķās mākslas vidusskola gaumē un izpildījumā skaitās Eiropas klases vidusskola.

Katru gadu meistari tur nāk laukā! Kad amata meistari sāks rosīties un pulcēties, pastiepsies arī profesionāli tehnisko skolu jaunie amatnieki.

Nebūt nav aizmirsta, bet vēl aktuālāka šodien kļūst Imanta Žūriņa — bijušā lietišķās mākslas vidusskolas direktora iecere par etalonu centru Rīgā. Tā būtu vieta, kurā regulāri vajadzētu atnākt saimniecību un uzņēmumu vadītājiem, — noskatīt sev vajadzīgo lietu, ideju, smukumu, piedāvājumu un pasūtīt analogus.

Mums ir milzīgi mākslas uzkrājumi muzeju fondos. Tas ir ne tikai pretdabiski, tas ir arī pretvalstiski — noslēpt tautas dārgumus no tautas aiz atslēgām. Jo kultūras ideāls nedrīkst pastāvēt atrauts no cilvēciskās darbības — ne gleznu fondi no skatītāja, ne kultūras namā kolhoza sapirktās taures, mūzikas instrumenti šķirti no spēlētāja!

Socioloģiski to sauc par atsvešināšanos. Tad rodas ilūzija, ka kultūra ir muzeju un glabātavu darīšana, pēc tās ir jābrauc uz Rīgu un tur to kultūru var redzēt noteiktās dienās un stundās muzejos un vakaros no 19.30 — teātros un filharmonijā.

Tā ir bīstama ilūzija. Bet rāda rodas, kad mūsu kultūras bagātības netiek tautā. Netiek prom arī citās tautās. Vienkārši — nav izstāžu zāļu. Tajā pašā laikā mums ir sagruvušas pilis ar skaistām zālēm, vismaz savs simts muižu, kas ir jāatjauno pašu vietējo vajadzībām pastāvīgām mākslas izstādēm.

Un tas noticis tāpēc, ka ilgu laiku lauku cilvēku nerēķināja par cilvēku, bet tikai par traktora melno mori.

Kādreiz dzīvo mežsargu sauc vēl joprojām nedzīvā vārdā — par meža izstrādes tehniķi.

Es to runāju tāpēc, ka Kultūras fonds nav nācis, lai no cilvēkiem izspiestu naudu, bet lai sekotu visam, kas var draudēt cilvēkam ar dehumanizāciju.

Un lai cilvēki dzīvotu sapratnē, ka kultūra nav kaut kas no kultūras nodaļas atvests, uzdots vai izgudrots, bet ka kultūra ir musu pašu aktīva, gudra, sakopta darbība — katra paša mājās.

AR ŠO RUNU TAUTAS DZEJNIEKS IMANTS ZIEDONIS UZSTĀJĀS LATVIJAS PSR KULTŪRAS FONDA DIBINĀŠANAS SAPULCĒ *S.* G. MAIJĀ RĪGĀ

Tapec arī Kulturas fonds ierosina vēsturēs macībti vieta skolās iekļaut novada mācību un organizēt arī novadpētniecības entuziastu salidojumus. Arī jauno kultūras entuziastu kustību.

Kultūras fonds ir visas tautas fonds. Kultūras fonds ir visas Savienības fonds. Ir paredzēts iezīmēt lielas vēsturiskas savienības ceļus ar pieminekļiem un kultūras zīmēm. Tāds ceļš ir arī mūsu Daugava. Sākot ar seno romiešu meklējumiem pēc Daugavas ceļa, kas tos, no Eiropas jūrām nākušus, izvestu uz Melno jūru. Tāds ceļš ir Daugava ar Rīgu, Jersiku un Koknesi, ar varjagiem, latgaļiem un tās turpinājums pa Dņepru. Ceļš no var-jagiem uz grieķiem.

Tāds ceļš ir mūsu jūrmala — ar pirmajām jūrskolām, ar Liepājas varonību, ar Krišjāņa Valdemāra dzelžaino gribu, ar Viļa Lāča talantu, ar robežsargu un darba varonības zīmēm.

Šis piemiņas ceļš jāizstrādā sistēmā. Tā arī saucas viena no fonda Vissavienības programmām — «Pamjatj».

Mēs runājam par pilīm un muižām, bet — kauna lieta, ka mēs republikā vairs nevaram atrast nevienu lauku sētu, ko varētu nofotografēt pieklājīgā izskatā vai nesabojātā, nesagānītā kompozīcijā.

Grāmatai «Kurzemīte», ko grib izdot izdevniecība «Molodaja gvardija» sērijā «Otečestvo» ar krāsainām fotoilustrācijām, mēs Kurzemē šādu māju vairs neatradām.

Iet bojā unikālā arhitektūra. Pat Gaujas nacionālajā parkā, kurā sākotnēji tika solīts saglabāt šīs arhitektūras ansambļus.

Jaunā fonda programma aicina par to visu iedomāt un pacelt ne tikai tautu ziedojumiem, bet arī domāšanai, kad tā izraudzīsies savus deputātus, lai tie būtu kultūras cilvēki.

Kultūras fonds nesaprot kultūru kā tikai mākslinieku privilēģiju. Kultūra ir augsti humanizēts dzīves veids. Tā ir darba pamatprasība un vides sakoptība — mums ir drausmīgi nesakopti brigāžu centri, muižas, pamestas skolas, pamestas mājas, un vēl šodien, manuprāt, mūsu vidū ir maz zinātnieku. Bet zinātnieki ir tie, kas zinātniski tehniskā forša apstākļos var garantēt mums pareizu sociālo noregulējumu — lai mēs tehniskā komforta kustībā nekļūtu

nekulturālāki.

Paradokss — gudra inženiera bērnam draud prāta aprobežotība — viņam nav rotaļlietu. Ir saražots miljardiem mazu, vienveidīgu stumjamu un velkamu, un rūcināmu automašīniņu. Bērni ilgi neiemācās runāt, viņi rūc, stumj un rūc. Ieejiet bērnudārzos — tur jūs dzirdēsit šo monotono rūkšanu.

Cēloņsakarīga ir jaunatnes fizioloģiskā prasība pēc estrādes monotonitātes. Jo tā psihiski iemidzina. Nav jādomā. Tā iet bojā vispilnīgākais veidojums pasaulē — cilvēka apziņa.

Kultūras centram arī šajā virzienā vajadzētu rosināt zinātniekus — kā veidot jauno inženiertehnisko, kibernētisko estētiku ikdienai.

Kultūras fondam obligāti būs jāpiesauc zinātniskā doma. Ne tikai tāpēc, ka tā ražo kultūrpreci, bet tāpēc, ka tā gluži tikpat lielā mērā kā māksla ar savu pasaules izzināšanu bagātina cilvēcisko mērķu un nodomu pasauli.

Ir tāds jēdziens «mērķnodomu lauks», «mērķiedomu lauks». Māksla kopā ar zinātni palielina, apstrādā un kultivē šo labo centienu lauku.

Bet to audzē arī katrs godprātīgs cilvēks. Tā ka būs jābrauc mājās un šovakar jau jāmudina godprātīgākos cilvēkus un pirmajam sākumam jāsaka viņiem, ka ir dota vēl viena iespēja biedroties, sanākt kopā, salikt kopā prātus un vēlēšanos tiem, kuriem līdz šim tas kaut kādu iemeslu pēc nav iznācis;

kuri līdz šim aiz gudra prāta nav vēlējušies par sevi muļķīgākos grupējumos ielaisties, un vienkārši, kuri ir jauni un kuri grib skaisti un interesanti ieaugt cilvēkos.

Piecdesmito gadu atceri sakšu ar dzeju:

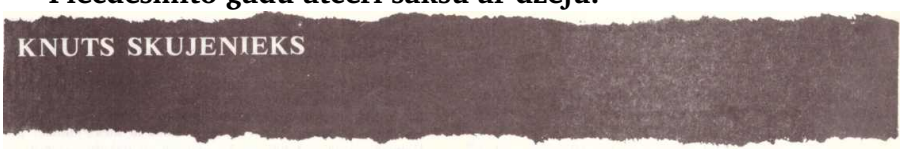

Es karu nevēlos! Es prasu taisnu sodu Tiem, kuri tautas jaunā karā rauj!

Par mieru savu parakstu es dodu,
Lai bērnus, sirmgalvjus vairs nenokauj.

Šis varonīgais cīnītājs ir Knuts Skujenieks un šādi viņš 1950. gadā debitēja literatūrā. Piebildīsim, ka autors savos četrpadsmit gados bija pie|āvis zināmu tuvredzību. Viņš sākotnēji aicināja, «lai cilvēks cilvēku vairs nenokauj». Pieredzējušie biedri žurnāla «Bērnība» redakcijā šo kļūmi taktiski novērsa, un abstraktā humānisma recidīvs caur to neradās.

Jaunais censonis nebūt nebija vientuļš. Šajā pat žurnāla numurā, pašā goda vietā Andrejs Balodis arī cīnījās par mieru, bet bez kļūmēm:

. . . Miers stiprāks ir par karu Tāpēc, ka laikā bargā To mūsu lielā zeme Un biedrs Sta(ins sargā!

Par godu mieram dārzu Pie savas skolas stādām,
Un jauno siržu kaismi Ik darbā visi rādām.
Mēs mīlam dārzus, dravas Un debesjumu zilgu.
Lai dzīvo dārgais Staļins Mums saules mūžu ilgu!

Pievērsīšu uzmanību tam, ka Staļina vārds ne ar ko netiek atskaņots. Tā nav nejaušība, jo uz atskaņām tolaik raudzījās modri. Dažam labam kolēģim .šajā sakarā jau bija sanākušas ziepes. Tas nu tā, par literatūru. Druscių skumīgi jau ir, ka tie kara kurinātāji to manis prasīto sodu nesaņēma un ka šodien vēl šur tur par mieru dzejā cīnās tāpat. Bet Andreja Baloža vārsmas nomierina. Un Annas Sakses runas atreferējums Vissavienības miera piekritēju konferencē arī: «Padomju Latvijas pārstāve konferencē paziņoja, ka kara kurinātāju riebīgās balsis nebiedē padomju ļaudis.»

Taču neaizrausimies ar viena žurnāla numura šķirstīšanu. Dzīve un it īpaši nākotne patiešām rādījās gaiša. Tas, ka vēl pirms gada mēs, divi brāļi, kopā ar vecotēvu un vecomāti sēdējām uz čemodāniem un gaidījām lielu ceļojumu, kurš, paldies dievam, izpalika, — kas par to! Drusku sāpīgāk bija, ka mani, pārliecinātu un aktīvu pionieri, negribēja uzņemt komjaunatnē (pēc gada, ne jau vairs Jaunjelgavas vidusskolā, bet Rīgā, mani uzņēma). Galu galā arī to, ka man, tā teikt, šķiru cīņas apstākļos, tīšuprāt iekārtoja pēceksāmenu un izsniedza tādu raksturojumu, kurš man nekā laba nesolīja, — arī to varēja pieciest. Rīgā no skolas naudas, kamēr vien vēl tā pastāvēja, es tiku atsvabināts trūcīgo materiālo apstākļu dēļ. Arī tas mani nesatrieca. Es taču zināju — tur, kur cērt mežu, skaidas lec. Es zināju arī to, ka šīs grūtības ir pārejošas, un nikni strīdējos ar ikvienu, kurš neticēja gaišās nākotnes tuvajai uzvarai. Protams, es negribētu būt skaida. Ciršanai es biju par jaunu. Lai gan Pavļika Morozova gaišais tēls, tas, kā viņš, aci nepamirkšķinādams, nodeva savu tēvu, stāvēja mūsu acu priekšā.

Tiesa, nebija mūsu skolas gadi arī bez delverībām, bez bastošanas no stundām un skuķu vizināšanas laivās pa pilsētas kanālu (toreiz tas vēl bija iespējams), dejot mācīšanās, greizsirdības. Lai gan pa purnu esmu dabūjis ne tikai meiteņu dēļ, bet arī savas pārliecīgās apzinības dēļ. Man kā aktīvistam nācās cīnīties gan pret lūpu krāsošanu, gan pret kaktu ballītēm «Pirtiņā», «Māsiņās», oficieru klubā un ar visādu citādu idejisko noslīdējumu.

Dzīve manus uzskatus koriģēja lēnām. Kremlī augām naktīm

dega kāds logs, aiz kura domāja par mums visiem. Un, ja mums bija jāstaigā aplāpītiem un visai pieticīgi ēdušiem, tad tur bija vainīgi tikai tie, riebīgie, viņā pusē. No turienes nāca tādi meldiņi kā «Sugerbušs», «Džambulaija», «Istambul — Konstantinopol» un viszemākā morālā pagrimuma simbols — košļājamā gumija. Lai gan atzīšos, ka mājās pie klases meitenēm mācījos dejot ne tikai valsi, — bet — ak, apgrēcība! — arī fokstrotu. Tās graciozās dejas, kas vienīgās mums skolā bija atļautas, kā «Pas d'Espagne» (latviski «Padod spaini»), es tā arī pilsētā neapguvu. Ko lai dara, — arī saule nav bez plankumiem.

Kāpēc es to visu stāstu? Neba, lai norēķinātos ar pagātni. Ari mans gaišais vidusskolnieka tēls tam laikam bija samērā raksturīgs. Grūti pateikt, kas no mums, šiem gaišacainajiem fanātiķiem, būtu izaudzis (pareizāk būtu teikt —izaudzēts), ja kādā 1953. gada marta dienā Kremļa gaišais logs neapdzistu.

Daudzi raudāja. Vēl vairāk bija tādu, kas ļoti klusi, bailīgi, bet atviegloti nopūtās. Tos mēs tolaik vēl nedzirdējām. Mana gulbja dziesma staļinismam bija Staļiniskā iesaukuma organizēšana. Lielāko daļu no klases es iedabūju komjaunatnē (turklāt nākamgad beidzām skolu un daudziem bija jāsāk domāt par tālāko karjeru), bet ne simtprocentīgi. Kāds pārliecības zobratiņš jau bija ieķīlējies. Un tomēr šis fanātisms (protams, pārvarēts) maniem laikabiedriem un man iedeva mugurkaulu visam mūžam, lai nenoklīstu dažbrīd piņķerīgās niansēs un lai saprastu, cik briesmīga ir paštaisnība.

Tad — universitāte un pāris gadu filoloģijas studiju. Tas bija tāds apjukuma laiks. Arī citulaik dižs tēls Lavrentijs Pavlovičs Berija izrādījās angļu, amerikāņu, musavatistu un ineņševiku aģents. Mūsu paraug-romāna «Jaunās gvardes» autors Aleksandrs Fadejevs nošāvās «alkoholisma iespaidā», kā tolaik ziņoja avīzes. Pašmāju paraugautori gan neviens nešāvās.

1956. gada rudenī iestājos Maskavas Gorkija Literatūras institūtā. Šo gadu joprojām piemin daudzi. Staļina kultu atmaskojošais Ņikitas Hruščova referāts PSKP 20. kongresā. Kaut arī šis referāts bija domāts šauram kongresa delegātu kontingentam, bet, ko zina divi, tas zināms visiem. Kremļa loga gaišums sirdī izdzisa pavisam. Ļaudis sāka atgriezties no Ziemeļu «kūrortiem», dažs labs pat iestājās mūsu institūtā. Pār manu samulsušo pirmkursnieka galvu toruden un toziem vēlās viens vilnis pec otra. Vēl nebijām apjēguši, šodien sacīsim, pieticīgo kulta kritiku, kad iesākās nežēlīgie Ungārijas notikumi. Kas tur notiek, kas tiem ungāriem vajadzīgs? Braucot metro un lasot avīzi «Literatūra un Māksla», es no kāda piedzērušā mutes tiku pasludināts par ungāru un ar lielam pulem izvairījos no

konflikta.

Institūtā sākās radošas diskusijas par sociālo atbildību, par mākslinieka brīvību, iznāca pašiniciētas sienasavīzes, notika vētrainas komjauniešu sapulces. Diskusiju runātāji un sienasavīžu rakstītāji dabūja diezgan dārgi maksāt. Slēdza laukā no institūta Bellu Ahmaduļinu un Junnu Moricu, neizsniedza diplomu Jurijam Kazakovam. Es visas šajās vētrās piedalījos minimāli: aklimatizācija provinces zēnam un smalka valodas prasme nenācās viegli. Tas, ko citi izkliedza, man bija jāpārgremo sevī. Nācās redzēt Jevgeņija Jevtušenko žilbinošo karjeru. Drīz vien pienaca brīdis, kad viņš realizēja savu pasludināto programmu: «Nevienas nepublicētas rindas!» Kas viss tur nenāca laukā! Tā es pa īstam iepazinos ar konjunktūrismu.

Piedzīvoju ari Borisa Pasternaka noriešanu, kuru tolaik prominentais Valentīns Ovečkins pasludināja par izdzimteni. Redzēju ķengu plakātus, kurus nesa urrāpatriotiski noskaņota studentu grupa (ar institūta vadības svētību), tai demonstrētu pie Rakstnieku savienības. Pasaule ap mani sašķēlās. Pirmā lielākā Pablo Pikaso izstāde, it sevišķi tiem, kas vairāk par viņa «Miera balodi» nebija redzējuši, izsauca šoku. Tiekoties ar studentiem, Iļja Erenburgs stāstīja vienu, bet Mihails Šolohovs pavisam ko citu.

Pamazām dzīve iegāja sliedēs. Izslēgtos uzņēma, diskusijas noplaka, sākās saviesīga un radoša sadzīve ar kolēģiem. Interesants laiks un interesanti cilvēki: burjati, altajieši, nanajieši, turkmēņi, kirgīzi. Visi pēc vētrām kā ozonu ieelpojuši, studēja Rietumeiropas kultūru, meģinaja to sintezēt ar savējām. Nez vai vairs kādreiz būs tik spilgtas un negaidītas kombinācijas literatūrā. Liela daļa no maniem kolēģiem latviešu lasītajiem ir pazīstama no padomju dzejas sērijas sešdesmitajos gados, kuras veidošanā es diemžēl nepiedalījos.

Trakā institūta kopmītnes gaisotne: talanti ar grafomāniem, alkoholiķi ar darbarūķiem juku jukām. Tagad retumis iegriežoties šaja kopmītne, kurai pašrocīgi nācās rakt būvbedri, skatos, ka maz kas mainījies. Varbui vienīgi vairāk administrēšanas un komandēšanas. Jaunie ģēniji kā bijuši dulli, tā dulli ir arī tagad.

Bija tāds skaists entuziasma gars tolaik latviešu studentos. Visdažadako nozaru nākamie speciālisti pulcējāmies kopā, organizējām pašdarbību, svinējām svētkus un sapņojām par to, ko katrs sava aroda paveiks. Žēl, ka šobrīd par maz mūsu zēni un meitenes izmanto izglītības iespejas ārpus dzimtajām mājām. Toreizējie «maskavieši» šo savu dzīves laiku neviens nenožēlo. Izdzīvot gan materiali, gan morāli nebija viegli, bet kūlāmies vien un

pārlieku nebēdājam.

Pēc liriski dreijātiem pantiņiem saku visādus tolaik modigus un aktuālus eksperimentus. Atsaucos uz visas pasaules jaunumiem. Prašana it kā veidojās, tikai paša prāta pietrūka: viss no avīzēm, gatava veida. Kam prasīt palīdzību nebija, jo ikviens visapkart bija tikpat gudrs. Kaut arī ieguvu pašu mājās zināmu atsaucību, saprotu, ka tas vel nebija nopietni. Dzejai dzīve mani norūdīja vēlāk.

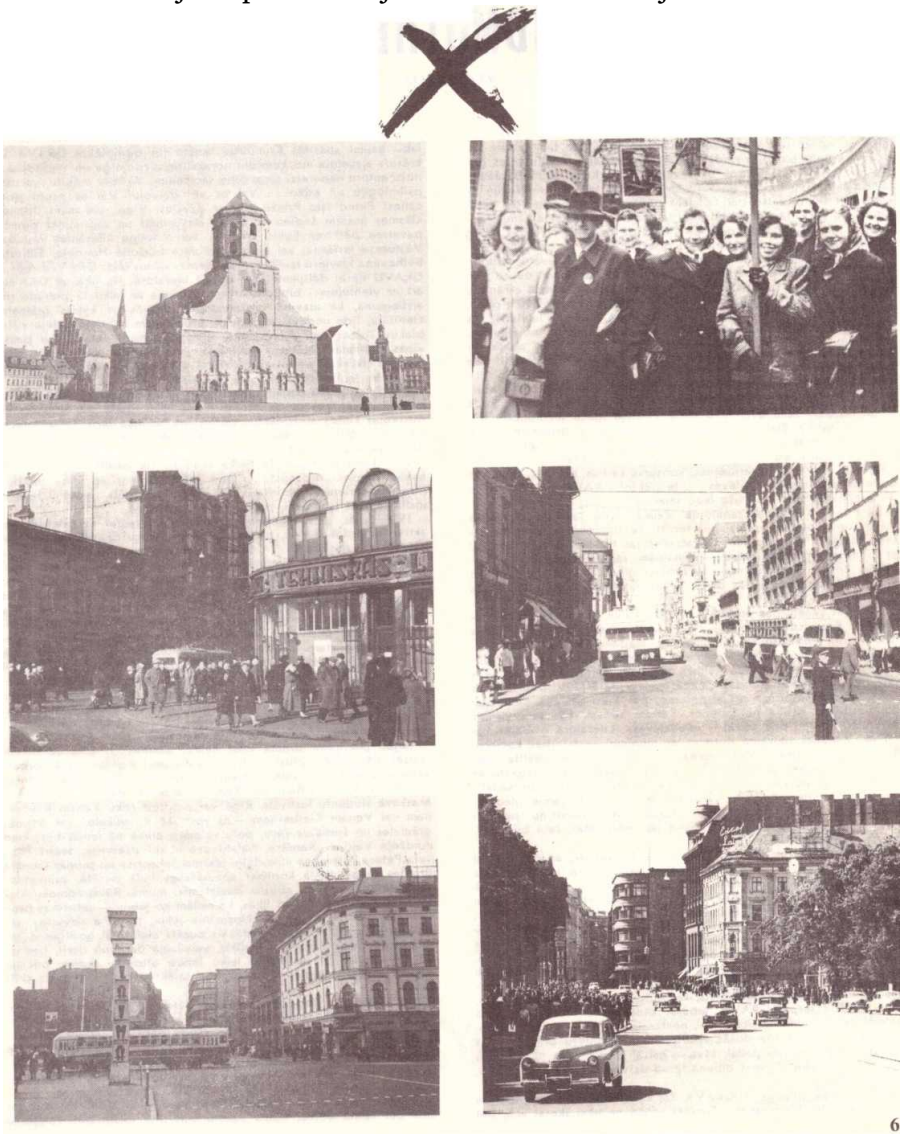

6

Piecdesmito gadu, taisnību sakot, pietiktu trijiem mūžiem. Atvainojos: man nav memuārista talanta. Atkārtošu to, ko jau agrā jaunība sacījis Māris Čaklais:

Es esmu bagāts. Man pieder viss,
Kas ar mani ir noticis.

JURIS STRENGA

MY GRANDMOTHER'S ATTIC

(MANAS VECMAMMAS BĒNIŅI)

Ko lai dara — esmu piedzimis tajā laikā starp mūsu kopējo nokāpšanu no kokiem un pēdējo lielo karu. Un pēc tam laikam jau nebūšu soļojis pirmajās rindās. Kā katrs censonis — esmu sities gan šā, gan tā, lai uztaustītos uz savas taciņas. Katrs sūda kukainītis taču meklē savu taciņu, pa kuru ātrāk varētu tikt uz priekšu un pa kuru nedimdina milzu bari, platām pēdām saminot visu sīko radī-biņu savā ceļā. Tādam kukainītim, lai izdzīvotu, jāmeklē sāņus taciņas ... un kas tas galu galā ir — «tikt uz priekšu»? Varbūt jābēg atpakaļ? Jāapgriežas un jāskrien uz priekšu? Kāpēc es izdzīvoju?

Uz šo jautājumu, ko atkal un atkal sev uzdodu, es nevaru atbildēt. Varbūt labvēlīgs liktenis, varbūt vientulība, kas mani pavadījusi, kopš sevi atceros pustumšā istabā drosmīga rūķīša izskatā ar āmuru rokās, gaidot māti no darba pārnākam. Māte, atceroties 1905. gadu, vienmēr atkārto: «Tikai nekur nejaucies iekšā, neviens latvietis, kas kaut kur iejaucies, nav iznācis no tā sveikā!» Tātad es, neiejaucies, esmu vēl dzīvs! Daudzi citi eksperimenti, cik dzirdams apkārt, ir beigušies daudz sliktāk! Šovasar man būšot pat piecdesmit! (Pa kuru laiku?)

Pēc manas personīgās nokāpšanas no koka visa ekspozīcija norisinājusies Siguldā. Šovasar īrēšu istabiņu Kurzemes jūrmalā, kādā zvejniekciema vecā zvejnieku mājā. Pirmajā maijā aizbraucām apskatīt un aptīrīt. Blakus ir maza graviņa, lejā upīte, brūna kā Gauja. Ja iztīrītu, ierīkotu trepītes, no rītiem ar sievu un dēlu varētu nākt izmazgāt miegu. Vajadzētu izsisties līdz strautam . . . Sāku vilkt no gravas neskaitāmas sarūsējušas konservu kārbas, stieples, saplēstas pudeles, plastmasu un plēves ... te pēkšņi GRAVA uzvēdīja savu tik pazīstamo mitro, puvušo lapu smaržu.

Kara laiks Krimuldas sanatorijā. Zaļajā zālītē sanatorijas priekšā izklāts liels, sarkans krusts, pils tornītī zenītložmetējs, kuru, ja uzļāvās augšā, atļauj pagrozīt. Cik atceros, jau tad karš baroja GRAVU ar visādiem pārpalikumiem — asiņainām saitēm, lupatām un dažādām cilvēka ķermeņa daļu imitācijām ģipsī. Sevišķi izcēlās pret zaļajiem kokiem pavērstās baltās rokas. GRAVAS ziedu laiki sākās pēc kara.

Mainījās sanatorijas profils — tā atkal kļuva par tuberkulozes sanatoriju. Kas viss tur nebija — dzelzs gultas, nesaprotami medicīnas instrumenti, zobārstu krēsli, mēbeles, mājsaimniecības piederumi, dažādi noteikumi, žurnāli, grāmatas dažādās valodās, skaistas pudeles, kastes, par dažāda kalibra munīciju nemaz nerunājot. Tās bija

neaizmirstamas stundas «manās universitātēs»! Vispirms mums GRAVA dāvāja pirmo privātīpašumu, par kuru sākumā nevienam pieaugušajam nebija ne jausmas. Katram zēnam, kas sevi vismaz nedaudz cienīja, bija vairākas «noliktavas». Literatūra glabājās verandā. Vairākas balzama pudeles ar munīciju — dzīvības kociņos. Šaujamie bija kopēji. Mēs neplēsāmies. Mantas tika sadalītas pēc interesēm. Tagad gan dzird, ka reizēm Rīgas lielajās izgāztuvēs cīņas ejot uz dzīvību un nāvi, ja tiek pārkāpts teritoriālais sadalījums. Un ir cits laiks, citi, valstiski mērogi. Jā, šaujamie glabājās mežā un tur arī, pēc to radītiem trokšņiem, tika izņemti no apgrozības. Kaislīgākais šāvējs Romāns sen jau miris. Man šaut bija bail. Es stāvēju malā. Aiz koka.

GRAVA, nākot no pirmās klases stundām Siguldā, es pirmo reizi dzīvē pārdzīvoju to, ko sauc par «nāves bailēm». Nē, tas bija daudz briesmīgāk. Tā murgainā nakts GRAVA «Gravzaķu» māju pagrabiņā nebija reāla — trīcošs, segās ievīstīts, stāvu vidū, starp divām ffontēm, apkārt sprāgstot šāviņiem. No rīta lēni krita zeltainas lapas, vācieši bija prom ar visu zenītložmetēju, mazos zirdziņos klusu garām pabrauca mazi, platsejaini, noguruši austrumnieki izbalējušās formās. Bet atpakaļ pie tās pēcpusdienas! No kāda siguldieša mēs, pāris krimuldiešu, uzzinājām, ka gravās ap Siguldas Rakstnieku pili ir dabūjamas vēl daudzas deficīta mantas. Bet mūs «nozieguma» vietā pieķēra krievu sargkareivis, kas apsargāja vācu karagūstekņus, kuri strādāja turpat GRAVA, labojot kanalizācijas caurules. Svešā valodā asi uzsauktie uzaicinājumi, neatkarīgi no mūsu gribas, pēkšņi pamodināja mūsos snaudušās apbrīnojamas sprinteru dotības, mēs lidojām, mums dzinās pakaļ, šāva — gaisā? garām? Kas to lai zina? Mēs vēl izbēgām! Gravas dibenā tātad dzīvo kaut kas liels, melns. Jāuzmanās . . .

Augām mēs, un auga arī GRAVA. Tās kultūras slānis stipri pieblīda saasinātās šķiru cīņas gados. Tukšāki palika ne tikai skolas soli, bet arī bibliotēku un personīgo grāmatu plaukti. No nelielās, bet ar labu gaumi atlasītās Krimuldas sanatorijas bibliotēkas GRAVA un krāsnīs aizceļoja visi komisiju norakstītie aizdomīgu un svešādi skanošu autoru nepareizi sarakstītie sacerējumi. Arī par mākslu, mūziku, psiholoģiju un ētiku . . . Vai es vēl dzīvoju? Vai es protu priecāties? Pirmo īsto Prieku man ir dāvājusi Viņa! Vai mani līdz atklāsmes asarām šodien vairs var aizkustināt un sajūsmināt pirmais pavasara pērkona lietus GRAVĀ vai Vītoliņa «Pasaules Mūzikas Vēstures» lasīšana, vai kluba pustumsā burtotie Hendeļa, Sūberta, Bēthovena klavieru izvilkumi, vai ziemas saules lēkts GRAVĀ? Mēs ar GRAVU dāsni dalījāmies aizliegtajā literatūrā. Ne tikai ar GRAVU, arī ar vientuļnieci bibliotekāri—tikai viņa ar laiku tā pierada pie aizlieguma, ka aizvien greizsirdīgāk skatījās uz katras grāmatas

cienītāju, līdz nedeva vairs neko. Līdz galam uzticīga gulēja virsū, blakus, līdzās grāmatām, kamēr atstāja šo bēdu ieleju. Kur palika viņas grāmatas? Neviena tuvinieka viņai nebija. Varbūt tās atkal ieplūda cikliskajā dabas apritē? Tikai — kā papīrs, neko neatdevušas no savām fantastiskajām domu pasaulēm.

Daudz gadu jau pagājis, kopš esmu kļuvis neuzticīgs GRAVAI un dzīvoju lielā, trokšņainā pilsētā. Kopš 1955. gada. Ar Siguldas vidusskolas klases audzinātāja, godīguma fanātiķa Jāņa Kaņepa iecementēto loģisko domāšanu uz mākslām disponēts provinciālis ierodas Rīgā. Visi te steidzas, rosās un ir briesmīgi aizņemti . . .

Zem katra pussapuvuša baļķa skudras. Tik daudz skudru es vēl nekad neesmu redzējis! . . . Zem katra akmens apzināta viduvējība, visas vienādi atbildīgas par visu, iejukt pūlī, anonīmi izgaist, instinkts vilkt uz pūzni, paaudze pēc paaudzes . . .

1956. gads, gaisā pārmaiņu smarža, vieni raujas uz priekšu, otri aktīvi iespiežas durvīs, trešie, kā parasti, nogaida, pilnīgi skaidras lietas kļūst neskaidras un ieskaidrojas citā pakāpē, caurumi laika izjūtā, kas jāaizlāpa, informācija, kas jāiedzen, kas jauns? Kas vecs? Jauni ir impresionisti, kubisti, ekspresionisti, eksistenciālisti, mēs esam dzīvojuši uz bagātas planētas, pas a pas GRAVĀ ieslīd «Pas d'Espagne» Lisenko augu seka un daudzi rakstu sējumi, deju zālēs neoficiāli spēlē importa džezu, vācu šlāgerus, rokenrolu, neoficiāli uzzinām, ka eksistē «The Beatles», hullahup, kokakola, nerimstoša cīņa starp šaurbikšiem un platbikšiem, un pēc tam atkal otrādi. Es Būvstrādnieku kluba deju vakaros sliktā angļu valodā dziedu «Mambo Rock». Tikai pirms pāris gadiem, vidusskolā, dievinot Bēthovenu, caurus vakarus sēdēju pie radio un tvēru jebkuru klasiku, svēti nīzdams tos, kuri tajā laikā klausījās «Radio Luxemburg». Tā saucamās latviešu estrādes vēl nav, bet Raimonds Pauls Mākslas darbinieku namā vieglprātīgi pasludina: būs!

Tagad jāieripina strautā kāds lielāks akmens . . . Cita lieta! Var redzēt, kā straume plūst . . . Konservatīvisms! Konservatīvā konservatorija, pieklājīgās izstāžu atsauksmju grāmatas rupji lamā Pauļuku, Leo Kokli, Valneri, Baumani, Zemzari, ārzemēs dzīvo dzīvi cilvēki, Maskavā studentu festivāls, Rīgā var paspiest roku Vanam Klaiber-nam vai Venam Kleibernam — as you *like it,* veikalos var nopirkt grāmatas un žurnālus vācu, poļu valodās, atliek tik iemācīties, kino Andžeja Vajdas «Kanāls», Kalatozova «Lido dzērves», teātrī režisora Pētera Pētersona «Steidzīgi jāatrod Šekspīrs» un pirmās Gunāra Priedes lugas, bikla kopības apzināšanās lielā pilsētā, pilnveidošanās, klubi — MDN, «Būsim pazīstami», mums, Būvstrādnieku kluba Ligera ansamblim, arī likās, ka radām ko jaunu — satīriskas programmas «Sirds acīm» un «Nopietnie joki», tas bija nevarīgs, jā, bet vai tas nebija mūsu augstākais punkts atklātībai

godīguma, iejaukšanās ziņā? Gaiss bija ievilkts, vajadzēja darīt un darīt, bet iznāca savādāk. Es uz ilgāku laiku ieniru oficiālās skolās, oficiālā teātrī. Ja varētu šodien iznirt un ķert tālāk no tās pašas takts svītras . . .

Pirms piezvanu, pagriežu sānis balto bārdu un ieskatos savā dāvanu maisā — nevienas jaunas lietas! Kur un pa kuru laiku esmu savācis šīs grabažas? Bet tur aiz durvīm gaida bērns . . . jāiepriecina . . . ar cerību ... ar ilūziju . . .?! Tātad esmu šķīries no GRAVAS. Māte stāsta, ka Krimuldas sanatorijā kopš kara beigām miruši ap 120 darbinieku, — cik palikuši? Un kādi ir tie palikušie? Vai tie, kas atnākuši aizgājušo vietā? Ko viņi vāc un ko viņi izmet? Eniņš raksta, ka Siguldas gravas atkal briestot. Nesen esot miris Balodītis. Kas tas bija par velna puiku! Katru vakaru viņš bija pilsdrupās volejbola

laukuma. Tā komanda, kurā par cēlāju bija viņš, vienmēr uzvarēja. Mēs, zeņķi, viņu apbrīnojām. Kurš tajos gados negrib būt vecāks? Mūs šķīra kādi desmit gadi. Pietiekami, lai kara beigās viņu iesauktu vācu armijā. Bet tūlīt jau viņš arī bija atpakaļ. Kam vajadzīgs karavīrs bez kājas un bez vienas acs? Tas bija sen. Viņa vairs nav. Sporta laukums apaudzis ar zāli. Kādā rītausmā pēc absolventu salidojuma Siguldas vidusskola (tas bija sen) es meklēju savu taciņu pāri GRAVAI, dienā un skaidrā prātā es to nedarītu. Tur visur ir zāle . . .

Vienīgi šajā vietā, kur es pašlaik rakājos un optimistiski mīņājos, gaidot uz ko labāku, kādu laiku zāle neaugs. Ilze, nāc paskaties! Jau otrā cepeškrāsns . . . vēl caurāka par pirmo . . . Kur ir manas mājas? Silta plīts un mūrītis, kur pēc lietainas ganu dienas izžāvēt salijušās drēbes? Vai pilsēta ir jau mani noķērusi? Kur bija tas brīdis, kad vajadzēja bēgt, atpakaļ neskatoties, kā toreiz GRAVA? Kur ir manas mājas? Naktī? Sapņos? Tveicīgā augusta pilnmēness naktī, kad nevar gulēt, kad trīc katra miesas šūna, kad Mēnessvīrs ar nēšiem pierauj tevi no gultas, liek izkāpt pa logu un izzust, saplūst zaļajā nakts okeānā . . . izlidot cauri tukšajām pilsdrupu gotisko acu velvēm, apmest loku smailajām eglēm, tumšajai viltniecei Gaujai, lībiešu pilskalnam, lībiešu upītei Vikmeestei, pārlidot nebeidzamo ekskursantu straumei, kas līkloču plūst un plūst lejā pa balto, ceļa stabiņu ierobežoto, melno šosejas lenti no Siguldas uz Turaidu. Ko viņi tur dara? A, straume beidzas pie Gūtmaņa alas, mēnesnīcā spoži zib zobu bakstāmie, matspraudes un kabatas naži. Ak, lūk, kas! Viņi grib iekasīties Gūtmaņa alas klintīs, piekasīties tuvāk Rainim, Rozes nevainībai, ietikt GRAVA, lai mūžīgi paliktu — «es biju te» . . .

Atkal viena iekoda . . . Diez vai vasarā arī būs tik daudz skudru? Varbūt vainīga pavasara saulīte . . . Vēlāk viņas nomierināsies. Tur droši vien ir liela jēga. Tajās skudrās. Mūžība ... 50 gadu! Esmu izdzīvojis. Garus miera gadus. Kāpēc? Mani mācīja skolotāji, kuri

reizēm nebija daudz vecāki par mani. Mācīja «kāpt kalnā visaugstākā» un nebaidīties ne no ka. Viņi paši bija izdzīvojuši karu. Bet ne visi izdzīvoja miera gadus. Kāds no maniem daudzajiem dziedāšanas skolotājiem, ne no šā, ne no tā, pēkšņi pakārās. Kāpēc? Viņš jau bija atgriezies no Austrumiem, viņam bija sieva, lieliski zēni . . . Bet varbūt es jaucu? Nekas tāds nav bijis? Vajag tikai saņemties, aizbraukt uz mazo skoliņu Krimuldā, un tur viņš stāv kā vienmēr klasē pie loga. Savā vienīgajā brūnajā uzvalkā. Kreisā roka piespiedusi vijoli pie krūtīm, labajā — nolaists lociņš. Stāv un skatās. Ārā pa logu. Pāri mežam. Mēs aizturam elpu. Tūlīt, tūlīt jānotiek kaut kam brīnišķīgam, nenovēršamam . . . Bet nekas nenotiek. Mēs neskrienam viņam klāt, neapķeramies viņam apkārt. Lociņš paceļas, un mēs dziedam tālāk. Mēs esam liecinieki. Skatītāji. Kā teātrī . . . Mans pirmais mūzikas skolotājs Rihards Adamsons! Es negadītos viņa ceļā un visu mūžu staigātu puskurls! Gleznotāja Lielkraste! Dailes teātra aktieris Jānis Menca! «Puskaraļvalsti par vienu provinces skolotāju!!!» . . . Kādi cilvēki dziedāja koros, spēlēja teātrī, danču vakaros mainīja visus trīs kreklus, gandrīz katru svētdienu vasarās brauca uz sporta svētkiem . . . Un es joprojām stāvu tur, kraujas malā, jaunības kalnā un skatos, skatos, skatos . . .

Jā, esmu vainīgs, nav tur ko taisnoties! īstais laiks ir palaists garām!

Tāpat kā daudzi citi pirms manis un pēc manis, esmu pazaudējis pašu galveno! Es apsūdzu pats sevi! Es, cūka, esmu kļuvis pilsētnieks. Es esmu ķīniešu novērotājs pie miglas kastes . . .

Tā, nu beidzot esmu lejā pie strauta. Krēsla. Miers. Tas nemaz nebija tik viegli. Atkal savākta vesela kaudze vecu mantu. Vajadzētu atsēsties. Vakara saulē augšā, gravas malā, stāv mans sešgadīgais Gustavs un saka, ka Ilze saucot vakariņās . . .

VEČELLA VARSLAVANE

PIRMS TRĪSDESMIT GADIEM

Jūs zināt? 7. tramvajs iet pāri pontontiltam uz Pārdaugavu! Urrrā! Nokļūt līdz universitātei nav nekāda problēma pat ziemā.

Fakulrāte! Nekādu «stundu», tikai lekcijas. Romiešu tiesības. Latīņu valoda. Loģika un psiholoģija. Krimināltiesības. Padomju valsts tiesības lasa dekāns Konopļins. «Kā jūs izprotat jēdzienu «modrība» ikdienā, fakultātē? Konkrēti?» Modrība ir. No simt Juridiskajā fakultātē uzņemtiem studentiem otrā mācību gadā paliek 60 procenti, no atskaitītajiem 40 procentiem tikai puse ir nesekmīgi.

Starptautiskās tiesības. Lieliskais Grīnbergs! Korekts, asprātīgs, ironisks, aizrautīgs. Viņa lekcijas ir svētki. Mēs viņu apbrīnojam, mēs viņu mīlam, mēs mācāmies.

Civiltiesības lasa docents Pavārs. Absolūti pārvalda materiālu. Erudīts. Poliglots. Izgaršo vārdu. Mēs — līdz ar viņu. Vienmēr balts krekls. «Šmeterlings» uzvalka tonī. Operā ierodas vecā smokingā, kas ir par mazu, par šauru. Pavārs zina visu. Mēs cenšamies zināt vismaz daļu. Mēs viņu cienām, nedaudz baidāmies no viņa. Viņš mūs nedaudz nicina.

K|ava! Mūsu jaunais dekāns! Taisnā ceļā no Apvienotajām Nācijām pie mums, maziem muļķīšiem (visi nav mazi muļķīši. Jānis Škapars jau pirmajā kursā ir Škapars, Sergejs Dāvid-sons no sākta gala kā radīts jurisprudencei, un vēl viens, otrs un trešais, un ceturtais, un piektais nemaz nav tādi mazi muļķīši). Lekcijas? Ko nozīmē lekcijas pret docenta Kļavas ārējo veidolu! Viņš mūs satriec ar saviem uzvalkiem, kaklasaitēm, krekliem, kurpēm un pat zeķēm. Viņš ir koptības kalngals. Mūsu melnpelēko uzvalciņu vidū viņš ir parādība.

«Kas tur par šalkoņu? Vai nevarētu nedaudz uzmanīgāk? Es atvainojos, *sorry...»* Šalkoņu tuvējā kinoteātrī rada «Tarzāns». Kas pirmais ies ieņemt rindu pēc biļetēm?

Rīgas kinostudijai vajadzīgi statisti. Kas pirmais ies reģistrēties? Kas otrais, kas trešais? Kāda filma taps? Nav svarīgi. Labi maksā. «Biedri studenti, vai jūs nevarētu uzvesties nedaudz korektāk?» Varam. Ar grūtībām.

Vakaros treniņi Lāčplēša ielas sporta zālē, bijušajā baptistu saiešanas namā. Mēs trenējamies lielajā zālē, blakustelpās notiek baptistu dievkalpojumi.

Vakaros opera, balets, teātri. Vajadzīga nauda. Ar stipendiju nepietiek. Ir arteļi, ir kombināti, vajadzīgi mājražotāji — paldies dievam! Daži iekārtojas savādāk, vismaz viens; viņš mācās divās fakultātēs un saņem divas teicamnieka stipendijas. Universitātes mēroga komjaunatnes sapulcē tiek izskatīts jautājums par viņa izslēgšanu no komjaunatnes.

Eksāmenu sesija. Laimīgas sejas. Nelaimīgas sejas. Daudzas sejas pēc eksāmena tuvējā bufetē. Tādu ir daudz. Suvorova iela, kuras 32. numurā ir Juridiskā fakultāte, sētiņ piesēta ar uzrakstiem «Bufete», «Буфет». Bufetē ir viss, kas vajadzīgs studentiem, ieskaitot lētas ķilavmaizes. Mēs smēķējam «MOKKU», lasām Re-mārku un dzeram skābos vīnus. Ne visi. Bet pārāk daudzi no mums.

1953. gads.

Staļins ir miris.

Ir miris Sta(ins.

Kā tālāk? Kas tālāk?

Simtiem skaļruņu pilsētas ielās.

Ap tiem cilvēku pūļi.

Asaras. Pārakmeņojušās sejas. Apjukušas sejas.

Ir pagājuši tikai astoņi gadi, kopš beidzies karš. Staļins. Tēvs. Uzvara. Nākotne. Komunisma uzvara.

Mēs esam dzīvi. Ir miers. Bet aukstais karš? Jā. Staļins ir miris.

1953. gada marts. Studentu sadales komisija Latvijas Valsts universitātē. Jautājums: «Kādēļ jūsu māte atgriezās no koncentrācijas nometnes? Palika dzīva?»

1953. gada jūnijs: «Nekas, ka jūsu māte atgriezās no

koncentrācijas nometnes un palika dzīva.»

Labi, ka blakus ir mans vīrs, mans mīļais, mans uzticamais Kirke.

Es lasu Bābelu.

Dzīva. Dzīve. Dzīvība. Jauna dzīvībiņa. Franka.

Bērns ir siltums. Bērns ir miers.

Miers ir dzīve. Saule silda mūs un zemi. Un visa

zeme smaržo. Pārdaugavas ielās zied ceriņkoki.

Viss ir smaržīgs un dzīvs. Man ir māja un mani mīļie. Man nevajag jurisprudenci, un jurisprudence var iztikt bez manis.

«Domino, Domino, warum hast du so traurige Augen?»

Spēlē un dzied malu malās.

«Ciao, ciao, bambino ...»

Un mēs vairs nesakām «sveiks», bet sakām

«ciao».

«Arrivederci, Roma__»

Mēs dungojam un dejojam, pieglaudušies viens otram.

Sievietes ir atteikušās no paplatinātiem pleciem, klasiskām žaketēm un ērtām kurpēm (neērtām kurpēm) ar sportiskiem papēžiem.

Radio pārraidēs dzied Klaudio Villa. Restorānā — Raimonds Pauls. Spēlē labu džezu. Mēs ejam klausīties jauno pianistu.

Sieviešu apģērba siluets atgādina divus trīsstūrus, kas saskaras ar virsotnēm. Viņas tipina augstpapēžu kurpēs un nēsā frizūras, kas saucas «Pasaules jaunība». Avangardā ir tāda kostīma detaļa kā cepure, kas ir gan daudz lielāka par tableti, bet saucas «tablete». Tās, kuras vēlas būt pavisam, pavisam modernas, valkā sakrokotu «tableti». Krokojums atgādina murķeli (sēni). Mīloši vīrieši tās dēvē par smadzenēm.

Dzīve ir lēta. Mēs ēdam garšīgus ēdienus lielās devās, bet nebaidāmies pazaudēt formu, jo ir tāda deja *rock and roll's.* Mēs izkāpjam no augstpapēžu kurpēm un iekāpjam *rock* čībi-ņās. Šujam sev kuplus apakšsvārkus, valkājam piegulošus džemperus un sasienam matus zirgastēs. Elviss Preslijs iekaro pasauli. «Dadzis» un «Крокодил» pārpilni ar karikatūrām par *rock* dejotājiem. Bet *rock* dejotāji, kā par brīnumu, prot novērtēt Žanu Gabēnu «Malapāgas mūros». Itāļu kino pievērsies neoreālismam, mēs redzam pavisam jaunu aktieri Marčello Mastro-jani, mēs apbrīnojam vīrišķības iemiesojumu Rafu Valoni. Lolobridžida mums šķiet brīnišķīga, un itāļu kinozvaigznes — atdarināšanas cienīgas. Bridžita Bardo ir vēl jaukāka, un skaistuma etaloniem grūti izsekot. Alberto Moravia vīpsnā par šo skaistumu un stāsta par mazo itāļu cilvēciņu, kuram profesionāla slimība ir vēnas un plakanā pēda. Viņš ir oficiants un nav nekāds Rafs Valone. Žerārs Fīlips. Viegls, skaists un ģeniāls. Franču kino «jaunais vilnis» nonāk uz mūsu ekrāniem. Mēs baudām Ellas Ficdžeraldes dievišķo balsi un ritmu.

Vīrieši valkā gaišas, rūtainas žaketes un tvīda uzvalkus. Tikai ne Boriss Bērziņš, Vilis Ozols un Saša Stankēvičs. Viņiem svarīga glezniecība, ne žaketes.

Mazais Leo Kokle pulcina ap sevi «bohēmie-šus», bet pats glezno, glezno un mierina, atbalsta, ironizē un ir nopietns, un uzdzīvo līdz ar citiem, un atkal glezno.

Slaida, gaiša, zeltaina un klusa, vakara saules apspīdēta, nāk pretī Rita Valnere kā mūžīgā sievišķība, un es jūtu liepas,smaržojam. Džem-ma Skulme, jauna un eleganta, atgādina dievieti Nīki. Vija Artmane satriec teatrālus ar Džuljetas lomu.

Rakstnieku kafejnīcā Kr. Barona ielā 12 var satikt Mirdzu Ķempi. Viņas gara enerģija strāvo uz mums caur viņas personību.

Vizma Belševica. Tas ir nopietni. Heming-vejs. Viņa «Fiesta», «Kilimandžāro sniegi», «Kam ir un kam nav». Tas ir nopietni. Un arī pēc trīsdesmit gadiem neviens mani nepārliecinās, ka 50. gadu beigās Hemingvejs bija modē. Hemingvejs — vīrišķības skola. Tikai... mēs esam tik nestabili? Jauni? Samaitāti? Mēs darām kā viņa varoņi, mēs pārāk daudz dzeram. Ne visi. Bet pārāk daudzi no mums.

Kādā 1956. gada naktī radio mēs saklausām savādus saucienus pēc palīdzības. Kam jāpalīdz? Kādēļ? Kas notiek? Vēlāk dabūsim zināt, kas notiek. Paies gadi, kamēr mēs apjēgsim notikumu vēsturisko nozīmi.

Mēs neesam vairs tik jauni. Mums ir pāri divdesmit. Esam nodzīvojuši ceturtdaļu gadsimta, bet vēl esam nestabili, neredzam skaidri savu nākotni, neesam izdomājuši un izplānojuši savu dzīvi.

Mēs nezinām, ka pēc trīsdesmit gadiem no saviem bērniem un pat mazbērniem prasīsim stingru nostāju, stabilitāti, principialitāti, vīrišķību, drosmi. Mēs?

JĀNIS MAULIŅS

«MĒS VISI ESAM SAKROPĻOTI»

Tribīnē atradās jauns enerģisks puisis, runāja par diskusiju kultūru un par cilvēka savstarpējo attiecību skaistumu. Pēkšņi viņš sāka citēt, kā pats izteicās, kādu gudru vīru. Klausījos un lūkoju

uzminēt, kas tas varētu būt par domātāju, kam tā rūp ikdienišķās dzīves attiecību skaistums, kam tik svarīgs šķiet prieks par tuvāko apkārtni un piemīt spēja ar izjūtu uztvert katru lietu un kustību. Pēc mākslinieciskās uztveres misijas būtu tā kā O. Rodēnam gara līdzinieks, pēc tuvo lietu izbaudīšanas prieka tāds, kas ilgi pazinis fiziskas ciešanas, gluži kā N. Ostrovskis. Pa tam runātājs beidza citātu un paziņoja: «Tā rakstīja F. Nīče.»

«Absurds!» atskanēja kliedziens no zāles. Viens otrs tā arī nesaprata, ko šis niknais izsauciens nozīmē. Arī es brīnījos. Tikai vēlāk, kad saucējs prasīja vārdu replikai, apjēdzu šī cilvēka nostāju. «Savā garajā mūžā pirmo reizi dzirdu, ka partijas biedrs atzinīgi citē Nīči,» viņš sauca sašutumā drebošā balsī. «Tas ir absurds, balstīties uz Nīči!» Izcēlās asa domu apmaiņa, kurā beigās uzvarēja saprāts: Nīče nav nekāds indiešu nepieskaramais, vai kādas nolādētas mafijas ar mēmuma zīmogu apzīmogotais, ka vērtīgas viņa atziņas nevar izmantot godīgs cilvēces pārstāvis, kas spējīgs tās saprast. Kad es dusmīgi errojos par šī biedra neglīto izkliedzienu un repliku, kāda sieviete mani skumji, mierinoši apsauca: «Nedusmojiet uz viņu, garīgi sakropļoti esam mēs visi. Dažs vairāk, dažs mazāk.»

Bija vien jāatzīst, ka tā ir balta patiesība. Nāca prātā četrdesmito gadu beigas, piecdesmitie gadi, kad bez vainas pie kauna staba tika pienagloti talantīgi rakstnieki, kad par nāves grēku tika uzskatīts, ja dzejolī bija iesprucis vārds «skumjas», vai niecīgs dzimummīlestības apliecinājums. Toreiz biju jauns, ļoti jauns, un man brīžam nezin kāpēc likās, ka varbūt pareizi vien ir izskaust skumju un mīlestības tēmas, lai skan tikai pionieru bungas un ļaudis mundri soļo pretī saulainajai nākotnei. Ko gan vairāk vajag?

Jaunajiem ļoti viegli iestāstīt aplamības, sevišķi, ja tās stāsta zem autoritātes spiediena. Ij prātā nenāk tad domāt kaut ko citu. Katra cita doma šķiet vienkārši baismīga.

Lai iejustos šajā fanātisma ēnā stāvošā cilvēka izjūtās, pāršķirstīju savas piezīmju burtnīcas, kuras rakstīju studiju laikā piecdesmito gadu vidū. Skatīt savu toreizējo garīgo veidolu un caur to arī toreizējo sabiedrisko gaisotni bija gaužām pamācoši. Vispirms tāpēc, ka kļuva redzams, cik tālu tomēr mēs aizgājuši no laika, kad Einšteina relativitātes teorija tika saukta par ideālistisku, kas tolaik nozīmēja pašu smagāko filozofisko nolamājumu, kad vajadzēja ar visiem dvēseles spēkiem cīnīties, lai vismaz sevī saglabātu pārliecību, ka dzejas pantos izteikt skumjas nenozīmē «atdzīvināt sakurtējušo buržuāzisko estētiku», šajā sakarā es 1954. gada februārī esmu ierakstījis piezīmju burtnīcā biklus jautājumus: «Vai skumjas vajadzīgas organismam? Vai tās ir ar patoloģisku dabu?» Un turpat tālāk atbildējis: «Tas ir īpatnējs sajūsmas kulminācijas stāvoklis . . .» Diemžēl tālāk nāk nodeva vispārējam uzskatam: «Tā nav organisma

pozitīva funkcija un tādēļ nederētu to popularizēt, padziļināt, bet individuāli tā var sasniegt augstu estētiskās baudas pakāpi. Tas ir prieks caur (jeb līdz) asarām.»

Te un daudzās citās vietās redzams, ka jauneklis cenšas kādu pastāvošu aplamu uzskatu savienot ar saprātīgām atziņām. Atceros, ka grūta bija ne pareizās atziņas atrašana, bet gan tās ietilpināšana formā, kas neliktos ķecerīga. Turpat blakus ir ieraksts, par kura atbilstību oficiālajam viedoklim neesmu bēdājies, un tas skan, it kā būtu dedzīga mūsdienu publicista rakstīts: «Mūsu ideoloģija ražo klasiskus mietpilsoņus . . . Materiālo interešu cildināšana sev vai citiem — tur ir maza starpība, jo galu galā mēs apvainojam otru, uzbāzdamies tam ar dzīvniecisko tieksmju apmierināšanu, apvainojam nākamās paaudzes.»

Toreiz nāves grēks skaitījās arī individuālisms. Kā protestu tam esmu izvirzījis kāda stāsta sižetu: «Pēc nelaimes viņš saprata, ka indivīds nevar saplūst ar sabiedrību. Savas sāpes bija jācieš vienam. Tādēļ likteņa piemeklētie kļūst vientuļi individuālisti. Vai individuālisti ir ļauni? Viņi taču ir nelaimīgi un tādēļ tādi kļuvuši.»

Citur kā izvilkums no kāda darba pierakstīta atziņa: «Un ļaunuma sākums bija tur, ka cilvēki bija iemācījušies slēpt viens no otra to, ka viņi slēpj patiesību.» Tālāk: «Romantisms ir jutekļu cilvēka atveseļošanās no dzīvnieciskuma.» 1955. gada 10. janvārī citēta Zenta Mauriņa: «Vara atņem brīvību kā valdniekiem, tā valdītiem.» 14. februārī — Andrejs Upīts: «Personības atsvabināšana ir romantisma galvenais saturs.» Tālāk paša atziņa: «Romantisms paceļ cilvēku pāri sīkajam tāpat kā griba.»

Tolaik literārās aprindās notika cīņa par romantisma kā daiļrades metodes atzīšanu. Sajā laikā esmu lasījis arī F. Nīči. Droši vien šī filozofa domas ietekmē radusies atziņa: «Vadonis un spēja tam pakļauties radās kolektīva, pareizāk, pūļa interesēs. Vai tas tagad mainījies?» Turpat netālu: «Vai cilvēks nevarētu būt tāpat kā dabasspēks — stāvēt viņpus labā un ļaunā, — prāto Nīče. Tātad, ierosinājums cilvēkam nolaisties ne tikai līdz pērtiķim, bet krist vēl zemāk un ņemt piemēru no nedzīvās matērijas?» Tajā pašā lappusē ar manāmu ironiju paziņots: «Padomju cilvēkam Šopenhauers ir daudz bīstamāks nekā Nīče.» Ar redzamu atzinību ierakstīti Nīčes aforismi: «Nevajag gribēt būt par neizdziedināmā ārstu.» «Mazumā pastāv vislielākā laime.» «Viss dižais noiet sāņup no tirgus un slavas.» «Tie klusākie vārdi ir tas, kas nes vētru.» «Kas nespēj sev pavēlēt, tam būs paklausīt.» «Es mīlu dzīvi visvairāk, kad es to nīstu.»

Personības kulta laikā bija stipras personības dievināšanas tieksme, ko, protams, slēpa, noliedza. Atceros, ka es tolaik prātoju, kāpēc gan Nīče netiek oficiāli atzīts kā mūsu ideologs, ja viņš tāpat kā mēs sapņo par nesavtīgu, sabiedrības intereses pirmā vietā stādošu

cilvēku, nicinoši izsakās par mantoto dižciltību un bagātību. Vai tāpēc vien viņu atgrūst, ka viņa atziņas izmantojuši un arī sagrozījuši fašisti? Mūsu Raini taču arī vācu okupācijas laikā oficiālie varas pārstāvji slavēja, dēvēja par īsti nacionālsociālistisku dzejnieku, vai tāpēc mēs no viņa atsacījāmies?

Kā rezumēdams, es toreiz ierakstīju: «Pārcilvēka teorijai ir savs pamats, kas atrodas cilvēka bioloģiskajā vienībā kā vēstures produkts. Līdz N. tas bija neiekustināts, ne-izsvērts, bet tas bija slēpis ievērojamu potenciālu rakstniecībai. Jaunu stilu var radīt tikai ar jaunu domu, kas skar cilvēku asiņu noslēpumainās dzīles.» (Domājams: Z. Mau-riņas pārfrazējums.)

Reizē ar F. Nīčes darbiem tolaik lasīju krievu demokrāta filozofa A. Hercena apceres par dzīvi. Savās smagajās pārdomās par bijušo viņš raksta, ka agrāk «varēja iet bojā ar ticību, — mums nav par ko mirt un nav par ko dzīvot . . . pats īstais laiks baudīt dzīvi!» Tas bija pagājušā gadsimta vidū, bet man toreiz likās, ka tas ir rakstīts par šī gadsimta vidu. Protams, tās bija subjektīvas domas. Es toreiz biju jau saņēmis divus komjaunatnes sodus par brīvdomību. Vienu vidusskolā, otru augstskolā. Vidusskolā biju sapulcē runājis, ka ir garlaicīgi un cilvēka saprātu apgānoši katrreiz atkārtot vienu un to pašu, bet, kad manī neieklausījās, aizbēgu no sapulces. Augstskolā grēks bija lielāks, lai gan pats izturējos disciplinētāk. Proti, kad par J. Staļina darbu «Sociālisma ekonomiskās problēmas PSR Savienībā» bija veselu mēnesi lasītas «izskaidrojošas» lekcijas un turpinājumā tādas bija paredzētas vēl divus mēnešus, es kādā seminārā neizturēju un nosaucu Staļina darbu par populāru brošūriņu bez zinātniskas vērtības, kur paviršāk atkārtots jau sen Marksa un Engelsa pateiktais. Tādu publisku balamutību, protams, nevarēja atstāt nesodītu, lai gan bija nojaušams, ka viens otrs pasniedzējs klusībā spriež tāpat. Turklāt man un vēl kādam studentam bija sakrājušies līdzīgi, kā toreiz teica, apolitiskas domāšanas grēki.

Toreiz par kaut kādu politisku diskusiju brīvību, kā to uztveram šobrīd, nevarēja būt ne runas. To laiku novirzi no patiesības var izteikt apmēram tādā alegoriskā piemērā.' visi pilnīgi skaidri *zināja un* sapulcēs nešaubīgi apstiprināja, ka divreiz divi ir vienpadsmit. Tagad mēs sakām, ka divreiz divi ir septiņi, turklāt dažs labs šaubās, vai tomēr šis skaitlis nav vēl mazāks. Toreiz par vienpadsmit nešaubījās, pareizāk sakot, neviens uz āru šīs šaubas neparādīja. Visu aplamību kopumu sargāja fanātisks sabiedrības spiediens. Dzirdot citādi runājošo, klātesošo acīs iedegās vai nu neremdināms naids, vai šausminošas bailes, un runātājam pār muguru tūlīt sāka skraidīt skudriņas. Tādu skudriņu skraidīšanu izjutu vairākas reizes, bet, kā saka Hercens, ideālisti ir tikpat stūrgalvīgi patmīlīgi kā mūki. Biju viens no tiem. Turklāt pats Aleksandrs Hercens, šis dižais krievu

domātājs demokrāts, bija pamudinājis mani uz ķecerīgāku domāšanu nekā Frīdrihs Nīče, jo no viņa Izlases II grāmatas 99. lappuses (nodaļas epilogs 49.) savā burtnīcā 1954. gada 17. janvārī esmu izrakstījis šādu citātu: «Sociālisms attīstīsies visās savās fāzēs līdz galējām sekām, līdz absurdam. Tad par jaunu no revolucionārā mazākuma titāniskām krūtīm izlauzīsies nolieguma sauciens, un no jauna sāksies nāves cīņa, kurā sociālisms ieņems tagadējā konservatorisma vietu, un to uzvarēs nākamā, mums nezināma revolūcija.» Atceros, kā sēdēju bibliotēkā pilns izbrīna, prieka un baiļu, pētīju grāmatas izdošanas vietu un laiku, Viss bija kārtībā. Lielais krievu demokrāts un brīvības zvans, skaidro domu domātājs to bija rakstījis vairāk nekā pirms gadsimta — 1849. gadā. Nākošā dienā semināra pasniedzējam uzdevu jautājumu: «Vai sociālisms būs mūžīgs?» Pasniedzējs, protams, minstinājās, runāja aplinkus par nean-tagoniskām pretrunām, kas netraucēšot iekārtai attīstīties bez sastrēgumiem un eksplo-zijām, jo visi būšot apzinīgi utt. Tad es lasīju citātu. Kāds studiju biedrs mani pārtrauca pusvārdā: «Mauliņš atkal runā muļķības. Prātiņ, nāc mājās!» Man pār muguru kārtējo reizi pārskrēja skudriņas. «To saka Hercens,» es aizstāvējos. Pasniedzējs, protams, tūlīt apgaismoja mani, ka Hercens no vēsturiskā materiālisma zinātniskās izpratnes stāv tālu.

Jau toreiz pamanīju, ka jaunatni pārlieku uzkrītoši sargā no darba un grūtībām, ka sabiedrībā izplatās nievīga attieksme pret centīgākajiem studētājiem, ka vadītāji tīšām slēpj informāciju, lai pašiem būtu vienkāršāk strādāt, lai ierindas cilvēks nevarētu prasīt no viņa atbildību. 1954. gada 24. februārī ir ieraksts, kas skan gaužām aktuāli arī šodien: «Es domāju, ka mūsu sabiedrība ir izslāpusi pēc piemērotas filozofiskās daiļliteratūras. Tā ir jārada.» 4. martā citēts, nenorādot avotu, tikai viens palīgteikums: «. . . jo pie mums nav vecmeitu dzīves sociālā pamata.» Pēc tā uzrakstīti divi mazi «ha, ha».

1954. gadā personības kults vēl nebija nosodīts. Svešvārdu vārdnīcā tolaik bija rakstīts: «Mendelisms ir kļuvis par vienu no buržuāziskās ģenētikas pamatakmeņiem. M. pamatojas uz metafizisko priekšstatu par to, ka katru organisma pazīmi nosaka īpašs «iedzimtības faktors» un ka organisma iedzimtās īpašības veidojas, šiem nemainīgajiem faktoriem kombinējoties pēc nejaušības principa. M. ir pretzinātnisķs uzskats . . . Mičuriniskās bioloģijas pārstāvji ar akadēmiķi T. D. Lisenko priekšgalā galīgi sagrāva mendelismu, pierādot, ka tas ir zinātniski nepamatots un progresīvajai zinātnei naidīgs.» (Svešvārdu vārdnīca. R., 1951. 216. Ipp.)

Sis teksts šobrīd izklausās gandrīz neticams. Bet patiešām toreiz mūsu zinātnieki sludināja, ka iedzimtība nepastāv, ka visu nosaka ārējie apstākļi. Interesanta mana toreizējā attieksme pret šo faktu. Biju pārliecināts, ka ne jau zinātnieki, bet politiķi izgudrojuši šo absurdo uzskatu, tikai nesapratu, kāpēc tas darīts. Var būt, lai iegalvotu visai

pasaulei, ka proletariāta pārstāvji var būt tikpat labi valsts vadītāji kā aristokrātu pēcteči? Nē. Lai to pierādītu, tāda teorija nemaz nebija vajadzīga. Tā bija pilnīgi bezjēdzīga, bezmērķīgi aplama. Tikai vēlāk sapratu, ka birokrātiskajā supercentralizācijā un uzskatu monopolizācijas apstākļos līdzīgas aplamības rodas un pastāv ne jau kaut kāda jēdzīga mērķa, valsts vai tautas interešu labā. Tās top nejauši. Dīvaina un baismīga ir likumsakarība, ka šajos apstākļos, diviem uzskatiem strīdoties, uzvarēja nevis labākais, pareizākais viedoklis, bet tas uzskats, ko sludināja bezkaunīgākā, negodīgākā grupa, kura nekautrējās līdzekļu izvēlē, cīnoties par savu interešu atzīšanu. Vārdu sakot, notika negatīvā atlase starp koncepcijām. To visu vēl nezinādams, es nikni iebildu pasniedzējiem un strīdējos ar kursa biedriem, indīgi jautādams, kāpēc tomēr kaķiem nepiedzimst kamieļi un cilvēkiem — pērtiķi. Neko, protams, ar to nepanācu, tikai semināra vadītājs uzrakstīja dekānam ziņojumu, ka traucēju nodarbības.

Negribu atstāstīt visas savas izdarības un aprakstīt to sekas. Daudz kas bija vienkārša demonstratīva dumpošanās. Bet vienu gan tagad, no attāluma vērojot, varu sacīt, — mani uzskati kopš tiem laikiem tikpat kā nav mainījušies, tikai nostabilizējušies, ieguvuši dzīves pieredzē smeltu pārliecību. Nākusi klāt labāka izpratne par sociālpsiholoģisko mehānismu, kas sabiedrībā rada un saglabā kļūdas, aplamas koncepcijas, radušās zināmas iemaņas, karojot par to novēršanu, un, protams, iecietība.

Domāju, ka šī atzīšanās dos jaunajiem drosmi, stiprinās viņu pārliecību, ka viss tas, ko viņi jūt un zina šobrīd, par ko ar sirdi un prātu iestājas, ir pareizs. Pasaule nemaz nav tik sarežģīta, tikai tā jāuztver normāli un normāli jānovērtē. Problēmas rada ne tik daudz daba kā paši cilvēki. Atceros, ka pamazām un stīvi, savu taisnīgi nopelnīto kaunu nespēdami godam atzīt, savas pozīcijas negribīgi un lēnām atdeva iedzimtības teorijas noliedzēji. No sākuma tika pieļauts, ka ģenētikas teorijā ir savs racionāls grauds, bet filozofiskais izskaidrojums tai buržuāzisks un aplams (īstenībā izskaidrojumam nebija nekādas vainas *un pļāpāšana* par tā buržuāzismu tīrās blēņas, jo zinātniskās koncepcijas, ja tās tiešām ir zinātniskas, nedalās šķirās, bet ir vai nu aplamas, vai pareizas), vēlāk, kad «buržuāziskie zinātnieki» bija atminējuši iedzimtības molekulas strukturālo modeli, šāda pļāpāšana par «buržuāzisko filozofisko izskaidrojumu» izbeidzās un klusējot bija jāatzīst, ka mēs šo «progresīvajai zinātnei naidīgo buržuāzisko ģenētiku» pieņemam pilnīgi. Tikpat negribīgi tika pieņemta otra «tumsonīga viltus zinātne» kibernētika. Vēl tagad nav izzuduši recidīvi tās izskaidrojumu un traktējumu dalīt buržuāziskajā jeb ideālistiskajā. Un katrreiz par jaunu izlasot šos skaidrojumus, atliek tikai pabrīnīties, tāpat kā kādreiz brīnījos, kā var noliegt

iedzimtību, ja pasaulē ir tik daudz brāļu (un māsu), kas ir tik līdzīgi kā divas ūdens piles, līdzīgi arī tēvam un mātei. Atceros, kā filozofiskā materiālisma seminārā teicu apmēram šādus vārdus: «Mēs paši esam visdziļākie subjektīvie ideālisti, ja gribam pārveidot pasauli, nerēķinādamies ar objektīviem dabas likumiem, balstīdamies tikai uz savām subjektīvajām vēlmēm. Pati dziļākā subjektīvā ideālisma filozofija gan apgalvo, ka pasaules likumsakarību ainu, pašu pasaules ainu rada cilvēks ar savu īpatnējo uztveri, tāpēc tāda tā pastāv tikai viņā, bet nekur neesmu atradis kaut raksta galu, kurā būtu apgalvots, ka šo pasaules likumsakarību ainu cilvēks varētu pēc savas iegribas patvaļīgi mainīt. Vai tad neiznāk, ka šinī punktā pat subjektīvie ideālisti ir zinātniskāki, vismaz piesardzīgāki savos spriedumos par mums?» Pasniedzējs brīdi stāvēja ar mulsumu sejā. Iespējams, ka mums būtu sākusies interesanta diskusija, jo viņš nopietni domāja, varbūt pat piekrita manai domai, bet tas nebija laiks, kad var diskutēt, meklēt sabiedrības kļūdas. Tepat aiz muguras bija gadi, kad tādus diskutētājus nosauca par tautas ienaidniekiem ar visām no tā izrietošām sekām. Un mani dārgie kursa biedri jau arī neļāva viņam attapties, sauca, ka Mauliņš atkal citē savus «personīgā subjektīvā ideālisma» sacerējumus, un ar to problēma klusi un jauki nogrima studentu samērā vienprātīgā smieklu brāzmā, tikai daži mani domubiedri klusēja, viņu sejās atspoguļojās sāpes. Tagad to atceroties, nāk prātā raksta sākumā minētie sievietes vārdi: «Garīgi sakropļoti esam mēs visi.»

Vēlāk, kā zinām, mūsu sabiedrībā sāka labot šīs subjektīvā ideālisma kļūdas, pat atrada sevišķu vārdu parādības apzīmēšanai: voluntārisms. Diemžēl voluntārisma radītās atsevišķās saimnieciska rakstura novirzes ir daudz mazāk kaitīgas nekā kļūdas vispārējā sociālfilozofiskā koncepcijā.

Kādas tās ir (pēc manām domām), šajā rakstā neteikšu. Tā vietā atbildēšu ar sava pagasta zemnieka Ernesta Meistara vārdiem, kurus viņš teica 1957. gada beigās (mēnešus desmit pēc personības kulta nokriti-zēšanas) kādam republikāniskā izdevuma korespondentam, kurš par vari gribēja izspiest *no* viņa atbildi uz jautājumu: kā turpmāk lauksaimniekam pareizi saimniekot? Viņš teica: «Es jau, dēls, neesmu visgudrais. Ja vien būtu tāda kārtība, kad cilvēki nebaidīsies teikt, ko domā, patiesība un gudrība atnāks pašas.» Varbūt šajos Veclaicenes pagasta zemnieka vārdos visskaidrāk *saredzama visu* piesauktās un cildinātās gara brīvības vērtība cilvēces likteņceļu izvēlē.

Novēlu jaunajiem bezbailīgi cīnīties par šo vērtību. Tas prasīs daudz spēka, enerģijas un prāta, jo mūsu paaudze ir garīgi sakropļota, viņa baidās no atklātas valodas, tāpēc šajā ziņā vairāk būs pretinieku nekā palīdzētāju. Pat es, kas gandrīz vienmēr diezgan droši un nešaubīgi stāvējis opozīcijā daudzajām domu nebrīvībā uzspiestajām

aplamībām, šobrīd mulstu: diez, kā būs, diez, kā būs, kad visu sauks īstajā vārdā? Saprotu, ka tas ir nožēlojams, krātiņā augušas būtnes komplekss, tomēr baidos un šaubos, jo nevaru taču izlīst no savas ādas, kas audzēta visu mūžu. Bet, cik labi būtu, ja mēs to spētu, ja prastu iedvest sev, ka būs labi, būs skaisti, ka tas varbūt ir vienīgais ceļš, kas spēj glābt cilvēci no kaut kā šausmīga. Cerēsim uz labo. Ticēsim. Pārliecināsim godīgos.

VALERIJS AGRANOVSKIS

VIEDOKLIS

Šī lēma ir tik neiedomājami delikāta, ka pat viegla tās skaršana presē, cik man zināms, allaž izraisījusi zibenīgu un visai pretrunīgu plašas sabiedrības reakciju. Un patiesi: ar ko tik pie mums neapbalvo! Ordeņi, medaļas, goda raksti un goda nosaukumi, diplomi, vērtīgas balvas un karogi . . . Nav vārdam vietas, iespaidīga saimniecība, kārtību tajā grūti uzturēt, jo vairāk tāpēc, ka šīs kārtības nekad nav bijis.

Piemēra pēc mēģināsim rast skaidrību goda nosaukumos. Sāksim ar «tautas» un «nopelniem bagātajiem». Haoss un sajukums. Sprediet paši. Sākumā tautas mākslinieku nosaukumus piešķīra aktieriem, turklāt pirmais to izpelnījās F. Šaļapins 1918. gadā. Pēcāk nāca klāt rakstnieki, arhitekti, ārsti, skolotāji, dažās republikās arī rakstnieki. Te nu jājautā, kāpēc tikai dažās un kāpēc ne dramaturgi, tulkotāji, kritiķi, aprakstu autori? Runājot par apbalvojumiem un apbalvojamo personu sortimentu, šis «kāpēc» atkārtosies bieži. Saprotu: «Uzbekijas PSR Tautas kritiķis» skan visai divdomīgi, tomēr literatūras darbinieku kaujas vienībai nevajadzētu palikt ārpus sabiedrības atzinības ietvariem, kā tas nez kāpēc noticis ar zinātniekiem, dzelzceļniekiem, mehanizatoriem — vai viņi sliktāki par ārstiem vai arhitektiem?

Dažos gadījumos goda nosaukumi tiek aizgūti no radniecīgām profesijām: piemirstie skulptori (L. Kerbels, V. Muhina) kļuvuši par tautas māksliniekiem; diriģenti, komponisti, režisori un kinooperatori (A. Melikpašajevs, Ņ. Bogoslovskis, E. RjazanOvs, R. Karmens) — par tautas skatuves māksliniekiem. Un, ja reiz spalvu var pielīdzināt durklim, tad kāpēc dzejniekiem, kas bieži vien lasa savus darbus milzīgas auditorijas priekšā, nepiešķirt «tautas skatuves mākslinieka» nosaukumu? Iedomājieties tikai: PSRS Tautas skatuves mākslinieks J. Jevtušenko.

Un vai N. Zlobins nav «tautas celtnieks», T. Maļcevs — «tautas zemkopis», J. Cerņičenko un S. Solovjovs — «tautas žurnālisti»? Uzskaitījumu varētu turpināt, taču metīsim mieru, jo esam sapratuši galveno: tai faktā, ka vieniem «tautas» nosaukumu piešķir, bet citiem — ne, nekādas loģikas nav. •

Pievērsīsimies juceklim «nopelniem bagātajos»: šo nosaukumu piešķir gan meli oratoriem, gan kultūras darbiniekiem, gan zootehniķiem . . . Nekādu iebildumu še būt nevar, jo tie visi ir godīgi un čakli ļaudis, kas apbalvojumus pelnījuši. Bet, sakiet lūdzami, kāpēc sarakstā iztrūkst šoferi, pavāri, virpotāji, tēraud-lējēji, štancētāji, ķīmiķi, galdnieki — vai turpināt? Sajukums gan pa vertikāli, gan pa horizontāli: «nopelniem bagātos» piešķirot, trūkst konsekvences, tos neatradīsiet ari ķēdītē «nopelniem bagātais — tautas». Kam un par ko piešķir «nopelniem bagātos kultūras darbiniekus», vispār nav skaidrs, arī tie ir it kā atstatus. I. Žoltkovskim,

piemēram, piešķīra «KPFSR Nopelniem bagāto zinātnes un mākslas darbinieku» un nevis «nopelniem bagāto mākslinieku» kā viņa kolēģiem arhitektiem, šāda Vissavienības nozīmes nosaukuma, kā tas, piemēram, ir izgudrotājiem, dīvainā kārtā nav.

Lai kā mēs nepūlētos atrast pietiekami daudz argumentu, lai saceltos pret goda nosaukumu pārprodukciju un sajukumu, tas mums neizdosies. Bet ari pretējā puse nevarēs izdomāt argumentus, lai šo haosu aizstāvētu. Mēs gan esam pieraduši nedomāt: ja reiz zvaigznes tiek iedegtas, tātad kādam tas vajadzīgs. Tomēr, lai atļauts vaicāt — kam gan?

Tagad parunāsim par ordeņiem. Baroni, grāfi, kņazi pogcaurumos nēsāja «Vladimirus», tievajos kaklos karājās «annas», bet karavīru varenās krūtis rotāja vairāku pakāpju «juri». Tomēr, pēc literatūras spriežot, arī toreiz netrūka ļaunprātību, arī tad cilvēki aizgāja dieva mierā insultu un infarktu dēļ, tikai tajos laikos teica: «viņu ķēra trieka» vai «viņam sirds plīsa».

Septiņpadsmitais gads atbrīvoja mūsu sabiedrību no cara laiku godināšanas un apbalvojumiem un pakāpeniski sāka iedibināt savus. Kā pirmo 1924. gadā apstiprināja Sarkanā Karoga ordeni, tam sekoja Sarkanā Zvaigzne, Ļeņina ordenis un «Goda Zīme». Tagad to tik daudz, ka ne saskaitīt. Tā vien šķiet — vesela lavīna! Saskaitīt, protams, var, tikai ordeņi jau nav sudraba rubļi krājkasītē, lai tos laiku pa laikam pārskaitītu. Vislielāko artavu ordeņu skaita palielināšanā deva karš, taču šos apbalvojumus nepieminēšu, jo baidos nevilšus aizskart svētumu — pārāk dārga cena par tiem maksāta. Kaut arī tais gados netaisnību netrūka, ne jau man par tām runāt. Arī pēckara ordeņu raža bija iespaidīga: Oktobra revolūcijas, Tautu draudzības, trīs pakāpju Darba slavas (vai ar Darba Sarkanā Karoga ordeni un medaļām «Par darba varonību» un «Par izcilu darbu» nepietika?), nemaz nerunājot par veselu gūzmu citu apbalvojumu, tai skaitā «Par slīcēju glābšanu».

Sakiet, ko gribat, bet ar ordeņu skaitu esam pārcentušies. Ja ģimenē ir seši bērni, septīto it kā nepamana. Dažkārt skaties uz ordeņotu krūti un prāto: lai novērtētu cilvēka nopelnus, jāskaita «pa pieci» — pieci ordeņi, desmit, piecpadsmit, divdesmit. Ar ordeņu lentītēm vispār netiec nekādā skaidrībā, te jāskaita nevis lentītes, bet gan kvadrātcentimetri. Sen zināma patiesība — labāk apstāties laikus, nekā «pārpirkt», kas par daudz, tas par skādi.

Ne jau tas ir slikti, ka ordeņu daudz, bet gan tas, ka šī lielā skaita dēļ izplūst apbalvošanas kritēriji. Katrā konkrētā gadījumā speciāls lēmums gan reglamentē, kas un par ko var tikt apbalvots, taču prakse ir ne vien saplūdinājusi atšķirības starp apbalvojumiem, bet arī padarījusi neskaidru jautājumu, par ko tie piešķirami. Piemēram, kā izskaidrojama Padomju Savienības Varoņa nosaukuma piešķiršana lieliem karavadoņiem trīsdesmit un pat četrdesmit gadus pēc kara, it kā par kaujas nopelniem, bet katram taču skaidrs, ka par izdienu vai par amatu. Piešķir Varoni, teiksim, desmit

dižiem amatvīriem un samazina augstā nosaukuma vērtību vairākiem tūkstošiem, kas to nopelnījuši kaujas laukā, ar savām asinīm, riskējot ar dzīvību.

Diemžēl esam nostājušies uz ceļa, kas ved uz apbalvojumu devalvāciju, būtu laiks padomāt par reformu: viens pret desmit. Iedomājieties, melnajā tirgū kolekcionāri par piecīti pērk Tēvijas kara 1 pakāpes ordeni. Jau izveidojusies ironiski nicīga attieksme gan pret ordeņiem, gan pret to kavalieriem, pat veikalos rindā stāvētāji pārmet («Piespraudis tos dzelzīšus ...») un ari paši mēdz pajokot, dodot dažiem ordeņiem bēdīgi jautras iesaukas. Bet kā tautā runā par «nopelniem bagātajiem kultūras darbiniekiem» — ne pārstāstīt. Nāk prātā N. Karamzins, kurš par kādu valdnieku teica, ka tas apbalvojumiem atņēmis burvību, bet sodam — kaunu ...

Bija laiki — iet pa ielu cilvēks, ordenis pie krūtīm, turklāt uz sarkanas oderītes, viņam pakaļ puišeļu bariņš, bet pretimnācējiem elpa aizraujas: ordeņa kavalieris! Arī vecu filmu titros varat izlasīt: galvenajās lomās ordeņa kavaliere Ļubova Orlova un ordeņa kavalieris Nikolajs Čerkasovs. Un šodien? Kamēr saskaiti, cik izcilniekam ordeņu, un izdomā, kāda katram vērtība, sajūsmai vairs laika neatliek: teleoperators kameru jau pievērsis citam. Sociālistiskā Darba Varonis, divkārtējs pat trīskārtējs, dzimtenē cilvēkam bronzas krūšutēls uzstādīts, bet mēs uz viņu, dzīvu, skatāmies un nezinām, kas viņš, par ko apbalvots. Ne prieka sirdī, ne sajūsmas — kas vainīgs? Skaidri zinu, ka ne mēs, ne Varoņi, bet gan tie, kas bez mēra karinājuši šos apbalvojumus, neļaujot pašiem apbalvotajiem ne iebilst, ne izrādīt neizpratni. Un svētki pārvērtās par ikdienu.

Kādreiz' apbalvotie līdz ar atzinību un cieņu saņēma un nelielu naudas summu. Ne mašīnu nopirkt, ne vasarnīcu uzcelt par to nevarēja, bet ne jau tas ir svarīgi. Svarīga un dārga, bija uzmanība. Vēlāk ari šos rubļus atcēla, laikam taču iznāca par dārgu — apbalvojumus ne saskaitīt, un Finansu ministrija sāka celt iebildumus. Kas paliek kavalieriem? Tiesības glabāt apbalvojumus kartona kastītēs un svētku reizēs rādīt tos mazbērniem? Samta spilventiņi bērēs?

Dievs žēlīgais, ko tik pie mums neapbalvo! Kuģus, karaspēka apakšvienības, rūpnīcas, apdzīvotas vietas, orķestrus, apgabalus un republikas, kinostudijas, protams, ari cilvēkus — avansa veidā un ari ar nosebošanos, dzīviem esot un pēc nāves: par varoņdarbiem, izslaukumiem, noziedznieku aizturēšanu, slēpošanas pārgājieniem, par izdienu, lidojumiem kosmosā, sporta sasniegumiem, par plāna izpildi, veiksmīgi izdarītu operāciju, vienkārši par labu darbu ■ ..

Arī šeit nav nedz loģikas, nedz striktu kritēriju: ja reiz apbalvojam apdzīvotas vietas, tad kāpēc tikai pilsētas, sākot ar rajona centriem un beidzot ar galvaspilsētām, kāpēc sādžas un ciemus ne? Ja reiz pasniedzam ordeņus rūpnīcu kolektīviem, kāpēc neapbalvojam izcili strādājošas lidmašīnu apkalpes un paraugģimenes? — Tie taču arī ir kolektīvi!

Formulēsim jautājumu tā: ko reālu cilvēkiem dod viņu organizācijas vai pilsētas apbalvošana ar ordeni? Morālu gandarījumu. Tas, protams, nav maz, bet ja godīgi — ari daudz ne. Un materiālā ziņā? — nē, es nebūt nekaunos tā vaicāt. Vēl jo vairāk tāpēc, ka zinām: par laureātu kļuvuša rakstnieka romāns tiek nekavējoties atkārtoti izdots masu tirāžā. Bet ko iegūst ar ordeni apbalvotas pilsētas iedzīvotāji?

Apgādi atbilstoši augstākajai kategorijai? Dzīvokļu sanitārās normas palielināšanu? Vairāk naudas, teiksim, uz apzaļumošanas budžeta rēķina? Iespējams, vajadzīgas tieši šādas priekšrocības?

Ja īsumā jāraksturo ordeņu kandidātu izvirzīšanas procedūra, kāda pie mums pieņemta, tad jāteic: tā ir divaina. Parasti kandidātus izvirza pilsētas, apgabala vai republikas varas iestādes (teritoriālais princips), resoru un organizāciju vadītāji (ražošanas princips). Izvirzīšanas pamats vēl nesen galvenokārt bija jubilejas un notikumi: piemēram, padomju varas seš-desmitgade, ko atzīmē visa valsts, vai piecgades noslēgums — vienalga, vai tā izpildīta vai nē —, PSRS Zinātņu akadēmijas divsimtgade, «zelta sliedes» ielikšana BAM, metalurģiskā kombināta pirmās kārtas ekspluatācijas sākšana utt. Apgabali un resori savlaicīgi (kā es to iztēlojos) sūta uz augšu dokumentu ar lūgumu, kas izteikts «kopprodukcijas» un «sortimenta» skaitļos: acīmredzot lūdz gan vairāk — atbilstoši kopprodukcijai, gan arī bagātīgāk — atbilstoši sortimentam, bet «augšā» savukārt to visu «nogriež», jo vadās pēc saviem aprēķiniem, un nosaka pretendentiem limitu: teiksim, tik un tik Varoņu, tik un tik ordeņu un medaļu, tik un tik goda nosaukumu un goda rakstu.

Tā nu iznāk, ka rezultātā apbalvojumus saņem nevis absolūti, bet gan relatīvi labākie. Un, tā kā pretendentu uz «relatīvi labāko» vietām vienmēr ir vairāk, nekā atļauj limits, bet baumas sūcas un pil uz visām pusēm kā ūdens no caura spaiņa, sākasču-binašanās, intrigas, neapmierinātība, histērijas — tas, no vienas puses, bet, no otras — rēķinu kārtošana, «savējo» izvilkšana, varas ļaunprātīga izmantošana, ar vārdu sakot, patvaļa. Darba process jūk un brūk, kolektīvu purinu drudzis, cirkulē anonīmas vēstules: «cilvēka faktors» izpaužas visnegaidītākajos rakursos.

Pēc Dekrēta publicēšanas viss noslēdzas — vienlaikus šķist prieka un sašutuma viļņi. Dažs no apbalvotajiem cenšas orderu nenēsāt, lai lieku reizi netraumētu kolēģus, dažs, gluži pretēji, staigā ar to no rīta līdz vakaram. Gadās, ka kolektīvu vadītājus nomoka treji kompleksi: gan tāpēc, ka viņi jūtus vainīgi to kolēģu priekšā, kas ilgoto ordeņu vietā saņēmuši cilus, gan ari to priekšā, kas vispār palikuši ar garu degunu, gan visu priekšā, jo paši sevi jau nekad neaizmirst un vienmēr saņem pašus augstākos apbalvojumus.

Tīrā muļķība, ka iespējamais kopīgais prieks parvēršas par kopīgu neapmierinātību: vai šā fenomena cēloņi meklējami cilvēka iedabā, ja sociālajā taisnīgumā tik daudz robu? Dažkārt dzird runājam: tas, lūk, ne par ko saņēmis ordeni un nemaz nekaunas! Nu ko, pareizi, ka nekaunas —

tā es prātoju — ‚pati dzīve viņu pieradinājusi pie tā, ka triumfē divaina likumsakarība: uzvarētājus pie mums ne tikai netiesā, viņus apskauž.

Valsts prēmiju piešķiršana, konkrēti, radošiem darbiniekiem — tas ir temats īpašai sarunai. No radošo savienību un resoru vadītājiem ir atkarīga kandidātu izvirzīšana, praktiski arī tas, vai šie kandidāti kļūs par laureātiem. Tādēļ ari tik muļķīga situācija: ja reiz izvirzīts — atdodiet prēmiju! Tā rodas «atlikto» prēmiju sistēma: šogad, kaut biji izvirzīts, nesaņēmi, nekas, dārgais biedri, necel troksni, tu neapšaubāmi esi laureātu goda cienīgs, vienkārši patrāpījās spēcīgāks konkurents. Pacieties, tevi pārcels uz nākamo gadu. Savukārt Prēmiju komitejas locekļiem parasti tiek radīta situācija, kurā viņiem dažkārt liegta izvēle un nav iespējas paust principialitāti, pat ja tāda būtu.

Piebildīšu, ka līdz pat šai dienai ļoti reti notiek kandidātu darbu apspriešana daudzmaz profesionālā līmeni. Esi izvirzīts, saņem savu slavinošo recenziju porciju — komplimentus avīzēs un televizoru ekrānos. Kritiķi, kas sargā savu labo slavu, labprātāk klusē, izvairās no runāšanas un rakstīšanas, bet, ja kandidāti personiski lūguši un izvairīties nav iespējams, mīļā miera labad pasaka vispārējas labvēlīgas frāzes, lai vilks paēdis un kaza dzīva. Tikai pašā pēdējā laika ieskanējušās sapratīgas balsis, taču tās ierasti ātri neitralizē draudzīgais «sveiks lai dzīvo!» koris.

Lai Ļeņina un Valsts prēmiju komiteja kļūtu principiāla un neatkarīga, jāievēro trīs obligāti noteikumi: pirmais — atklātība, otrais — atklātība, un trešais — atklātība. Kaut jel reizi Centrālajā televīzijā parādītu, kā komitejā notiek prēmijām izvirzīto darbu apspriešana, kaut jel reizi varētu paskatīties uz tiem, kas balso par vāju filmu vai netalantīgi uzrakstītu poēmu, tad ari mēs kaut ko saprastu, un balsotāji ko iemācītos.

Ir prēmijas, visbiežāk, starptautiskās, kuru liktenis formāli tiek lemts tur, bet faktiski to izšķir šeit: PSRS Rakstnieku savienība izvirzījusi kandidātu, piemēram, Andersenu prēmijai, viņš arī brauc to saņemt.

Paskaidroju: praktiski jebkurā sabiedriskās vai radošas darbības sfērā ir cilvēki, kas, atrodoties līderu pozīcijās, visai bieži atkarīgi no vietas, ko viņi ieņem uz birokrātiski hierarhisko kāpņu laukumiņiem — valdes loceklis, komisijas priekš-sēdētājs, radošās savienības sekretārs, žurnāla vai kino-apvienības galvenais redaktors utt. Cik reižu nav bijis tā, ka, kamēr līderis «samierinās» ar, teiksim, akadēmiķa nosaukumu, viņa ūdera pozīciju stutētājs var pretendēt tikai uz korespondētājlocekļa godu; līderim dod Ļeņina prēmiju — dublierim paveras ceļš uz Valsts prēmiju, bet dubliera dublierim — uz Ļeņina komjaunatnes prēmiju: viss stingri reglamentēts, noslīpēts līdz automātismam, nedrīkst nedz atpalikt, nedz apsteigt.

Nekad nav nācies no sirds izrunāties ar neredzamajiem cilvēkiem, kas kārto apbalvojumu lietas, taču, liekot lietā veselo saprātu, varu iztēloties: ne vienreiz Vien, sastādot sarakstus, par pamatu ir, tikušas ņemtas ne tik daudz cilvēka radošās spējas, cik korporatīvās intereses, kūmu būšana un

personiskā uzticība. Ietekmīgums ir mainīgs lielums, tātad konjunktūras mobilitātes dēļ šodien var nebūt sarakstā, rīt — būt un parīt atkal aiz borta: tāpēc dažs turas pie principa: «grāb, kamēr var sagrābt»— vēlāk var būt par vēlu. Nedomāju, ka noslēpumainie cilvēki, kas sastāda sarakstus, operē ar reāliem skait{iem un cenziem, tas būtu pārāk ciniski un arī bīstami — atmaskošanas gadījumā. Visticamāk, darbojas cilvēka smadzeņu kibernētiskās spējas mirklī novērtēt situāciju, gluži tāpat kā mēs visi, gandrīz nedomājot, izskaitļojam vismazāk bīstamos un racionālākos variantus, lai šķērsotu ielu ar intensīvu transporta kustību.

Vai šādi notiekoša cilvēku izvirzīšana amatiem un apbalvojumiem uzskatāma par taisnīgu un tikumisku? Protams, nē. Bet reāli tā notiek. Varu iztēloties, kā tika skaitīti punkti, kad tuvojās pāragri aizgājušā V. Tendrjakova sešdesmit gadu jubileja: no viņa varenā talanta atskaitīja principialitāti un neatkarību spriedumos, bet, lai ievērotu kaut jelkādu pieklājību, pieskaitīja piedalīšanos Lielajā Tēvijas karā un milzīgo popularitāti . . . vai jūs spējat saprast, kāpēc bez visām jubilejām savos piecdesmit un vēl nedaudz gados viens aktieris saņem gan PSRS Tautas skatuves mākslinieka, gan varoņa nosaukumu, bet otrs joprojām ir republikas Nopelniem bagātais, kaut grūti atrast aktieri, kas būtu vairāk «tautas» nekā viņš. Kāpēc J. Petrosjans jau ir KPFSR Nopelniem bagātais, bet G. Ha-zanovs joprojām ir Maskavas koncertapvienības ierindnieks?

Ar vienu no mūsu nesenajiem vadītājiem, kura vārdu negribas lieku reizi pieminēt, jo vairāk tāpēc, ka viņš pats vainīgs mazāk nekā citi, notika īsti brīnumi; šķita, ka viņam apkārt esošie cilvēki burtiski sacentās, izdomājot arvien jaunus apbalvojumus un ieganstus to pasniegšanai. Bet jau senie grieķi taču zināja patiesību: godināšana, kas nāk no tiem, kuri baidās, nav nekāda godināšana.

Kad visas svētku reizes un jubilejas bija izsmeltas, kad vairs nebija atlicis ordeņu un dažnedažādu apliecību ar pirmo kārtas numuru, kāds sevišķi izsmalcināts prāts atcerējās zelta zobenu, kas gan vairāk piederētos bijušajam kavalēristam. Un neviens, kas, amfiteātri veidojot, bija klāt apbalvošanas ceremonijā, nejuta ne mazāko neveiklību un samulsumu, un arī mēs pārējie tikai tagad esam kļuvuši «gudri», bet toreiz, lai arī smīkņājām, klusējām: vispirms to pārmetu pats sev — arī es klusēju.

Pārkārtošanās acīmredzami nepieciešama arī mūsu pašu attieksmē pret godināšanu un apbalvojumiem.

Tik tālu nu mēs, godājamo lasītāj, esam — pazemīgi samierinājušies ar apbalvošanas cenrāža pastāvēšanu: vairs jau apbalvojumu negaida pacietīgi un sirdij trīcot, bet gan klaji pieprasa, lai piecdesmitajā dzimšanas dienā «atdod» pienākošos ordeni, sešdesmitajā — jau kādu prāvāku, un, ja divi pirmie saņemti, tad septiņdesmitajā — augstu goda nosaukumu! Iespējamas arī traģikomiskas situācijas. Lūk, relatīvi svaigs piemērs: bijušajam Savienības ranga vadītājam pēc «cenrāža» sešdesmitajā dzimšanas dienā pienācās «liels» ordenis, taču viņam iedeva «mazu». Tūlīt

pat sāka klīst baumas, kas drīz vien pārtapa realitātē — vadītāju atcēla no amata: katram taču skaidrs, ka cilvēks sodīts. Jubileja, avīzēs dekrēts par apbalvošanu, bet jubilāra mājās bēdas?

i*Priekšstatu par godināšanu šķobīja arī tā dēvētā apbalvošana pēc saraksta, kad centrālās avīzes nekautrējās masveidā drukāt dekrētus, kuros, neminot uzvārdus, tā arī stāvēja rakstīts: ar tādu ordeni —■ tik cilvēki, ar medaļām — tik . . . vai jums, dārgie biedri, nešķiet, ka mēs gluži vienkārši esam pārsātinājušies?*

Kas ir apbalvojums, ja uz to raugās no filozofiski praktiska viedokļa? Gan finišs, gan starts vienlaikus. Ja skatās uz to, kas padarīts — finišs, ja uz to, kas vēl darāms — starts. Daudzām darbaļaužu kategorijām tas patiešām tā ir: ogļracis vai celtnieks, apbalvojuma iedvesmots, strādā vēl labāk, pilda trīskāršas normas, ce(lieliskas mājas, īsākā laikā izpilda piecgades uzdevumus: jo lielāki sasniegumi darbā, jo vairāk apbalvojumu — tas ir likumsakarīgi. Šādu cilvēku ir tūkstošiem, desmitiem tūkstošu, viņiem nav ko pārmest, viņiem var sacīt, ka ordeņi pelnīti rotā viņu krūti. Bet mums taču gribas, lai to varētu sacīt par visiem apbalvotajiem. Bez izņēmuma.

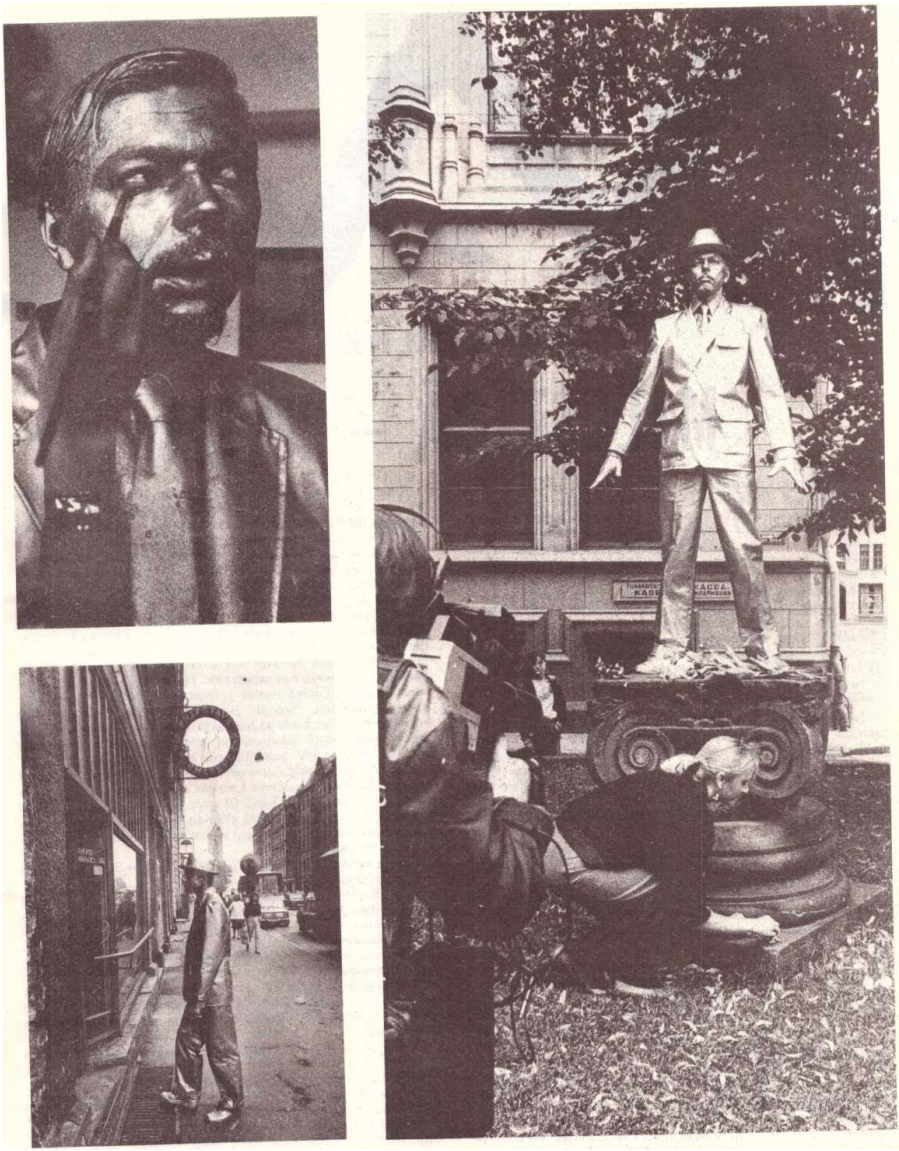

Fragmenti no M. Po|a akcijas «Bronzas cilvēks».
Ata Ieviņa foto

MĪLESTĪBĀ - RĪGAI

Esmu dzimusi rīdziniece un ļoti mīlu savu pilsētu.

Vai jūs ticat šim apgalvojumam? Vai nesatrūkāties, to izlasījuši? Jāatzīst, ka iemeslu neuzticībai pret šādu vārdu izteicēju būtu gana. Vispirms — publiski atzīt sevi par rīdzinieci nozīmē zaudēt labajam tonim. Nevaru izbaudīt veldzējošās bijušo liepājnieku, gulbeniešu, piebaldzēnu iekšējās solidaritātes saiknes. Rīdzinieks — tas skan pēc pilsētas akmeņos emocionāli traumētas bērnības, un vispār — tā sausi, pelēki. Labi, tā būtu koķetērija. Bet ir gluži reāli, pamatoti iemesli, kuru dēļ es pieļauju šaubas un neuzticību, dzirdot, ka viens uzdodas par rīdzinieku. Turklāt — viens manas ģimenes ciltskoka atzars Rīgas vēsturē sniedzas jau ceturtajā paaudzē. Tieši tāpēc: jo būt tikai bioloģiskai tā turpinātājai, kā vienīgos argumentus savai mīlestībai uz Rīgu izmantojot vārdus, pliekanus un seklus, — šķiet vēl jo nepārliecinošāk tālab, ka vārdu «tukšā serde» katram itin labi jūtama.

Jo mīlestība, arī šī — uz Rīgu, nav uzputota jūsma un prieka asariņa acī, no tāliem ceļiem iebraucot un jūtot pilsētas torņus sirdī ieduramies. īpaši mīlestība uz tādu dzīvu, simtiem gadu pastāvēšanas laikā visiem jūras vējiem pakļautu būtni. Viņu mīlēt ir grūti un sarežģīti, las ir nopietns pienākums ikvienam, kurš mēģina uzdoties par īstenu rīdzinieku. Daudzi to laikam arī apzinās, tāpēc neplātās ar savu rīdzinieka vārdu. Taisnība jau ir. Pelnījuši neesam.

Rīgas vēsture bijusi sarežģīta un pretrunīga faktiski ikvienā tās pastāvēšanas gadsimtā. Bet jo īpaši šajā: 1905. gads, pirmais pasaules karš, turpmāk vai ik gads laužu un laužu pilsētas likteņlī-niju. Bet mīlēt var tikai saprotot. Lai attaisnotu? Lai piedotu? Nē, lai saprastu un mīlētu, lai celtu un turētu.

Kāpēc būtu jāraksta tik pašsaprotamas lietas? Manuprāt, lāpēc, ka esam zaudējuši sajēgu par to, kas ir un kas nav pašsaprotams. Nu kaut vai to, ka Rīgas vēsture skaitāma astotajā gadu simtā, nevis piektajā gadu desmitā. Pirms vairāk nekā septiņiem gadsimtiem vācu bruņinieki paverdzināja Latvijas teritorijā dzīvojošās ciltis. Kā tad izskatīsies Rīgas 800 gadu svinības 2001. gadā? Vai kā goda atdošana kristīgās ticības sludinātāju piemiņai? Šobrīd ir skaidrs, ka pilsēta ir tautas radīta, tautai arī gods tiks atdots. Bet cik gadu desmiti no tiem pieciem pagāja, lai šo vienkāršo patiesību novērtētu arī tie, kam teikšana, kurš ko pelnījis, un jo īpaši — godu? «Vai arī mūsu Vecrīga, dārga un lolojama mums visiem šodien, savā laikā Zinātņu akadēmijas Arhitektūras un celtniecības institūta plānos nesaucās: «Vācu suņu — bruņinieku arhitektūras paliekas Latvijas PSR teritorijā»? Saucās . . . Neticami?» raksta Gunārs Priede laikrakstā «Padomju Jaunatne» (1987. g. 30. 01.).

Rīgas centrā jau vairāk nekā 50 gadus stāv piemineklis, kura autoram tēlniekam Kārlim Zālēm tuvojas simtgade. Skulptūra stāv, bez tās Rīgas seju iedomāties nevaru. Kad ilgāks laiks citur padzīvots, acis aizverot, mēģinu to iedomāties. Par tās mākslinieciskо vērtību nevaru spriest ne tikai savas profesionālās nekompetences dēļ, bet arī tālab, ka skulptūra kļuvusi par tādu pašu manas dzīves sastāvdaļu kā nams, kurā dzīvoju (ar saglabāto piemiņu šeit mirušajai Andreja Pumpura atraitnei un dzīvo leģendu par vienu nakti, ko te pavadījis Fjodors Šaļapins). Izmeklējos pa visiem pēckara laikā ražotajiem atklātņu komplektiem un ar skumjām secināju — cik liela izdoma bijusi nepieciešama fotogrāfiem, lai viņi Rīgas centru nofotografētu tā, ka Brīvības piemineklis nav saredzams. Tāpat bez rezultātiem izšķirstīju mājas bibliotēkā esošās grāmatas par latviešu mākslu, it īpaši — tēlniecību, lapoju jauniznākušo Padomju Latvijas enciklopēdiju, bet fakts paliek fakts: varu domāt, ka visus savas dzīves gadus esmu lūkojusies uz mirāžu, ka Kārlis Zāle neko citu kā Brāļu kapu ansambli pēc sevis nav atstājis.

Tomēr zināmu atalgojumu pēc meklējumiem saņēmu. Maskavā izdotajā grāmatā «Padomju Latvijas arhitektūra» (1987), kura iznāk sērijā, kas veltīta Lielā Oktobra septiņdesmitgadei. Šī bija pirmā pēckara periodā izdotā grāmata, kurā Brīvības pieminekli ieraudzīju visā skaistumā, jo, stāvot piemineklim pārāk tuvu, kopumā to uztvert grūti.

Vesels ieguvums manam informācijas badam izrādījās autoru kolektīva veidotā grāmata «Latviešu tēlotāja māksla. I860.— 1940.» (R., 1986). Nodaļā par latviešu tēlniecību 20.—30. gados par Brīvības pieminekli izlasītais radīja pretrunīgas izjūtas. No vienas puses — prieks un gandarījums par to, cik viss īstenībā noticis vienkārši un pēctecīgi. No otras — bezspēcīgas skumjas ar niknuma piegaršu par nevajadzīgo noklusēšanu, par gandrīz vai provokatorisko «informācijas vakuuma» radīšanu, par paļaušanos uz to, ka, ja nu reiz tā ir, tā tam arī jābūt. Cik daudz ļauna tas viss nodarījis mākslas darbam, kas būtu pelnījis cieņu gluži kā jebkurš cits cilvēka roku, prāta un skaistuma izjūtas radīts darbs.

Bet tagad par uzzināto. Atļaušos pagaru citātu no augšminētās grāmatas:

«Šis Rīgas centra galvenais piemineklis tika iecerēts jau 20. gados. (. .) Tēlnieki, piedalīdamies konkursos (1922., 1924., 1925., 1929.), visumā vienprātīgi izvairījās no šaura utilitārisma un klajas propagandas. Gan K. Zāles un T. Zaļkalna, gan arī citu tēlnieku pieteikumos pieminekļa idejisko saturu noteica vēlēšanās simboliska vispārinājumā ietvert latviešu kultūras apziņas veidošanās un augšuptieksmes centienus. K. Zāles

projektā, kas tika realizēts, nozīmīga loma piešķirta garīgā un arī

fiziskā darba cildinājumam, kultūras pārmantojamības idejai, 1905. gada revolūcijas cīņām, kas tālāku vispārinājumu iegūst «Ķēžu rāvēju» grupā. Šo motīvu atbalso ari Lāčplēša tēls. Piemineklja koptēlā iekļaujas gandrīz dokumentāli tieši cilnī cirsti pirmā pasaules kara cīņu tēlojumi. Tāpēc stingri jānošķir šī darba patiesā mākslinieciskā vērtība no tās politiskās propagandas, ko ap to sacēla buržuāziskā prese un valdošās aprindas. (. .) K. Zāles monumentālista koncepcijā savdabīgi sintezējas gan Eiropas tālaika kultūra, gan tālākos un senākos tēlniecības posmos rodamā pieredze.» (R. Čaupova, «Latviešu tēlotāja māksla. 1860,—1940.», 278.-279. lpp.)

Brīvības piemineklis tika pabeigts 1935. gadā, tātad — gadu pēc Ulmaņa autoritārā režīma nodibināšanas Latvijā. Apstiprinājums latvju brīvības cīņām, kuru vainagojums nu ir Ulmaņa radītā «brīvā Latvija», reizē ar skulptūras pabeigšanu radās it kā pats no sevis. Buržuāziskās propagandas mašinērija ar izdomu neizcēlās — savas māla kājas centās paslēpt patētisku vārdu togā. Dialektiskajā materiālismā pastāv tādi jēdzieni kā nejaušība un likumsakarība, to savstarpējā saistība. Kā tad dēvēt Brīvības piemineklja atklāšanu tieši 1935. gadā? Šis vērtējums lai paliek vēsturnieku kompetencē, taču atļaušos izteikt savu viedokli: visi tālaika slavenākie latviešu tēlnieki vēlējās iemūžināt piemiņu, jaunā gadsimta pirmajos divdesmit gados ciestajiem zaudējumiem, no kuriem visdziļāk tautas krūtīs cirtās brāļu karš pirmā pasaules kara izskaņā. To tēlnieki vēlējās gan kā mākslinieka, gan kā pilsoņa pienākumu veicēji. Protams, viņi nevarēja būt absolūti brīvi no sava laikmeta, no tā ideoloģijas, no tā veidotā pasaules uzskata zināmas ierobežotības, tāpat kā jebkurā citā sabiedrībā. Bet laiks un vēsture ir pierādījuši, ka patiesa māksla vienmēr pārrāvusi sava laika pinekļus, ieiedama jaunā. Ja tikai jaunais laiks pats nav radījis citus — jaunus pinekļus.

' Vai tiešām pieci (!) buržuāziskās propagandas spekulācijas gadi ap Brīvības pieminekli radījuši tādu efektu, ar kuru nespējām tikt galā visu pēckara laiku?! (Šiem gadiem vajag pieskaitīt arī vācu okupācijas laiku un kolaboracionistu ideoloģiju.) Un tomēr — vai pārāk liels gods netiek dots šīm putām, kurās tika slāpēta Brīvības piemineklja mākslas darba vērtība? Jā, bija piecdesmitie, bija kults, bija šķiras ienaidnieki. Bija šaubas, neizpratne, neziņa par izvēlētā ceļa pareizumu. Un visā šajā jūklī — «Tēvzemei un brīvībai». Jā, drošs paliek nedrošs. Kāpēc celt augšā vecus rēgus un pēkšņi kaut kādos sešdesmitajos gados sākt runāt par mākslu, ja . ..

Enciklopēdijā jēdziens «analfabētisms» skaidrots vēsturiskā attīstībā. Sākot ar prasmi atšķirt burtus līdz spējai sakarīgi lasīt, uzrakstīt īsu savu dzīvesstāstu. Jautājums par politisko un kultūras analfabētismu enciklopēdijā skaidrots nebija. Un būtībā arī priekšstati par šī analfabētisma veidiem transformējas līdz ar laiku. Ja pēckara

gadu noliedzošo attieksmi pret Brīvības pieminekli kā buržuāziskās diktatūras simbolu varam attaisnot, tad 80. gados mūsu neizlēmība, nedrošība, nespēja nokratīt sensenus propagandas tīmekļus no izcila mākslas darba no kultūras analfabētisma sen vērtusies politiskā. Ko mēs gaidījām? Kamēr kaut kur «augšā» tiks dots rīkojums «reabilitēt» Kārļa Zāles radīto skulptūru? Interesanti būtu zināt, ko nozīmē mistificētā «augša»? Un kādā formā būtu jāskan norādījumam nākt pie prāta? Neviens — ne armēnis, ne krievs, ne igaunis — nebūs tas, kurš latviešu tautas kultūrā varētu kaut ko iznīcināt. Tikai pati tauta spējīga tā pavisam pamatīgi, līdz ar zemi nolīdzināt to, ko tās gaišākie prāti radījuši. Cita lieta — «suns zina, ko ēdis». Tie, kurus šeit mierīgu prātu var dēvēt īstenajā vārdā «kultūr-trēģeri», itin labi apzinās to tukšumu, kas nenobriedušos prātos (un arī nobriedušos) ir tai vietā, kur vajadzētu atrasties zināšanām par 20.—30. gadiem Latvijas vēsturē. Tur ir nevis tukšums, bet gan vakuums, kas sevī iesūc un deformē līdz nepazīšanai jebkuru informāciju, ko pa ausu galam izdodas sagrābstīt. Un tad Latvijas studentiem Starptautiskā studentu diena 17. novembrī jāsvin klusītiņām, pamazītiņām, jo... Un maijā ne tikai pumpuri kļūst nemierīgi, arī skolotāji — ej nu sazini, kā šoreiz pienāks 15. maija vakars... Pēc viena tāda «vakara» skolotāja 12—14-gadīgos (pēc pašu domām) nacionālistus ne tikai nopēra, bet arī apjautājās: kāpēc tieši piecpadsmitais? Un kāpēc maijs? Tā nav pasaciņa, nudien pusaudži ļoti sakautrējās, kad no klases audzinātājas dažos teikumos uzzināja par šī notikuma būtību.

Jaunatnei vajag uzticēties. Jā, vajag gan. Pirmkārt — atbalstu šo domu tādēļ, ka pati jūtos pietiekami jauna, otrkārt — gribu precizēt, ko nozīmē uzticēšanās. Pietika ierunāties par to, ka jaunieši varētu bēniņos un pagrabos veidot klubus, lai katrs diskusijas klātienes un neklātienes dalībnieks, apzinādamies to vai ne, šo uzticēšanās jautājumu noplicinātu «līdz pagrabu līmenim». Šausmas — narkomānu perēkļi! Vai, gluži otrādi — cik jauki, nu dosim taču bērniem, dosim, varbūt tā izdosies piejaucēt! Bet uzticēšanās — tā ir apzināšanās, ka, nevainības prezumpciju ievērojot (vainīgs ir tikai tad, kad šī vaina ir pierādīta), vispirms jāveidojas savstarpējas cieņas atmosfērai. Skan druscin «no augstiem plauktiem», bet no skaņas jau nav atkarīga būtība. Tajā brīdī, kad diskusijās smaguma centrs no atsevišķiem atribūtiem (mati, pagrabi, narkomānija) pārvietosies uz jautājumu par pašu uzticēšanās būtību, tik tiešām varēsim sākt runāt par kaut kādu kultūras pārmantojamību. Jo svarīgāks par jautājumu, ko padsmitgadīgie jaunieši varētu iesākt bēniņos, laikam gan tomēr ir — kad savstarpējās cieņas atmosfēra būs izveidojusies tāda, ka arī jaunās paaudzes domās ieklausīsies, kad tiks spriesti jautājumi, ko darīt ar līdz šim vēl neizvērtētu kultūras mantojumu. Bet... nu ir radīta infantila, inerta 20—30-gadnieku paaudze, kurai seko tikpat infantili,

tikai darbotiesgribošāki tīņi.

Kad nu beidzot esam nonākuši līdz nepieciešamībai ietekmēt savas tautas kultūras (vārda plašākajā nozīmē) procesu, censties to apzināti virzīt, izrādās — mūsos pietrūkst paša galvenā: zināšanu, argumentācijas, orientēšanās pretrunās, dzīves un vēstures likumsakarību izpratnes, kuru vecākajai paaudzei apgūt licis pats laiks, dzelžainiem soļiem pāri soļojot. Mēs nu nākam tādi mīkstiņi, rozā un pretenciozi, kā gliemezīši bez čaulām. Uzšūmē-jamies — un mūs tēvišķi, diemžēl — ļoti argumentēti un gudri, padara rāmus.

Nešaustu ne sevi, ne tā dēvēto konflikta otro pusi — vecāko paaudzi. Pareizāk sakot — nešaustu nevienu konkrēti. Roka neceļas pārmest tieši saviem vecākiem, saviem skolotājiem, saviem pasniedzējiem par to, ka esmu tāda, kāda esmu, nevis tāda, kāda vēlētos būt. Bet jānonāk pie vēl bēdīgāka secinājuma — tas jau bijis ģenētiski ieprogrammēts, ka tikai bezinicia-tīvas, bezgribas paaudze nodrošinās tās paaudzes pārstāvju dzelžaino bezierunu varu, kura savu triumfa gājienu uzsākusi pēckara gados. Bija kults, bija stagnācija, bet būtība no tā īpaši nemainījās. Un šādas *post paaudzes* radīšana ir t. s. stagnācijas galvenais posts, jo vieta tukša nepaliks: nebūs gudru, patstāvīgu darītāju — nāks ne visai, bet izdarīgi. Ka šis process ir neizbēgams, rāda kaut vai tas, kā audzis klusēšanas žogs ap Brīvības pieminekli. To cilvēku pieredzi, kuriem tik tiešām bija pamatotas tiesības nīst Ulmaņa laika devalvējušos tēlu-simbolu, mehāniski nokopēja tie, kam ar trīsdesmitajiem gadiem saistās tikai personiskais dzimšanas gads. Žurnāla «Nauka i žizņ» 1987. gada

4. numurā ekonomisko zinātņu doktors G. Popovs raksta par Administratīvās Sistēmas, kas balstīta uz aprobežotu bezierunu paklausību un bailēm, bīstamību — sevi izsmēlusi, tā pēc sākotnējiem panākumiem rada strauju kritumu, jo spēj tikai atražot kvalitatīvi daudz sliktāku nākamo paaudzi. No ekonomikas šo domu var vispārināt arī uz citām jomām, uz kultūru kopumā.

Manuprāt, to 20—30-gadīgo, kuri šodien vēlas nākt ar savā paaudzē dzimušu domu un ideju izteikšanu, galvenā problēma ir ne tikai patstāvīga sava pasaules uzskata veidošana, bet ciņa ar pašu kangariem. Starp citu, kā «Ugunī un naktī» vēstīts, Lāčplēsis un Kangars kopā mācījušies.

Kāpēc es šo rakstu saku ar atzīšanos mīlestībā Rīgai? Tāpēc, lai publiski lūgtu piedošanu par to, ka viņa klusēdama devusi spēkus tam manu sakņu atzaram, kas te stīgo, bet man ilgi nav pieticis dūšas vismaz atzīt savu vainu aizgājušo gadu priekšā. Bet vaina ir. Apzināta ātrāk vai vēlāk — nav no svara. Vaina ir. Mana, mūsu. Rīdzinieku. Šobrīd, jūnija beigās, kad pagājuši divi mēneši kopš raksta tapšanas, Brīvības pieminekļa vārds mūsu mutēs skan brīvi, pašsaprotami un droši. Tas pat vairs nešķiet dīvaini. Pieminekļa attēls bijis redzams

gandrīz vai ikvienā preses izdevumā.

Atliek . .. Nevis atliek, bet radies jauns pienākums: jāpretojas kultūrvēsturiskajam infantilismam (dažādās paaudzēs, dažādās izpausmes formās). Jāmācās kopīgi meklēt skaļos tukšvārdos un balamutīgos lozungos iepiņķerētā būtība vārdiem:

Māja, Tēvzeme. Dzimtene, Brīvība, Rīga, Latvija.

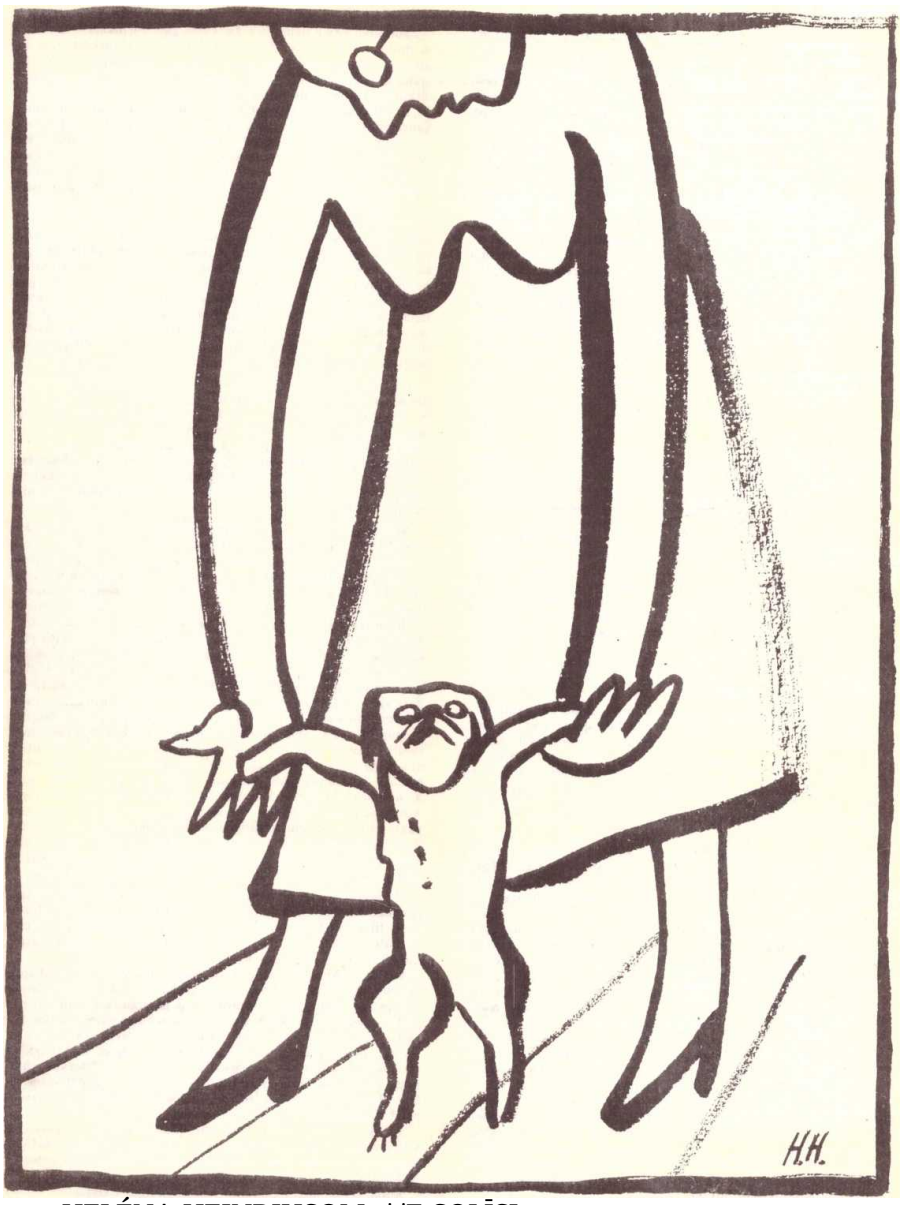

HELÉNA HEINRIHSOMc ' 'E SOLĪSI»

RAKSTNIECĪBA

Juris Zvirgzdiņš. «Pūķis» - 1. ipp., Anatols Imermanis. Dzejoļi -7 lpp., Eduards Aivars. Isproza — 8. lpp., Anna Rancane. «Darza loks» - 12. lpp., Mārtiņš Poišs. «Cilvēks un brīvība» - 14 lpp., Francs Kafka. «Labošanas darbu kolonija» — 15. lpp., Kiro *a* jaunie dzejnieki -21. lpp., Leona Brieža ˆrima ar M'rdzu Bendrupi — 23. lpp., Mirdza Bendrupe. Dzejoļi — 26. lpp., Jans Ēriks Vols. Dziesmu teksti — 28. lpp., Sergejs Kapars. Isproza 30. Ipp., Jānis Kākulis. Dzejoļi - 34. lpp., Dumitru Solomons.

«Ūdens» — 36. lpp.

KULTURA

Laima Slava. «Latvija telniecības pasaule» — 38. lpp., Aivars Migla. «Pink Floγd» — 45. lpp., N. Toms. «Atļaujiet runāt ari neticīgajam Tomam» - 48. lpp., Rodrigo Fomins, Guntars Racs. «Runāja un raidīja Liepāja» — 50. lpp., Armins Lejms. ˆ zrade beigusies, ejiet mājās!» - 52. lpp., Dain.s Reinfelds «Dziedoša ekrāna gigants» — 55. lpp., Mākslas dienas Stacijas laukuma -58. lpp., «Fotomape» — 60. lpp.

laikabiedra piezīmes

Imanta Ziedoņa runa Latvijas PSR Kultūras

saDulcē — 64. lpp., Jaunatne Latvija 50. gados — 66. lpp., Valerijs

Agranovskis. «Viedoklis» - 74. lpp., Aija Calite. «Mīlestība - Rīgai» — 78. lpp.

NODOTS SALIKŠANAI 5.06.87. PARAKSTĪTS IESPIEŠANAI 16.07 87. JT 00395 FORMĀTS 60X9018. OFSETA TEHNIKA. 10 + 0,5 UZSK. IESPIEDL. 13,4 IZDEVN. L. METIENS 90 000 (LATVIEŠU VALOIJ*

80 000, KRIEVU VALODA - 10 000). JAS(ĻT- ™0. ˆSPIESTS

LKP CK IZDEVNIECĪBAS TIPOGRĀFIJA, 226081, RĪGA, BALASTA DAMBĪ 3.

ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ И ОБЩЕСТВЕННО-

ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ ДЛЯ МОЛОДЕЖИ “АВОТС»

AVOĪ

ЛАТЫШСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫКАХ. ИЗДАНИЕ ЦК ЛКСМ ЛАТВИИ И СОЮЗА ПИСАТЕЛЕЙ ЛАТВИЙСКОЙ ССР. ИЗДАТЕ™?5.

КП ЛАТВИИ, РИГА АДРЕС РЕДАКЦИИ: РИГА'.В АЛ А СТА ДАМ-БИС, 3. ОТПЕЧАТАНО В ТИПОГРАФИИ ИЗДАТЕЛЬСТВА ЦК КП ЛАТВИИ, 226081, Г. РИГА, БАЛАСТА ДАМБИС, 3.

77109

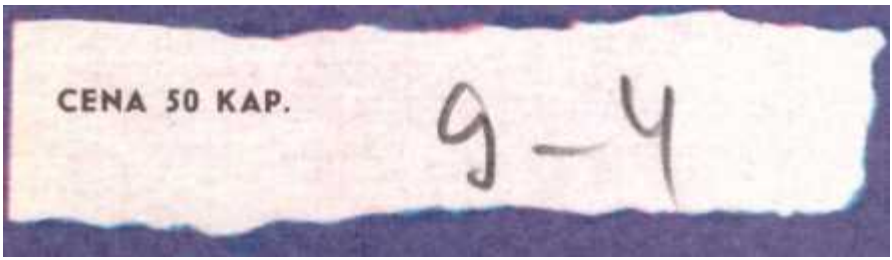

•’ ļSKTN *rr*

mm

K$2 ■'«
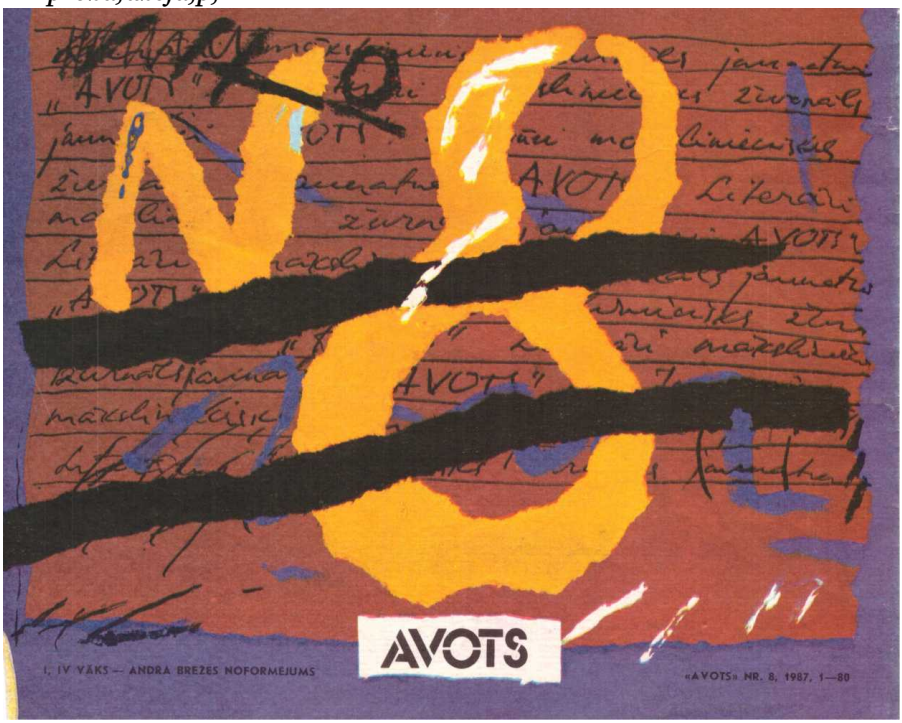
proza,dzeja,p,